BARBU DELAVRANCEA

OPERE

III

Ediție îngrijită, studiu introductiv, note și variante, glosar și bibliografie
de
EMILIA ȘT. MILICESCU

SCRIITORI ROMANI

EDITURA PENTRU LITERATURA
București, 1967

TEATRU

APUS DE SOARE

(1503—1504)

DRAMĂ ÎN IV ACTE

Ştefan cel Mare
Bogdan
Logofătul Tăut
Postelnicul Toader
Vornicul Jurj
Hatmanul Arbore
Pîrcălabul Dragoş
Pîrcălabul Alexa
Pîrcălabul Grumază
Pîrcălabul Şandru
Pîrcălabul Costea
Pîrcălabul Negrilă
Bătrînul Şteful, fost pîrcălab
Bătrînul Hrăman, fost pîrcălab
Paharnicul Ulea
Clucerul Hrincovici
Vameşul Chiracola
Clucerul Moghilă
Stolnicul Drăgan
Jitnicerul Stavăr
Petru Rareş
Doftorul Ieronimo da Cesena
Doftorul Şmil
Doftorul Klingens Porn
Ţugulea Moghilă
Un pietrar
Un curtean
Doamna Maria

Irina, fata pîrcălabului Dajbog, + 1476
Reveca, fata comisului Huru, + 1476
Bălaşa, fata pîrcălabului Oană, + 1484
Ilinca, fata pîrcălabului Gherman, + 1484
Domnica, fata hatmanului Arbore
Ancuţa, fata pîrcălabului Toader
Oleana, fata vornicului Duma
Fira, fata pîrcălabului Dragoş
Lisandra, fata pîrcălabului Alexa
Joiţa, fata pîrcălabului Ivanco
Neaga, fata pîrcălabului Şandru
Ileana, fata pîrcălabului Ivaşcu
Hera, fata pîrcălabului Grumază
Stănişoara, fata pîrcălabului Ieremia
Oana
Dochia

Căpitani, copii de casă, aprozi, hotnogi, hînsari etc.

ACTUL I

În stînga, o aripă a castelului din Suceava, cu ferestre cu grătii de fer, sfîrşindu-se cu o terasă pusă pe tălpi de peatră. O uşă dă pe terasă. Mai departe se vede turnul castelului. În dreapta, o poartă. Ceva mai în fund, un puţ cu două roate şi cu un colac de peatră. O albie cu apă de nălbit. Lîngă puţ, o salcie pletoasă. Ograda domnească, cu arbori şi copaci bătrîni, înconjurată cu ziduri vechi. Jeţuri, scobite în peatră, la umbra copacilor. În fund, o parte din oraşul Suceava şi valea rîului Suceava şerpuind dinspre munte. E o zi de toamnă. Vîntul suflă. Frunzele cad.

SCENA I

Irina, Reveca, Bălaşa, Ilinca, Ileana, Domnica, Ancuţa, Oleana, Fira, Lisandra, Joiţa, Hera, Neaga, Stănişoara, Oana, Dochia şi Ţugulea Moghilă.

(La ridicarea cortinii toate lucrează.)

Irina: Cum, cum?

Fira: Ei, aşa... Zic, se duse, se duse, pînă dete d-un balaur...

Joiţa: Mai încet, Hera. Dai peste ţeavă... De un ce, Zamfiro?... Şi tu, Lisandra, bate mai domol... Na! iar ai încurcat firele...

Lisandra: De un balaur... Staţi... A sărit tindechia.

Ileana: Cu gîndul la Orhei. D-a mai sări o dată, să știi că rămîi, ca mine, fată bătrînă.

Reveca: Ba ca mine...

Irina: Ba ca mine...

Bălașa: Ca voi... ca noi...

Ilinca: Dumnezeu să ție pe pîrcălabul Alexa din Orhei.

Neaga: Lasă focului basmul. La noapte. Vîntul se umflă. Frunzele cad. Va fi numa bine: noapte, vijelie, basm, și eu să mă ghemuiesc lîngă dada Irina.

(S-aud toaca și clopotile.)

Reveca: Mamă Dochio, e vremea la toacă. Adu bostanul fiert și fagurii de miere și ulciorul cu apă rece.

Dochia: S-aducă mama, bunica maichii.

Irina *(către Țugulea)*: Și tu? Ce stai ca un țap logodit?... Ești mîndru... Ai sabie... Și ce-ai să faci cu ea?

Țugulea *(face cu mîna ca și cum ar tăia)*: Să...

Irina: Măăăă...

Țugulea: Hî-hî...

Irina: Cînd?...

Țugulea: Iacă ș-acuma...

Irina: O! bătu-te-ar potca! *(Îl mîngîie.)* S-ajuți mamii Dochii. Dar, vezi, ține-ți firea, nu-ți pune mintea cu bostanul.

(Fetele rîd.)

Țugulea: Apoi... dă... maică, maică! *(Iese.)*

SCENA II

Cele de sus, afară de Țugulea și Dochia.

Lisandra: Am țesut bine, dadă Reveca?

Reveca: Nu bate într-o parte. Apucă spata drept de mijloc.

Ancuța: Dar eu?

R e v e c a: Mai bine... Nu strînge cîrligele... Aşa... mînele-n voie... ca şi cum te-ai juca.

D o m n i c a: Verdele ăsta, or ăsta, dadă Reveca?

R e v e c a: Priveşte firea... Aci, şcoala şi învăţătura. Primăvara toate sunt proaspete, dar nu depline, vara toate coapte şi vii, toamna toate pălesc, prind un fel de rugină, se învechesc... şi nimic murdar... Da, bine...

S t ă n i ş o a r a: Uf! Doamne, Doamne!

R e v e c a: Ce, moţato? Ţi s-a urît? Binişor. Ghergheful e de răbdare.

J o i ţ a: Iaca şi barba părintelui Ivaşcu din Hotin...

I r i n a: Ba părul tău de oaie creaţă.

H e r a: Am isprăvit. Nu mai am ţevi.

B ă l a ş a: Da, dar pe dinafară cine-a dat?

H e r a: Numai la două. Le desfac şi le fac.

O l e a n a: E bine, Reveca?

R e v e c a: A! o minune! Ai zice că de cînd te-ai născut ţii furca-n brîu. Da... da... Inul curge din caier pe fus ca un fir de păr. Nici o gîlcă. Deştele tale mulg caierul, şi caierul se topeşte, şi fusul zbîrnîie şi pluteşte parc-ar avea aripi. O! ciută zglobie, tu ai să ţii casa c-un fus... Dar tu, Oană, ce ispravă mi-ai făcut?

O a n a: Mai am puţinel şi le nălbesc. Prea multe. Şi nu mă plîng că sunt prea multe, dar pentru că sunt multe mă pui pe gînduri...

R e v e c a: Mă băiete — că porţi părul bălan ca plăieşii — ce spui? Ce gînduri?

O a n a: Nu vedeţi ce de fâşii? Şi încă trei cămăşi de in, d-ale doamnei, să le rup pentru slăvitul domn ăl mare...

I l i n c a: Fa Oană, ţie ţi-e lene.

O a n a: Ba...

B ă l a ş a: Fa Oană, ţie ţi-e foame.

O a n a: Ba...

B ă l a ş a: Fa Oană, pe tine te ţine degeaba la curte.

O a n a: Dă...

I r i n a: Fa Onişor, cin' ţi-a dat ţie betele astea de argint?

O a n a: Slăvitul.

R e v e c a: Daţi pace fetei... Ce e, Oană, cu gîndurile tale?

O a n a: Ce să fie?... Prea multe fâşii... Prea multe...

R e v e c a: Nu-i trebuie?... De ce te plîngi?

O a n a: Da... îi trebuie... Dar de ce aşa de multe?... Şi buna doamnă, cînd mi le-a dat, mi-a zis: „Pînă diseară să le faci... Şi mai lungi, Oană, mai lungi." Şi-a oftat. Şi, plecînd, am văzut-o făcîndu-şi cruce.

T o a t e: Făcîndu-şi cruce?

O a n a: Da... Mie îmi miroase a război...

T o a t e: A!

I l i n c a: Război... că de mult nu fusese... Aproape de doi ani... Şi se-mplinesc douăzeci de ani de cînd pîrcălabii Gherman — bietul tata — şi Oană, tovarăşul lui, picară din turnul Cetăţii-Albe... Şi-a zis Oană lui Gherman: „Scapă tu!"... Şi-a răspuns Gherman lui Oană: „Ba, tu!"... Şi s-au grijit amîndoi, şi şi-au iertat păcatele unul altuia... Şi-a zis Oană lui Gherman: „Ţie-l Dumnezeu pe Ştefan!" Şi-a zis Gherman lui Oană: „Amin!" Ş-au pierit ei cu toţi ai lor...

I r i n a: Sunt douăzeci şi şapte de ani încheiaţi de cînd pieri floarea Moldovei la Războieni. Trosnea cetatea ridicată-n pripă de slăvitul nostru voievod... Flacările se-nălţau pînă la cer... Şi el ţipa: „Nu vă lăsaţi!" Şi pîrcălabul Dajbog, bietul tata, i-a zis: „Nu ne-om lăsa, dar du-te"... Şi comisul Huru, şi postelnicul Hrîncu îl tîrîră afară din luptă, rupîndu-i vestmintele de pe el, şi i-au zis: „Du-te, că Moldova nu piere, d-om pieri noi"... Şi s-au stins şi Hrîncu, şi Huru, şi Dajbog, cu toţi boierii mari şi mici, bătrîni şi tineri, pînă la unul, că Mohamed, văzîndu-i, a şoptit lăcrămînd: „Oh! ţara aceasta nu va fi a mea!"... Şi sfîntul s-a dus ş-a adunat plăieşii, şi-a adulmecat pe Mohamed lovindu-l de dinapoi şi din lături pîn' l-a trecut Dună-

rea... Şi-a pus peatra săpată unde a stat bătălia, mărturisind lumei: „Aici, eu am fost frînt, să cunoască şi să ştie toată suflarea din ţară că a fost cu voinţa lui Dumnezeu ca să mă pedepsească pentru păcatele mele, şi lăudat să fie numele lui în veacul vecilor"

Toate: Amin!

Reveca: În patruzeci şi şease de ani, treizeci şi trei de bătălii, două fără izbîndă şi treizeci şi una de biruinţi! El să trăiască, şi Moldovei i-e bine!

Ileana: Va trăi cît Matusalem, ştiu eu...

Domnica: Şi eu...

Lisandra: Şi eu...

Joiţa: Şi eu...

Hera: E înzăoat!

Neaga: Cînd s-a născut, l-a scăldat în sînge de şerpoaică...

Irina: Şi de vultur... Să se strecoare şi să se înalţe...

SCENA III

Dochia aduce, p-un cîrpător, bostanul spart în bucăţi. Ies aburi. Ţugulea, pe două tăvi de argint, faguri de miere, pere şi struguri. Oana se duce cu un vraf de fâşii la puţ şi le-aşează în albie.

Ţugulea: Loc, loc... struguri mascaţi... parcă ar fi lacrămi... şi faguri cu miros de sulcină... şi pere ca

Reveca: Cum?

Ţugulea: Iacă o vorbă.

Reveca: De unde ştii?... Şterge-te la nas... Uf! şi ai şi sabie... Multe urzici ai tăiat...

Ţugulea: Sunt moldovean... Ţugulea al lui Moghilă... Să nu rîzi de mine... Măria-sa doamna m-a pus să-nvăţ slujbă domnească... Pîn' la sabie...

Reveca: Sît!... Vine...

Ș t e f a n vine de la dreapta din ogradă. Mustățile și părul, aproape albe. C-o mînă ține pe D o a m n a M a r i a, cu alta o sabie dreaptă cu mînerul cruce. La cîțiva pași, cîțiva curteni și aprozi în haine împodobite.

Ș t e f a n: Ce e tăcerea aceasta, fetelor? Parcă sunteți pui de găină cînd trece uleul... Parcă sunteți un stol de vrăbii încremenite în stuhăraia din iazuri cînd aude chiotul... Parcă sunteți niște flori de luncă cînd n-adie vîntul... Smerite? Mie nu-mi plac oamenii smeriți... Veniți să vă blagoslovesc. *(Fetele se apropie sfioase.)* Împrejurul meu... așa... așa... ca ierburile crude de pe bătrînul turn al Sucevei... Da... da... sărută mai bine, nu te sfii, Ilinco... mai bine, fata pîrcălabului Dajbog... Da... da... pe rînd... Ileană, erai mică cînd pieri Hrincu... Și tu, Oleană, ai să vezi pe tat-tău Duma. *(Toate sărută mîna domnului. Țugulea nu se mișcă, încremenit.)* Dar tu? Tu ești stană de peatră? Ai sabie? A? Bine. Din Moșoroi, Moghilă. *(Vede pe Oana înlemnită cu fășiile în mîini.)* Dar tu? Băbătie! Ce speli? Știi tu pentru cine nălbești?

O a n a: Da...

Ș t e f a n: Pentru cine?

O a n a: Pentru preaslăvitul nostru stăpîn...

Ș t e f a n: Pentru preaslăvitul nostru stăpîn... Pentru osul lui! De cîte ori îmi înfăș pulpa dreaptă zic doamnei: „Oana, piciorul meu. Piciorul meu, vrednic ca Oana." *(Scapă sabia într-adins.)* Oană... *(Oana ridică sabia, i-o dă și dă să-i sărute mîna, dar n-o ajunge.)* Să mă cobor la tine, or să te-nalți la mine? Privește drept în dreptul ochilor mei. A! tu plîngi, Oană? Și de ce? Aide... vino încoace... bătrîna mea prietenă. Pe creștetul tău să cază sărutatul voievodului ca ploaia peste holdele verzi. *(O sărută în creștet.)* Destul ați lucrat. *(Face semn să se ducă. Fetele se duc binișor și în ordine.)* Apune

soarele pe după trîmbele fumurii. Să lucrăm şi noi. *(Se uită lung după ele, mai ales după Oana.)*

Doamna Maria: Seamănă cu măria-ta... Ca două picături de apă...

Ştefan.: Una care pică acum şi alta care a picat odinioară... Abur... risipit... Pe una o văz... pe cealaltă...

SCENA V

Ştefan şi Maria.

Doamna Maria: Stăpînul meu, toamna a sosit, soarele apune trist, şi în urma lui, o baltă de sînge. Vremea o să se strice... Ploi subţiri cari pătrund... frig... viscol... Rămîi, sfîntul meu stăpîn...

Ştefan *(trăgîndu-se pe un jeţ)*: Te rogi ca un copil... întîiaşi dată...

Doamna Maria: Întîiaşi dată... *(Îi ia mîinele amîndouă.)* Ah! Moldovo, căci nu ţi-e milă...

Ştefan: Milă?

Doamna Maria: De mine...

Ştefan: De tine şi de Moldova. De una fără alta, nu... nu-mi stă-n putinţă. Domnul care dăsparte ce e al lui de ce e al ţării...

Doamna Maria: Dar nu vezi măria-ta...

Ştefan: Că sunt bătrîn...

Doamna Maria: Nu...

Ştefan.: Că sunt bolnav...

Doamna Maria: Nu... nu... adică...

Ştefan: Adică, da...

Doamna Maria: Abia te văzui mai bine...

Ştefan: Mario, Mario, ce bolnav? Ce picior? Uită-te la mine... Aşa priveşte un om bolnav? Şi nu merg bine? *(Face cîţiva paşi, apăsînd ceva mai adînc pe piciorul drept.)* Ieri nu-mi zîmbişi cînd încălecai pe Voitiş?

Doamna Maria: Da... Păreai un arhanghel!

Ștefan: Ei...

Doamna Maria: Rămîi, stăpîne! Îngrijești de Moldova îngrijind de sănătatea ta...

Ștefan: Pocuția...

Doamna Maria: Iarnă... Viscole...

Ștefan: Ah! Pocuția!

Doamna Maria: Să înceapă primăvara...

Ștefan: Iarnă e aici *(arată părul)*, și niciodată primăvara nu va mai sosi. Iarna, călăreți moldoveni străbat codrii, s-amestecă cu viforul și cad asupra cetăților și turnurile lor să năruie. Viforul are ochi! Și pe cînd ai noștri deschid părtii prin nămeți, leșii să cocoloșesc la Halici, la Lew, care pe unde apucă.

Doamna Maria: Măria-ta!

Ștefan: A... Doamnele nu sunt femei... Femei sunt destule...

Doamna Maria: Nu, măria-ta... *(Surîde.)*

Ștefan: Așa da, Mario! Rîsul tău... Erai de paisprezece ani cînd mi-ai rîs întîi... Ah! Munteanco! nu-mi strica socotelile... Mai tîrziu oi fi or n-oi mai fi...

Doamna Maria: O! ce zici...

Ștefan: De douăzeci de ani turcii stăpînesc Chilia și Cetatea-Albă, că leșii n-au ținut învoiala. Atins la miazăzi, poporul ăsta trebuie să se ridice la miazănoapte. Sunt vro șase ani... Ioan Albert... Iagelonul... craiul Poloniii... ca un hoțoman năvălește în Moldova. Îl izbesc la Cosmin, în Dumbrava-Roșie, și-l duc învins, bolnav, umilit, pînă aproape de Lew. Doborîi trufia Iagelonului. A îngenuchiat la Colomeia Ștefan în fața Poloniei, îngenuchiă Polonia în fața lui Ștefan!... Pui stăpînire pe Pocuția. Primesc judecata craiului Ungariei, a lui Vladislav, a frățîne-său. Să aleagă el hotarele și să ne facă lege. Și la ziua pusă, împuterniciții lui nu vin. Și tocmai acum îmi dă de veste Ion Grumază, pîrcălabul din Cernăuți, că leșii se arată pe supt poalele Haliciului. Apoi nu, Mario, nu

se poate, trebuie să stăpînim Pocuţia, că această bucată de pămînt e mai mult moldovenească ca leşească, ş-o ţinem zălog pe bani buni din punga strămoşilor, ş-o avem cu armele noastre, şi Ştefan n-a murit încă...

U n c u r t e a n: Măria-ta, pîrcălabii.

Ş t e f a n *(face semn să vie):* Mario... lasă... lasă...
(Doamna Maria iese pe uşa din stînga.)

SCENA VI

Ş t e f a n, hatmanul A r b o r e, pîrcălabul N e g r i l ă, pîrcălabul D r a g o ş, pîrcălabul A l e x a, pîrcălabul C o s t e a, pîrcălabul Ş a n d r u, fostul pîrcălab bătrînul H r ă m a n, vornicul J u r j.

(Toţi intră pe poarta din dreapta.)

Ş t e f a n: Bine aţi venit, boieri d-voastră!

T o ţ i: Să trăieşti, măria-ta!

Ş t e f a n: Cu toţii. *(Dă mîna pîrcălabilor şi ei i-o sărută.)* A! şi moş Hrăman! Gata! Venişi! E nuntă! Pe frunte semn... la ceafă semn... umărul drept mai jos... mîna stîngă ca un arc... deştele zdrobite... abia te mai ţii... Ce mai vrei, bătrîne? N-ai văzut dăstule?

H r ă m a n: Nu mi-e dat să vreau sau să nu vreau. Voinţa măriei-tale, voinţa ţării. De vrea pace, pace, de vrea război, război. De n-aş fi venit, n-aş fi vrut ce vrea măria-ta... Ş-apoi asta nu pot...

Ş t e f a n: E, cum stau hotarele, pîrcălabi, că după cum închideţi ochii aşa doarme şi ţara.

P î r c ă l a b u l N e g r i l ă: Eu lăsai pe...

Ş t e f a n: Toader.

P î r c ă l a b u l N e g r i l ă: Da, la Hotin. Bine. Litvanii şi ruşii sunt cu minte de cînd i-ai cuminţit măria-ta.

P î r c ă l a b u l A l e x a: Din turnul de la Orhei nici un semn de ropot. Senin cît bate ochiul.

Ai liniştit pustietăţile d-a lungul Nistrului. Ş-apoi am lăsat pe...

Ş t e f a n: Pe pîrcălabul Ivanco.

P î r c ă l a b u l A l e x a: De trei ori a cetit cartea măriei-tale, tot i se părea că-l chemi pe el.

P î r c ă l a b u l C o s t e a: În Soroca ne-ntărim mereu, şi bună pace.

P î r c ă l a b u l Ş a n d r u: Romăşcanii, ce ară şi seamănă toamna, seceră şi treieră vara. Se-mbogăţesc, dar nu se dau lenii. Din Crăciuna, veşti bune. Nimic d-a lungul Milcovului. Aşa îmi scrie starostea Buhor.

V o r n i c u l J u r j: În Ţara-de-Jos, tihnă. Negoţul se petrece fără cîrcotă. În Chilia şi Cetatea-Albă — că de prin partea locului viu — numai doi subaşi cu roatele de turci, cît să păzească cetăţile.

P î r c ă l a b u l D r a g o ş: Ungurii mai mult ar asculta de cuvîntul măriei-tale ca de cuvîntul craiului lor. Şi pîrcălabii din Cicei şi Cetatea-de-Baltă, ca la ei acasă în mijlocul ungurimii.

Ş t e f a n: Da, pace de jur împrejurul ţării, ca şi înlăuntrul ei. Da... *(trage sabia pe jumătate)* să mişcă şi stă cumpănă la odihna ţărei... Dar i-a venit iar rîndul... Gata, Luca?

H a t m a n u l A r b o r e: Gata!

U n c u r t e a n: Măria-sa Bogdan.

SCENA VII

Cei de sus. B o g d a n, bătrînul logofăt T ă u t, bătrînul postelnic Ş t e f u l, pîrcălabul G r u m a z ă, clucerul H r i n c o v i c i, vameşul C h i r a c o l a, postelnicul T o a d e r, paharnicul U l e a, stolnicul D r ă g a n, jitnicerul S t a v ă r, clucerul M o g h i l ă, P e t r u R a r e ş, mai mulţi căpitani, hînsari etc.

T o ţ i: Să trăieşti, măria-ta.

Ş t e f a n: Cu toţii, boieri d-voastră! *(Să repede spre Bogdan, şchioapătă şi să opreşte.)* Ah! am să te

îndrept eu! *(Îmbrățișează pe Bogdan.)* Măria-sa vodă Bogdan! De pe drumuri... Însemnat în bătălii înainte d-a domni singur... Fireşte că singur... Așa se cuvine unui fecior de domn moldovean... Ești mai răsărit ca mine...

B o g d a n: Cin' să te-ajungă pe măria-ta!

Ș t e f a n: Tu!... Și să mă-ntreci... Tu, sfios ca o fecioară, nu ești sfios cînd dai drumul calului și sabia vîjie și luminează ca fulgerul... Da, da... Ce e, Grumază, pe la Cernăuți și dincolo?

P î r c ă l a b u l G r u m a z ă: Bine-ar fi... Ce zici, clucere Hrincovici?

Ș t e f a n: Ei...

C l u c e r u l H r i n c o v i c i: Pocuția așa ş-așa...

Ș t e f a n: Pocuția numai *aşa* să fie!

C l u c e r u l H r i n c o v i c i: Că leşii se trag la judecată la căpitănia Haliciului, rusnecii şi moldovenii se supun legilor țării noastre.

Ș t e f a n: Dar vămile?

V a m e ș u l C h i r a c o l a: Unii plătesc, alții zic c-au plătit cardinalului...

C l u c e r u l M o g h i l ă: Alea-s vămile văzduhului...

Ș t e f a n: Cardinal, iagelon, bolnav, trufaş, leah... Ce nu e din cîte n-ar trebui să fie? Și nimic din cîte ar trebui să fie... Și tu, Tăut? Și tu, Ștefule? O! prietenii mei, cu bărbile pînă în pămînt, nămeți nenvinși de oameni, albiți de griji și de vremuri...

L o g o f ă t u l T ă u t: Cu tinerețea, măria-ta...

P o s t e l n i c u l Ș t e f u l: Așa, bat-o pustia...

P î r c ă l a b u l H r ă m a n: Vărul Tăut zise o vorbă... Că de la Dumnezeu este...

Ș t e f a n: Postelnice Toader, ce știri de pe unde-ai umblat? Ai adus?... Ai vorbit cu dogele? Te-a blagoslovit sfîntul de la Roma?

P o s t e l n i c u l T o a d e r: Adus, măria-ta. Om iscusit și cu știință. Venezia, ca și cum ai visa. Noul doge să logodea cu marea.

C l u c e r u l M o g h i l ă: Frumoasă mireasă!

Ș t e f a n: Arunca inelul în valuri...

Clucerul Moghilă: Bună de strîns în brațe!

Postelnicul Toader: Și numele tău cinstit și lăudat...

Ștefan: Știu... Dar bani?

Postelnicul Toader: De...

Clucerul Moghilă: Ce e cu banii ceia?... Cam de mult îi așteptăm...

Ștefan: Negustori, Moghilă... Nu mi-au dat ei nici la Baia, nici la Podu-Înalt, nici la Războieni, dovedind lumii că nu sunt omul lui Matiaș. Acum la... *(Se privește.)* Negustorii au dreptate!... Ei, la Roma?

Postelnicul Toader: La Roma...

Ștefan: Blagosloveniile urmașului lui Sîn-Petru, mie, sabia lui Christos... Doamne, iartă-mă... Și cum îl cheamă pe doftor?

Postelnicul Toader: Jeronimo da Cesena.

Clucerul Moghilă: După nume trebuie să aibă o barbă cît toate zilele...

Postelnicul Toader: Ras și cu plete lungi.

Ștefan: Acum la ale noastre. Boieri, știți că Alexandru al Poloniei iar a cerut zi, zi peste zi, lege peste lege, că n-ar fi fost față. Iar să ne judece frățîne-său Vladislav. La 2 noiembrie. Degeaba s-a pus. Iacob de Buczacz, omul cardinalului, n-are să vie, ca și omul lui Ion Albert. Noi s-așteptăm în Cernăuți cu 5.000 de oaste aleasă. Toți călări. Sosește, bine; nu? o plimbare-n toată Pocuția ș-o raită pînă la Haliciu, și poate și mai sus. Ș-apoi se va ști cine e pîrcălab acolo și cine nu e, cui se cuvine adunarea vămilor și cui nu.

Toți *(afară de paharnicul Ulea, de stolnicul Drăgan și de jitnicerul Stavăr)*: Da, măria-ta.

Ștefan: Nu, măria-ta? *(Apucă pe paharnicul Ulea de guler.)*

Paharnicul Ulea: Am socotit...

Ștefan: Ce-ai socotit?

Paharnicul Ulea: Că... cu sănătatea măriei-voastre..

Ștefan: Ce?... Boieri, cine e mai bolnav din noi amîndoi?

Clucerul Moghilă: Aci *(arată piciorul)*, oleacă măria-ta... Aci *(arată la cap)* să se-ngrijească vărul Ulea...

Ștefan: Ei, nu uiți că am tăiat pe din două moșiile Gădinții, Storpul și Madravilele, după dreptate, jumătate ție și jumătate răzășilor. Și te-am făcut paharnic, și ți-am dat viața mea pe mîna ta. Tustrei țineați ochii în pămînt, știind că mie nu-mi plac oamenii cari se uită în jos. Frunțile sus... Așa, că sus e luna, stelele, soarele și cerul... de sus ne vine harul... de sus, cearta... și sus e mîntuirea și iertarea păcatelor noastre... *(S-aud cîntări nedăslușite din depărtări. A început să se coboare întunecimea.)* Ai aprins focurile, Arbore?

Hatmanul Arbore: De trei nopți ard.

Ștefan: Ia? Rareș, repezi... *(Rareș se duce-n fuga. Se urcă pe zid.)*

Rareș *(de pe zid)*: Abia să văd... Vin... Din Scheia... din Lisaura... din Ciritei... de pretutindeni...

Ștefan: Oh! săracii!... Săracii mei ș-ai voștri... Săraci și voi și eu... Ce bogată e Moldova! *(Ștefan și boierii să reped la zidul care înconjoară ograda, afară de paharnicul[1] Ulea, stolnicul Drăgan și jitnicerul Stavăr.)*

Paharnicul Ulea *(încet)*: Ați văzut?

Stolnicul Drăgan: Văzut.

Paharnicul Ulea: Nu mai e Ștefan!

Jitnicerul Stavăr: Dar cine e?

Paharnicul Ulea: Umbra marelui Ștefan. *(Tustrei se duc și s-amestecă cu ceilalți.)*

Pîrcălabul Grumază *(de pe zid)*: Ca niște nori albi ce să tîrîie pe pămînt...

Ștefan: Da...

Hatmanul Arbore: Ca niște turme de berbeci...

Ștefan: Da... da...

---

[1] Numele rangurilor boierești, abreviate în ediția de bază, au fost întregite.

Hrăman: Parc-auz ceva... dar nu-i văz...

Șteful: Parcă văz ceva... dar nu-i auz...

Logofătul Tăut: Nu-i aud și nu-i văz... dar îi simț...

Ștefan: I-auz și-i văz, îi văz și-i auz... O! cum se varsă apele în Siret, așa vin șuvoaiele în Suceava la chemarea voievodului lor!... Auziți? „Supt poale de codru verde..."

Hrăman: Încep să-i și văz...

Șteful: Încep să-i și auz...

Ștefan *(trage sabia și face semn în depărtare)*: O! mai sunteți? Să nu mai sece izvorul vostru!...

ACTUL I

Același tablou ca în actul întîi, cu deosebire că e vară și arborii încărcați cu fructe, unele coapte, altele pîrguite, altele verzi. S-aud păsările cîntînd.

SCENA I

Doamna Maria, Irina, Reveca, Ileana, Bălașa, Hera, Oleana, Oana, Țugulea, Moghilă, Dochia.

Doamna Maria: O, fetele mele iubite, mai lăsați lucrul... De-o lună Ștefan nu dă semn de viață... Ce-a putut să i se întîmple?... Dar ce n-a putut?... Bolnav... Abia să sculă din pat, și porni cu iarna-n cap... Doamne!

Irina: Frumoasa mea doamnă...

Doamna Maria: Pînă acum o lună primeam vești peste vești... Bine... sănătos... zdravăn... așează țara... întocmește Pocuția... va sosi... biruitor ca totdeauna... Îmi creștea inima... Și de *(înnumără pe dește)*... da... de treizeci de zile, nimic...

Irina: Frumoasa mea doamnă...

Doamna Maria: S-a dus frumusețea. Uită-te la părul meu. S-a lățit șuvița albă cu două dește de cînd nici o veste... Auziți cum cîntă de te slăvesc... Sunt aceleași... Cîntați, păsări ale cerului, nepăsătoare la durerile noastre. A căzut

omătul, a suflat vîntul de primăvară, au încolţit mugurii, a dat frunza, au spuzit florile, a legat iarăşi rodul... Şi toate numai pentru voi. Partea noastră? Răbdări şi lacrămi. De ce omul n-a fi putînd a fire ca ştejarul? Iarna să-l scuture, vara să-i puie la loc mîndreţea şi bărbăţia!

R e v e c a: Ce nu se schimbă, stăpîna mea a bună! Frunzele cresc şi nu sunt aceleaşi. Stejarul are şi el o margine. Grîul e tot grîu, dar nu mai e acelaşi. Doar glasurile rămîn la păsări; ele se duc, altele vin... Şi noi trăim cu părerea că numai omul îmbătrîneşte, să scutură şi cade.

D o a m n a M a r i a: Da, Reveca; gînduri, nimicuri. Să-l văz pe viteazul meu... să-i fac patul... să-l culc... „Adormi, măria-ta, n-a fost nimic... O gîză bate în geamuri"... Ce somn uşor în grijile grele... Î, muiere rea! Uitasem pe Bogdan, odorul meu. Pre urmele tată-său calcă. Păcat că şi-a perdut ochiul. Eu am doi. La ce-mi slujeşte? Şi cu unul v-aş vedea pe lîngă mine. Am două picioare zdravene. Să împart: un ochi lui Bogdan, un picior lui Ştefan... Aş întineri...

H e r a: Şi eu... cînd m-ar lăsa doamna... ce-aş mai săruta?

D o a m n a M a r i a: Tu?

O l e a n a: Şi eu, cînd vrea doamna, cu cine aş mai umbla?

D o a m n a M a r i a: Tu... O! muşatină! Aş lua de la mine şi-aş da la ai tăi...

I l e a n a: Ţie Domnul pe domnii noştri, doamnă!

D o a m n a M a r i a: Numele Tatălui... ş-al Fiului... ş-al Sfîntului Duh... Amin... Ţugulea!

Ţ u g u l e a: Poruncă, doamnă.

D o a m n a M a r i a: Ce?

Ţ u g u l e a: Da... măria-ta...

D o a m n a M a r i a *(făcîndu-se supărată)*: Sabia... cu care te-am încins eu...

Ţ u g u l e a: Da, măria-ta!

D o a m n a M a r i a *(pare necăjită)*: Şi de ce n-o mai porţi?

Ţ u g u l e a: Ele ştiu... Să spuie Bălaşa...

B ă l a ş a: Şotii, măria-ta... Zice c-aş fi zis eu că de ce nici la 14 ani, aproape împliniţi, nu s-a dus la război cu tat-său Moşoroi, asta, Moghilă...

Ţ u g u l e a: Ai zis, aţi zis, ai rîs, aţi rîs, şi ştiaţi bine c-am dat în genuchi la măria-sa Bogdan şi la tătuca... Şi ei au rîs, dar nu ca d-voastră... cu moşoroi... cu vătrar... cu potcă... şi cîte şi mai cîte... C-am zis: săracum de mine, n-o mai port... Şi n-o mai port!

D o a m n a M a r i a *(ascunzîndu-şi surîsul)*: Altădată să mi le spui mie.

Ţ u g u l e a: Iacă le spui...

D o a m n a M a r i a: Mă băietane, pune sabia, că va sosi şi ceasul tău. Şi s-o porţi...

R e v e c a: Pînă cînd ţara va avea nevoie de ea...

Ţ u g u l e a: Uf!

D o a m n a M a r i a *(către Reveca)*: Inimos şi mucalit ca tat-său... Ţugulea, să dai ajutor Dochiei. Mamă Dochio...

D o c h i a: La porunci.

D o a m n a M a r i a: A fiert grîul cu lapte?

D o c h i a: Iacă-l aduc. Acuşi. *(Dochia şi Ţugulea ies.)*

SCENA II

D o a m n a M a r i a: Oană, Oană, ce roboteşti?

O a n a: Spăl, măria-ta.

D o a m n a M a r i a: Ce speli, Oană?

O a n a: Pentru împăratul nost'... Să fie gata pîn-o veni...

D o a m n a M a r i a: N-ai isprăvit?

O a n a: Isprăvit... Le-am luat a doua oară...

D o a m n a M a r i a: Cum îţi zice el, Oană?

O a n a: Băbătie, măria-ta.

D o a m n a M a r i a: De ce, Oană?

O a n a: Fiindcă aşa-i place, măria-ta.

D o a m n a M a r i a: Dar ţie cum îţi place, Oană?

O a n a: Cum îi place şi lui, măria-ta.

D o a m n a   M a r i a: Şi cum te mai alintă, Oană?

O a n a: Dă, măria-ta...

D o a m n a   M a r i a: Dă... cum, Oană?

O a n a: Cum, măria-ta?

D o a m n a   M a r i a: A! nu vrei să spui doamnei?

O a n a: Cum să nu, măria-ta. Pînă acum doi ani mă suia pe genuchiul drept... ba nu, p-ăl stîng, şi mă juca şi zicea: „Oană, Oană, bărlăoană, Onoi, bîrloi, Oi, moi..." De doi ani îmi zice: „Băbătie, cum o mai duci cu bătrîneţile?" „Bine", zic. „Ai zis bine? Nu, rău, că sunt rele, bată-le focul." Aşa, măria-ta.

D o a m n a   M a r i a *(luînd la o parte pe Irina):* Ce vrei, Irino... Om de război... Trei luni acasă şi nouă pretutindeni, numai acasă, nu.

I r i n a: Sufletul măriei-tale ca chipul măriei-tale... Maica Domnului, adusă de la Roma de postelnicul Purcevici.

D o a m n a   M a r i a: Soţie de domn şi mumă de domn, da Maica Domnului nu, Irino.

I r i n a: Buuuno!

SCENA III

Cele de sus. D o c h i a intră aducînd p-o tavă de porţelan albă cu margini albastre grîul fiert. Ţ u g u l e a   M o g h i l ă încins cu sabia.

I r i n a: Cine să guste întîi, măria-ta?

D o a m n a   M a r i a: Ilinca.

I l i n c a: Buuun, măria-ta.

D o c h i a: Grîul, spălat în zece ape, uscat, frecat, dezghiocat, puţintică miere şi scorţişoară. Talgerile, boier Ţugulea.

Ţ u g u l e a: Iacătă-le. Cel cu aur al măriei-sale.

D o a m n a *(luînd din grîu, scapă talgerul şi-l sparge):* Ah! semn rău!... Mă gîndii la Ştefan, la piciorul lui, la bătrîneţea lui... Ia!... Ascultaţi...

SCENA IV

Cele de sus. Clucerul Moghilă vine într-un suflet.

Doamna Maria: Ah! Moghilă! Ce e? Bine?

Clucerul Moghilă: Sărutăm dreapta, bine. Vine. Ce păcatele suflu așa...

Doamna Maria: Spune degrab'...

Clucerul Moghilă: Spui îndată, acușica... Cît ai bea o oca de vin, și e aici. M-a trimis înainte să vă spui. Calul mi-a șchiopat, c-aș fi fost de mult...

Doamna Maria: Mai iute, Moghilă, mai iute!

Clucerul Moghilă: Nu e nici biruit, nici rănit...

Doamna Maria: Cum e?

Clucerul Moghilă: Biruitor și cu rana vechie ceva mai înrăită ca-n trecut...

Doamna Maria: A!

Clucerul Moghilă: Și ceva mai potolită ca acum șapte zile. Bogdan, slava Domnului... Mă... Țugulea taichii... Acum pe șart, măria-ta.

Doamna Maria: Da, da, Moghilă.

Clucerul Moghilă: Mătură tot înaintea lui. Și toți îi jurară credință, și moldoveni, și rusneci, și leși. Să fi văzut, doamnă, p-ai craiului Lixandru... *„in eternitate fidelitas, nos et descendentes nobis“* [1]... Să muie gerul. Să topiră zăpezile. Să umflară apele. El porunci să stăm pe loc... Să retraseră apele... Să mergem înainte, pînă supt Halici. Acolo se deschide o vale lărguță. Întîi sta Luca Arbore, peste o mie de călăreți. Mai departe, el, cu altă mie. Și în fund, Bogdan, cu trei mii, pitulat într-un zăvoi care închide valea despre răsărit... Caii noștri odihniți și iuți... Ne pomenirăm cu patru inși c-un ștergar alb în vîrful suliții. Luca Arbore le deschise drum pînă la el. Aci descălicară.

---

[1] Credință veșnică, noi și urmașii noștri (lat.).

Scoaseră căciulile încondurate, îi sărutară mînele și-i dădură o carte ca din partea î.p.s. cardinalului... Și văzurăm pe domn ca pămîntul, că pămîntul nu l-ar fi încăput... Atît le zise: „Încălecați, și haiti!"... Veniseră potolit și să duceau într-o prăfăraie... Să tot fi trecut ca de cînd am început, și se porniră lungi șiruri de călăreți. Leșii!... Cînd să se ciocnească cu Luca Arbore, moldovenii să desfac în două, și apucară unii într-o parte și alții într-alta. Dușmanii să reped. El... face fața dos și dosul față, și-o ia la fugă stăpînită, ceva mai iute ca leșii... În apropierea zăvoiului se desfac în două, unii într-o parte și alții într-alta... Pînă să se oprească leșii, înfierbîntați ca de biruință, s-aruncară valurile lui Bogdan chiuind și-i izbiră. Luca Arbore îi ia pe la spate, iar din coaste îi fulgeră ai domnului...

D o a m n a M a r i a: Ei, ș-apoi?

C l u c e r u l M o g h i l ă: Prinși de toate părțile, azvîrliră armele jos. Și curse sînge pînă la țurloaiele cailor... Strașnic răcnea leul Moldovei, că auia valea și codrii... Și vitejii crezură că urlă a război... Și el, pasă-mi-te, îi ținea de rău... Așa să stinse ca la jumătate din leși, pînă prinseră de veste care era porunca domnului... Omul în frămîntarea luptei nu mai e om. Îl lovești, nu-l doare. Cade și alții îl calcă, nu simte. Tot să pierde ca în genunea morții!... Numai după ce încetează bătălia... Oh! Doamnă!... să ridică de pe cîmp atîta jale, că nu poți... și curg lacrămile, și plîngi fără să știi pe cine... Dădu poruncă să alegem și să îngropăm pe morții noștri. Puțini picară, dar mari suflete. Ca la două sute... Aci închiseră ochii postelnicul Șteful și pîrcălabul Hrăman. Că le zise milostivul: „Stați, moșilor, că nu e de voi!" Ei, aș!... Apoi intrarăm în Halici cu vro trei mii de prinși. Aci le dădu drumul și le zise: „Spuneți cardinalului să aibă pe suflet sufletele morților din valea Haliciului" Și înapoindu-le

cartea le zise: „Asta s-o scrie popilor, iar nu domnilor, și nu domnului!“

D o a m n a M a r i a: Ei, ș-apoi...

C l u c e r u l M o g h i l ă: Apoi porunci halicenilor să-i care peatră. Și cioplirăm cu toții, vro două săptămîni, bourii Moldovei. Și eu cioplii, măria-ta, că domnul, văzîndu-mă, nu-și putu ține rîsul și zise: „Meștere Moghilă, capul bourului tău ca coada lui Voitiș al meu... Mai grea dalta ca sabia, Moghilă.“

D o a m n a M a r i a: Apoi?

C l u c e r u l M o g h i l ă: Apoi făcurăm moșoroaie și pietruirăm Pocuția cu bourii noștri, adînci d-un stînjen, ducînd dîră oablă din apa Nistrului pînă-n muntele ăl mare ce stă ca șira spinării la apusul Moldovei. În sus al lor, în jos, de supt pădurea de fagi a Haliciului, al nostru. Și...

D o a m n a M a r i a: Și...

C l u c e r u l M o g h i l ă: Și, după ce așeză țara, lăsă pîrcălab pe Hrincovici și vameș pe Chiracola. Și ne înșiruirăm călări și plecarăm înapoi cu voievozii noștri înainte. Și începurăm să cîntăm: „Doină, doină, nu te duce de la mine, doină, nu fugi de bine, doină“. Într-o zi — Duminica Rusaliilor — sta soarele să scapete, ajunserăm p-o cărăruie de peatră. O ploiță caldă stropise fâșiea de drum. Voitiș, într-un ceas rău, alunecă de picioarele de dindărăt. Domnul îi puse pintenii. Calul sări și căzu, apucîndu-i piciorul supt el...

D o a m n a M a r i a *(cu spaimă)*: Cel cu rana?

C l u c e r u l M o g h i l ă: Da...

D o a m n a M a r i a: Oh!

C l u c e r u l M o g h i l ă: În stînga prăpastie, în dreapta piept de munte. Voitiș tremura... Cînd l-am scos, sîngele pătrunsese prin legături... l-am dus pe mîini... El atît a zis: „Unde e ața mai subțire, acolo se rupe“... Doftorul Cesena aci... Pînă a doua zi piciorul se făcu butuc... Boli, aiuri — ierte-mă Dumnezeu — se făcu mai bine, și de șapte zile, pe drum.

D o a m n a   M a r i a: Ah!

C l u c e r u l   M o g h i l ă *(auzind buciumele)*: Dar iată-l!... Răsare soarele, şi încălzeşte şi pe boieri şi pe oase goale, fără deosebire, că nimeni nu s-a plîns de judecăţile lui în vreme de pace, ori că-n războaie n-a sărit unde a fost mai greu, însufleţind pe cei cu inima scăzută... Doamnă, să plece fetele... *(Doamna face semn fetelor să se ducă.)*

O a n a *(furişîndu-se)*: Să nu-l văz? Mai bine oarbă decît să nu-l văz!

(Se dă după colacul de piatră al puţului.)

SCENA V

Ş t e f a n, alb ca zăpada, vine rezemat la braţul doftorului C e s e n a, B o g d a n, logofătul T ă u t, vornicul J u r j, hatmanul A r b o r e, postelnicul T o a d e r, pîrcălabii C o s t e a, D r a g o ş, A l e x a, Ş a n d r u, paharnicul U l e a, stolnicul D r ă g a n, jitnicerul S t a v ă r şi mai mulţi curteni, căpitani de oaste, copii de casă, hotnogi, hînsari etc.

Ş t e f a n *(intră prin poarta turnului*[1] *din dreapta cu tot alaiul)*: Staţi, copii! Opriţi unde am văzut pe doamna!

D o a m n a   M a r i a: Măria-ta!... *(I s-aruncă-n braţe.)*

Ş t e f a n: Ea, ca cea dintîi rîndunică, îmi vesteşte primăvara... Cătaţi supt piciorul drept, şi de-ţi găsi cărbune, să-l beau în paharul meu de sărbătoare, că e bun de friguri; de-ţi găsi plumb, să-l topim, să-l turnăm într-o cană cu apă neîncepută, şi, din ce se va închega, voi vedea ce va veni mai apoi...

(Şade pe o laiţă de piatră.)

[1] În textul de bază: *poarta din;* completat cf. ms. II, p. 53.

D o a m n a   M a r i a   *(îngenuchind)*[1]*:* Ţi-e cald, măria-ta?... Ai căldură... năduşeşti...

Ş t e f a n: Vrei să-mi fie frig? Cesena, cum e mai bine: cald ori frig?

I e r o n i m o   d a   C e s e n a: Mai bine cald ca frig, *ma preferisco recorito senza sentir il freddo*[2].

P e t r u   R a r e ş: Cărbune, măria-ta.

Ş t e f a n: A, e negru, dar mai negre sunt sprincenele doamnei... Cine-ar avea inima aşa de mică şi aşa de neagră ca să ţie pică domnului lui?... Mario! Fii mîndră de Bogdan al nostru... Io, Ştefan voievod, m-am pus la porunca lui, ca şi portarul Sucevei, ş-a biruit tocmai cum aş fi biruit şi eu... Nu e aşa, boieri? Nu e aşa, paharnice Ulea?... Nu e aşa?...

D o a m n a   M a r i a: Îl uitasem pe el, măria-ta... Bogdane! *(Bogdan dă-n genuchi lîngă doamna.)*

Ş t e f a n: Să-mi dea vin de Cotnar... Vreau să beau în sănătatea doamnei ş-a fiului ei...

C e s e n a: Vin, pentru ce vin? *Non, serenissime.*[3]

Ş t e f a n: Rareş!... *(Rareş se duce repede pe uşa de pe terasă.)* Doftore, te-am ascultat pînă azi... Mi-e sete... Nu vezi pe cine am la genuchii mei? Pe muma care a purtat în pîntecele ei pe domnul de mîne al Moldovei... Voitiş?... E bine?... El nu are abur, ci suflet... Să-l plimbe în fitece zi pînă m-oi întrema... *(Rareş vine cu trei pahare, două de argint şi unul de alabastru, frumos lucrat, ca un potir. Ştefan fărîmă între deşte cărbunele şi-l pune în paharul de alabastru. Doamna şi Bogdan iau paharele de argint. Ştefan ridică pe al său.)* În sănătatea... Ah!... *(Lasă paharul în jos.)*

D o a m n a   M a r i a: Ce te doare, păcatele mele?

Ş t e f a n: Nimic pe domnul Moldovei... Ce e durerea?... Şi toate pe Ştefan Muşatin, fiul lui

---

[1] În textul de bază lipseşte indicaţia de regie; completat cf. ms. II, p. 54.

[2] Dar prefer să mă răcoresc fără să simt frigul (it.).

[3] Nu, prealuminate (it.).

Bogdan și nepotul lui Alexandru cel Bun... Dă de dușcă, Bogdane... *(Ștefan soarbe paharul.)* Cald...

Cesena: Să ne odihnim, *serenissime.*

Ștefan: Să te odihnești, doftore... În Italia să odihnesc mult principii... îî!... Ce-o fi durerea?

Cesena: Odihnă, *serenissime.*

Ștefan: Mă voi odihni, dar nu acum.

Doamna Maria: Te rog... să mergem...

Ștefan: Mă rogi?... Neadormitul Ștefan a ajuns lăuza Moldovei... Moghilă, să-mi aduci pricinile ce-a judecat Bogdan și-a rămas fără pecetea domnească... O!... *(Ștefan iese la brațul doftorului Cesena și la al Mariei pe ușa de pe terasă, urmat de toți.)*

SCENA VI

Paharnicul Ulea, stolnicul Drăgan și jitnicerul Stavăr rămîn[1]. Oana privește în toate părțile, vrea să se ducă și se teme să n-o vază.

Paharnicul Ulea: În curînd scaunul Moldovei e văduv. Piciorul lui Ștefan obrintește. Încheieturile lui sunt prinse. Bietul domn! Mare a fost... că de mărimea lui nu mai sufla nici un boier... Ei, ce ziceți?

Stolnicul Drăgan: Ce să zicem?... Bogdan?... De viteaz n-are cum mai fi. Dar crez că după datină ar avea drept Ștefăniță, din Țarigrad, fiul răposatului Alexandru, feciorul cel mai mare al lui Ștefan...

Jitnicerul Stavăr: Ș-apoi domn schilod cine a mai văzut? Chior? treacă-meargă... dar orb? Că n-are un ochi de loc. I l-a scos cu sulița un călăreț teuton la Cosmin... O! să-l fi văzut cu ochiul scurs pe obraz, ca un ou cu puiul prins spart de-o cloșcă nedibace, cum răgea snopind

[1] În textul de bază: *Stavăr;* completat cf. ms. II, p. 57.

pe duşmani... ai fi zis că vedea mai bine cu un ochi decît cu doi...

Paharnicul Ulea: Ţara are nevoie de tihnă. Cu Bogdan, iar războaie.

Stolnicul Drăgan: Ştefăniţă e nevrîstnic. Vom alcătui o epitropie...

Jitnicerul Stavăr: Din cei mai de seamă boieri... Hatmanul [1] Arbore, pîrcălabul Grumază şi d-ta, paharnice Ulea...

Paharnicul Ulea: Sîît! Nimic lui Arbore. Pînă n-o închide ochii şoimanul, să nu vorbim decît boierilor cu meteahnă. Din sfatul domnesc... lui Gavril Lepădatu şi comisului Roată. Atît. Ochiul vulturului bătrîn clipeşte încă... Vărsa văpăi, mă frigea privirea lui... Sîîît! *(Tustrei ies pe poarta din dreapta.)*

SCENA VII

Oana singură, apoi Petru Rareş.

Oana: O! Doamne, Doamne! Să schimbe ei ursita? Cine să închiză ochii? Domnul cel sfînt? N-are sfîrşit cel care are milă de toţi! *(Dă să iasă pe după castel şi se întoarce la glasul lui Rareş.)*

Petru Rareş *(ieşind din castel)*: Ce, fugi, Oană?

Oana: Nu, Rareş.

Petru Rareş: De ce-ţi sunt ochii roşii? Ai plîns?

Oana: Nu...

Petru Rareş: Ba da... Ochii tăi sunt turburi...

Oana: Ce ochi să rămîie senini cînd ai bunului Ştefan ard!

Petru Rareş: El are nouă suflete, Oană. Ploile, zăpezile, zbuciumul şi drumul lung şi greu... Olecuţă de odihnă, şi să întremează zmeul bătrîn.

Oana: Da, Rareş, da...

Petru Rareş: Şi se face bine...

---

[1] În textul de bază: *pîrcălabul;* corectat cf. ms. II, p. 57.

Oana: Bine?... Bine să-i dea Dumnezeu!... Bine...
Petru Rareş: Şi ţie, Oană...
Oana: Şi d-tale, Rareş...
Petru Rareş: Şi nouă, amîndurora...
Oana: Şi, Rareş, şi...
Petru Rareş: Dă-mi o mînă, Oană...
Oana: De ce?...
Petru Rareş: Aşa, că mi-e dragă...
Oana: O!...
Petru Rareş: Ce rîzi? Nu ţi-am mai spus?
Oana: Ba mi-ai spus... de cîte ori... În urmă mai ales...
Petru Rareş: Şi dreapta mi-e dragă, şi stînga mi-e dragă, şi amîndoi ochii cu lumini adînci, şi părul tău rătunjit pe spate şi învolt ca un fum auriu, şi gura ta cu buze ca măceşea, şi mijlocul tău ca trestia de baltă, şi mersul tău uşor ca de presură, şi toată fiinţa ta...
Oana: O! Rareş... *(Rîde.)* Şi toată fiinţa mea... *(Rîde.)*
Petru Rareş: Toată fiinţa ta mi-e dragă, că te iubesc, Oană!
Oana: Cum, Rareş?... *(Rîde.)*
Petru Rareş: Într-una te-am visat, Oană... Şi te-am văzut într-una la război... Cînd porneam cercetaşii, cînd mă băteam, cînd mă culcam, cînd mă sculam, călare, pe jos, la şipote, în codru, neostieat în faţa ochilor mei...
Oana: Ca p-o soră, Rareş.
Petru Rareş: Nu ca p-o soră...
Oana: Şi de cînd, Rareş?
Petru Rareş: De cînd împlinişi 14 ani... De pe la Paşte...
Oana: Mi-eşti drag, Rareş, dar...
Petru Rareş: Dar...
Oana: Nu ţii minte cînd mă ridicai în braţe să rup para cea mai coaptă, cînd te căţărai în vîrful copacilor ca să-mi dai pui de stăncuţă...
Petru Rareş: Da... şi te sărutam...
Oana: Da, şi mă sărutai... Ş-acum... na... sărută.. *(Rîde.)*

P e t r u R a r e ș: Nu, Oană, nu așa!

O a n a: Dar cum, Rareș, cum?... Ca p-o miluită fără părinți?

P e t r u R a r e ș: Nu...

O a n a: Ca p-o pripășită la curtea doamnei Maria?

P e t r u R a r e ș: Ah! nu...

O a n a: Ca p-o pasăre pribeagă?... Și nu uita că tu ești boier, Rareș...

P e t r u R a r e ș: Ce boier?... Al Mariei ș-al lui Rareș, pescarul din Hîrlău.

O a n a: Ești căpitan de oaste și prieten al domnului Bogdan...

P e t r u R a r e ș: Sunt ce sunt, și fără tine mai bine să nu fiu!

O a n a: Doamne, Rareș... Dar tu mi-ești ca un frate... Eu mireasă? N ai nici cui să mă ceri.

P e t r u R a r e ș: Stăpînului a toate, ca unui drept părinte.

O a n a: A! nu, Rareș, nu!... Nu simt nimic în mine... Mi-ești drag ca un frate, dar nu te iubesc... Și domnul e bolnav...

P e t r u R a r e ș: Domnul e bun, milostiv și îndurător... *(O sărută pe amîndoi obrajii și pleacă repede.)*

O a n a: Ciudat!... Dar să nu uit pe paharnicul Ulea! *(Iese prin stînga pe după castel.)*

SCENA VIII

Ș t e f a n, cu piciorul înfășurat, iese șchiopătînd puțin la brațul D o a m n e i M a r i a, I e r o n i m o d a C e s e n a.

Ș t e f a n *(se așează pe laița de peatră de supt copacul din mijloc)*: Așa... Aer, doftore, aer... *Cosi, serenissime... non, serenissime... si, serenissime* [1]... pentru o zgaibă... Parc-aș fi copil...

C e s e n a: *Serenissime*, nici o mișcare...

Ș t e f a n: Zău...

[1] Așa, prealuminate... nu, prealuminate... da, prealuminate (it.).

C e s e n a: *Parole non piu* [1]...

Ș t e f a n: *Non piu*... Ca un mort... uf!... Cînd voi avea nevoie de d-ta, doftore, te chem... *(Doftorul se duce în castel.)*

D o a m n a M a r i a: Ascultă-l...

Ș t e f a n: Eu?... S-ascult?

D o a m n a M a r i a: Măria-ta...

Ș t e f a n: N-am ascultat de tătari, de leși, de unguri, de turci... și s-ascult d-un venezian... a! ha!...

D o a m n a M a r i a: De cînd ai început să vorbești, a crescut căldura... *(Îi pipăie mînele.)* [2]

Ș t e f a n: Și va veni ș-un doftor de la Nüremberg și altul de la Mengli-Ghirai... Îmi scrie că știe și toaca-n cer... Un evreu...

D o a m n a M a r i a: Mai puțin, măria-ta...

Ș t e f a n: Puțin, puțin... Toți doftorii la capul unui bolnav...

U n c u r t e a n: Măria-ta, foaia judecăților.

D o a m n a M a r i a: Ah!

Ș t e f a n: Clucerul Moghilă? Să...

SCENA IX

Ș t e f a n, D o a m n a M a r i a, clucerul M o g h i l ă.

C l u c e r u l M o g h i l ă: Măria-ta...

Ș t e f a n: Judecățile dezlegate.

C l u c e r u l M o g h i l ă *(citește)*: Oancea cu văduva lui Isaia pentru o fîșie de moșie. Prigonitorul perde. Pan Mirăuț nu dă depline socoteli ipitropisiților săi nepoți. E osîndit să le plătească 100 de galbeni genovezi și să nu mai ipitropisească pe vreunul din neamul lui au din prietenii lui. Obștea răzășilor Pătrășcani pentru

[1] Nici o vorbă (it.).
[2] În textul de bază lipsește indicația de regie; introdusă cf. ms. II, p. 67.

12.000 de fălci, cu munte, cu stîni, cu țarcători și cu ocini. Judecata, peste altă zi nehotărîtă...

Ștefan: De ce?

Clucerul Moghilă: Prealuminatul Bogdan s-a făgăduit că va merge însuși la fața locului.

Ștefan: Bine.

Clucerul Moghilă: Vornicul Duma, fiul lui Vlaicu, vărul măriei-tale, cu șapte sate omenești pentru robire de mori. Vornicul Duma perde.

Ștefan: Cine perde?

Clucerul Moghilă: Vărul măriei-tale.

Ștefan: Bine!

Clucerul Moghilă: Pîrcălabul Ieremia cu popa Frusănel pentru vaduri de pive. Frusănel rămîne pe pan Ieremia. Hatmanul Dugea cu satele rusești de lîngă Roman pentru vro 3.000 de stînjeni. Hatmanul rămîne pe ruși.

Ștefan: Î... î... î... rău... Bine a judecat, dar rău... Știu... Spune-i lui Bogdan să taie din moșia mea Trifești 3.000 de stînjini și să dea rușilor...

Doamna Maria *(la urechia lui Moghilă)*: Scurtează.

Clucerul Moghilă: Să nu ies eu scurtat, doamnă.

Ștefan: Ei?

Clucerul Moghilă: Cele criminalicești. Din douăzeci de pricini, două mai însemnate. Un nărăvit hoț, tăierea mîinilor. Un ucigaș, zobirea capului cu buzduganul. Toate au fost prefirate cu de-amăruntul de înțeleptul Bogdan-vodă.

Ștefan: Bogdan... Război și dreptate... Război împotriva oricărui dușman și dreptate față de oricine... de neamurile tale... de tine chiar, deși după legea pămîntului nu se cuvine să judeci. Domn d-ai fi... să stai d-oparte... Alții să aleagă.

Doamna Maria: Măria-ta, prea mult...

Ștefan: Dacă Cesena ar avea chipul Mariei or Maria știința lui Cesena, m-aș vindeca într-o

ar

clipă și m-aș îmbolnăvi în cealaltă. Adu mîna, Mario. Mai am căldură?

D o a m n a M a r i a: Nu, măria-ta.

Ş t e f a n: Atunci?... Ce mai e, Moghilă?

C l u c e r u l M o g h i l ă: Pricinile de judecat.

Ş t e f a n: Le pui zi peste... Azi e 30 iunie... Peste trei zile. *(Clucerul Moghilă iese pe poarta din dreapta).*

SCENA X

Ş t e f a n, D o a m n a M a r i a, O a n a.

U n c u r t e a n: Oana, măria-ta.

Ş t e f a n: Oana?... Să intre... *(Oana intră.)* A! băbătie... Cum o duci cu bătrînețile?... Vino încoa... aci... jos.... mai aproape... *(Oana îi sărută mîinele și le-aduce la frunte.)* O plută bătrînă și scorboroșită lîngă un brăduț verde, stufos și drept! Cine te-aduse pe tine pe tărîmul ăsta? Și de unde?

O a n a: Măria-ta... De unde?... Nu știu...

Ş t e f a n: Nu mai am căldură. Sunt bine. Uite, Mario... De unde?... nu știi. Ia uită-te la mine... Așa... Tu ai ceva în capul ăsta... Mi-ascunzi ceva... Vrei să-mi spui și te oprești...

O a n a: Aș vrea, măria-ta...

Ş t e f a n: Ei...

O a n a: Aș vrea, măria-ta...

Ş t e f a n: Rareș...

O a n a *(tresare)*: Rareș?

Ş t e f a n: Da, Rareș, nu ți-a mai prins vro stăncuță... Da... da... s-a făcut mare... E căpitan... Să bate cu leșii și să bate zdravăn... O s-ajungă hatman... Căci n-am avut parte de copii!... Alexandru... Iliaș... Petru... Cît să lungesc pomelnicul?... Și Olena, după fiul nebunului de cuscru al Moscovei... Îi moare bărbatul... Ea și fiul ei închiși într-un turn... Și eu?... Doar cu Bogdan...

D o a m n a M a r i a *(arătîndu-i pe furiș pe Oana):* Să nu mîniem p-Al-de-sus...

Ș t e f a n: Da... Partea mea a fost să sărut ce este al meu ca și cum n-ar fi al meu, să fur mîngîierile și mîngîiere să nu am... Ce-ai vrea să-mi spui, Oană?

O a n a: Aș vrea, măria-ta, să...

Ș t e f a n: Ei...

O a n a: Aș vrea...

Ș t e f a n: Doamnă... să știi că fetișcana asta s-ascunde de tine...

D o a m n a M a r i a: Da, Oană?... Vă las...

O a n a *(coprinzînd genuchii doamnei):* Iartă-mă, doamnă! *(Doamna Maria o mîngîie pe păr, surîde și iese.)*

SCENA XI

Ș t e f a n, O a n a, mai tîrziu doftorul C e s e n a.

Ș t e f a n: Mai aproape... mai... Spune-mi...

O a n a: Sosiși, măria-ta... Tare mi-era dor... Mă dădui după colacul fîntînii... Ș-auzii tot...

Ș t e f a n: Tot și nimic...

O a n a: Nu...

Ș t e f a n: Atunci nici tot, nici nimic... *(O mîngîie.)*

O a n a: Nu... Porni alaiul domnesc și trei boieri rămaseră...

Ș t e f a n: Trei boieri?

O a n a: Da... Paharnicul Ulea, stolnicul Drăgan și jitnicerul Stavăr...

Ș t e f a n: Paharnicul Ulea?

O a n a: Vorbiră și-i auzii... O urzeală, măria-ta...

Ș t e f a n: Împotriva mea?

O a n a: Nu, măria-ta...

Ș t e f a n: Atunci, împotriva cui?

O a n a: Împotriva lui Bogdan...

Ș t e f a n *(sare în sus):* Ce?

Cesena *(intrînd repede pe uşa de pe terasă): Basta, serenissime!* [1]

Ştefan *(pune mîna pe sabie):* Ieşi! *(Iese.)* Dă-nainte, Oană!

Oana: Vor s-aleagă domn pe nepotul măriei-tale, pe Ştefan, fiul răposatului Alexandru.

Ştefan: Şi-n locul cui s-aleagă domn? Nu este domn?

Oana: După ce nu va mai fi... *(Îşi cuprinde capul în palme.)*

Ştefan: Nici n-au treierat grîul din care să-mi fearbă coliva şi mi-o şi-mpart! *(Ca şi cum ar vorbi singur.)* Patruzeci şi şapte de ani am dus ţara cu noroc... *(Scuturîndu-se.)* Am s-o duc şi cînd voi muri, şi după ce vor pecetlui peatra pe dasupra mea!... Oană, bine-ai făcut... Să n-afle doamna... Îţi poruncesc să nu mai ştii nici tu!

Oana: Da... Ca şi cum ar fi fost aici şi c-o lingură aş fi luat... şi-aş fi aruncat în foc... a ars... şi-apoi, nimic... *(Îşi scutură palmele.)*

Ştefan: A!... Aşa... aşa... Du-te. *(Oana se duce pe uşa de pe terasă.)* O! ce păcat că nu i-am mărturisit de unde e! *(Îl trec lacrămile.)* De! nu fi muiere! *(Bate în palme. Un curtean intră din dreapta.)* Moghilă... Să vie îndată. *(Din întîmplare găseşte o oglindă veneziană.)* Grozav am îmbătrînit!

SCENA XII

Ştefan, clucerul Moghilă, venind pe poarta din dreapta.

Ştefan: Moghilă, lasă închinăciunile.

Clucerul Moghilă: Să-mi spuie popa, nu te mai închina... bine or rău... Dar să iasă din icoana la care te închini o mînă care să te ia de păr... O!...

---

[1] Destul, prealuminate (it.).

Ștefan: Poftă de glumă... Să glumim, clucere Moghilă.

Clucerul Moghilă: Să glumim?

Ștefan: Ah!... Nu e nimic... Unde-au ajuns slovenii cu letopisețul meu?

Clucerul Moghilă: Abia la jumătate...

Ștefan: La ce fapt?

Clucerul Moghilă: La bătălia de la Cosmin.

Ștefan: Ce spui?... Abia vro 39 de ani din viața mea. Și mai au...

Clucerul Moghilă: Jumătate...

Ștefan: Încă 39 de ani...

Clucerul Moghilă: Dacă jumătatea d-a doua n-a fi ceva mai lungă ca cea dintîi.

Ștefan: O! ho! ho!... Slovenii s-au pripit la scris... N-au greșit... presimțind că-n a doua jumătate... Cam grea răsuflarea de cîteva zile... Moghilă, ce face Voitiș... bidiviul care m-a purtat în spinare doisprezece ani?

Clucerul Moghilă: Ar face bine dacă n-ar fi pus picioarele în sus...

Ștefan: M-a lăsat?

Clucerul Moghilă: S-a dus bietul Voitiș... Cum ajunse în grajdul de peatră, pică d-a-n picioarele, căscă gura, mai suflă o dată și...

Ștefan: Așa se cade să moară un domn... dar el...

Clucerul Moghilă: Calul domnului, măria-ta...

Ștefan: Da, calul domnului... Ștefan fără picioare și fără cal... O! și cum mă ducea la izbîndă... ca un vifor năpustit în valea Sucevei!... Semn rău...

Clucerul Moghilă: Ei, aș!...

Ștefan: Semn rău, Moghilă!... Ce va să zică să mori de moarte bună?

Clucerul Moghilă: Să mori în patul tău.

Ștefan: Nu, Moghilă... Dumnezeu a dat omului simțurile prin care veghează sufletul. La o cîrmire a vieței simțurile, unul cîte unul, încep să să întunece. O sită se coboară pe ochi, vezi turbure, nu mai vezi... Să vătuiește auzul. S-a

dus ascuţimea lui... „Auz...? Ce zici?..." Nu mai aude... Şi cînd cercetaşii nu mai veghează, sufletul părăseşte stîrvul acesta... Asta e să mori de moarte bună... Eu auz şi văz ca la patruzeci de ani...

Clucerul Moghilă: N-aveam dreptate?... Istoria a ajuns la jumătatea vieţii măriei-tale.

Ştefan: Aşa ar fi de n-ar fi şi peiri năprasnice... Nu de sabie, nu de apă, nu de foc, ci cînd piei ca mine... Nimic. *(Să sprijină pe Moghilă.)*... Cu sufletul întreg, cu dragoste pentru toată ţara cu tot coprinsul ei... oh!... Ascultă, Moghilă... Vorba de pe urmă a lui Ştefan e lege tuturora?

Clucerul Moghilă: Sfîntă ca sfînta cuminicătură din sfîntul potir!

Ştefan: Şi vouă, boierilor?

Clucerul Moghilă: Boierii, curteni, răzăşi, ţărani, una în faţa domnului.

Ştefan: Să strîngi pe boierii şi pe ostaşii ce-au mai rămas în Suceava, mîine, întîi de iulie, zi în care... Nimic. *(Să sprijină pe Moghilă.)*... Eşti tu credincios, Moghilă?

Clucerul Moghilă: Ca-n faţa lui Dumnezeu şi a Domnului nostru Isus Christos... Jur!

Ştefan: Nu jura... Că n-are să afle nimeni din ce-i auzi?

Clucerul Moghilă: Nimeni!

Ştefan: Mîne sui în scaunul Moldovei pe Bogdan...

Clucerul Moghilă: Doamne!

Ştefan: Ce?

Clucerul Moghilă: Doamne.... facă-se voia ta...

Ştefan: Am îmbătrînit... O! îndoială!... Şi aş putea să scap... dar sufletul nu vrea şi trupul nu mai poate... *(Trage sabia pe jumătate.)* Nu... nu mă mai ascultă... Degeaba o port... *(Să reazămă pe Moghilă.)* Şi poate să dau ochi cu Al-de-sus...

ACTUL III

Sala tronului. De jur împrejur, cîte două rînduri de jețuri în stil bisericesc. În dreapta, lîngă tron, un jeț mai înalt cu stema Moldovei. Pe pereți se văd portretele străbunilor. În fund, în dreapta și în stînga tronului, două intrări. Pe laturea din stînga, planul al doilea, o ușe. Ferestre în dreapta.

SCENA I

Doftorul Ieronimo da Cesena, doftorul Iohan Klingensporn, doftorul Șmil. Fiecare păstrează puțin accent în vorbire, iar Cesena vorbește pe jumătate italienește.

Doftorul Cesena: Rămîi ca marmora...

Doftorul Klingensporn: Multă lume grijit la Nüremberg, dar ca palatinul n-am aflat... Așa de bolnav și așa de tare... Iessus Maria!

Doftorul Șmil: Oțelit... în aer, în luptă... Pe trupul dumnealui numai crestături... Am milă, n-am știință... Rana de la picior îi otrăvește trupul dumnealui... Și Mengli-Ghirai e tare, dar un guturai, și la pat... Atunci să vedeți... „Unde e Șmilică?... Șmilică, ai mîncat?... Șmilică, ce, tu ești supărat?“ „N-am nimic.“ „Vezi, eu am, Șmilică.“ În viteazul ăsta, o putere care scapă medicinii... O voință care a voit slobod pînă la sfîrșit...

Doftorul Cesena: L-am văzut, amestecat cu nemeții. Gemea codrii de *freddo*. El ajuta și încuraja pe toți... Cu miei ochii... *come un fulmine dal cello nella bataglia da Halicio... E ammalato, Dio Santo!* [1]

Doftorul Șmil: Klingensporn, ce zici de rană?

Doftorul Klingensporn: Ai dreptate... Peste șaptezeci de ani... hî... Să i-o ardem cu ferul roș...

Doftorul Șmil: Ei! prin cîte focuri a trecut dumnealui... să treacă și prin ăsta... O să vrea?

Doftorul Cesena: Să-l încredințăm că e durere grozavă... *„Serenissime, ma che dolore"* ... *„Io voglio"* Ho studiato questo uomo maraviglioso [2]...

Doftorul Șmil: Sîîît... Vine!

SCENA II

Cei de sus. Ștefan intră pe ușa din stînga, și mai îmbătrînit, cu piciorul înfășurat, la brațul Doamnei Maria. Doamna, îmbrăcată închis.

Ștefan: Doftori... prieteni... sunteți bine?... O! ce plecăciuni! Mă prinz că Șmil a măturat dușumeaua cu fruntea... Nu, Șmil... Mie nu-mi plac toate cîte îi plac bunului meu prieten Mengli-Ghirai... Nițică știință... Mario... Mario... Ce tresari... *(la doftori)*. Am căldură?

Doftorul Șmil: Oleacă, măria-ta.

Ștefan: Arz?

Doftorul Șmil: Arzi?... A, nu...

Ștefan: Dacă nu arz, ce vă-ngrijiți? Cine nu arde nu să sfîrșește...

Doftorul Klingensporn: Mai mult odihnă, măria-ta.

---

[1] Ca un fulger din cer în bătălia de la Halici... Și bolnav, Doamne sfinte! (it.).

[2] „Prealuminate, dar ce durere" „Vreau"... Am studiat pe acest om minunat (it.).

Ş t e f a n: De mîne încolo, pace cu ştiinţa... Mă voi odihni... Aşa... întins... nemişcat ca un mort... Nimic, Mario... Pînă mîine, trebile ţării... Mario...

D o a m n a M a r i a: Ce porunceşte preaslăvitul stăpîn?

Ş t e f a n: Mai puţin ca o poruncă şi mai mult decît o dorinţă.

D o a m n a M a r i a: Ascult, Ştefane.

Ş t e f a n: Aşa... aşa, dragă... Ah! e demult de atunci... Prea eşti întunecată în straiele astea... Vreau ceva mai altfel...

D o a m n a M a r i a: Mă duc şi mă întorc cum doreşti.

SCENA III

Ş t e f a n, doftorul I e r o n i m o d a C e s e n a, doftorul K l i n g e n s p o r n, doftorul Ş m i l.

Ş t e f a n *(răsucind sabia):* Cîrjea mea, Şmil...

D o f t o r u l Ş m i l: Cîrjea?... N-aş vrea să iasă cîrje din teacă...

Ş t e f a n: Niciodată n-am scos-o împotriva unui om cumsecade.

D o f t o r u l Ş m i l: Niciodată n-am dorit să fiu mai cumsecade...

Ş t e f a n *(cu un surîs trist):* Eşti cum eşti, cum ai ieşit din părinţii tăi... Şi cîrjea mea e cum e, cum a ieşit din mîna genovezilor...

D o f t o r u l Ş m i l: O! Biata mamă, tare a ţipat înainte să mă scoaţă...

Ş t e f a n: Ce de ţipete pînă să scoaţă oţelul acesta, ce de lovituri, Şmil, primind la fiecare lovitură o parte din soarta ei viitoare.

D o f t o r u l Ş m i l: Putea genovezii s-o bată cît ar fi voit, dacă nu te-ai fi bătut şi n-ai fi bătut măria-ta cu ea... Asta e adevărata ei soartă!

Ș t e f a n: A! Știi tu, Șmil, că tu ești ca sabia mea?

D o f t o r u l Ș m i l: Ca sabia?... Eu?... Și de ce?

Ș t e f a n: Ca și ea, ești foarte ascuțit pe dinăuntru.

D o f t o r u l Ș m i l: Ea taie totdauna eu vindec cînd pot.

Ș t e f a n: Cînd poți, Șmil, dar cînd nu poți?

D o f t o r u l Ș m i l: Vindecă Dumnezeu unde nu putem noi...

Ș t e f a n: Dumnezeu... Șmil, din două picioare bolnave tu poți face numai unul, dar zdravăn?

D o f t o r u l Ș m i l: Asta?... Nu, măria-ta.

Ș t e f a n: Dar din doi oameni sănătoși ai putea să faci un bolnav?

D o f t o r u l Ș m i l: Din doi oameni sănătoși?... Aș face și doi bulnavi dacă m-ar lăsa inima.

Ș t e f a n *(răsuflînd adînc)*: Ah... Răsuflarea... Aci.

D o f t o r u l C e s e n a: *Non, serenissime, qui.*[1] *(Arată piciorul.)*[2]

Ș t e f a n *(punîndu-se pe un jeț cu stemă)*: Îl simț mai puțin. *(Se întinde.)* La brațul doamnei am venit pînă aici... Nu pricep...

D o f t o r u l K l i n g e n s p o r n: Te simți mai bine, dar...

Ș t e f a n: Sunt mai rău, ho! ho! Nu mai pricep... Sunt mai rău cînd sunt mai bine, mai bine cînd aș fi mai rău, și bine de tot cînd aș pune mînele pe piept... *Signore*, dă-mi brațul... î-î-î-î... Cu trei nu să poate să scap... *(Se duce în dreptul portretului lui Alexandru cel Bun.)* Acesta fu un om și nu mai e de mult... Șmil, cum ți să pare?

D o f t o r u l Ș m i l: Parcă surîde... Bun și milostiv...

Ș t e f a n: De unde știi? Tu n-ai auzit de el. Poate că nici tat-tău nu se născuse pe cînd domnea el.

D o f t o r u l Ș m i l: Ce poate fi rău în castelul acesta?

---

[1] Nu, prealuminate, aici (it.).

[2] În textul de bază lipsește indicația de regie; introdusă cf. ms. I, p. 36.

Ș t e f a n: Ai!... Nimic... Și dacă mîna ta cea dreaptă te sminteşte, tai-o pe ea și-o leapădă în foc...

D o f t o r u l Ș m i l: Da, în foc, dar nu s-o tai...

Ș t e f a n: Ce, Șmil, tu să îndrepţi *Evanghelia?*

D o f t o r u l Ș m i l: Eu să-ndrept? Nu îndrept nimic dacă nu îndrept piciorul Domnului la al căruia nume să închină stăpînul meu... Am cerca... dar sunt dureri... grozave dureri... o! brrrr!

Ș t e f a n: Ce dureri, Șmil?

D o f t o r u l Ș m i l: În loc să faci un foc mare, să tai piciorul și să-l lepezi în foc, mai bine ar fi să iei tăria focului și să arzi răul care se întinde... Brrr... Grozave dureri!

Ș t e f a n: Brrr! grozave dureri... Și se sfîrșește. O! ho! ho! prieteni, și vă e milă?... Ardeți stricăciunea după acest stîrv care a fost odinioară nebiruitul Ștefan! Puneți foc pretutindeni, ș-aici... ș-aici... ș-aici... pînă-ți preface în scrum trecuta mărire de o clipă ce-a strălucit în fața atîtor orbi, domnii creștinătății!... Șmil... a! Șmil... puteai să-mi spui d-a dreptul... Pe coconi să-i momești, dar pe Ștefan... Ardeți degrab' și fără milă! *(Le face semn să se ducă.)* Să vedem dacă bătrînețile mele s-or mai aprinde de focul vostru.

U n c u r t e a n: Petru Rareş *(Ștefan îi face semn să intre.)* [1]

SCENA IV

Ș t e f a n, P e t r u R a r e ş și mai la urmă D o a m n a M a r i a.

Ș t e f a n: Ce vrei, Rareş?

P e t r u R a r e ş: Doresc domnului nostru atotputernic sănătate și voie bună.

Ș t e f a n: Dorești?... Te crez... Domnului nostru...

---

[1] În textul de bază lipsește indicația de regie; introdusă cf. ms. II, p. 95.

hî... Atotputernic cînd îi doreşti sănătatea pe care nu o are?... Ce te sfieşti ca o fecioară cînd dă cu ochii întîiaşi dată de ce-i e drag?... Rareş... de la cine-ai învăţat tu să ţii ochii în pămînt? De la mine? Sau de la tătînă-tău Rareş? Da... socul e plăcut... o fi dînd trandafiri...

Petru Rareş: Stăpîne, n-am învăţat ştiinţa ierburilor, dar, pe cît mă taie capul, socul n-a dat niciodată trandafiri.

Ştefan: Dacă te-ar tăia capul cum taie braţul tău, dintr-un pescar ar ieşi preţ de ce-a prins toţi pescarii de la începutul lumii şi pînă s-ar sfîrşi şi peşti şi pescari... Oh!... Cine vine?... Mi s-a părut...

Petru Rareş: Doamne...

Ştefan: Mai bine.

Petru Rareş: Ce să fie mai bine?

Ştefan: Rareş, tu nu eşti un băiat cuminte... Pentru ce Oana... *(Rareş tresare.)* Da... Oana mi s-a plîns că nu-i mai prinzi pui de sălbătăciuni... De ce?... Te-ai făcut mare... O s-ajungi hatman...

Petru Rareş: Doamne...

Ştefan *(îl mîngîie)*: Oh! prostule... Ce te-aduce?

Rareş: Am venit...

Ştefan: Dacă n-ai fi venit, n-ai fi aci.

Petru Rareş: Să...

Ştefan: Să?

Petru Rareş: Iartă-mă, doamne, iubesc!

Ştefan: A! ha! Ba vezi c-o să mă îndrăgostesc eu!

Petru Rareş: E fată bună...

Ştefan: Bună şi frumoasă, fireşte.

Petru Rareş: Bună...

Ştefan: Ca pita caldă.

Petru Rareş: Bună... săracă... şi fără părinţi.

Ştefan: A! fără părinţi? Atunci cum s-a născut?

Petru Rareş: Necunoscuţi, măria-ta.

Ştefan: Ai dreptate, că tu cu tat-său d-ai vorbi nu l-ai cunoaşte.

Petru Rareş: Iubesc pe Oana, măria-ta!

Ştefan: Cum?... N-am auzit... O! ho! ho!... Cu

bătrînețele... Da, Oana e fată bună și frumoasă și cuminte... Piciorul meu știe, și Dumnezeu, și eu. Săracă și fără părinți... tu știi... Dumnezeu n-a aflat... Și eu mă îndoiesc... Tu mi-o pețești mie ca p-un copil... Și e copil, mititica... Biiine... Dar ei... i-ai spus?

Petru Rareș: Da, măria-ta.

Ștefan: Și?

Petru Rareș: Că mă iubește ca p-un frate, dar că nu simte nimic... C-aș fi boier, și ea...

Ștefan: Aș, aș, aș! *(Doamna intră pe ușa din stînga.)* Doamnă... Ce frumos ești îmbrăcată... Rareș tocmai îmi povestea că iubește... Pe cine, mă?

Petru Rareș: Pe Oana...

Doamna Maria: Pe Oana?... Dar e un copil... Și săracă... Și...

Ștefan: Un copil... Nici tu nu erai mai mare...

Doamna Maria *(speriată)*: Ștefane! Măria-ta! *(Îl trage d-o mînă.)*

Ștefan *(îi face semn de înțelegere)*: Nu-ți zisei d-asta, ci d-astălaltă. Asta mă doare... Eu nu mă opui... Aș vrea să văz pe Oana alături de tine, s-o îngrijești, s-o aperi, să aibă și ea același nume ca tine. Cînd o zice cineva Oana să se gîndească la Petru și mai sus... Rareș, dar și tu ești un copil. Abia să fi împlinit 21. Ei, tu știi din cine te-ai născut... și eu... Ia unul din caii mei, care ți-o plăcea, fie și pe Voitiș...

Doamna Maria: Voitiș?

Ștefan: Știu... Să nu încalici pe Voitiș, ci să iei alt cal care să te ducă ca vîntul pe fața pămîntului. Să nu ocolești nici deal, nici vale, nici munte, nici iaz, nici codri... pînă în Hîrlău. Și să-i spui Rareșoaii așa: „Mamă, mie mi-a venit ceasul, vreau să mă însor, și mireasa mea e bună, frumoasă, fără părinți, este Oana de la curtea Mariei a bietului domn al Moldovei“ Și ce-o chibzui ea să vii să-mi spui... Că despre mine, vă blagoslovesc p-amîndoi!

Petru Rareș: Zbor...

Ştefan: Să te văz... *(Rareş dă să iasă repede şi se încurcă.)* Nu p-acolo, Rareş, că n-o să ieşi prin zid! *(Rareş iese în fugă.)* Patima, Mario. Ăst copil mi-aduce aminte vremile vechi. Îììì... Nimic... trecător... Rău am făcut... I-am crescut în neştiinţă... Va afla tot... Săracul Petru... Să-l privim cînd pleacă... *(Se duc la fereastra din dreapta.)*

Doamna Maria: Să-l privim...

Ştefan: Da, a luat pe Dereş... Pune şeaua... Strînge chinga să crape calul... Sus... *(S-aude un tropot de cal.)* De cînd sunt n-am văzut un călăreţ care să-nghiţă depărtările... Mă... multă sănătate Răreşoaii... O! iartă-mă, doamnă... O biată bătrînă, bătrînă... Pe după deal... la vale... ca o mogîldeaţă... Abia se mai vede... Nu se mai vede!... Oh! sîngele Muşatinilor n-are astîmpăr, fierbe, năvă eşte ca haiturile de la munte!... Mario, o să vie boierii... Să ne-mbrăcăm de sărbătoare. Bogdan nu vrea. Opinteli zadarnice. Io, Ştefan voievod, vreau!

Doamna Maria: Să zic nu, m-aş uni cu duşmanii ţării împotriva copilului meu, să zic da, aş ţine cu copilul împotriva tatălui. Să năruie un tron din slava lui trecută şi un altul se ridică în strălucirea lui viitoare. Plîng pe unul, binecuvîntez pe celălalt. Între aste două măriri inima mea de femeie nu găseşte mîngîiere!

Ştefan: Ştefan a trăit, Bogdan începe! *(Ies.)*

SCENA V

Stolnicul Drăgan şi jitnicerul Stavăr intră prin dreapta.

Stolnicul Drăgan: Văzuşi pe paharnicul Ulea?

Jitnicerul Stavăr: Da, acum chiar.

Stolnicul Drăgan: Tot aşa?

Jitnicerul Stavăr: Şi mai dîrj.

Stolnicul Drăgan: A vorbit cu...

Jitnicerul Stavăr: Da, cu cinci boieri mari, afară de cei doi din Sfatul domnesc.

Stolnicul Drăgan: Ei, ce e?

Jitnicerul Stavăr: Strună... Şi Ştefan din ce în ce mai rău...

Stolnicul Drăgan: Aşa se zice.

Jitnicerul Stavăr: Vor să-l arză.

Stolnicul Drăgan: S-a mai vorbit ş-alt' dată, dar cum e el, ba azi, ba mîine, cu judecăţile, cu războaiele, cu trimeşii de la unguri, de la ţarul Ivan, de la leşi, de la Mengli-Ghirai, de la turci, de la munteni, a dat zi după zi, an după an, pînă l-a prididit boala.

Jitnicerul Stavăr: Poi de l-o arde, cum e el de bolnav şi de bătrîn...

Stolnicul Drăgan: Şi de slab...

Jitnicerul Stavăr: S-a dus Ştefan...

Stolnicul Drăgan: Vecinica lui pomenire...

Jitnicerul Stavăr: Dumnezeu să-l ierte...

Stolnicul Drăgan: A fost bun... nu zic...

Jitnicerul Stavăr: Şi drept...

Stolnicul Drăgan: Cu ţara, da...

Jitnicerul Stavăr: Pe noi ne-a cam scurtat...

Stolnicul Drăgan: Boier, răzăşi, ţăran supus, era totuna în faţa lui...

Jitnicerul Stavăr: Moşiile le împărţea numai la ostaşi...

Stolnicul Drăgan: Din supuşi îi făcea răzăşi, din răzăşi boieri sadea...

Jitnicerul Stavăr: Ce era boierul de sfat, Cosma Şerpe? Nimic. Un răzăş. După bătălia de la Cosmin, îl boieri, ş-acum e în divanul ţării...

Stolnicul Drăgan: Şi cu munteanca ceea...

Jitnicerul Stavăr: Jupînesele noastre, rar poftite la castel...

Stolnicul Drăgan: Că de doi ani, de cînd l-a înteţit boala, de loc...

Jitnicerul Stavăr: Ca o călugăriță... cu fetele, toată ziulica...

Stolnicul Drăgan: De Rareș... ce zici?

Jitnicerul Stavăr: Harnic flăcău... Bun de războaie... Portarul Arbore știe multe...

Stolnicul Drăgan: He! ba vezi că nu... Cu el a petrecut Ștefan în Hîrlău... nu cu mine...

Jitnicerul Stavăr: La frumoasa pescăriță...

Stolnicul Drăgan: Păi Rareș...

Jitnicerul Stavăr: Așa să zice...

Stolnicul Drăgan: Arbore știe bine... La naștere l-ar fi înfierat...

Jitnicerul Stavăr: E!

Stolnicul Drăgan: ...pe spata dreaptă c-un cerc.

Jitnicerul Stavăr: Rareș o fi știind?

Stolnicul Drăgan: Nu se află.

Jitnicerul Stavăr: Rareș plecă mai adineauri... Unde-o fi plecat?

Stolnicul Drăgan: Să ducea p-un dereș de nu i se vedeau picioarele... Unde? Nu știu... Ulea vine?

Jitnicerul Stavăr: Nu crez, poate da, poate nu. Mi-a zis să ne uităm bine la Ștefan, că el e cam bolnav...

Stolnicul Drăgan: Hî!

Jitnicerul Stavăr: Ai auzit c-ast-noapte o bufniță a țipat toată noaptea pe castel?

Stolnicul Drăgan: Nu.

Jitnicerul Stavăr: Buha... țipă, țipă pînă despre ziuă... Cînd să zboare, o mîță neagră haț, ș-o mîncă. Mîța să spăla pe bot. Un vultur căzu săgeată și înhăță pe mîță. Pe vultur îl săgetă un curtean, și alergînd după vultur, curteanul căzu într-o prăpastie...

Stolnicul Drăgan: Ce-o mai fi ș-asta?

Jitnicerul Stavăr: Și azi-dimineață o vacă, din vitele domnești, a sîngerat în șistar, pe cînd o mulgea...

Stolnicul Drăgan: Ciudat!

J i t n i c e r u l S t a v ă r: Luna s-a arătat c-un cearcăn roșu; cînii au urlat; o femeie a născut un copil cu picioarele de ied...

S t o l n i c u l D r ă g a n: Urîte semne!

J i t n i c e r u l S t a v ă r: Ș-acum privește... *(Să uită pe fereastra din dreapta.)*

S t o l n i c u l D r ă g a n: Acușica era senin, fără pic de nori, și dodată să bolovăniră nori negri cum e catranul, că se-ntunecă ca noaptea... Și colo, departe, departe, de unde izvorăște Suceava, cerul e roșu parc-ar arde o cetate.

J i t n i c e r u l S t a v ă r: Privește... Vezi tu un nor... ca un balaur? Cu cap, cu gura căscată, cu aripele întinse... cum să repede să înghiță p-un moșneag cu plete lungi... Vezi?... Aci... aci... ha... haiti... S-a topit moșneagul... Cine vine?

SCENA VI

C e i d e s u s. Hatmanul L u c a A r b o r e, postelnicul T o a d e r, vornicul J u r j, pîrcălabii C o s t e a, D r a g o ș, Ș a n d r u și A l e x a vin din dreapta.

H a t m a n u l A r b o r e: Bună ziua, frate Drăgan, bună ziua, Stavăr.

S t o l n i c u l D r ă g a n: Bună să-ți fie inima!

J i t n i c e r u l S t a v ă r: Ca totdeauna...

P o s t e l n i c u l T o a d e r *(se uită pe fereastră)*: Bună, bună și nu prea bună...

P î r c ă l a b u l C o s t e a: Ce? Inima lui Arbore?

P o s t e l n i c u l T o a d e r: Aș... ziua de azi... Să zice că ziua bună să cunoaște de dimineață... Pînă mai adineaurea senin, și deodată s-a întunecat că abia să mai vede...

P î r c ă l a b u l D r a g o ș: Era să plec la Neamțu... M-ar fi murat ca p-un cîine...

P î r c ă l a b u l Ș a n d r u: Înhămase la olac, cînd mă vesti Moghilă...

V o r n i c u l J u r j: Ce sărbătoare să fie azi?

Hatmanul Arbore: Nici una.

Vornicul Jurj: Moghilă mi-a zis să mă îmbrac ca de sărbătoare.

Pîrcălabul Alexa: Şi mie...

Stolnicul Drăgan: Şi mie...

Pîrcălabul Şandru: Şi mie...

Hatmanul Arbore: Cine ştie ce vrea domnul, ţie-l Dumnezeu să-l ţie...

Postelnicul Toader: Că mult e bun...

Pîrcălabul Dragoş: Şi viteaz...

Pîrcălabul Şandru: Şi nepărtinitor...

Pîrcălabul Dragoş: Şi darnic...

Vornicul Jurj: Ce e al lui e-al ţării... Ce e-al ţării e-a lui Dumnezeu!

Postelnicul Toader: Drepte ş-a făcut cărările lui... Şi bolnav, că mai bine aş fi fost eu...

Bătrînul Arbore *(imitînd pe Ştefan)*: „Nimic... Mario... ce tresari“ Mititelul!

Stolnicul Drăgan: Că parcă n-ar mai fi el...

Hatmanul Arbore: Cum n-ar mai fi el? Dar cine vrei să fie? Cine-ar răbda cum rabdă el? Cine nu s-ar odihni în locul lui? Şi cine n-ar umplea lumea cu vaietele? S-a pl ns cuiva, Drăgane?

Stolnicul Drăgan: O vorbă, hatmane.

Hatmanul Arbore: O vorbă neghioabă!

Stolnicul Drăgan: Fie...

Hatmanul Arbore: N-ar mai fi fost!

Postelnicul Toader: Pace, fraţilor!

SCENA VII

Cei de sus. Clucerul Moghilă intră, răsuflînd repede, prin dreapta.

Clucerul Moghilă: Ei, asta nu înţeleg! Să mă tai şi să mă presari cu sare pe crestături, şi tot nu înţeleg!

Postelnicul Toader: Ce, Moghilă, ce nu înţelegi?

C l u c e r u l M o g h i l ă: Da' d-ta, că ești tobă de învățătură, înțelegi?

P o s t e l n i c u l T o a d e r: Ce, mă omule, ce să-nțeleg?

C l u c e r u l M o g h i l ă: Ai dreptate, că nu e de-nțeles... Mă duc la el. Se plimba prin casă. Cum mă văzu, zbughia în pat. Și „aoleo, păcatele mele... ce am... ce am..." Iacă nu-nțeleg, și pace!

(Toți boierii se uită cruciș la Moghilă.)

P o s t e l n i c u l T o a d e r *(surîzînd)*: Păi nici eu nu înțeleg.

C l u c e r u l M o g h i l ă: Nu spui eu?

P o s t e l n i c u l T o a d e r: Moghilă, vino-ți în fire! Ce-ai spus? Cine a zis, ș-a făcut, ș-a dres?

C l u c e r u l M o g h i l ă: Nu vă spusei?... Adevărat... Capul meu ăl zăpăcit. Paharnicul Ulea, frate...

M a i m u l ț i: Paharnicul Ulea?

C l u c e r u l M o g h i l ă: Spus din fir-a-păr... Cum Ăl-de-sus vrea... El, aș... „ce am... ce am"... Dar mort d-ai fi, și la așa poruncă ar trebui să te scoli și să umbli ca-n ziua d-apoi...

H a t m a n u l A r b o r e: Sîîît!

SCENA VIII

Ș t e f a n intră la brațul D o a m n e i M a r i a, îmbrăcat în zale de argint c-o mantie de postav roșu blănită cu cacom. Galben la față și cu cearcăne la ochi. Șchioapătă. Doftorul I e r o n i m o d a C e s e n a, doftorul K l i n g e n s p o r n, doftorul Ș m i l. Vin pe ușa din stînga.

Ș t e f a n: Sunt între două săbii... Doamna, ș-asta... Amîndouă m-au slujit cu credință... P-amîndouă mi-am pus nădejdea. *(Schimburi de-nchinăciuni.)* Vedeți cum mă sprijin... Ș-amîndouă mă țin... Una d-ar fi ceva mai slabă, m-aș prăvăli de pe scaunul Moldovei drept la Mînăsti-

rea Putnei, în rîndul strămoşilor... O! lasă, Şmil, n-ai grije... *(Se uită printre boieri.)* Voi fi al vostru... *(Caută cu ochii.)* Da... Şmil, da... Ai zis ceva?

Doftorul Şmil: Eu? Nu, măria-ta.

Ştefan: Parcă vedeam bine... *(Să freacă la ochi. Către un curtean.)* Să vie boierii. Între ei nu era. Drăgan, mai încoa, Stavăr, mai aproape... *(Caută cu ochii.)* Paharnicul Ulea n-a venit? Moghilă... *(Boierii să uită încurcaţi.)*

Clucerul Moghilă: Aici, măria-ta.

Ştefan: N-ai fost?...

Clucerul Moghilă: Fost, măria-ta...

Ştefan: A plecat... Ţi-am spus să te duci îndată...

Clucerul Moghilă: Îndată... măria-ta...

Ştefan: Nu l-ai găsit?

Clucerul Moghilă: Găsit, măria-ta... E cam bolnav...

Ştefan: Ce?... E bolnăvior, bietul paharnic... Cine să-mi guste vinul de Cotnar...? Îl doare capul... Oh-ho!... Îl doare... Îl doare... Şi ce-l doare?

Clucerul Moghilă: Ce că-l ia cu frig, că-l ia cu călduri şi stă ghemuit în pat...

Ştefan: Îl doare capul!...

Clucerul Moghilă: De cap nu mi-a vorbit, măria-ta.

Ştefan: Îl doare capul! La cap e stricăciunea... Nu e la locul lui... Hatmane Arbore, să vie şi ostaşii... Nimic, doamnă... Ce fulgere... Ca afară... Moghilă!

Clucerul Moghilă: Ascult, doamne.

Ştefan: Ascultă, pînă mai ai cînd... Du-te la paharnicul Ulea... Şade lîngă castel... Cine mă iubeşte e-aproape de mine... Nu e aşa, stolnice Drăgan?

Stolnicul Drăgan: Da, măria-ta.

Ştefan: Du-te de-i spune că eu şi jitnicerul Stavăr dorim să-l vedem... Nu doreşti, Stavăr?... *(Boierii să uită unii la alţii.)*

Jitnicerul Stavăr: Cum zici, măria-ta.

Ștefan: Dar tu cum zici?... *(Lui Moghilă.)* Că e rău să puie pe Drăgan și pe Stavăr împotrivă cu vorba lor și vorbele lor împotrivă cu ei înșiși... *(Joc de priviri între boieri.)* Că Ștefan n-ar sta la îndoială de ceea ce ar trebui să hotărască dacă sufletul lui ar vrea...

Clucerul Moghilă: Preaslăvite doamne...

Ștefan: N-ai înțeles?

Clucerul Moghilă: Iacă sabia... taie-mă, omoară-mă...

Ștefan: Așa de curat? *(Jocul privirilor se întețește.)* Nimeni din voi n-a... Cum să pricepeți ceea ce nu e de priceput? După patruzeci și șapte de ani de domnie... A! *Signore,* să mă reazim de brațul tău... Moghilă...

Clucerul Moghilă *(tresărind)*: Aci, doamne!

Ștefan: Ce strigi așa de tare?... Du-te și-i spune să vie pînă să nu viu eu!... *(Moghilă se duce repede. Din partea dreaptă intră Sfatul țării, se închină și s-așează în jețuri.)* Ce de judecăți am vînturat împreună... *(Intră ostași prin partea stîngă din fund.)* Ce de bătălii... *(La sfetnici.)* Senini și fără interes... *(La ostași.)* Cu patimă și cu interes... Și toate cu aceeași țintă... *Signore,* treci de partea astălaltă... *(Intră paharnicul Ulea și clucerul Moghilă prin dreapta.)* A! Paharnice... scumpa dumneavoastră sănătate...

Paharnicul Ulea: Abia mă țin picioarele...

Ștefan: Schimbă-le cu ale mele... Fii, mă omule, tînăr, voinic, ca un brad, fii ca mine... Ei, oleacă suflarea... oleacă piciorul... oleacă de căldură... oleacă încheieturile... dar încolo... aproape nimic... *(Încearcă sabia.)* Nu vrea să iasă... Nu vreau să vrea să iasă... Și de ce-aș vrea? *(Către Ulea.)* Să spui feciorului[1] tău să nu stea cu capul în jos... *Signore,* mută-te în partea astălaltă... *(Bogdan vine din fund trist, îmbrăcat în zale de sus pînă jos, cu mai mulți

---

[1] În ediția de bază: *feciorul;* corectat cf. ms. II, p. 121.

ostași.) Pe cine zăresc? Pe tine te mai așteptam... *(Ștefan se suie în jețul cu stemă din dreapta tronului. Bogdan dă să-i sărute mîna. Ștefan îl oprește.)* Prea e caldă și nădușită... Așteaptă să se răcească... *(Către doamnă și Bogdan.)* Ce tresăriți?... Da, văz o doamnă care să plimbă pe lîngă castel...

D o a m n a   M a r i a *(îndurerată):* Nu e nimeni, măria-ta!

Ș t e f a n: Nimeni... *(Doftorul Șmil se pleacă la urechea domnului. Îi șoptește ceva.)* N-ai grije... Voi fi al tău sau al doamnei...

D o f t o r u l   Ș m i l: Al doamnei?... Al doamnei Maria, măria-ta...

Ș t e f a n *(se ridică din jeț):* Maria și Moldova e totuna... Ostași, boieri, curteni, v-am adunat aci să stați mărturie după ce n-oi mai fi. Sunt patruzeci și șapte de ani... mulți și puțini... de cînd Moldova îmi ieși înainte cu mitropolit, episcopi, egumeni, boieri, răzăși și țărani, în Cîmpul de la Direptate, și cum vru Moldova așa vrusei și eu. Că vru ea un domn drept, și n-am dăspuiat pe unii ca să îmbogățesc pe alții... că vru ea un domn treaz, și-am vegheat ca să-și odihnească sufletul ei ostenit... că vru ea ca numele ei să-l știe și să-l cinstească cu toții, și numele ei trecu granița, de la Caffa pînă la Roma, ca o minune a Domnului nostru Isus Cristos...

H a t m a n u l   A r b o r e: Numele tău, măria-ta!

T o ț i: Așa e!

Ș t e f a n: Nu... nu!... Eu am fost biruit la Războieni și la Chilia, Moldova a biruit pretutindenea! Am fost norocul, a fost tăria!... Sunt bătrîn... *(Se întoarce și privește grupul unde stau paharnicul Ulea, stolnicul Drăgan și jitnicerul Stavăr.)*

M u l ț i m e a: Nu! nu!

Ș t e f a n: Oh! pădure tînără!... Unde sunt moșii voștri? Presărați... la Orbic, la Chilia, la Baia, la Lipnic, la Soci, pe Teleajen, la Racova, la Războieni... Unde sunt părinții voștri? La

Cetatea-Albă, la Cătlăbugi, la Scheia, la Cosmin, la Lențești... Unde sunt... bătrînul Manuil și Goian, și Știbor, și Cînde, și Dobrul, și Juga, și Gangur, și Gotcă, și Mihai spătarul, și Ilea Huru comisul, și Dajbog pîrcălabul, și Oană, și Gherman, și fiara paloșului... Boldur?... Pămînt!... Și pe oasele lor s-a așezat și stă tot pămîntul Moldovei ca pe umerii unor uriași! *(Se oprește ostenit.)* Suflarea... bătrînețea... *(Săgetează cu privirile grupul lui Ulea.)* C-am cercat să unesc Apusul într-un gînd, că zic că sunt creștini, și trimeșii mei au bătut din poartă în poartă, rugîndu-se mai mult pentru ei ca pentru noi, să lase războaiele de zavistie și să se ridice împotriva primejdiei obștești a creștinătății... Le trebuia un om?... Era... A fost... Acum e bolnav... Văzînd că rămîi cu făgăduielile, am căutat să unesc Răsăritul. *(Fulgeră, plouă repede.)* Ș-am trimes la unguri, la leși, la litvani, la ruși, la tătari... Au făcut cărări bătînd drumurile pustii oamenii mei și degeaba. Învoieli cu peceți-n calapoade, iscălituri fudule... Și praful s-a ales de învoieli. Vladislav, un molîu, un întristat; Alexandru, un fudul, un iagelon, o slugă a popii de la Roma; Ivan, un năuc, căzut în copilărie... *(Un tunet urmat imediat de un trăsnet.)* Cînd voi fi în fața lui, voi îndrăzni să-i zic: „Doamne, tu singur știi ce-a fost pe inima mea, că-n tine am crezut, că nici o deșărtăciune nu s-a lipit de sufletul meu, că am stat zid neclintit în fața păgînilor... Dar toți m-au părăsit... Doamne, osîndește-mă după păcatele mele, ci nu mă osîndi de pacea cu turcii spre mîntuirea sărmanului meu popor!" *(Fulgere și tunete.)* Bogdane, turcii sunt mai credincioși ca creștinii cuvîntului dat... Țineți minte cuvintele lui Ștefan, care v-a fost baci pînă la adînci bătrînețe... că Moldova n-a fost a strămoșilor mei, n-a fost a mea și nu e a voastră, ci a urmașilor voștri ș-a urmașilor urmașilor voștri în veacul vecilor... Ah!... nimic...

Bătrîn, bolnav şi neputincios... Mantia asta e prea grea... S-o poarte altcineva mai tînăr... *(Mişcare în mulțime. Mirare.)* Bogdane!... *(I-o pune pe umeri.)* Şi voi, mărturie a ceea ce ați văzut, spuneți țării *(tunetele se întețesc)* că voința mea e să se ungă Bogdan de cînd sunt în viață... Că voința mea ş-a ei a fost pururea una... *(Capetele boierilor se pleacă în semn de ascultare.)* *Signore*, dă-mi mîna. *(Ştefan trage pe Bogdan spre tronul Moldovei.)* Bogdane... vino... suie-te... aşează-te... pune coroana... Bine... *(Îngenuche.)* Doamne, binecuvintează... *(Dă să-i sărute mîna.)* Ah!... *(Să rostogoleşte de pe treptele tronului în brațele Mariei ş-a doftorului Cesena.)*

Maria: Ştefane!

Doftorul Şmil: Altfel nu s-ar fi putut.

Hatmanul Arbore: A murit?

Clucerul Moghilă: Cine să moară? Soarele nostru n-a apus încă!

ACTUL IV

O cameră a castelului. În fund, un pat de stejar cu perdele de in. Perdelele acoperă patul. Lîngă pat, o piele de urs şi două de lup. O masă. Pe masă, felurite doftorii şi paharul de alabastru. În fundul patului Domnul nostru Isus Christos pe cruce. O uşe de paraclis. Un iconostas. În stînga, o uşe cu trei trepte şi o fereastră care se deschide în curtea castelului. Intrare în dreapta. Să crapă de ziuă. La început s-aud păsările cîntînd. Un scaun cu stema Moldovei în planul întîi.

SCENA I

Doamna Maria, Irina, Reveca, Oana.

Irina: Culcă-te, frumoasă doamnă, n-ai închis ochii toată noaptea...

Reveca: Măcar un ceas, doamnă.

Doamna Maria: Să-l fi văzut, o! Irino! Cu ce foc vorbea ascunzîndu-şi durerile... părea un sfînt!... Cu cîtă lepădare de sine şi-a scos mantia domnească şi-a pus-o pe umerii lui Bogdan... A tîrît pe Bogdan pe tron, a îngenucheat, a dat să-i sărute mîna... şi s-a rostogolit... o!...

Irina: Osteneala, măria-ta.

Reveca: De cînd se-ntoarse din pustia de Pocuţia...

Doamna Maria: Sît... Să nu te auză că vorbeşti aşa.

Oana *(se duce în vîrful picioarelor la pat)*: Doarme domnul, doarme.

Irina: E zobit de osteneală.

Reveca: A adormit? Se face bine.

Doamna Maria: Să te-auză Maica Domnului! *(S-aude gemînd. Doamna Maria se duce binişor la pat.)*

Oana: Doarme?

Doamna Maria: Doarme, bogdaproste!

Irina: Odihnă sufletului fără odihnă!

Doamna Maria: De două nopţi n-a dormit aşa de liniştit. Cum aţipea, lega vorbe fără şir cu unele gînduri întunecate... „A! paharnice, vrei ipitropie la scaunul Moldovei"... Şi ieri, toată vremea cu ochii la paharnicul Ulea... O fi ceva... Ce să fie?...

Reveca: Nu e nimica...

Irina: Ca omul bolnav...

Doamna Maria *(se duce la fereastră)*: Şi ce bucurie!... Pasările au început cu limbuţia lor... Cucul s-aude cîntînd... Soarele răsare aurind munţii... Cerul senin... Şi Ştefan zace... Ce nepăsare! *(Plînge năbuşit.)*

Irina: Culcă-te, frumoasă doamnă!

Reveca: Ei, da, da...

Doamna Maria: Fie... În odaia d-alături... Rămîi tu, Oană... Cum s-o scula să-mi dai de veste... Auzi?

Oana: Da, doamnă.

Doamna Maria: Mititica, cum se cunoaşte că n-a dormit... *(Ies pe uşa din dreapta.)*

SCENA II

Oana, Ştefan, într-un vestmînt de borangic.

Oana: Dă-i, Doamne, somn dulce şi mai dulce, ca la un copil de ţîţă scăldat şi primenit!... Ce zile posomorîte şi ce nopţi lungi... Toată nopticica m-am rugat... Să vedem ce face... *(Se duce binişor la pat şi desface perdelile.)* A!...

Ș t e f a n: Ce, te-ai speriat, Oană?... Dă perdelile într-o parte...

O a n a: Credeam că dormi, doamne, credeam că dormi...

Ș t e f a n: Vino-ncoa... Așaaa... *(Oana îngenuche lîngă pat.)* Așaaa...

O a n a: Credeam că dormi...

Ș t e f a n: Dormii, ș-am să dorm, ș-am să dorm... Doamna?

O a n a: Acum ieși. Nu crez să-și fi scos haina... *(Să scoală.)* Mi-a zis s-o vestesc.

Ș t e f a n: Lasă, Oană, pe biata doamnă să se întinză oleacă... Pe doftori pînă i-am făcut să iasă... În curînd au de lucru... Oană, ție nu-ți place să vorbești cu mine?

O a n a: Stăpîne...

Ș t e f a n: Nu, băbătie, nu așa... Aci... da...

O a n a: Cum vrei, măria-ta...

Ș t e f a n: Vreau să vorbim... mult... mult...

O a n a: Cum vrea măria-ta, așa vreau și eu... Voința măriei-tale nu-mi dă pas să voiesc altfel... Și mi-e așa de drag!

Ș t e f a n: Ce ți-e așa de drag?

O a n a: Cînd simț că-ți fac plăcere... cînd îmi zici cum îmi zici...

Ș t e f a n: Băbătie?... Oh!... nimic...

O a n a: Ah!

Ș t e f a n: Ce?... Boala mea?... Nu, n-am să mai bolesc multă vreme...

O a n a: De ce?

Ș t e f a n: Cum de ce?... Nu vrei să-mi treacă?...

O a n a: O! ba da!... Dar măria-ta ai zis tocmai de la lingurea... „n-am să mai bolesc multă vreme..." că... *(Oana să șterge la ochi.)*

Ș t e f a n: Mie nu-mi plac...

O a n a: Nici mie... Iacă așa, ca o proastă...

Ș t e f a n: Î... î... Să te sărut...

O a n a: Aș vrea...

Ș t e f a n: Ce?

O a n a: Să te faci la loc, să-ncalici pe Voitiș...

Ș t e f a n: Da, da, pe Voitiș...

O a n a: Şi să te duci, să te duci, şi să te-ntorci iarăşi biruitor ca totdeauna...

Ş t e f a n: Să mă duc, să mă duc şi să mă-ntorc iar pe Voitiş...

O a n a: Iar... În fiece zi de la Dumnezeu, noi, fetele, vorbim de biruinţele măriei-tale, parcă am spune nişte basme vechi...

Ş t e f a n: Da, da... Mîna şi piciorul ăsta blestemat...

O a n a: Nu zice aşa, măria-ta... De multe ori mă gîndesc că de ce nu fusei eu un băiat... Nu m-aş fi dezlipit de măria-ta... P-un cal ca un zmeu... c-un paloş ca o limbă de foc... Şi mi-ai fi zis: „Ioane... vezi bulucul cela? Să nu mai fie!" Şi unde m-aş fi săltat în scări, şi m-aş fi făcut nevăzut, şi m-aş fi întors năduşală şi sînge, şi aş fi zis: „Nu mai sunt, măria-ta!"... Ba uneori visez... Dacă...

Ş t e f a n: Oană, ce suflet e-n tine!

O a n a: Se vede că tata — cine-o fi fost — a fost ostaş.

Ş t e f a n *(se scoală într-o rînă):* Da... şi ce ostaş!

O a n a: L-ai cunoscut?

Ş t e f a n: Fireşte!... Era un om... de măsura mea... Cu mustăţi aduse... tocmai ca mine... Cu părul alb... Asta... nu... cu părul cărunt şi-l purta lunguleţ... ca şi mine...

O a n a: Bietul tata! Şi cum a murit?

Ş t e f a n: Rănit la picior... ca şi mine... Ce fulgere...

O a n a: Nu fulgeră, măria-ta...

Ş t e f a n: Ca şi mine... Dă-mi un pahar cu apă...

O a n a: Mă duc s-aduc proaspătă de la izvor... *(Iese prin stînga.)*

Ş t e f a n: Astor doi copii nu le-am spus... păcat!... Şi mi-e aşa de dragă ca ochii din cap... Î... Şi poate să mă duc călare pe Voitiş... E sîngele meu în ea... Să-i mărturisesc barim ca-n vis, pînă mai e vreme... *(Se aude Oana suind repede scările.)* În inima mea, ca o dulce moleşeală... *(Oana vine c-un urcior de argint. Ia paharul de alabastru şi toarnă de sus.)*

O a n a: Ce rece şi limpede e!

Ş t e f a n: Limpede ca privirile tale, ca sufletul tău, ca vorbele tale... numai că privirile, sufletul şi vorbele tale sunt calde ca lumina soarelui de dimineaţă...

O a n a: O! măria-ta!

Ş t e f a n: Paharul...

O a n a: Dar nu bea repede... e prea rece...

Ş t e f a n: Nu... *(Ştefan bea şi începe să caşte.)* Mi-e somn... Îmi cad ploapele... Oană... *(Oana vrea să tragă perdelele.)* Nu... parcă aş fi un osîndit... Doftorii se vede că mi-au dat un aromitor... Du-te la fereastră, Oană... *(Cască.)* Deschide fereastra... Aerul bun, dimineaţa... Soarbe-l pe gură... Răsuflă bine... *(Cască, se face că adoarme, apoi începe să vorbească ca-n vis, rar şi cu glasul schimbat.)* O!... Ce?... Nu vreau...

O a n a *(sare de la geamuri)*: Măria-ta!

Ş t e f a n: ...Pe valea unde să-ntinde umbra norilor ca un oghial...

O a n a: A adormit? Aşa de repede? Ca un copil la sînul mă-sei... Visează...

Ş t e f a n: ...Zidăria cenuşie... Departe... Castelul meu din Hîrlău...

O a n a: L-am turburat cu vorba mea, ca o seacă... Ce să fac? Îl iubesc aşa de mult... Aş vrea să fiu pielea de urs pe care calcă, vesmintele cu care se-mbracă, sabia de care nu se desparte...

Ş t e f a n: ...E de mult... Nu... Rareşoaia... cînta de te slăvea cîntece bătrîneşti... Tot am uitat... Peste cîteva luni născu o fată... Da... eu... Ştefan... tatăl bun al ei...

O a n a: De multe ori visezi ce cu gîndul n-ai gîndi.

Ş t e f a n: ...La doi ani o iau ş-o aduc la curte... Mărturisesc doamnei... Cum e ea bună... o creşte ş-o îngrijeşte ca pe copilul ei...

O a n a: Ce Dumnezeu! *(Să uită lung la Ştefan)*. Răsuflarea grea... Doarme...

Ş t e f a n: ...N-a înţeles... De unde?... Să face mare... Ochii verzi, părul rotunjit pe spate şi galben ca spicul copt... Oana!...

O a n a: Poruncă, măria-ta! O! cum mi se bătu inima! Îmi vine să-l deştept. Mînile mi s-ar topi ca ceara... În vis multe spune omul...

Ş t e f a n: ...Mîngîierea mea... Rodul meu din urmă... Visul meu... Căci nu i-am spus... Poate să mor...

O a n a *(se închină):* Ferească Maica Domnului de jaful tătarilor şi de moartea voievodului nostru!

Ş t e f a n: ...Pe umărul stîng are un luceafăr... semn că este ea...

O a n a: Doamne!... Doarme... Visul lui mă arde... Mîna dreaptă îmi furnică... Ochii verzi, părul rotunjit, doi ani, creşte la castel, nu i-am spus... E vis?... N-am voinţă... Şi-n vis vorba lui e poruncă... Să caut... să mă uit... Ah! rupeţi-vă, încheietori, dacă nu vă desfaceţi... Oh! D-aia îl iubeam, nu ca roabă, ci ca copil!... *(Ş-acoperă ochii şi plînge năbuşit.)*

Ş t e f a n: Î... î... î...

O a n a: Ce, măria-ta?

Ş t e f a n: Ah! ce vis frumos... ş-odată într-unul urît!... Cum mi se bate inima... apă... apă...

O a n a: Apă, doamne! Bea apă, să-ţi treacă!

Ş t e f a n: Oană, Oană! Vino încoa, aici... *(Îi ia capul în mîni, o priveşte ţintă şi lung ş-o sărută de mai multe ori, pe păr, pe obraji, pe frunte.)* Ai înţeles, Oană?...

O a n a: Da, măria-ta! *(Îi curg lacrămile.)*

Ş t e f a n: Nu plînge...

O a n a: Nu plîng... Sunt fericită şi nefericită... Fericită de vis, nefericită că suferi aşa de mult...

U n c u r t e a n: Rareş vrea să intre cu d-a sila... I-am spus...

SCENA III

Ş t e f a n, O a n a şi P e t r u R a r e ş, prăfuit şi noroit.

P e t r u R a r e ş *(vine din stînga):* Doamne!

Ş t e f a n: O! Rareş, eşti ca un cîne scăpat din jujău... O! ho!

P e t r u R a r e ş: M-a dus iubirea ca vîntul şi m-a întors grijea ca gîndul. Am trecut rîuri, iazuri, mocirle, viroage. N-am ocolit nici deal, nici vale. Mi-a plesnit calul, am prins altul... Al cui o fi? Nu ştiu. Ş-am ajuns.

Ş t e f a n: Tot?

P e t r u R a r e ş: Tot, măria-ta!... Oană, să mă iubeşti ca p-un frate.

O a n a: Cum ţi-am spus, Rareş.

P e t r u R a r e ş: C-a p-un frate bun, din aceeaşi mamă şi din acelaşi...

O a n a: Cum?

P e t r u R a r e ş: Din aceeaşi mamă...

O a n a: Da, frate... *(Se îmbrăţişează.)*

Ş t e f a n: Două ramuri ale aceluiaşi stejar bătrîn! Rareş, grozav te aşteptam... Ai! ai!...

O a n a: Ce?

Ş t e f a n: Nimic... *(Lui Rareş.)* Na. Ia cartea asta. Bag-o în sîn. Ia seama la pecetie. Pune caii la un olac. Alege unul bine ferecat. Şi la drum. Zi şi noapte. Schimbă caii din popas în popas. Şi să nu te opreşti decît în Ţarigrad. Acolo s-o dai în mîna marelui vizir. Şi să vesteşti tuturora — să nu uiţi pe Ştefănel al răposatului Alexandru — că ieri am pus pe Bogdan în scaunul Moldovei şi azi, 2 iulie, să strîng glasurile ţării să-l aleagă şi mitropolitul Gheorghe să-l ungă.

P e t r u R a r e ş: Da?

Ş t e f a n: De ce te uiţi aşa?

P e t r u R a r e ş: Poi...

Ş t e f a n: Poi?

P e t r u R a r e ş: Măria-ta...

Ş t e f a n: Nu vezi suflarea mea? Nu simţi încheieturile mele?... Cum să le simţi... Ai!... Ai auzit pe Ştefan văietîndu-se vreodată?

P e t r u R a r e ş: Nu, măria-ta...

Ş t e f a n: L-ai văzut vrodată lungit în pat?

P e t r u R a r e ş: Nu, măria-ta...

Ş t e f a n: Mi-a venit veleatul... O tărie mai am: să nu-mi ascunz sfîrşitul... *(Oana plînge năbu-*

şit.) Ah! Oană, Oană... vino încoa... trăieşte, trăieşte moş Ştefan... Rareş, ca vîntul!

Petru Rareş: Ca vîntul!

SCENA IV

Ştefan, Oana, un pietrar.

Un curtean: Meşterul pietrar...

Ştefan: Cine?... Să intre... Piatra care s-acopere ce a mai rămas din deşărtăciunea omului...

Oana: Deşărtăciunea omului?

Ştefan: Deşărt ca merticul cu boabe cînd ai golit merticul...

Oana *(se sileşte ca să-l înţeleagă):* Cînd ai golit merticul?

Ştefan: N-ar fi totuna... Sunt deşert, dar de deşertăciuni niciodată n-am fost plin.

Meşterul pietrar: Doamne, iacă ce-am făcut! *(Desfăşură un pergament.)*

Ştefan: Tu?

Meşterul pietrar: Din cîte mi-ai spus, măria-ta.

Ştefan: Slovele prea mari şi prea mic chenarul.

Meşterul pietrar: Să sporesc chenarul.

Ştefan: Peatra e mărginită de... *(S-arată.)* Dacă sporeşti chenarul în măsura slovelor va să măreşti... *(pe furiş de Oana)* tocmai cînd... ai!... se micşorează... Să se ducă din el ceea ce a fost silnic coprins şi abia aşteaptă să izbucnească slobod... el... ai!... dar nu eu... Dacă măreşti piatra, se supără cei din dreapta şi cei din stînga... Acolo sunt toţi deopotrivă...

Oana: Cine se supără?

Ştefan: Meştere, păstrează măsura. N-am vrut un lucru uimitor, ci cumpănit. Nu-ţi dau pe mînă sufletul, ci trupul. *(Meşterul pietrar iese prin stînga.)*

Oana: Trupul?

Ștefan: Cum? Să-i dau lui să-mi împodobească sufletul?

Oana: Sufletul? Dar ce om ar mai născoci cînd Dumnezeu n-a mai avut ce dărui?

Ștefan: Taci... Simț ce e durerea...

SCENA V

Ștefan, Doamna Maria, îmbrăcată în alb, și Oana.

Doamna Maria *(vine din dreapta):* De mult te-ai deșteptat? M-ai păgubit într-o clipă cu ce nu mi-ar da veacurile...

Ștefan: Care veacuri, buna mea Marie? Ale trecute sau ale ce vor veni? Din ale trecute ai ieșit, nu puteai perde din ceea ce n-ai învățat. Cele viitoare? Care înțelept nu va zice cu ecleziasticul: „o sută de ani ca ziua de ieri?"... Oană... un pahar de apă... o... o... o!... Așa-mi placi, Mario!

Doamna Maria: Ce te-a durut, măria-ta?

Ștefan: Pe mine? Tot... Pe mine? Nimic.

Doamna Maria: Ți-e cald?

Ștefan: Nu.

Doamna Maria: Ți-e frig?

Ștefan: Nu.

Doamna Maria: Cum te simți?

Ștefan: Ca doi oameni care ar ieși din același om. Unul rănit, celălalt mîndru. Mi-e milă de cel rănit, mă duc după cel mîndru...

SCENA VI

Cei de sus. Hatmanul Arbore, postelnicul Toader vin din stînga.

Hatmanul Arbore: Ce mai faci, măria-ta?

Ștefan: Ce mai face paharnicul Ulea?

Hatmanul Arbore: El? sănătos.

Ș t e f a n: Adevărat? E mai bolnav ca mine.

P o s t e l n i c u l T o a d e r: Mai mult se făcea...

Ș t e f a n: Ieri? Nu se făcea, se pregătea să facă... Umbla încet să nu-l simță nimenea... Cum vi se pare vorba lui?

H a t m a n u l A r b o r e: Nu i s-aude glasul. Șoptește, nu vorbește.

Ș t e f a n: Și ce șoptește?

H a t m a n u l A r b o r e: Nimicuri.

O a n a: Nimicuri?

Ș t e f a n: Dar ce șoptește, Oană?

O a n a: Știu eu, măria-ta?

Ș t e f a n: Firește că tu nu știi, cum e firesc să știe portarul Sucevei...

H a t m a n u l A r b o r e: Ce să știu, măria-ta?

Ș t e f a n: Luați seama la Ulea, la Drăgan și la Stavăr... Bogdan ce face?

P o s t e l n i c u l T o a d e r: Împotriva voinței lui, ceea ce i-a poruncit măria-ta. Scrie lui Vladislav.

Ș t e f a n: Eu nu dau porunci domnului meu...

D o a m n a M a r i a: Dar fiului tău?

Ș t e f a n: Pînă ieri, el asculta, de ieri încoa eu ascult...

P o s t e l n i c u l T o a d e r: Au să vie doftorii, măria-ta.

H a t m a n u l A r b o r e: Și noi...

Ș t e f a n: O să s-adune țara, și voi slujiți domnului, nu omului, lui Bogdan, nu lui Ștefan... Să nu se țeasă vro urzeală...

H a t m a n u l A r b o r e: Împotriva cui?

Ș t e f a n: Împotriva voinței mele de cînd eram domn...

H a t m a n u l A r b o r e: Voința ta, doamne? Ca apele Ceahlăului cînd se umflă primăvara. Ce zăgaz n-ar rupe? Cine să puie piepturile?

Ș t e f a n: Ulea... Drăgan... Stavăr...

H a t m a n u l A r b o r e: Dar n-a ruginit sabia care a slujit lui Ștefan!

Ș t e f a n: Ho! domol, Arbore... domol... Vîrîți-vă printre cei ce se adună și spuneți că voința mea

e să nu curgă sîngele pe locaşul meu ohavnic... *(Ies Arbore şi Toader prin stînga.)*

O a n a *(lui Arbore)*: Temeţi-vă de oamenii cari şoptesc.

SCENA VII

Ş t e f a n, D o a m n a M a r i a, O a n a, clucerul M o g h i l ă, doftorul C e s e n a, doftorul K l i n g e n s p o r n şi doftorul Ş m i l cu nişte legături în mînă. Toţi intră prin dreapta.

Ş t e f a n: Sunteţi cîteşitrei? Să cunoaşte că v-aţi culcat tîrziu...

D o f t o r u l Ş m i l: Şi după ce s-ar cunoaşte, măria-ta?

Ş t e f a n: Ochii traşi... o! o! o!... Şmil... parcă un zugrav ţi-ar fi încondeiat chipul... Ca un mucenic...

D o f t o r u l Ş m i l: Ca un mucenic? Eu? Ca un mucenic?

C l u c e r u l M o g h i l ă: La măria-ta, nu să cunoaşte.

Ş t e f a n: Nu se mai cunoaşte... Nu te gîndi la zilele d-acuşi, ci la întruchipările de mai nainte...

C l u c e r u l M o g h i l ă: Totdauna, ai fost ca totdauna!

Ş t e f a n: Acu, ca niciodată... Şmil, dar ce sunt faşele acelea?

D o f t o r u l Ş m i l: Astea? Pentru un copil sau pentru un om mare...

Ş t e f a n: A?... Pentru un bătrîn căzut în copilărie... A?

D o f t o r u l Ş m i l: Care bătrîn? Care copil?

Ş t e f a n: Ho! Şmil... uită-te bine...

D o f t o r u l Ş m i l: Iacă mă uit...

Ş t e f a n: Şi nu-i vezi?

D o f t o r u l Ş m i l: Ce să văz?

Ş t e f a n: N-ai dormit bine, Şmil...

O a n a *(nemaiputîndu-se stăpîni, cade în genuchi)*: Măria-ta...

Ș t e f a n: Iacă bătrînul... Iacă și copilul... Un copil parcă ar fi al meu... parcă... *(Îi bagă mîna prin păr.)* De mătase... învolt... ca un fum cald prin care ar trece razele soarelui...

O a n a: Și ce vor doftorii, măria-ta?

Ș t e f a n: Vor să te sărut... *(O sărută.)* Nu-i așa, Șmil?

D o f t o r u l Ș m i l: S-o săruți? La asta mă gîndeam!

Ș t e f a n: Mario... Oană... *(oftează lung)*... ieșiți... Vă chem eu...

D o a m n a M a r i a: Ah!

O a n a: Cum oftă, milostivul...

SCENA VIII

Ș t e f a n, clucerul M o g h i l ă, doftorul C e s e n a, doftorul K l i n g e n s p o r n, doftorul Ș m i l.

Ș t e f a n: Gata?

D o f t o r u l C e s e n a: *Si, ilustrissime.*

D o f t o r u l Ș m i l: Gata?... Aproape gata... Dacă mi-ai da voie... să stai așa... cu fața în jos... Așa. Și dacă mi-ai da voie, să trec pe sub măria-ta fașa asta...

Ș t e f a n: O! ho! ho!... Dacă mi-ai da voie, ș-un laț de gît... Glumiți, Șmil...

D o f t o r u l Ș m i l: Să glumim? E vreme de glumă? Și cu măria-ta?

Ș t e f a n: Desfă, Șmil! Ștefan al Moldovei n-are nevoie să fie legat! *(Doftorul Klingensporn aduce un mangal. În foc, fiare cu mînerul de lemn.)*

D o f t o r u l Ș m i l: Să fie legat? Dar cînd vom trece cu para focului în sus și în jos, ca să ardem bine... Cum să nu sară-n sus măria-ta?

Ș t e f a n: Vreau! *(Doftorul Șmil îi desface legăturile. Ștefan își întoarce privirile spre icoană.)* Vedeți?... Nici o legătură... A răbdat piroanele... A ridicat ochii-n sus și-a zis „Iartă-i pe ei, Doamne, că nu știu ce fac!“ Și el a răbdat pentru alții, și

eu să nu rabd pentru mine?[1] *(Să închină, apoi se aşează cu faţa în jos.)*

Clucerul Moghilă: O!

Ştefan: Aide! *(Scena se petrece după perdele.)*

Doftorul Klingensporn: Acum încleştează mînele.

Ştefan *(în torturi): Otce naş ije esi na nebeseh*[2]... Tatăl nostru carele eşti în ceruri, sfinţească-se numele tău... Vie împărăţia ta... fie voia ta... precum în cer şi pre pămînt... Pîinea noastră cea spre fiinţă dă-ne-o nouă astăzi... Şi ne iartă nouă datoriile noastre, precum şi noi iertăm datornicilor noştri... Şi nu ne duce pre noi întru ispită... ci ne izbăveşte de cel viclean... Că a ta este împărăţia şi puterea... şi mărirea... şi mărirea... şi slava în veci... şi puterea...

Clucerul Moghilă: O! părintele nostru!

Ştefan: ...Şi ne izbăveşte de cel viclean...

Doftorul Şmil: O! minunat om!

Doftorul Cesena: Gesù Maria!

Ştefan *(se aude ca din depărtare):* Petru Aron... la Răuseni... întinse cursă fratelui său, tatălui meu Bogdan... Şi cînd îl străpunse, Bogdan îi zise... Cîine, ce-ai făcut pe fratele tău... Şi cînd îşi dete sufletul strigă... a! a! o! o!

SCENA IX

Cei de sus, Doamna Maria, Oana, Irina, Reveca vin din dreapta. La intrarea din stînga apare o clipă paharnicul Ulea şi stolnicul Drăgan.

Doamna Maria: Ştefan... ce e, Ştefane?...

Oana: Măria-ta... Ce e, măria-ta?

Paharnicul Ulea: Ca şi mort... la lucru...

Doamna Maria: E cald... *(Îi pipăie mînele şi le sărută.)* N-a murit...

---

[1] În textul de bază: *alţii;* corectat cf. ms. I, p. 56.
[2] Tatăl nostru carele eşti în ceruri (slav. v.).

O a n a *(doftorilor):* Nu e aşa că nu moare, că nu moare...

D o f t o r u l Ş m i l: Nu moare... Are atîtea puteri... Aşa un suflet, Doamne...

D o a m n a M a r i a: Cum îi picură năduşelile pe pernă... Ce mult a suferit...

(Revecă şi Irina, la iconostas, zic rugăciuni.)

D o f t o r u l Ş m i l *(lui Klingensporn):* Ai ars tot?

D o f t o r u l K l i n g e n s p o r n: Tot ce era de ars.

D o f t o r u l Ş m i l: Scapă... *(Doftorul Klingensporn şi doftorul Cesena dau din cap.)* Ce? Nu?

D o f t o r u l C e s e n a: *Si, signore.*

D o f t o r u l Ş m i l: Cînd s-o deştepta... oleacă de vin... *(Oana se repede şi aduce vin.)* Aşa, un vin tare, să puie la inimă...

D o f t o r u l K l i n g e n s p o r n: Şi linişte, linişte... Dumnezeu va face şi minunea asta...

O a n a *(turnînd vin în paharul de alabastru, îi tremură mîna):* E Cotnar... d-ăl care-i place măriei-sale... *(S-aude tumultul în depărtare.)*

D o a m n a M a r i a: Tocmai acum? Mîine nu s-ar putea?

C l u c e r u l M o g h i l ă: Cum? Să ieşim din cuvîntul lui?... Unde se află...

D o a m n a M a r i a: Ce strigă?

C l u c e r u l M o g h i l ă *(ascultă):* Nu s-aude.

Ş t e f a n *(în toropeală):* Mai repede... arde... o! o! flacări...

D o f t o r u l Ş m i l: Unde e paharul?

O a n a: Iacătă-l!

Ş t e f a n *(se mişcă):* Ce foc! o! o! *(Tumultul s-aude din cînd în cînd.)*

D o a m n a M a r i a: Foc nestins!

Ş t e f a n *(se întoarce, deschide ochii, se uită la toţi):* Maria... Oana... Şmil... N-am murit?

D o a m n a M a r i a: Nu... nu... *(Plînge şi-i sărută mînele.)*

Ş t e f a n: Atunci, de ce plîngeţi?

D o f t o r u l Ş m i l: Măria-ta, niţel vin...

Ștefan: Șmil... *(Un zîmbet dureros. Soarbe vinul.)* Aaah! Dar ce mă arde așa? Că bine ziceți... Ce e focul ăsta pe lîngă focul de pe inima mea... Ia! *(S-aude tumultul mai limpede.)* Ce?... N-auz bine? Ba, auz... Ce strigă?

Clucerul Moghilă: Aleg pe Bogdan, măria-ta.

Ștefan: Î... î... î... Parcă ș-un alt nume... Nu strigă toți la fel... Cine să trăiască? *(Se scoală pe jumătate.)* Cine să trăiască?... Ștefan? Eu? Fiul cui?... Nepotul cui?... Moghilă, vezi ce strigă... *(Moghilă se duce la fereastră și se întoarce schimbat la față.)* Spune-mi vorba care ar ucide pe oricare altul în locul meu... Ce?...

Clucerul Moghilă: Nedeslușit... Mă repez să aflu... *(Iese repede prin stînga.)*

Doftorul Klingensporn: Orice mișcare...

Doftorul Șmil: E moartea!

Doamna Maria: Auzi, măria-ta!

Ștefan: N-auz... S-a potolit... Iar încep?... A... a... a... a!... *(S-aude glasul lui Ulea cerînd domn pe Ștefăniță.)* Dați-mi... ah!... dați-mi...

Doftorul Șmil: Ce faci... *(Toți îl înconjoară d-aproape.)*

Doftorul Cesena: Nu!

Doamna Maria: Nu!

Oana: Ah! nu!

Reveca: Nu!

Irina: Nu!

Doftorul Klingensporn: A! nu!

Ștefan: Toți, dușmani?... Și tu, Oană?... *(S-aude din nou strigînd pe Ștefăniță. Se ridică în picioare.)*

Doamna Maria: Nu... nu te duce...

Ștefan: Tu să schimbi ce-mi este scris... Oană! sabia... sabia... c-am să judec!... *(Oana îi dă sabia.)* Ștefan, nu Ștefăniță... Viu, viu, numaidecît! O! ho! ho! să se împlinească legea!... *(Ștefan pleacă repede și, șchiopătînd mai greu, iese prin stînga.)*

D o a m n a M a r i a *(tîrîndu-se în genuchi):* Ah! nu! nu te duce! *(Să ridică în picioare și fuge la fereastră.)* A!... se duce ca un vifor... Ca un taur îndîrjit în mijlocul mieilor!...

D o f t o r u l Ș m i l: S-a sfîrșit! Păcat!

D o a m n a M a r i a: Ah! Doamne!

O a n a: N-a picat?

D o a m n a M a r i a: Da... păcătosul...

O a n a: Un munte nu i-ar fi stat în față!

D o a m n a M a r i a: Spune poporului ceva... *(S-aude: „Să trăiască Bogdan!")* Se cutremură... Se întoarce... Vine... *(Toate izbucnesc în plîns.)*

SCENA X

Ș t e f a n se oprește pe treptele intrării, cu părul în neorînduială, turburat, ca un halucinat. De pe sabie curge sîngele. Toți fac cîțiva pași spre el și să opresc încremeniți de durere și de spaimă.

Ș t e f a n: O! cine vrea pe Ștefăniță, nepotul răposatului domn al Moldovei?... Cine a zis că sunt bătrîn și bolnav?... Pe Ulea l-am măsurat cu privirea... Murise înainte d-a-l izbi!... Picăturile astea sunt calde... În fiece ostaș e o fiară!... Iată-l... Pîndește călare... Calul îi tremură și joacă... Bagă pintenii pîn' la rădăcină... Chiuie de-nfioară valea Racovățului... Unde e mai greu, acolo cade... Un leu în mijlocul dihorilor... Zboară capetele pînă nu mai simte mîna din umăr... Cînd mă văzu, își coprinse fața cu amîndouă mînele, și eu cu amîndouă o învîrtii, și trecu prin el ca printr-un aluat ce se dospește... Dumnezeu să-l ierte...Dumnezeu?... Dar cine e de vină? Io, Ștefan voievod, am suit pe Bogdan pe tron... Io, Ștefan voievod, i-am așezat cu mîna mea coroana strămoșilor mei... El fu de față și văzu ce vreau eu, și tot sfatul, și toată ostășimea... Sufletu-mi nu vrea, și ca un scos din fire se aruncă în sabia mea...

Cine e de vină?... Se cutremura Moldova şi-o prăpastie se deschise... Şi cu acest sfînt oţel oprii cutremurul şi umplui prăpastia! *(S-aude: „Să trăiască domnul Bogdan!")* Î... î... î... Da...! S-a împlinit legea! *(Scoboară treptele şi aruncă sabia.)* Ţi-ai împlinit menirea ca şi mine! Maria... Oana... Răsuflarea... *(Cade pe braţele lor şi-l duc pe scaunul cu stemă.)* Deschideţi geamurile... Apă... *(Oana îi dă apă în paharul de alabastru.)*

Doamna Maria *(covîrşită de durere):* Măria-ta, să te odihneşti!

Ştefan: Mă voi odihni...

Doamna Maria: Bogdan e domn... Uită tot...

Ştefan: Voi uita tot... nu-mi voi aduce aminte de nimic... *(Suflă greu. Pipăie pe Maria şi pe Oana.)* Să dăruiţi paharul acesta Mînăstirei Putna... Nu vine...? Mai iute...

Doamna Maria: Cin' să vie, măria-ta?

Ştefan: Nu, doamna aceea înfăşurată în negru... Ea o să vie mai degrab' decît am dori-o... Poftim... Te-am privit d-atîtea ori în faţă... Nu mi-e frică de tine... *(Sughiţă.)* A! ci vin o dată, Bogdane, că nu pot...

(S-aude la intrare: „Să trăiască vodă Bogdan!" Năvălesc Bogdan, hatmanul Arbore şi toţi ceilalţi pîrcălabi şi Sfatul domnesc, ostaşi, popor, şi cad în genuchi.)

Bogdan: A! Măria-ta!

Ştefan: E... *(Sughiţă.)* E... mă-ri-a-ta!... Frig... frig... *(Se uită la doamnă, apoi se uită lung la Oana.)* Mai bine... *(Sughiţă.)* Mă... voi... odihni... *(Se întinde în şira spinării. Face cruce.)* O... o... o... Moldova... *(Îi cade capul pe pieptul Oanei.)*

(Din mulţime s-aude un gemăt lung.)

Cortina

VIFORUL
(1524—1527)

DRAMĂ ÎN IV ACTE

Ștefăniță-vodă
Luca Arbore
Logofătul Trotușanu
Vornicul Cărăbăț
Paharnicul Săcueanu
Postelnicul Cosma Șearpe
Vistiernicul Ieremia
Pîrcălabul Petrică
Pîrcălabul Condrea
Pîrcălabul Baloș
Spătarul Hrană
Comisul Toma Cățeleanu
Bivel-logofătul Isac
Bivel-postelnicul Luca Cîrje
Bivel-vistiernicul Sima
Cătălin
Toader } copiii lui Arbore
Nichita
Mogîrdici
Țugulea Moghilă
Doamna Tana
Oana
Contele Irmsky
Niculina
Un copil de casă
Un ungur
Un vînător
Un armaș
Copii de casă, aprozi, vînători, bătăiași

ACTUL I

Castelul din Suceava. Un pridvor. O scară se coboară de la pridvor în ogradă. Copaci crescuți în sălbăticie. Castelul are înfățișare de părăsit și ograda de părăginită. Cîteva laițe de piatră acoperite cu mușchi și cu iederă. Supt pridvor, un gîrlici.

SCENA I

D o a m n a T a n a, O a n a și N i c u l i n a, în balcon.

N i c u l i n a: ...Fetele, domniță? Stau, cum au apucat. Triste ca noaptea în iatacul lor. Țin pe Sfînta Vineri de azi, c-ar fi rău...

D o a m n a T a n a: C-ar fi rău?...

N i c u l i n a: Evdochița a lui Secueanu a lucrat în ziua de Sfînta Vineri, și i s-a stropit fața cu pestrui galbene; iar Sîlca, a lui Isac, bogată și frumoasă, n-a ținut credințele străvechi și-a rămas nemăritată...

D o a m n a T a n a: Și-a rămas nemăritată... O fi rău?...

N i c u l i n a: De, măria-ta...

D o a m n a T a n a: O fi bine?...

N i c u l i n a: Știu eu?...

D o a m n a T a n a: Și-a rămas nemăritată... Bine ar fi fost să fi lucrat și eu la sărbătorile legate... Pestrui am...

N i c u l i n a: A!

O a n a: Ca partea de la soare a unei caise, aşa sunt obrajii tăi și tot aşa de mirositori... Mi-aduc aminte ca acum cînd veni Ştefăniţă, prăfuit și cu vestmintele rupte, la castelul din Hîrlău. Dăte cu ochii de mine și-mi zise: „Oană, tu te închini la soare?" „La sfîntul soare?" „Ei, da, la sfîntul soare. Dar nu la soarele de iarnă, care pare ca un taler spălăcit, ci la soarele de cuptor, care coace fîneţile, și grîul, și roadele..." „Cum să nu, măria-ta!" „Iacă, ţi l-am adus, pîrjolind ţara Munteniei." Și răsăriși în prag ca o minune. Erai cum eşti: 'naltă, subţire și cu cosiţele ca flacăra focului. Și ţineai ochii-n jos. Şi-o lumină tremura în jurul capului. Şi de un an de zile eşti soarele meu ăl cald şi ăl bun.

D o a m n a T a n a: Şi-a rămas nemăritată...

O a n a: La ce te gîndeşti, măria-ta?

D o a m n a T a n a: Iar, măria-ta?... Niculina, du-te şi spune fetelor să lucreze — cine o vrea — în ziua de Sfînta Vineri...

(Niculina se închină şi iese.)

SCENA II

D o a m n a T a n a și O a n a se coboară jos.

D o a m n a T a n a: În acest castel învechit toate mi se par noi. Sălciile-l plîng și ulmii bătrîni îl cîntă. Povesteşte-mi, Oană, de sfîntul, că tare mi-e dor de el...

O a n a: Da, cuibul vulturului, în părăsire... Cîţiva ostaşi, în metereze... Bine că mai poposi Ștefăniţă şi p-aici...

D o a m n a T a n a: Cum era la trup?

O a n a: Micşor, dar trezea codrii cu chiotul lui... Cînd păşea se cutremurau oţelele pe el... Parcă-l văz... Îl am în ochi, în inimă, în suflet... Îl simţ în mîini... Aşa scutura pletele albe... Aşa răsucea mustaţa... Aşa aducea paharul la gură...

Doamna Tana: După biruinţi...

Oana: Da, şi toată viaţa, căci toată şi pe toţi a biruit...

Doamna Tana: Cum avea ochii?

Oana: Ochii?... Ca solzul de peşte... Şi de se mînia, i s-aprindeau ca para... Şi fulgera cu privirile...

Doamna Tana: Pe tine te-a iubit, Oană...

Oana: Da, da, Dumnezeu să-l odihnească în sînul lui Abraam!... De mă gîndesc, simţ ca doi cărbuni în amîndoi obrajii... Şi i-auz sărutatul lui...

Doamna Tana: Te mîngîia?

Oana: O, mă alinta... Şi umbla binişor-binişor cu mine, cu mîinile lui înăsprite de mînerul paloşului şi de frîiele lui Voitiş. Odată veni, numa-n zale, şi după zale picura sînge, ne coprinse pe doamna Maria şi pe mine şi ne ridică în sus şi zise: „Mario, aşa bătrîn cum sunt, am învins, avînd d-a dreapta pe arhanghelul Mihail şi din faţă pe Domnul nostru Isus Christos"... Şi castelul a sunat de vorbele lui... Era după Cosmin...

Doamna Tana: După Cosmin!... Oh! ce zile mari!... Ferice de cei cari le-au apucat!... Şi mai ferice de tine că...

Oana: Înainte să-şi dea duhul mi-a mărturisit ca şi cum ar fi fost visat...

Doamna Tana: Şi tu ce-ai făcut?

Oana: Am plîns... am plîns...

Doamna Tana: De ce?

Oana: Aş fi vrut să nu mai fiu decît să-l pierz!

Doamna Tana: Să fie pierdut, vouă şi Moldovei?

Oana: Ce e bun de la el e, şi-a stat şi supt fratele meu Bogdan, şi stă şi supt nepotul meu...

Doamna Tana: Da, stă încă...

Oana: Plăieşii îl aşteaptă să vie iarăşi... O veni, n-o veni... Cine ştie?

Doamna Tana: Cu cine semăna?

Oana: Cu mine, bietul tata, bunul tata, sfîntul tata! Dar ş-aducea şi cu Ştefăniţă... Rotunjor în obraji, bălai, cu nasu-n sus...

D o a m n a T a n a: La chip...

O a n a: Statu potrivit... lat în spete...

D o a m n a T a n a: La trup...

O a n a: Iute la mînie...

D o a m n a T a n a: La porniri!

O a n a: Chibzuit, meşter şi năprasnic la războaie...

D o a m n a T a n a: A, nu, nu la suflet, Oană!

O a n a: E tînăr...

D o a m n a T a n a: Eu nu sunt tînără?

O a n a *(sărutînd pe doamna Tana):* O! da! da! tînără şi frumoasă!

D o a m n a T a n a: De un an m-a luat şi de şease luni patul meu nu mai e al nostru...

O a n a: A, Tana, grijile ţării...

D o a m n a T a n a: Nopţile albe!... În castelul de la Iaşi, l-am văzut pe după gît cu Vochiţa a comisului Staur. Mi-a trebuit să-l înfrunt pînă s-o izgonesc din casa domnească...

O a n a: Cu vremea se cuminţeşte, doamnă.

D o a m n a T a n a: Vremea poate orice, dar nu poate schimba o pisică într-un cîine credincios... Că de cînd veni contele Irmsky, mai foc...

O a n a: Contele Irmsky?... Hî...

D o a m n a T a n a: Ia-i sabia şi pune-i fuste... să juri că e femeie...

O a n a: Subţire în talie, să-l frîngi, şi gros în şolduri...

D o a m n a T a n a: În şolduri?... Un spion plătit şi de Sigismund şi de Ştefăniţă... Eh!... Dar tu, Oană, cum o duci cu Cătălin?

O a n a: Slavă Domnului!

D o a m n a T a n a: Bine?

O a n a: Viteaz în războaie şi blînd la casă... Paisprezece ani, ca ziua de ieri...

D o a m n a T a n a: O! Ştefăniţă! vîrtej fără înţeles!... Te-i fi coborînd tu din sfîntul voievod?... Maică a Domnului, iartă-mă!... *(S-aude Ştefăniţă ţipînd ş-un glas potolit întrerupînd cînd şi cînd.)* Auzi? Şcolarul şi dascălul, copilul şi părintele, furia şi înţelepciunea... Cine va birui?... A! şi cum strigă!... La scocul morilor vuietul apelor n-ar năpădi mai vijelios... Şi

moara nu se bizuie pe zgomot, ci pe mişcarea orînduită a bucăţilor ei, şi măcină... Lui ia-i urletul şi nu-i mai rămîne nimic...

O a n a: A, nu fi nedreaptă... Ştefăniţă vorbeşte frumos.

D o a m n a T a n a: Ce uşor e să pai cînd eşti stăpîn!... De se încurcă, toţi zic: „N-a vrut să spuie... Ce bine se stăpîneşte!" De bate cîmpii, toţi zic: „Ce sus s-a ridicat!" De se mînie, ca fiara sălbatică, toţi zic: „E ca un rîu prăvălit din munte!" Eu avui norocul să fi fost fata lui Neagoe Basarab... Cum înşiri mărgăritarele pe un fir alb de mătase, aşa curgeau vorbele lui: vorba şi învăţătura... Şi acum nenorocul s-auz pe domnul meu ca pe Ignatie, robul meu, cînd zice „cea" în loc de „hăis" şi „hăis" în loc de „cea" Boii trag zăpăcit, şi carul mai mult merge prin şanţ ca pe apa drumului... Vezi, Oană, cum se-ntunecă? Mîne va fi iar lumină... Doar negura deasă de pe minţile lui Ştefăniţă nu se ridică niciodată!

O a n a: Tana!

D o a m n a T a n a: Nedreptatea să mi-o baţi în frunte!

O a n a: Doamnă!

D o a m n a T a n a: Şi nu-l descos... Ei, d-aş sta eu...

O a n a: L-am crescut în braţe, doamnă... Oh! şi ce drăguţ era!... Părul îi curgea inele aurii... gura ca o răsură... ochii ca două afine... şi mînuţele lui, albe şi grase, cu gropiţe, la fitece deşt, se desfăceau ca două aripe...

D o a m n a T a n a: A fost...

O a n a: E lujer din vrejul cel sfînt! Mi-e nepot şi mi-e drag!

D o a m n a T a n a: Ţi-e drag şi ţi-e nepot... O fi ştiind el de mătuşă-sa?

O a n a: E stăpînul meu şi ce vrea va fi!

D o a m n a T a n a: Da?

O a n a: Da!

D o a m n a T a n a: Oană!... Mi-e drag, Oană... Mi-e drag încă!... Dar să nu dea Dumnezeu

să piară şi această picătură de iubire care mi-a mai rămas... *(S-aude Ştefăniţă făcînd zgomot.)* Ia! vine!

SCENA III

Doamna Tana, Oana, Ştefăniţă şi Arbore

(Ştefăniţă vine repede în balcon şi coboară scara; după el, Arbore.)

Ştefăniţă: A! nu! a! nu! nu se poate! Nu vreau să ştiu de Polonia şi de Sigismund! Mai mult preţuieşte o... ş-un tîlhar!... A! Doamna!... Nu e aşa, doamnă?

Doamna Tana: N-am auzit ce-am auzit...

Ştefăniţă: Să mai spui o dată? Doreşti ca Polonia să fie de două ori şi Sigismund încă o dată?

Doamna Tana: Polonia este destul de mare aşa cum este şi Sigismund destul de puternic atît cît este. *(Arbore se pleacă şi aprobă.)*

Ştefăniţă: Ce te pleci, Arbore? Arborii se pleacă numai de vijelie... Doamnă...

(Îi întinde mîna. Tana dă să i-o sărute. Ştefăniţă o retrage.)

Doamna Tana: Voiam să fac ce se cuvine...

Ştefăniţă: Destul c-ai voit...

Doamna Tana: M-am deprins de la părinţi să fac ceea ce voiesc dacă ceea ce voiesc se cade să voiesc. *(Arbore se pleacă.)*

Ştefăniţă: Ce te pleci, Arbore?... Să nu rămîi ca salcia, cu pletele în jos... Oană...

(Îi întinde mîna. Oana o sărută.)

Oana *(încet)*: Neamul Muşatinilor a fost bun... De ce supăraşi pe doamna?

Ştefăniţă: Eh!

Un copil de casă: Doamnă, la masă.

Doamna Tana *(lui Ştefăniţă)*: Vii?

Ştefăniţă: Omul nu trăieşte numai cu mîncarea...
Doamna Tana: După masă, vii?
Ştefăniţă: Mîine plec la vînătoare...
Doamna Tana: Iar singură?
Ştefăniţă *(printre dinţi)*: Zi unui copil de casă să-ţi ţie de urît...
Doamna Tana: Doamne!
Ştefăniţă: Ce?

(Doamna Tana şi Oana pleacă. Doamna Tana, cînd ajunge în pridvor, se uită lung înapoi. Ştefăniţă o priveşte cu braţele încrucişate.)

Ştefăniţă: Era să fie călugăriţă... Miroase a tămîie... *(Bate-n palme. Un copil de casă.)* Să vie şi ceilalţi boieri.

SCENA IV

Ştefăniţă, Luca Arbore, logofătul Trotuşanu, vornicul Petre Cărăbăţ, paharnicul Săcueanu, vistiernicul Ieremia, vistiernicul Sima, pîrcălabul Condrea, postelnicul Cosma Şearpe, bivel-logofătul Isac, bivel-postelnicul Luca Cîrje, comisul Căţeleanu şi Cătălin.

Ştefăniţă: Boieri, Arbore vrea să înnoim prietenia cu Sigismund tocmai cînd mă pregăteam să intru în Podolia şi Pocuţia, să pîrjolesc pe una şi să păstrez pe ceailaltă... Ce ziceţi?... De ce tăceţi?... Spuneţi o vorbă!... Voi sunteţi Sfatul?... Pe voi se razimă ţara şi domnul?...
Logofătul Trotuşanu: Da, măria-ta!
Ştefăniţă: Pe nişte muţi?
Vornicul Cărăbăţ: La cîte sfaturi am luat şi eu parte, domnul îşi spunea părerea la urmă. Părerea lui fiind hotărîtoare, dacă şi-o spune, de ce-am mai vorbi?
Ştefăniţă: Vornice, nu ridica capul în sus!
Vornicul Cărăbăţ: Am învăţat de la Ştefan cel Mare şi de la viteazul Bogdan, bunicul şi părintele măriii-tale.

Ştefăniţă: Căci nu pustii Moldova tătarii de Perecop decît să-i fi bătut tu!... Te-a slujit norocul şi de-atunci ajunseşi o nenorocire!

Vornicul Cărăbăţ: Apoi m-oi trage de la sfat, măria-ta...

Ştefăniţă: Ba nu, să rămîi!... Închipuiţi-vă că Sigismund mi-ar fi drag ca sarea-n ochi şi Polonia ca jeraticul pe pielea goală... că eu n-aş fi Ştefăniţă-vodă, că aş fi nedrept, zadarnic, netrebnic şi nebun... că n-aş pricepe folosul obştesc... că ţara ar fi în primejdie... că eu aş fi murit şi aş sta întins p-o năsălie şi la capul meu aţi sfătui ce e de făcut... Ei, ce-aţi plănui?... Cu cine?... Cu turcii or cu leşii?... Începeţi, şi aduceţi-vă aminte că pe unde iese vorba iese şi sufletul!

(Boierii se uită unii la alţii. Arbore face semn să înceapă comisul Căţeleanu.)

Comisul Căţeleanu: De, măria-ta, eu să zic cum zice hatmanul Arbore, c-a văzut multe, a pătit multe şi-a învăţat şi mai multe.

Ştefăniţă: Hî! Hî! Da!

Postelnicul Şearpe: Ştefan cel Mare bătu pe leşi în codrii Cosminului, prădă Polonia, şi iar cu Polonia încheie pace...

Ştefăniţă: Şi ce-a zis bunicul meu înainte d-a muri?

Postelnicul Şearpe: Pace cu turcii, dar nu război cu Polonia.

Ştefăniţă: Dar turcii vor să izbească Polonia... Cu cine?...

Vistiernicul Sima: Cu nimeni la început, cu cel mai tare la urmă.

Ştefăniţă: Hî! Hî! Da!

Pîrcălabul Condrea: Să grămădim oştile sub poalele codrilor de la miazănoapte. Turcii să crează că cotropim Polonia, leşii c-am veni în ajutorul lor.

Ştefăniţă: Ca o fată mare între doi voinici... Oricare va birui...

V i s t i e r n i c u l I e r e m i a: Ba ca un voinic între două muieri încăierate...

Ş t e f ă n i ţ ă: Sărăcan de mine! Iacă sfatul unui bătrîn!

B i v e l - l o g o f ă t u l I s a c: Măria-ta, Ieremia e ca o cobză: cum cînţi, aşa ţine bîzul.

Ş t e f ă n i ţ ă: Hî! Hî! Da!

P a h a r n i c u l S ă c u e a n u: Arbore încheie pacea d-acum şapte ani... Şi pe măria-ta leşii te numeau „măreţul lor prieten şi cel mai de credinţă"...

Ş t e f ă n i ţ ă: Da, da, cînd adormeam la masă, cînd nu simţeam că Oana mă punea în pat... Atunci eram strălucitul lor prieten... Ce făţărnicie!... Şi tu Trotuşene[1]?

L o g o f ă t u l T r o t u ş e a n u: Şi eu, măria-ta!

Ş t e f ă n i ţ ă: A! şi tu?

L o g o f ă t u l T r o t u ş e a n u: Şi eu, pentru mărirea stăpînului meu şi învoiala cu Polonia. Dacă măria-ta voieşte altfel... e slobod să facă ce vrea, ca în casa lui... dar nu cu noi... cheme alţi boieri!

(Dă să puie la picioarele lui Ştefăniţă vergeaua aurită. Ştefăniţă îl opreşte.)

Ş t e f ă n i ţ ă: Asta e puterea unui Muşatin, stăpînitor a toate? Certat de toţi? *(Rîde nervos.)* Nu-mi mai rămîne decît să împart mînăstirilor, ca la treisprezece ani, nebedernice, feloane, epitrahile şi să le fac danii de prisăci, de ocine şi sate, ca să se roage egumenii, arhimandriţii şi episcopii pentru odihna sufletului meu fiind încă în viaţă şi pribegind, ca într-un pustiu, pe tronul Moldovei!... Hursinica asta de catifea s-a aprins şi arde pe mine!... Or nu mai sunt boieri, or nu mai e domn!...

(Ştefăniţă se plimbă furios. Din vreme în vreme se opreşte ş-ascultă pe Luca Arbore.)

A r b o r e: Ascultă-mă, măria-ta, şi iartă-mă, că sunt bătrîn, şi nu ştiu a vorbire. Eu am îmbătrînit

[1] În ediţia de bază: *Săcuene;* corectat conform contextului.

portar al Sucevei supt patru domni: supt Ştefan cel Sfînt, supt Bogdan, supt măria-ta, cînd erai copil, şi supt măria-ta, de cînd luaşi toate pe mînă, că de două ori te-a uns mitropolitul Teoctist cu sfîntul mir domnesc, cînd urmaşi în scaun viteazului Bogdan şi cînd împlinişi paisprezece ani. Şi Bogdan, şi măria-ta vruserăţi să mă faceţi logofăt al Moldovei. D-apoi eu, ştiind ce nu ştiu şi cîte nu ştiu, am zis, şi lui Bogdan, şi măriei-tale: „Asta nu se poate şi nu se cade, asta se cuvine lui Trotuşanu, că eu sunt un braţ ş-o sabie la porunca măriilor-voastre". Ş-am rămas pîrcălab şi portar al Sucevei, şi, fiindcă aţi binevoit, hatman după cum am fost. Ce-ar mai dori sufletul meu? Că după cum sunt, am fost şi sunt prea mult... Şi nu sunt decît o dreaptă ţărînă, şi mai sunt în petrecanie printre oameni cîtăva vreme, poate cîteva luni, şi — cine ştie! — cîteva zile... D-apoi cum să zici, măria-ta, că: au nu mai sunt boieri, au nu mai e domn?...

Ştefăniţă: Da! da!

Arbore: Apoi eu ştiu una: că numai boului i-e dat să tragă cu capul în jos şi să rabde ale omului, fără să-şi spuie păsul, pînă o cădea ş-o plesni, iară omul să-ndure greul cu capul în sus, şi să se plece domnului după ce-şi va spune păsul. De, măria-ta, eu nu ţiu la foloasele leşilor ş-a craiului lor, ci la folosul ţării şi a domnului meu... Că d-am avea peste noi pe nebiruitul Ştefan...

Ştefăniţă: V-aţi supune, că de unde nu...

Arbore: Ei, că d-asta nu ne dăm îndărăt nici faţă de măria-ta... Ne plecăm şi iacă... *(Îşi pleacă capul.)* Şi n-avem pe bătrînul Ştefan, ci pe tînărul Ştefăniţă, iscusit, îndrăzneţ, viteaz, dar nu i-a sosit ceasul să fie ce-a fost ăl mare... Cînd n-om mai fi noi, vor asculta copiii noştri, cum ascultam şi noi de „Sabia lui Christos"... Şi să dea Maica Precista aşa să fie! *(Se închină.)*

Ș t e f ă n i ț ă: Hî! Hî!

A r b o r e: Cînd își dete duhul milostivul, era mare vrajbă în creștinătate, și-a putut să grăiască, scîrbit de cîte pătimise, ceea[ce] știm cu toții. Acum s-au mai schimbat vremurile. Sigismund stă așa *(încîrligă deștele arătătoare de la amîndouă mîinile)* cu nepotul său Ludovic al Ungariei; și nici dihonia de altădată nu mai e între litvani și leși. Cu ungurii stăm bine de cînd Ștefan îi păli la Baia; cu turcii, un dar, un peșcheș de 2.000 de galbeni pe an, și ne lasă-n pace. De ce să nu întărim legăturile străvechi cu Polonia? Pînă ț-ei încăputa iar 60.000 de ostași, ș-ei înfiripa Moldova așa cum fusese odinioară, să fim bine și cu unii, și cu alții... Să ne strecurăm pînă-i ajunge hotărîtor unde ți-ei pune sabia în cumpănă...

Ș t e f ă n i ț ă: Sigismund înșelă pe tată-meu cu soră-sa și pe mine cu fie-sa... De cîți ani ești?

A r b o r e *(mirat)*: Fără unu șaptezeci...

Ș t e f ă n i ț ă: Nu m-ai înțelege cînd ți-aș spune că Sigismund m-a rănit...

A r b o r e: În locul unei ciacîre fete de crai, ai o frumusețe de doamnă din Basarabii descălecători ai Munteniei și din cea mai veche spiță de despoți ai Serbiei...

Ș t e f ă n i ț ă: Ai împlinit șaptezeci!

A r b o r e *(cam supărat)*: Ș-apoi de, ești domn... Grijile neamului mai întîi și pe urmă micile zădărnicii...

Ș t e f ă n i ț ă: Ai trecut de șaptezeci de ani!

A r b o r e *(emoționat)*: Erai copil cînd te luai în brațe și te ridicai d-asupra capului și privișî măcelul dintre moldovenii care ș-apărau țara și tătarii care năpusteau la jaf și pustiire. Și cu voința lui Dumnezeu, Petre Cărăbăț birui pe tătari și îi aruncă-n Nistru. Și te dusei unde stase bătălia. Și cum s-aude primăvara în țarcuri behăitul oilor, despărțite de mieii lor, așa se ridica jalea moldovenilor căzuți pe locul de cinste. Și-ți zisei: „Măria-ta, să iubești pe

moldoveni, și pe boieri, și pe răzăși, și pe țărani, că dopotrivă mor pentru domnul și țara lor!“ Și prinseși pe Cărăbăț cu amîndouă mîinile pe după gît, și-l sărutași, și ziseși, plîngînd: „Așa să-mi ajute Dumnezeu, moș Luca!“

Ștefăniță: Ai împlinit nouăzeci de ani!

Luca Arbore *(mîhnit):* D-apoi eu, ce mai am?... Voi închide ochii și nu voi vedea durerile Moldovei!

Ștefăniță: Dar nu înțelegi, moșnege, că urăsc pe Polonia, ajunsă cuib de hoți? Ea adăpostește pe răzvrătiții neamurilor, și pe moldoveni, și pe unguri, și pe muscali, și pe nemți, și pe italieni! În ea și-a găsit culcușul și Petre al Rareșoaei, acela care pîndește la scaunul Moldovei, acela despre care și tu mi-ai spus că ar fi os din osul lui Ștefan!...

Arbore: Eu nu ies mărturie, dar nu mi-e dat să minț în fața lui Dumnezeu. Știu că e, dar mai știu că nu l-a vrut domn.

Ștefăniță: Urăsc pe Sigismund!

Arbore: Iubește pe Moldova, măria-ta.

Ștefăniță: Mi-e scîrbă de Polonia!... Oh! Arbore, Arbore, de nu m-ai fi ținut în brațe... Iacă lucrul tău... Boierii stau gata să-și lepede toiegele și săbiile boieriilor lor!... Da, văz pe Luca Cîrje pregătit să se umfle în latinește în mijlocul sfatului leșesc!

Luca Cîrje: În numele măriei-tale, al boierilor și al Moldovei...

Ștefăniță: În numele meu să reverși minciunile în țara cea mai mincinoasă!

Logofătul Trotușanu: Măria-ta...

Ștefăniță: Marele logofăt minciună...

Postelnicul Cosma Șearpe: Măria-ta...

Ștefăniță: Marele postelnic minciună...

Vornicul Cărăbăț: Măria-ta...

Ștefăniță: Marele vornic minciună!... Tot ce mă înconjoară este o vedenie de fățărnicie și de neadevăr!... Și tu... Ce stai pitit după ta-tău?... Ascultă...

C ă t ă l i n: Ascult, măria-ta.

Ş t e f ă n i ţ ă: Ascultă şi învaţă cum ai să ipitropiseşti pe urmaşul meu, pe care nu-l voi zămisli pînă ne-i fi pregătit să domneşti în locul lui!... Boieri, faceţi ce vreţi!... A! bine c-a sosit noaptea să-mi ascunză ruşinea mea!... Şi daţi-i lui Luca Cîrje un zăbranic negru... Ai să vorbeşti cernit, în numele domnului pe care-l veţi înmormînta în prietenia Poloniei!... Duceţi-vă... Vreau să răsuflu!... *(Boierii pleacă trişti. Cînd încep să intre în castel, Ştefăniţă trage sabia.)* Oricît de sus stau capetele astea, mîna domnului e mai lungă!... *(Bate-n palme. Un copil de casă.)* Să vie Moghilă şi Mogîrdici.

SCENA V

Ş t e f ă n i ţ ă, Ţ u g u l e a M o g h i l ă şi M o g î r d i c i. Mai tîrziu, contele I r m s k y şi D o a m n a T a n a.

(Ştefăniţă stă p-o laiţă cu capul în mîini. Moghilă şi Mogîrdici vin binişor în pridvor şi privesc în toate părţile.)

M o g î r d i c i: Unde-o fi?

M o g h i l ă: Unde-a fost şi ieri noapte...

M o g î r d i c i: Vorba e, îl vezi?

M o g h i l ă: Nu.

M o g î r d i c i: Dacă n-o fi?

M o g h i l ă: Atunci să ştii că nu s-a născut...

M o g î r d i c i: Oare!... Te pomeneşti că-l fată acum...

M o g h i l ă: Tu să-i fii moaşe.

M o g î r d i c i: Eu?... Şi tu doftor...

M o g h i l ă: Ce-o scăpa de la moaşe e treaba doftorului...

M o g î r d i c i: Să-l trag bine de urechi... şi gura bine desfăcută... să semene cu mine...

M o g h i l ă: Urechile ca de măgar, gura pe oală.. şi piciorul drept adus... să calce ca tine...

Mogîrdici: Şi moldovenii de l-or vede să zică: „E he! Domnul Moldovii seamănă cu moaşă-sa!" Să coborîm binişor, binişor, tu cap şi eu coadă...

Moghilă: Să mergem cu coada înainte, să nu ne pomenim cu ceva la cap...

Mogîrdici: Oare?

Moghilă: Să scăpăm capul...

Mogîrdici: Şi coada... Da' cine dracu a mai văzut dobitoc mergînd cu coada înainte?

Moghilă: Oile sălbatice ştii tu cum fac?... Ele au buza de sus...

Mogîrdici *(dînd peste nas lui Moghilă)*: Asta?

Moghilă *(asemenea)*: Ba asta... Au buza de sus aşa de lungă, că se revarsă pînă aici... *(Îi dă un ghiont supt bărbie.)*

Mogîrdici: Oare!

Moghilă: Şi ca să prinză iarba cînd pasc umblă cu coada înainte.

Ştefăniţă *(trezindu-se din gînduri)*: Ce caraghioşi turbură gîndurile lui Ştefăniţă?

(Moghilă şi Mogîrdici s-ascund după un copac. Moghilă se preface că-i e frică.)

Moghilă: Mogîrdici, măria-ta!

Mogîrdici: Ba curat Moghilă!

Ştefăniţă: Şi murdari amîndoi...

Mogîrdici: Haiti! e cu toane!

Moghilă: Să vedem... Cum ai zis, măria-ta?

Ştefăniţă: Am zis că curat şi murdar e totuna în Moldova.

(Moghilă şi Mogîrdici ies de dupe copac.)

Mogîrdici *(rîzînd)*: Apoi, dacă e-aşa... noi ce bem?

Ştefăniţă: Beţi odihna şi somnul lui Ştefăniţă!... O, Moghilă, boierii sunt nişte nesocotiţi! Vor să mă îngenuchie lui Sigismund! Şi nu fuseră aci nici pîrcălabii de Novograd, Petrică, omul meu de nădejde, şi Baloş, nici spătarul Hrană, nici bătrînul pîrcălab de Hotin, Talabă...

Singur, ca un cerb înconjurat de cîini! Dar bun e Dumnezeu! *(Trage sabia ș-o învîrtește pe deasupra lui Moghilă și Mogîrdici.)* Ce te ferești, Mogîrdici?

Mogîrdici: Ba, o să mă bag în ea...

Ștefăniță: Așa să tremure vitejii de la Șerbeanca și de la Tîrgșor!

Mogîrdici: Dar nu prea mult, măria-ta...

Ștefăniță: De ce?

Mogîrdici: Că așa tremurai eu la Șerbeanca, într-un șanț, că eram un băietan; cînd mă pomenii cu vornicu Cărăbăț: jiiit! cu sabia și pac cu latul pe spinarea mea! Și se-ntîmplă lucrul dracului, că pînă să spui o vorbă, auzii pe vornic mormăind ca un urs! „Ărac de sîngele tău, moldovene!“ Și dăte pinteni calului, zîmbind. Apoi sînge era ori foc... Vorba e, ce bem?

Ștefăniță: E lună, ca ziua. Să bem, Moghilă, du-te la gîrlici și scoate din fundul pimniții vin[1] de Cotnar ca untdelemnul, mai bun ca vinul de Tokai, de Huși, ce te pișcă de limbă și îți dă pe nas, de Nicorești, ca sîngele, și de Berheci, profir și mai subțire ca apa.

Mogîrdici: Cîte-un urcior din fiecare, și de Berheci trei. Pînă să bei măria-ta un cotnar, eu să sug trei berhece... Da... să dați săbiile încoa... E mai bine, mai bine, că de s-o îmbăta sabia măriei-tale întîi, odată te pomenești cu ea ieșită din teacă... că nu te mai ascultă nici pe măria-ta...

Moghilă: Așa zic și eu... Să le dăm, măria-ta... Să nu ne mai batem capul mîine ca să aflăm cine a început azi...

Ștefăniță: Fie...

Mogîrdici: Ei, ce cuminte e ș-a măriei-tale cînd n-a băut! Lucru mare!

Ștefăniță: Mă, să ții minte un' le-ai pus...

Mogîrdici: Hî-hî!... Asta e stînga ș-asta e dreapta; cum mergi înainte o apuci la dreapta, apoi

---

[1] În ediția de bază: *pimniții de Cotnar;* corectat cf. ms., p. 24.

faci la stînga, ridici mîna-n sus și le agăți de creanga unui frasin; și mîine dimineață, cînd îți vine așa, nu știu cum, te întrebi care e stînga și care e dreapta; ș-o apuci la stînga, apoi faci la dreapta; ridici mîna și le iei ca dintr-un cui... Vezi că se schimbă și dreapta și stînga... Mîne dimineață nu se mai schimbă... așa rămîn, unde-ai căzut...

Ștefăniță: Masa și scaunele...

Mogîrdici: De unde?

Ștefăniță: De unde le-ai lăsat ieri noapte...

(Mogîrdici se încrucișează cu Moghilă, care se luptă cu urcioarele de vin.)

Mogîrdici: Te frămînți tu cu ele, dar au să se frămînte și ele cu tine...

Moghilă: Sunt grele și-au să ne facă ușurei...

(Mogîrdici aduce masa. Pe masă un purcel, pîne și celelalte.)

Ștefăniță: Patru scaune...

Mogîrdici: Trei.

Ștefăniță: Patru!

Mogîrdici: Moghilă face cît doi, dar tot p-un scaun stă, că nu se poate cu două...

Ștefăniță: Patru pahare...

Mogîrdici: Trei...

Ștefăniță: Patru!

Moghilă: Bea Mogîrdici cît doi, dar tot c-un pahar bea...

(Dupe ce Moghilă și Mogîrdici au pus masa.)

Ștefăniță: Toarnă, Moghilă... Mi-e gura amară... S-a vărsat fierea-n mine...

Mogîrdici: Cum să nu se verse... d-atîta sfat!... Și grozav e vinul contra sfatului și-a fierii! Parcă-ți ia cu mîna, nu altceva... Mie berheci, Moghilă. *(Bea.)*

Ștefăniță: Mai toarnă, Moghilă... *(Bea.)* Și-n paharu ăsta...

Mogîrdici: Ce-o mai fi ș-asta?... Mie berheheci, Moghilă. *(Bea.)*

Ș t e f ă n i ț ă: Mă strîngea de cap un cerc de fer... Mă simt mai bine... Amărăciunea s-a dus...

M o g î r d i c i: Nu spuneam eu?...

Ș t e f ă n i ț ă: Mai, Moghilă... *(Bea.)*

M o g h i l ă: N-o lua repede, măria-ta. Nu te pune cu Cotnarul... Eu beau de Nicorești, și...

M o g î r d i c i: Oare!... Mie berheheheci, Moghilă... *(Bea.)* Și mai... *(Bea.)* Ca apa... Mai...

M o g h i l ă: Ci ca ho! că fac scurtă la mînă!

M o g î r d i c i: Tii! S-a isprăvit! Să nu fie paharul gol!... Îmi moare soacră-mea... Tu vrei să-mi moară soacră-mea, Moghilă? *(Bea.)*

Ș t e f ă n i ț ă: M-am limpezit... văz limpede...

M o g î r d i c i: Și eu m-am limpezit, dar văz turbure...

Ș t e f ă n i ț ă: Moghilă, e pregătit de vînătoare?

M o g h i l ă: Mîine ne sculăm din zori ș-o pornin spre Ceahlău.

M o g î r d i c i: Adică mîne ne culcăm la zori ș-o pornim cu butcile spre Ceahlău.

Ș t e f ă n i ț ă: Nicorești, Moghilă. *(Bea.)*

M o g î r d i c i: Un ber... Stai! *(Înnumără pe degete și se clatină.)* Așa... Un ber-he-he-he-he-heci, Moghilă!

Ș t e f ă n i ț ă: Nu, nu-i turna...

M o g î r d i c i: Ș-apoi... de ce?... Cu ce-am greșit eu măriei-tale?... Mai bine ia-mi zilele!

Ș t e f ă n i ț ă: Nu, că ești fricos ca un iepure...

M o g î r d i c i: Eu? Aflã, măria-ta, că Mogîrdici, nu știe ce e frica!

Ș t e f ă n i ț ă *(surîzînd)*: Așa?... Moghilă, adu două ciomege.

M o g î r d i c i: Ascuțite?

Ș t e f ă n i ț ă: Două ciomege... Să ne luăm ciobănește. Și cîte lovituri mi-ei da, atîtea pahare vei bea.

M o g î r d i c i: Sfîntă Născătoare, ajută-mi!

(Moghilă aduce ciomege. Și le-aleg. Le învîrtesc. Ștefăniță se lasă să-l izbească la început. Mogîrdici se încurajează.)

Ștefăniță: Una! *(Rîde.)*
Mogîrdici: Berheci!
Ștefăniță: Două! *(Rîde.)*
Mogîrdici: Berheheci!
Ștefăniță: Trei! *(Rîde.)*
Mogîrdici: Ber-he-he-he-ci!...
Ștefăniță *(se pune și-l lovește într-una)*: Berheci... Berheheci... Ber-he-he-he-ci! Ber-he-he-he-he-ci!
Mogîrdici: Ai! Ai!
Ștefăniță: Vrei și cotnar?... Na și cotnar... Cot-cot-nar... Cot-cot-cot-nar...
Mogîrdici: Ai! ai! Apoi dă-o dracului de șagă... M-ai făcut numai vînătăi... *(Aruncă ciomagul. Lupta încetează. Ștefăniță și Moghilă rîd.)* Și ce rîdeți... D-aia nu e bună gluma cu cei mari!
Ștefăniță *(trist)*: Ah! și domnul e stăpîn pe avutul, pe cinstea și pe viața tuturor!
Mogîrdici *(se pipăie pe spinare)*: Și pe spinarea mea ca pe vistieria țării!
Ștefăniță: Toarnă, Moghilă... Nu, Nicorești...
Mogîrdici: Moghilă, mie un... Ce rîzi?
Moghilă *(rîde)*: Zi...
Mogîrdici *(se cleatănă)*: Iacă, nu zic!
Ștefăniță: Moghilă, fuseși la-ntrecerea d-alaltăieri?
Moghilă: Firește că da.
Mogîrdici *(împleticindu-se)*: Eu n-am... că m-am dezmeticit tîrziu... pe la jumătatea gîrliciului...
Ștefăniță: Ai văzut?
Moghilă: Văzut.
Ștefăniță: Pe dășelate l-am întrecut c-un gît de cal...
Mogîrdici *(bea și vorbește singur)*: Un jerăgai pe gît... Cald al dracului...
Moghilă: Da, și mi se pare...
Ștefăniță: Cătălin și-a ținut calul...
Mogîrdici: Nici cu boii nu m-ai fi scos... Cald al dracului... *(Bea.)*
Ștefăniță: Dar la halca pe jos? Din zece săgeți, cinci trecui prin cerc, Cătălin nouă, ceilalți două-trei...

M o g h i l ă: Era prea mic cercul...

Ș t e f ă n i ț ă: Era dopotrivă la amîndoi!

M o g î r d i c i *(bea într-una):* Cald al dracului!... Nu știu ce am astăzi de mă simț greu...

Ș t e f ă n i ț ă: Ce-ai avut și ieri, ș-alaltăieri, și totdeauna... friguri cu berheci...

M o g î r d i c i *(ștergîndu-se de nădușeală):* Îh!... Friguri?... Cald al dracului!... Să mă las oleacă pe dreapta cu un beeci... c-așa mă odihnesc eu... Un bebeci, Moilă... paanice Moilă?... *(Mogîrdici se lungește la rădăcina unui copac ș-adoarme.)*

Ș t e f ă n i ț ă: Și cînd ne împărți doamna, mie paharul de aur și lui pe cel de argint, mă uitai în ochii lui Cărăbăț. Surîdea. Îi smîcii paharul din mînă și-i întinsei lui pe cel de aur. Nu vream să par copil în fața lumii. Și mulțimea bătu zgomotos din palme, mai mult pentru el ca pentru mine...

M o g h i l ă: Și-ar fi fost mai stăpîn pe el ca pe cal.

Ș t e f ă n i ț ă: A! lacom la deșertăciuni!

M o g î r d i c i *(prin somn):* Mie un be-eci... paanice Moilă... un paar...

Ș t e f ă n i ț ă: A umplut urechile lumii c-ar fi luat c-o săgeată boldul de aur din vîrful cortului sultanului Albu...

M o g h i l ă: O întîmplare...

Ș t e f ă n i ț ă: Mînios, încălecai calul. Intrai în jir. Pusei pinteni de țîșni sîngele. Calul sări ș-o rupse la goană. Țintii cercul. Aruncai săgețile și zburară pe d-alături. Lumea abia se ținea să nu rîză. Să mă fi tăiat, n-ar fi curs picătură de sînge. Veni și rîndul lui. Goni, ținti, azvîrli. Vîjieau săgețile. Din zece, șapte prin cerc, prin același cerc! Ah! Și le simții pe cîte șapte în inima mea, una după alta, una îndesînd pe ceailaltă!

M o g h i l ă: Cînd doamna îi puse în deșt inelul cu matostat, plesnea de trufie. Să făcuse roșu ca cîrmuzul copilul din flori al lui Arbore, unchiul măriei-tale!

Ș t e f ă n i ț ă *(bea):* Al moșneagului care iese mărturie că pribeagul Petre, lepădătura Răreșteoaei, ar fi copilul bunicului meu Ștefan! *(Trîntește paharul cu fundul de masă.)* A! poftim, măria-ta Petre, poftim... Arbore te îmbie la scaunul Moldovei!... Ah! mă strînge de gît!... Și sunt domn al Moldovei!...

M o g î r d i c i *(tresărind):* Ce mai fu ș-asta?... *(Se întoarce cu fața în jos.)*

Ș t e f ă n i ț ă: Cătălin vine la vînătoare?

M o g h i l ă: Vine...

Ș t e f ă n i ț ă: Ei!...

M o g h i l ă: Pe Ceahlău, întunecimi, muchi, prăpăstii...

Ș t e f ă n i ț ă: Dacă l-am pune pe buza unei... Și singur... *(Face semnul unei rostogoliri.)*

M o g h i l ă: Și?

Ș t e f ă n i ț ă: Și...

M o g h i l ă: A! da!

M o g î r d i c i *(prin somn):* Be-beci... Moilă...

(Ștefăniță fluieră de trei ori haiducește.)

M o g h i l ă: Ce e asta?

Ș t e f ă n i ț ă: Ai să vezi... Ah! niciodată vinul n-a fost mai bun! *(Bea.)*

(S-aude un fluierat drept răspuns. Ștefăniță tresare.)

M o g h i l ă: Ce trosnește?

(Vine contele Irmsky.)

Ș t e f ă n i ț ă *(trecînd înaintea contelui Irmsky)*[1]*:* Vino, conte, vino, te-așteaptă scaunul gol, paharul plin și inima mea deșartă cînd e fără tine! *(Îl sărută pe obraji, pe ochi și-l strînge-n brațe.)* Bine?

---

[1] În textul de bază lipsește indicația de regie; introdusă cf. ms. p. 19.

C o n t e l e   I r m s k y: Foarte bine cînd sunt cu măria-ta!

M o g h i l ă   *(aparte):* Ciudată dragoste! Frumos băiat!

Ş t e f ă n i ţ ă: Moghilă, cunoşti pe contele Irmsky?

M o g h i l ă: Da, măria-ta, dar contele stă cam retras...

C o n t e l e   I r m s k y: La umbra tronului, ca un oier la umbra ştejarului. *(Rîde şi se-ndeasă în Ştefăniţă.)*

Ş t e f ă n i ţ ă: Aşa, dragă, aşa... *(Se suie pe masă şi ţine pe conte pe dupe gît.)*

M o g h i l ă   *(aparte):* Ce glas subţire!

Ş t e f ă n i ţ ă   *(dupe ce-i dă contelui să bea):* Cîntă-mi oleacă...

C o n t e l e   I r m s k y: Să cînt?... Dar ăsta cine e?

M o g î r d i c i   *(prin somn):* Be-beci...

C o n t e l e   I r m s k y   *(rîzînd):* Cine?

Ş t e f ă n i ţ ă   *(rîde):* Un ţap... Dupe mamă, moldovean, dupe tată, armean... dupe meşteşug, beţivan... şi slugă credincioasă a domnului tău...

M o g h i l ă   *(aparte):* Ce talie! Ce şolduri! Şi ce mişcări!

Ş t e f ă n i ţ ă: Cîntă, dragă, cîntă!... Dar... nu vreau aşa gros... *(Îi face semn să se dezbrace. Contele Irmsky îi arată pe Moghilă.)* Nu, nu te teme, va fi singurul... şi e bine să ştie un om de nădejde.

(Contele Irmsky se dă dupe un copac şi într-o clipă se dezbracă de hainele de pe deasupra şi apare cu rochie cam scurtă.)

I r m a: Iată-mă!

M o g h i l ă: A! a!

(Doamna Tana vine în pridvor şi priveşte înmărmurită. De la ea se vede ce se petrece jos, de la ei, nu.)

Ș t e f ă n i ț ă: Ah! Moghilă, ce fată fermecătoare! Un meșter din Italia n-ar săpa în marmură un trup mai curgător... un zugrav venețian n-ar așterne pe pînză un chip mai dulce... *(o sărută)* niște ochi mai pătimași... *(o sărută)* și-un păr care cade în inele de aur... Oh! Irma! Aș da toată Polonia pe tine! *(O sărută.)*

I r m a: Polonia m-a dat pe mine măriei-tale... *(Îl sărută.)*

Ș t e f ă n i ț ă: Și am mai mult ca Polonia... *(O sărută.)*

D o a m n a T a n a: Oh! *(Dispare-n castel.)*

Ș t e f ă n i ț ă *(tresărind)*: Cine-a oftat?

M o g î r d i c i *(prin somn)*: Un be-heci, Moilă...

ACTUL II

Un luminiș pe muntele Ceahlău. Locul de pîndă al lui Ștefăniță. Printre pădurile întunecoase de brazi și de molizi se vede, spre stînga, o muchie îngustă de piatră, mărginind o prăpastie adîncă. Patru cărărui dau în luminiș, două la stînga și două la dreapta. Două se coboară într-o parte și ceailaltă a muntelui și două se ridică spre creștet. Mai mulți bușteni răsturnați și acoperiți cu ferige. Norii se ridică din păduri și se plimbă alene. Vremea, posomorîtă, amenință a ploaie.

SCENA I

Luca Arbore și comisul Cățeleanu vin pe cărarea întîia din dreapta. Comisul Cățeleanu, îmbrăcat în haine de vînătoare, cu tolba de săgeți și arcul, cu cuțitul la brîu și c-o toporișcă în mînă.

Comisul Cățeleanu: Se-mbună domnul?

Arbore: Nu vorbi nimic. Eu îi deșirai vicleșugul lucrului, cum e spre folosul lui ș-al țării. El fluieră și pocnește din frunză. Uneori se-ntunecă și dă din cap. Îi spusei că Luca Cîrje a plecat pregătit cum să aducă vorba ca să fie spre lauda și fala lui, el... Mă îngheață această muțenie. Dacă văzui, o luai razna prin păduri... El,

copilul care mi-a rămas pe brațe, pe care l-am slujit cu credință... mă urăște!

C o m i s u l C ă ț e l e a n u: E mîhnit pe noi... Nu l-ai auzit?...

A r b o r e: A! să-l fi auzit cînd eram numai cu el... A răcnit, s-a strîmbat, s-a înecat... Abia și-a venit în fire. S-a uitat lung la mine şi mi-a zis apăsînd pe fitece cuvînt: „Arbore, or te leapezi de gîndul tău, or de nu!“... Şi m-a măsurat cu ochii...

C o m i s u l C ă ț e l e a n u: Aşa e el, cu toane.

A r b o r e: Cum ai fost să fii, aşa eşti... Eu sunt în lucrul domnului ş-al țării... Ar fi o nebunie, şi pentru domn şi pentru țară, să ne punem bine cu turcii şi rău cu leşii. N-aş vrea să ajungem ca muntenii. Pînă și Neagoe, înțeleptul, a fost nevoit să dea[1] pe fitece an 500 de copii padişahului... *(Dîrj.)* Șoimi şi iepe, cît or vrea, suflete, nu!... Ah!...

C o m i s u l C ă ț e l e a n u: Dumneata cunoşti cît ținem la dumneata... Bun e Dumnezeu... Are să se îmbuneze şi Ştefăniță... Să vorbim de altceva... De ce nu luaşi arcul şi săgeţile?

A r b o r e: O! ho! arcul sunt astea... *(Arată mîinele.)* Săgeţile sunt ăştia... *(Şi-arată ochii.)* De te lasă, lasă şi tu juvinele... Ei-hei! mi-a slăbit arcul, şi săgeţile nu se mai duc piuind...

C o m i s u l C ă ț e l e a n u: Și unde rămase?

A r b o r e: La Durău. Peste un ceas încep bătăiașii... Trebuie să pice acum... Să mergem... N-aș vrea să dea ochii cu mine...

C o m i s u l C ă ț e l e a n u: Unde?

A r b o r e: Unde ne-or duce picioarele...

(Se afundă pe cea dintîi cărare din stînga.)

---

[1] În textul de bază: *de;* corectat cf. ms., p. 21.

SCENA II

Logofătul Trotuşanu, vornicul Cărăbăţ, paharnicul Săcueanu, vistiernicul Sima vin pe prima cărare din dreapta, îmbrăcaţi în haine de vînătoare şi armaţi ca şi Căţeleanu. Toporul vornicului Cărăbăţ e mai mare şi mai ager.

Vistiernicul Sima: Lung drum și greu...

Vornicul Cărăbăț: Mai lung și mai greu al vieței...

Paharnicul Săcueanu: Întunecat... nu mai răsare soarele...

Vistiernicul Sima: Cerul?

Paharnicul Săcueanu: Nu, domnul.

Logofătul Trotușanu: O arătare...

Vistiernicul Sima: Cum, o arătare?

Logofătul Trotușanu: O vedenie... Ce e rău și ce e bine?... Nu fac rău că m-am deprins cu binele... *(Rupe o crenguță.)* Știi tu ce e asta?

Vistiernicul Sima *(uitîndu-se lung)* O creangă de brad.

Logofătul Trotușanu: Așa ți s-arată...

Vistiernicul Sima: Dar cum vrei să mi s-arate? Lucrurile cad supt simțurile noastre așa cum sunt. Numai omul e fățarnic și s-arată așa cum nu e.

Logofătul Trotușanu: O! ho! care om nu e cum s-arată? La un necaz, la o mînie, izbucnește și citești în el ca într-o carte deschisă. Nu văzuși acum o săptămînă? N-ai înțeles? Cînd te-a măsurat cu privirile, n-ai auzit pe la urechile tale un jiiit?

Vistiernicul Sima: Nu.

Logofătul Trotușanu: N-ai simțit, Săcuene, cine s-apropia de gîtul tău?

Paharnicul Săcueanu: Cine s-apropia?

Logofătul Trotușanu: O sabie...

Paharnicul Săcueanu: A cui?

Logofătul Trotușanu: A lui!

Vornicul Cărăbăț: De ce ți-e scris nu scapi.

Logofătul Trotușanu: Și credința e o arătare a minții...

Vornicul Cărăbăț: Astea-s lucruri grecești.

Logofătul Trotușanu: Blagoslovită fie țărîna dascălului Isocrat candiotul: el mi-a dat înțelesul vieții...

Vornicul Cărăbăț: Dar tătînă-tău ce-ți dete, logofete?

Logofătul Trotușanu: Arătarea vieții...

Vistiernicul Sima *(la cărarea a doua din dreapta)*: Parcă p-aici ne-a poruncit domnul să ne suim, pînă la trei gurguie...

Paharnicul Săcueanu[1]: La cele trei stahii...

Vornicul Cărăbăț: Acolo bat hearele. Grozav aș vrea să năpustească un zimbru furios... cu trupul lui de bou mai șui, cu picioarele mai înalte, cu capul lunguieț, cu coarnele drepte, aduse puțin la vîrf... O! fuge ca săgeata, s-aruncă peste gîrle ca o nălucă și se cațără pe pieptul de piatră ca zidul de drept...

Logofătul Trotușanu: Ai ucis?

Vornicul Cărăbăț: Ucis... Cu răposatul Bogdan am colindat munții noștri din muntele Iancului pîn-n munții Vrancei. Odată eram pe Bicaz. Vodă ici, eu colea. Unde ne pomenim c-o namilă zburînd că parcă ar fi avut aripi. Ar fi spart pe Bogdan de nu ferea-n lături și nu i-aș fi înfipt toporul drept între coarne. S-a ridicat în două picioare, și-a proptit capul în piept... Un răget... A sărit de doi stînjeni... Și-a picat ca o pasăre năprasnică!

Logofătul Trotușanu: Eu nici n-am văzut...

Vornicul Cărăbăț: Capul lui, cum era capul de pe pecetea lui Dragoș.

Logofătul Trotușanu: Mai suim mult?

Vornicul Cărăbăț: Ca de la Durău pînă aici.

---

[1] În textul de bază: *Vist. Sima;* corectat cf. ms., p. 23.

Paharnicul Săcueanu: Din coarnele lui să fac un pahar...
(Se afundă pe a doua cărare din dreapta.)

Vornicul Cărăbăţ: Cam subţire...

Paharnicul Săcueanu: Fie...

SCENA III

Pîrcălabul Condrea, vistiernicul Ieremia, postelnicul Şearpe, Cătălin, Toader şi Nichita vin pe întîia cărare din dreapta, îmbrăcaţi ca vînători.

Pîrcălabul Condrea: Aici ne-a zis să-l aşteptăm.

Postelnicul Şearpe: Vine şi el cu ceilalţi.

Vistiernicul Ieremia: Vremea e a ploaie...

Postelnicul Şearpe: Nouri se ridică din creştetele pădurilor ca sineala închisă... Ai zice că ard pădurile de brazi şi de molizi... Cătăline, aţi întîlnit multe sălbătăciuni?

Cătălin: O! cît lumea! Mă mir cum d-avu răbdare domnul să nu-nceapă vînătoarea de cum dădurăm în ocolul slobod al Cîmpulungului... Barim să ne fi lăsat pe noi să ne cercăm norocul...

Vistiernicul Ieremia: Ca şi cum nu l-ai fi cercat destul... În tătari şi-n urşi, în leşi şi-n vulpi, în turci şi-n mistreţi, săgeţile tale se duc fermecate... Săgeata şi vînatul...

Toader: Am dat peste mîţe sălbatice.

Nichita: Lupi şi jderi...

Pîrcălabul Condrea: Apoi, voi n-aţi ţinut drumul drept, aţi bătut razna, ca copoii.

Toader: Sub coastele Cîmpulungului, un stol de irunci...

Nichita: Vulpile colcăie în codrii noştri...

Postelnicul Şearpe: Porunca a fost de la domn să nu scape o săgeată. Vînătorii sunt foc. Peste o jumătate de ceas ne dezleagă. Să vedem cine o da mai cu sete...

N i c h i t a: Eu, nea Cosma! Am să las pe Cătălin pe jos...

C ă t ă l i n: M-ai lăsa, de nu te-ai grăbi...

P o s t e l n i c u l Ş e a r p e: Vine... Întunecat şi alb cum nu l-am văzut niciodată!

P î r c ă l a b u l C o n d r e a: Nu-i trece paraponul...

V i s t i e r n i c u l I e r e m i a: Băietanii ăştia să ţintească bine, ş-are să-i treacă...

(Se duc înaintea domnului şi ajută să dea dupe măgari coşurile cu mîncare şi cu vin. Domnul vine căutînd în jos şi şuierînd un cîntec bătrînesc.)

SCENA IV

Ş t e f ă n i ţ ă, cu cei de sus şi cu pîrcălabul P e t r i c ă, pîrcălabul B a l o ş şi spătarul H r a n ă. Vînători şi hăitaşi.

P î r c ă l a b u l C o n d r e a: Bine, măria-ta?

Ş t e f ă n i ţ ă *(şuieră)*: Mai bine ca oricînd.

P o s t e l n i c u l Ş e a r p e: Cam ostenit oleacă, măria-ta... La noapte să te odihneşti zdravăn...

Ş t e f ă n i ţ ă *(şuieră)*: De-a ieşi stelele, să număr „o stea logostea", „două stele logostele", pîn-a crăpa de ziuă...

V i s t i e r n i c u l I e r e m i a: Ş-un vestmînt mai groscior, măria-ta...

Ş t e f ă n i ţ ă *(şuieră)*: Da, e frig cît să îngheţe vistieria, şi mie nu mi-e mai frig ca acum o săptămînă, cînd era să crăp de căldură... *(Şuieră.)*

S p ă t a r u l H r a n ă: Cum ne-mpărţim, măria-ta?

Ş t e f ă n i ţ ă: Pîrcălabul Condrea, postelnicul Şearpe şi vistiernicul Ieremia a să faceţi la dreapta, pe cărarea asta, şi înainte, pînă dincolo de cele trei stahii, la paltinul cu izvorul... Acolo rînduiţi-vă cum veţi socoti... A! şi flăcăii lui Arbore!... Cătălin, tat-tău, bine?

C ă t ă l i n: Slavă Domnului... E şi el aici...

P o s t e l n i c u l Ş e a r p e: La Durău ai vorbit, măria-ta, cu el...

Ștefăniță: Ba el cu mine... Săvede că eu nu sosisem... *(Se uită spre muchia din stînga și vorbește încet.)* Să-l fac să și-o aleagă singur... Sunteți trei voinici, tineri și sprinteni, tustrei țintași buni, cu arcurile pe dupe gît, cu cuțitele la brîu și cu toporiștele în mîini... Care din voi e mai de nădejde?
Cătălin: Tustrei, măria-ta.
Ștefăniță: Care e mai tînăr?
Nichita: Eu, măria-ta.
Ștefăniță: Care e mai voinic?
Toader: Tustrei, măria-ta.
Ștefăniță: Care aruncă cu săgeata mai departe?
Cătălin: Nichita, măria-ta.
Ștefăniță: Care ucide ursul cu cuțitul fără a clipi?
Cătălin: Tustrei, măria-ta.
Ștefăniță: Care ia cu săgeata rîndunica din zbor?
Cătălin: Tustrei, măria-ta.
Ștefăniță: Care urcă muchia în dungă ca iedul sălbatec?
Cătălin: Tustrei, măria-ta.
Ștefăniță: Nu pot s-aleg... Alegeți voi... Uitați-vă colo, sus, sus, unde se sfîrșește zidul de brazi, unde se prelinge un nor vînăt...
Toader: Da, vedem...
Ștefăniță: D-a lungul codrului este o fășie de piatră...
Nichita: Da, vedem...
Ștefăniță: Acolo bate capra neagră... Care din voi e mai stăpîn pe el însuși să ia pînda aceea...
Nichita: Eu, măria-ta!
Toader: Ba, eu!
Cătălin: Luați seama... Muchia aceea să tot fie de doi coți lățime și d-a lungul ei prăpastie dreaptă și adîncă. Cum sunteți voi pripiți la izbîndă, un pas greșit, ș-ați cădea ca o piatră într-o fîntînă... pînă jos, praf și fărîme... Acolo e nevoie de un om încercat, a căruia inimă nu

sare de curaj, ci așteaptă fiara ca un stei de piatră. Nu e de ei, măria-ta... Mă duc eu!

Nichita: Firește, iar el cînd e vorba d-o ispravă mai de seamă...

Ștefăniță *(prefăcîndu-se):* Fie! Dar aș fi vrut să vedem pe ceilalți ce pot...

Toader: Cînd o să facem și noi încercări d-astea?...

Ștefăniță *(printre dinți):* Mai degrab' decît nu credeți!... *(Către Condrea, Șearpe și Ieremia.)* Nichita și Toader cu voi... Luați-o iute la picior. În curînd veți auzi de trei ori buciumînd... *(Pleacă Condrea, Ieremia, Șearpe, Nichita și Toader.)* Ia seama, Cătăline... Cărăruia e-așa de întunecoasă, că parcă nu te-ai sui la lumină, ci te-ai coborî în iad... Și să dai un chiot cînd vei ajunge... Nu-ți zic noroc, norocul e-n brațul tău...

Cătălin: Nu mă rog de noroc...

Ștefăniță: Roagă-te!

Cătălin: Norocul meu e măria-ta, și pentru norocul meu mă rog.

Ștefăniță: Și pentru tine! Mai ales pentru tine! *(Cătălin s-afundă pe cărarea care suie muntele în partea stîngă.)* Vînătorii, pe aceeași cărare... Știți locurile...

Un vînător: Cum să nu, măria-ta, că doar atîta slujbă am învățat de cînd eram d-o șchioapă.

Ștefăniță: Hăitașii p-astălaltă *(arată cărarea întîia din partea stîngă)*, care se lasă oblu... Țineți coasta, înșiruiți-vă... dați gură, sunați din cornuri, băteți cu ciomegile și cu tipsiile... *(Vînătorii și hăitașii pleacă. Către boierii rămași.)* Ah! Ce păcat că n-ați fost! Ah! ce păcat!

Pîrcălabul Petrică: Cum sosi olăcerul cu cartea măriei-tale, pornirăm, zi și noapte, la drum întins. Siretul se umflase și luase podul umblător de la Ghertoape...

Ștefăniță: L-aș fi trecut înot!

Pîrcălabul Petrică: Am pierdut două zile...

Ș t e f ă n i ț ă: Două veacuri!

P î r c ă l a b u l B a l o ș: Am pornit din Novograd cu zece cai d-ai noștri, și am ajuns cu trei; șapte ș-au tocit potcoavele, au șchiopat și i-am lăsat în drum...

Ș t e f ă n i ț ă *(aprins):* Le-aș fi turnat potcoave de argint, numai să fi sosit la vreme!... Aș fi topit coroana strămoșilor mei... Singur, singur în tot sfatul, ca o oaie înconjurată de lupi!

S p ă t a r u l H r a n ă: Ei unsprezece, și noi, trei...

Ș t e f ă n i ț ă: Și cu mine, treizeci și trei!... Unu și unu, și nici unul cu mine... Destul am vorbit. La lucru!... Fiecare cu al lui!... Apucați pe cărarea asta... *(arată cărarea din stînga care suie muntele)* pînă la o colibă de cetini... Acolo e locul vostru...

(Petrică, Baloș și Hrană se duc.)

SCENA V

Ș t e f ă n i ț ă, M o g h i l ă, ceva mai tîrziu, un u n g u r.

Ș t e f ă n i ț ă *(tresărind):* Moghilă, tu ești? Aș fi vrut cîteva clipe singur... Singur sau cu tine e totuna... A! dupe gîndul tău fuse... El și-a ales locul... *(S-aude un chiot depărtat. Ștefăniță tresare.)* Auzi?... A ajuns... Să ne uităm... Îl vezi?... Prinde cu ochii al doilea codru, pe a doua cută, acolo unde se coboară brazii verzi ca o oaste și se ridică de cealaltă parte întunecați și negri... Du-te pe linia dintre unii și alții pînă sus... Apucă pe fâșia îngustă de piatră uscată... Spre vîrf... În creștetul prăpastiii ce se deschide în genunea tăiată d-a curmezișul de un nor alb ca laptele... Nu-l vezi?

M o g h i l ă: Cît un copil... Stă pe brînci... Se uită în adîncime...

Ștefăniță: El este!... A! ha! *(Rîde nervos și face semn cu mîinele, ca și cum ar prăvăli pe cineva.)* Ei, ai găsit?

Moghilă: Da... un ungur.

Ștefăniță: Ei?

Moghilă: Un tîlhar...

Ștefăniță *(repede):* Toate păcatele i le iert...

Moghilă: Ca mitropolitul...

Ștefăniță: Îl bag în Divan...

Moghilă: Asta să n-o faci... I-am făgăduit 500 de galbeni, 250 înainte și 250 pe urmă... și pe urmă *(pune mîna pe cuțit)* să-i dăm să nu mai aibă nevoie de nimic și de nimeni...

Ștefăniță: Să-l ucizi?

Moghilă: Ca p-un ucigaș!

Ștefăniță: Dar eu ce fac?

Moghilă: Cîrmuiești!

Ștefăniță: Să vie încoa.

Moghilă *(la cărarea întîia, din dreapta):* Mă!...

(Apare ungurul îmbrăcat ca vînător moldovenesc.)

Ștefăniță: O! mare și urît e!... Ca vînător?

Moghilă: De s-o întîmpla să-l vază, să nu se teamă... Știi tu cui slujești?

Ungurul: Știi...

(Ștefăniță tresare.)

Moghilă: Ș-ai să faci întocmai?

Ungurul: Minteni fac.

Ștefăniță *(dîndu-i o pungă cu bani):* Cum miroase a rachiu!

Moghilă: Mă, vezi colo? Nu acolo... Mai la dreapta... Mai sus...

Ungurul: Văzt...

Moghilă: Tai codrii și-i cazi drept în spinare. *(Îi face semn de rostogolire. Ungurul se duce p-a doua cărare din stînga.)*

Ștefăniță *(dupe ce a stat pe gînduri):* Ah! ce-o fi făcînd Irma? O lăsai în cortul meu...

Moghilă: Vine, îmbrăcată în haine de vînătoare... Mogîrdici după ea...

SCENA VI

Ştefăniţă, Moghilă, contele Irmsky şi Mogîrdici.

Ştefăniţă: A! vii ca turturică uşoară, ca o lumină de vară care încălzeşte şi deşteaptă firea posomorîtă! Aici *(întinde braţele)*, fiară care îmblînzeşte pe cel mai hain vînător! *(O ridică-n sus, o învîrteşte ş-o sărută apăsat.)*

Contele Irmsky: Atît sunt eu de fiară cît eşti tu de hain. *(Îl sărută.)* Ce-ai să faci cu cuţitul?

Ştefăniţă: Să... cînd te-i repezi la mine...

Contele Irmsky: Atunci nu mă repez...

Ştefăniţă: Mă repez eu la tine... *(O sărută.)*

Mogîrdici: Mă uit şi nu-nţeleg! Frumos băiat?... Şi m-am trezit d-o zi... Nici-o picătură...

Ştefăniţă *(pe gînduri)*: Cine-o fi oftat aşa de greu?...

Moghilă: În ograda de la castel?

Contele Irmsky: Da, cine-o fi oftat?

Mogîrdici: Cînd mă muiase somnul?... Eu am oftat...

Ştefăniţă: Tu? Ca un urcior spart şi aruncat în gunoi...

Mogîrdici: Oare!... Se făcea că Moghilă îmi luase berheciul... Eu trebuie să fi oftat... Tot drumul am oftat, că mă doare furca pieptului... Pe la Iacobeni adormisem călare. Dormeam şi visam vise urîte. Se făcea că-mi întinde cineva o cană...

Moghilă: Cu apă...

Mogîrdici: Tu erai, diavole... Şi eu, dupe el... „Mă neică, numai o dată, numai o dată s-o pui la gură..." *(Ştefăniţă sărută pe contele Irmsky.)* Oare!... El îmi făcea cu mîna... Eu, dupe el... *(Ştefăniţă sărută pe contele Irmsky.)* Ei! se-ngroaşe gluma!... Pînă ce-am venit în nas... Tu fuseşi, butie de Nicoreşti, că mă luaşi de ceafă...

Moghilă: Ca p-o cîrpă...

Mogîrdici ...și m-aruncași într-o butcă... *(Ștefăniță pune pe genuchi pe contele Irmsky.)* A! dîrli-dîrli ha-ha! Cogeamite vlăjganu în brațele lui vodă!... Cum ajunsei la Hangu nici eu nu știu...

Moghilă: Cum deschideai ochii, ca un țap: be-be-heciu!... N-ai nici o măsură...

Mogîrdici: Ba am, cum să nu... De trei ori ca tine și de două ori ca vodă...

Ștefăniță *(se scoală și se uită îngrijat la muchia goală)*: Acolo... da, acolo...

Contele Irmsky: Ce să fie acolo, măria-ta?

Ștefăniță: Semn de ploaie și de vijelie!... Să-ncepem...

Mogîrdici *(desfăcînd coșurile)*: Să-ncepem...

Ștefăniță: Să sune buciumele...

(Moghilă se duce pe întîia cărare din dreapta și apoi vine. Se aud buciumele.)

Mogîrdici: Cotnar, Nicorești, Odobești, Huși... Berheci... O! Berheciu e ca o fată mare, așa se rumenește în pahar...

(S-aud zgomotele hăitașilor. Din cînd în cînd trosnesc codrii.)

Ștefăniță *(agitat)*: Ascultă, dragă conte, și nu tresări! Unde ți-e arcul și tolba? Unde, toporul? Unde, cuțitele? Să nu-ți tremure mîna... Să zboare săgețile... Să-nfigi cuțitul pînă în plăsele... O! ce fraged ești!...

Contele Irmsky: Sunt rele fiarele voastre?

Ștefăniță *(din ce în ce mai agitat)*: O! nu! sunt blînde și drăgălașe! Mistrețul umblă binișor ș-are dinții ca ai tăi, mărgăritare înșirate pe un fir de argint! Cerbul s-aruncă blajin din muchie în muchie și-are leagăn de mătase în coarnele lui! Ursul e ca moșneagul lui Dumnezeu, pe cine întîlnește îl strînge în labe, să-i treacă junghiul și durerea de mijloc! Zimbrul, dupe care s-a luat pecetea Moldovei, o jucărie care te gîdelă cu coarnele lui drepte și ascuțite! O! dulcele meu copil, nu te teme de fiare, ci de

om să te temi!... *(Se uită în stînga, la muchia goală.)* Ah! acolo!...

Contele Irmsky: Ce este acolo, măria-ta?

Ştefăniţă: Semn de ploaie... O să plouă cu lacrămi...

Contele Irmsky: A!

Moghilă: Măria-ta!

Mogîrdici *(bea):* Ei, cum căzui eu, neiculiţă!... Să-mi rup nasul, şi mai multe nu...

Ştefăniţă: Că omul este o fiară pe care n-a îmblînzit-o veacurile... Ascultă hăitaşii şi ascultă şi fiarele... Care urlă mai fioros?... Ele fug şi zgomotul lor este fuga deznădejdei! Ei hauie a bucurie! Ele stau retrase în codri, ei vin de la sate şi oraşe şi le scormonesc vizuinele! Ele se apără, ei izbesc! Dumnezeu a făcut pe om prădalnic şi cumplit... Iacă toporul acesta... Îl vezi ce coadă are?... Să-l învîrtesc cu mînie, şi coada lui va creşte, şi gura lui va despica tidva fiarei care pîndeşte acolo!

Moghilă: Măria-ta! Măria-ta!

Ştefăniţă *(încet şi nervos):* Nu mai ajunge!

Contele Irmsky: Cine s-ajungă?

Ştefăniţă: Fiara!... Şi nu se mai sfîrşeşte!...

Contele Irmsky: Ce să se sfîrşească?

Ştefăniţă: Vînătoarea!

Mogîrdici: Ba să ţie! De ce să se sfîrşească? Abia am început. De ce-am venit la vînătoare? Să vînăm! *(Bea. Mogîrdici e cam ameţit.)*

Ştefăniţă *(mai domol):* Mulţi vînează ca tine şi se-ntorc acasă cu vînat şi cu nume...

Mogîrdici Dacă au noroc... La vînătoare este aşa: să tragi şi să nemereşti... Ba nu... Să nemereşti şi să tragi! *(Bea. S-aud trosnituri care s-apropie.)* Ce să fie?

Moghilă: Un cerb.

Mogîrdici Oare!

Ştefăniţă *(privind în gol):* Ce, ţi-e frică?

Mogîrdici: Mie? Aş vrea să vie! *(Bea.)*

Ştefăniţă: Ce-ai face?

Mogîrdici: M-aş face mort, de n-aş muri. *(Bea.)*

Ștefăniță: Moghilă, un pahar de vin... Mi-e frig...

Moghilă: Cotnar?

Ștefăniță: Da... Poftim, conte, pe scaunul Moldovei... *(Îi arată un buștean.)*

Contele Irmsky: O! frumoasă și mîndră e Moldova!... Cu codrii ei de pomi roditori... Cu cîmpiile ei aurite... Cu coastele ei cu fîn de flori mirositoare...

Moghilă: Oștile voastre, cînd năpădesc vara, nu-și iau de mîncare și se nutresc cu prune, mere și pere... că de multe ori pier de pîntecăraie...

Mogîrdici: Oare!

Ștefăniță *(privind în gol)*: Bogată, bogată și frumoasă... Zgîrii pămîntul, și grîul îți dă la bob treizeci de boabe, secara treizeci și cinci, orzul șaizeci și meiul peste trei sute...

Contele Irmsky: Aș vrea să fiu moldovean!

Mogîrdici: Mă crezi? Eu aș vrea să fii moldoveancă!

Ștefăniță: De ce, Mogîrdici?

Mogîrdici: Toată ziulica aș ține-o pe genuchi... Dîrli-dîrli, ha-ha... *(S-aude o trosnitură în apropiere.)* Ce să fie?

Moghilă: Ursu!

Ștefăniță: Toporu!

Mogîrdici *(uitîndu-se în stînga)*: O! cîtă dihania! Patruzeci de mucenici... ține-ți-mă... Ah! mor! *(Cade leșinat.)*

Contele Irmsky: Ce faci, măria-ta? *(Contele Irmsky cade în genuchi, tremură și-și acoperă fața cu mîinile. Ursul mormăie și s-apropie. Moghilă cu toporul în dreapta și cu stînga ține pe Ștefăniță.)*

Moghilă: Măria-ta, e primejdie... Primejdia e a mea!

Ștefăniță *(smucindu-se din mîna lui Moghilă)*: Fiara la fiară!... Mi-e sete de sînge!... *(Ștefăniță învîrtește toporul.)* S-a ridicat în două labe... A!... S-a umflat!...

(S-aude un răcnet și-o lovitură seacă între brazi.)

Moghilă *(din desiș):* Măria-ta!

Ștefăniță *(venind cu mîna sîngerată și galben la față):* S-a isprăvit! *(Tresărind.)* Nu încă! *(Se uită spre muchie.)* Acolo... Tot acolo!... Un pahar de vin... *(Bea.)*

Contele Irmsky *(tremurînd):* A trecut ceasu-ăl rău! *(Îl mîngîie.)*

Ștefăniță: Nu încă... Va trece!

Contele Irmsky: Sînge? Ești rănit?

Moghilă: Sfîșiat?

Ștefăniță: Zgîriat... nimic...

Moghilă: Să te spăl...

Ștefăniță: O! să mă speli...

Moghilă: Să te leg...

Ștefăniță: Leagă-mă și nu mă spăla!

Mogîrdici *(se dezmeticește și se uită în stînga):* S-a sfîrșit?... Iar îl văz, iar mor! *(Cade pe spate.)*

Ștefăniță *(uitîndu-se la muchie):* O! oh! mi-ngheață sîngele!... Fiara pîndește!... S-aruncă!... *(Face semn cu mîna dreaptă, ca și cum ar rostogoli pe cineva. S-aude un răsunet departe.)* Ah! a! a!

(Începe să rîză și să se strîmbe epileptic.)

Contele Irmsky: Ce ai, măria-ta? *(Ștefăniță rîde nervos.)*

Moghilă: I-a făcut rău lupta cu ursu... *(Ștefăniță rîde.)*

Contele Irmsky: Nu, necontenit s-a uitat într-acolo...

Moghilă: Ți s-a părut!

Ștefăniță *(ostenit):* Să mă odihnesc... *(Îi curg lacrămile.)* D-acum încolo... s-a dus... s-a dus... s-a dus... *(S-așază p-un butuc.)* Vînătoarea a început... De azi, cine m-ar întrece la vînătoare?

Contele Irmsky *(îl mîngîie):* Măria-ta, ai ucis o fiară...

Ștefăniță: Două!... Oleacă de...

Contele Irmsky: Apă?

Ș t e f ă n i ț ă: Vin!

M o g h i l ă *(plecîndu-se la urechea lui Ștefăniță):* Doamne, ești ca un copil!

Ș t e f ă n i ț ă: Am fost!... Puiul de lup, cînd dă de sînge, lasă țîța lupoaicei și e lup!... Prăpastia s-a căscat... și l-a înghițit... și s-a dus...

C o n t e l e I r m s k y: Cotnar?

M o g h i l ă: Da, cotnar.

Ș t e f ă n i ț ă: ...S-a dus într-o clipă... Și clipa aceasta o văz necontenit!

C o n t e l e I r m s k y *(dînd paharul domnului):* Ce vezi, măria-ta? *(Îl mîngîie.)*

M o g h i l ă: Nimic!

M o g î r d i c i *(se dezmeticește și se ridică în șezut):* Ce face?... Voi beți și eu nu?

Ș t e f ă n i ț ă: Sufletul meu ostenit plutește pe supt cetinii de brazi, singur, ca un cuc care taie aerul și nu i s-aude zborul!... Moghilă, un pahar...

(S-aude trosnind prin desiș.)

M o g î r d i c i: Oare! Cine să fie?

M o g h i l ă *(încet, lui Ștefăniță):* Ungurul...

Ș t e f ă n i ț ă: Adevărata fiară! Toporul!

M o g î r d i c i: Nu mai spune, iar mor... *(Iar cade pe spate.)*

M o g h i l ă *(trăgînd cuțitul):* Să-i dau și rămășița.

Ș t e f ă n i ț ă *(trist):* Să nu-l înșeli...

(Moghilă s-aude prin brazii din stînga.)

M o g h i l ă: Ia-o înainte...

(S-aude un răcnet și o cădere.)

Ș t e f ă n i ț ă: Plătit...

C o n t e l e I r m s k y *(tresărind):* Ce, măria-ta?

Ș t e f ă n i ț ă *(pe gînduri):* Și rămășița...

M o g h i l ă *(se întoarce galben ca ceara):* L-am tîrît în desiș...

C o n t e l e I r m s k y: Pe cine?

M o g h i l ă: Pe fiară...

M o g î r d i c i *(dezmeticindu-se și bînd):* Vînătoare or foc... Nu poți să bei un paar în tihnă...

Ș t e f ă n i ț ă *(lui Moghilă):* Ai ucis ca și mine... Ți-a sfîșiat mîna...

M o g h i l ă: Nu, m-a stropit...

Ș t e f ă n i ț ă: Spală-te și nu te lega... Tu nu vezi clipa pe care o văz eu necontenit... *(Se uită drept înainte și face cu mîna semnul rostogolirii.)*

M o g h i l ă *(încet, către contele Irmsky):* Irma, ce te uiți așa?... Nițică apă, să-mi spăl cuțitul...

Ș t e f ă n i ț ă *(uitîndu-se țintă):* Ochii de mi i-ai scoate, și tot am să văz înaintea lor omul și prăpastia...

M o g h i l ă: N-asculta, Irma... n-ai să înțelegi nimic... E cam bolnav măria-sa... Frigurile întîiului urs pe care-l ucide...

Ș t e f ă n i ț ă *(abătut):* Da, da, sunt cam bolnav... Să sune buciumele... Să înceteze vînătoarea...

(Moghilă iese pe cărarea întîia din partea dreaptă și poruncește să buciume.)

M o g î r d i c i *(deșteptat din amețeală):* Ce-o mai fi ș-asta?

Ș t e f ă n i ț ă: Ziua d-apoi, cînd se vor scula morții din morminte!

(Moghilă revine.)

M o g î r d i c i *(dă să se scoale și nu izbutește):* Să se scoale cine o putea...

(S-aud în depărtare cetele de hăitași și de vînători cîntînd din amîndouă părțile.)

Ș t e f ă n i ț ă: Și ei au întins curse fiarelor... Fără ei n-am fi ucis... Dar ei au poftă de cîntat și cîntă frumos... Ia! să ascultăm!... *(S-aud cîntecele. Vorbele nu se deslușesc.)* Cei cari urlau adineauri au glas de îngeri... În om e un înger ș-un demon... Mulțimea crede că îngerul stă la dreapta și demonul la stînga... E una și aceeași, pretutindeni și totdauna: fățărnicia!

M o g h i l ă: Cu demonul cîrmuiești, cu îngerul te cîrmuiește.

Ș t e f ă n i ț ă *(spre Irmsky):* Vino încoa, demone!... Ce te uiți? *(Irma se uită la Mogîrdici.)* A ador-

mit... Să se scoale cine o putea... Adu mijlocul să ți-l cuprinz, și capul, și ochii, și gura, și părul cu miros de rozmarin... Aici... așa, așa... bine... *(Irma se așază lîngă dînsul.)* De un an nu te-am alintat, demon de care îngerului meu i-e dor... Moghilă, sărută mîna asta... Joacă-te cu mîna ei... *(Moghilă îi sărută mîna.)* Ia seama... Pînă aici e voie... Mai departe dai peste demonul meu...

M o g h i l ă: Nu te teme... Eu nu sunt ca albinele, să-mi moi botul în orice floare...

C o n t e l e I r m s k y: Așa-mi place, stăpîne, cînd rîzi, cînd mă săruți, cînd ești un om ca toți oamenii...

Ș t e f ă n i ț ă: Sunt domn... și nu mai sunt om ca toți oamenii de azi înainte...

(Încep să s-adune oamenii.)

SCENA VII

Cei de sus și logofătul T r o t u ș a n u, vornicul C ă r ă b ă ț, paharnicul S ă c u e a n u.

M o g h i l ă *(încet, lui Ștefăniță)*: Măria-ta, boierii!

Ș t e f ă n i ț ă: Bine... Lasă... O! ho! iaca și Trotușanu, și Cărăbăț, și Săcueanu... Acum vă întreb: ați avut noroc la vînătoare?

V o r n i c u l C ă r ă b ă ț: Trotușanu a săgetat un cerb de zece ani... Și ce falnic își purta coarnele cu zece ramuri...

L o g o f ă t u l T r o t u ș a n u Cărăbăț a ucis cu toporul un zimbru... Vărsa văpăi din ochi... Cînd se năpusti, zisei: „S-a sfîrșit cu Cărăbăț!“ Și Cărăbăț crescu încă p-atît cît e, și-odată făcu „he!“... Și drept între coarne îl nemeri...

Ș t e f ă n i ț ă: Cine ucide oameni... ușor la fiare... Săcueanu?

V o r n i c u l C ă r ă b ă ț: Un țap negru.

P a h a r n i c u l S ă c u e a n u: Dar măria-ta?

Ș t e f ă n i ț ă: Un urs...

Contele Irmsky: O! cîtă dihania!

Logofătul Trotușanu *(lui Ștefăniță)*: Ești rănit la mînă?

Ștefăniță: A, zgîriat... Cînd a căzut, și-a prelins ghiarele... Veniți să-l vedeți...

(Se duc și-l privesc.)

Toți: O! o!

(Revin în scenă.)

Vornicul Cărăbăț *(lui Moghilă)*: Dar tu, voinice?

Contele Irmsky: Și el a ucis ceva... Ce-ai ucis?

Moghilă *(încurcat)*: Eu? Nimic...

Vornicul Cărăbăț: Ești plin de sînge...

Moghilă: A! da! un lup!

Vornicul Cărăbăț: P-aici, lupi?... Nu prea sunt...

(Mogîrdici sforăie.)

Ștefăniță *(repede)*: Săcuene, ia doi vînători și cărați pe Mogîrdici într-un cort, dar într-un cort cu merinde și cu vinațuri...

(Îl iau de mîini și de picioare și-l duc.)

Mogîrdici *(amețit)*: Binișor, Moghilă, că-mi verși Berheciul...

(S-aude în codru comisul Cățeleanu.)

Comisul Cățeleanu: Mă! n-ați dat de Cătălin?... N-ați văzut pe Cătălin, mă? *(Intră în scenă într-un suflet.)* Ah! măria-ta, se vorbește că...

Ștefăniță *(tresărind și căutînd în jos)*: Ce se vorbește? Cine vorbește?

Comisul Cățeleanu: Dar nu se poate, ar fi prea mare nenorocirea și prea nedrept cerul cu bietul Arbore!... S-a răspîndit zvonul că ar fi căzut în prăpastie...

(Toți tresar.)

Ştefăniţă *(uitîndu-se pieziş şi pe supt gene):* Cine?

Comisul Căţeleanu: Cătălin!

Vornicul Cărăbăţ: Cătălin?

Ştefăniţă: Să fi căzut?... Cătălin?... El, care sărea din stei în stei, care urca muchea ca o capră sălbatecă?... Şi ziua la miaza mare?... Nu se poate...

Vornicul Cărăbăţ *(printre vînători):* Mă, nu ştiţi de urma lui Cătălin?... Nici voi?... Nimeni?...

Un vînător: Ba mie mi-o spus Ion, şi lui Ion i-o spus Dragu, şi lui Dragu i-o spus a lu Maftei că s-ar fi auzit di pi muchia şeea o uruitură ca şi cum s-ar fi năruit toţi bolhanii. Cică ar fi dat boierul de-a berbeleacul... Apoi dă, a hi, n-a hi...

Ştefăniţă *(agitat):* Să mai sune buciumile de adunare... Buciumaţi, măi!... Buciumaţi... Mort d-ar fi, să auză!... *(Vede pe Arbore viind.)* Şiiit!

SCENA VIII

Cei de sus şi Luca Arbore.

Ştefăniţă: Pe unde ai fost, Arbore?... Eşti bine?... N-ai auzit nimic? Adică ce s-auzi?... Eşti bine?...

Arbore *(vesel):* Măria-ta mă cercetează?... Oh! bunul meu domn! *(Îi ia mîna şi i-o sărută. Ştefăniţă se întoarce cu spatele la el.)* De se posomoreşte cerul, plămădeşte bogăţiile, de iese soarele, cresc bogăţiile!

Ştefăniţă: De ce n-ai stat pe lîngă mine?

Arbore: Nu voiam să turbur petrecerea măriei-tale... Am colindat codrul... După ce m-am despărţit de Căţeleanu, am numărat şiragurile de brazi... Voiam să uit...

Ştefăniţă: Ce?

Arbore: Că nu-mi răspunseşi azi-dimineaţă...

Ştefăniţă: O! buciumaţi, măi... buciumaţi... mort d-ar fi...

Arbore: Cin' să fie mort? *(Mirat.)* De ce lăsaţi capetele în jos?... S-a întîmplat ceva? Şi cui?... Nu văz pe Petrică, şi Baloş, şi Hrană... Încotro au apucat?... P-aici?... De ce nu vin?... Buciumaţi, mă, cu toţi dodată... Trotuşene, ce s-a întîmplat?... Cărăbăţ, taci şi gîfîi ca la război înainte d-a începe bătălia...

(Se uită la toţi.)

Logofătul Trotuşanu: Zădărnicia zădărniciilor şi toate sunt zădărnicii...

Arbore: Nu pricep...

Vornicul Cărăbăţ: Bine-ar fi...

Arbore: A! a!... Nu se poate...

Ştefăniţă: Ce nu se poate, Arbore?...

Arbore *(caută cu ochii)*: Bătrîn, neghiob, măriata... Nici pe copiii mei nu-i văz... A! nu, nu!... Ei, ca totdeauna, cei dintîi la năvală, cei din urmă la încetare... Cătălin... *(Mişcare între boieri.)* Ce vă turburaţi?... Cătălin... *(Se uită la boieri.)* S-a luat dupe mine şi m-a întrecut, Toader dupe Cătălin, şi-o să-l întreacă. Nichita dupe Toader, şi o să le iasă în frunte... Cătălin merge fluierînd pe muchia prăpastiilor... *(Se uită la boieri.)* Toader, şi pe funie... Nichita p-o muchie de cuţit... *(Tresărind.)* În codrii noştri nu e fiară pe care să n-o răpuie, nici întunecime pe care să n-o pătrunză... Mai uşori ca fulgul şi mai tari ca oţelul... Nu e aşa, măriata... că i-ai văzut în Muntenia pîn' la Tîrguşor...

Ştefăniţă *(se reazimă d-un brad şi-şi întoarce capul)*: Da, da...

Arbore *(simţind începutul unei temeri)*: Nu-i aşa, Cărăbăţ... că... tu... i-ai învăţat meşteşugul...

Vornicul Cărăbăţ: Da, da, voinicii tăi deschid pîrtii printre duşmani ca-n zăpada moale... oh!...

A r b o r e: A! iată o ceată care s-aproprie... *(Se uită spre dreapta.)* Ce păcatele, m-au lăsat ochii! S-a oprit... Se despart... Trei au apucat întîi... Ceilalţi, cari duc ceva pe umeri, au rămas mai la urmă... E Petrică... şi Baloş... şi Hrană... *(Îndoiala-i creşte.)* Toţi, Baloş?... Petrică, toţi?...

P î r c ă l a b u l P e t r i c ă: Aproape toţi...

A r b o r e *(emoţionat):* Cine lipseşte?

S p ă t a r u l H r a n ă: Unul, numai unul, şi parc-ar lipsi o mie! *(Hrană lăcrîmează.)*

A r b o r e *(îndurerat):* U! u! Toaaader! Nichiiiita! U! u! *(S-aude răspunzîndu-i din codru: u! u!...)* Mi-a înţeles glasul!... E Nichita!... Ah! sunt ei! *(Se repede la Ştefăniţă.)* Crede la un bătrîn, măria-ta!

Ş t e f ă n i ţ ă *(muncit şi concentrat):* Aşteaptă... Nu e nimic, Arbore...

A r b o r e: Crezusem... Dar nu crezusem nimic... Vin grămadă... Duc un vînat pe umeri...

Ş t e f ă n i ţ ă: Un vînat...

A r b o r e: Prea vin încet... Măăă, aici sunt tătarii, porniţi ca la bătălie!... E cine să-mi închiză ochii, pustiii de ochi cari se umezesc de bucurie... *(Se şterge la ochi.)* A! Nu văz pe Cătălin! Doar Toader şi Nichita... Oh! bătrîn nesocotit!... Trebuie să vie mai la urmă... *(Se uită la boieri şi-i vede încremeniţi cu ochii în jos.)* Ce?... *(Intră Toader şi Nichita şi pun la pămînt o năsălie de cetini. Ştefăniţă tresare şi încleştează pumnii.)* A! tustrei?...

N i c h i t a: Da, tată, tustrei... Iacă p-al treilea... *(Izbucneşte în plîns.)*

A r b o r e *(cu spaimă):* Rănit?

T o a d e r *(plîngînd):* Mort!

A r b o r e *(zdrobit de durere):* Ah! Doamne, ce ţi-am făcut şi ce mi-ai făcut?

Ş t e f ă n i ţ ă: Cine? Eu?

M o g h i l ă *(încet şi aspru):* Ce faci?

A r b o r e *(îşi rupe încheietorile de la gît):* Aer! aer!... E-adevărat?... Nu face nimic, Toadere! Nu

face nimic, Nichita!... Nu face nimic, măria-ta!... Dumnezeu a dat, Dumnezeu a luat, fie numele Domnului *(Ştefăniţă tresare)* în veci binecuvîntat!... Mie mi s-au dus braţele şi ochii, măriei-tale cea mai tare platoşe de oţel şi-un ostaş drept credincios... D-acum soarele va arde capul meu... pe ploaie şi pe viscol nu-l voi acoperi... pînă voi închide ochii şi se va deschide pămîntul!... Adevărat c-a murit?... Şi nu plîng... Uitaţi-vă la mine, că nu plîng, că nu pot să plîng!... Împrumutaţi-mi lacrămile voastre să plîng la capul lui Cătălin al meu!... O lacrimă... numai una!... Ah!... *(Cade grămadă. Boierii plîng.)*

A C T U L   III

O tindă în castelul din Suceava. Laiţe pe părţile laterale. În fund, două rînduri de stîlpi subţiri susţinînd o friză. Stilul ogival. Dupe stîlpi se văd coridoare pierzîndu-se. Pe pereţi, arme, străchini şi oale, şerpare, furci, fuse şi ştergare. Intrare prin fund. Alte două intrări, una în dreapta şi alta în stînga. În mijloc, mai multe scaune, unul ceva mai nalt.

SCENA I

Ş t e f ă n i ţ ă şi D o a m n a T a n a.

(Ştefăniţă, într-o tunică de catifea ca vişina putredă. Pe şoldul stîng, un pumnal. Doamna Tana, îmbrăcată într-un văsmînt închis, cu guler şi mînicuţe de dantelă.)

D o a m n a T a n a: Te-aş asculta... Făgăduieşte-mi că vei izgoni pe contele Irmsky...

Ş t e f ă n i ţ ă: Nu-ţi făgăduiesc...

D o a m n a T a n a: Ce te leagă de el?

Ş t e f ă n i ţ ă: Nimic şi multe...

D o a m n a T a n a: Nu poţi fără el... Dimineaţa, la prînz, la cină, noaptea — o! mai ales noaptea! — cu el mereu... Ş-acum mă prinz că tot la el te duceai... Nu-i ieşi din vorbă... Şi te lauzi cu voinţa!

Ş t e f ă n i ţ ă: Vorba lui nu-mi stînjineşte voinţa mea. El nu se amestecă în trebile ţării... Fac ce cred, cred în ce fac şi vreau şi pot orice în

Moldova!... Dacă cu ajutorul lui Dumnezeu sunt toate în țara asta, fără ajutorul lui, și numai din voința Domnului, toate se sfărîmă! Tana, nu pot să te schimb din femeie în bărbat... numai atît!

D o a m n a T a n a: Nici pe conte, din bărbat în femeie...

Ș t e f ă n i ț ă: De unde știi?.. Hî... Și ce-ți pasă de contele Irmsky?

D o a m n a T a n a: Mie?... Ziseși să împărtășesc din puterea ce o ai de la legi și de la datini strămoșești... Și eu atît îți cer, și nu vrei, și nu poți să vrei, căci supt domnul atotputernic e un om fără puteri care amestecă puterea cuminte și liniștită cu zvîcnirile copilărești!

Ș t e f ă n i ț ă: Mă faci să rîz, Tana...

D o a m n a T a n a: Și tu pe alții...

Ș t e f ă n i ț ă: Pe cine?

D o a m n a T a n a: Pe boieri!

Ș t e f ă n i ț ă: Pentru mojici, boieri... pentru domn, una... *(Se uită la pumnal și se joacă cu el.)*

D o a m n a T a n a: La ce te uiți?

Ș t e f ă n i ț ă: Citesc o hotărîre...

D o a m n a T a n a: Trecută or viitoare?

Ș t e f ă n i ț ă: Ce-mi pasă de trecut!... Ce-a fost nu mai este...

D o a m n a T a n a: Da, da, ce-a fost nu mai este!... Alexandru cel Bun, care a întocmit Moldova de jos și pînă sus, Ștefan cel Mare, care mișcă tocmirea lui Alexandru, însuflețind-o cu sufletul lui, biruind și întinzînd stăpînirea ei peste sate, orașe și cetăți... dorm somnul de veci în criptele mănăstirilor... Au fost, nu mai sunt... Oase, țărînă, puzderie, trecut!

Ș t e f ă n i ț ă *(uitîndu-se la pumnal)*: Da, da...

D o a m n a T a n a: La ce te uiți?

Ș t e f ă n i ț ă: Citesc cronica țării... Oh! începutul a fost greu!...

D o a m n a T a n a *(uitîndu-se țintă la Ștefăniță)*: Am auzit că bietul Cătălin pîndea p-o muchie îngustă înainte d-a se prăpădi...

Ștefăniță *(tresărind):* Da... El și-a fost ales locul...

Doamna Tana: ...că de la măria-ta se zărea la el și de la el la măria-ta...

Ștefăniță: Așa e...

Doamna Tana: Ei, cum se prăvăli în prăpastie cel mai viteaz din ostașii țării?

Ștefăniță: Nu știu...

Doamna Tana: Nu-l vedeai?

Ștefăniță: Ba da...

Doamna Tana *(ca și cum ar rostogoli pe cineva):* Nu l-ai văzut cînd...

Ștefăniță *(repetă semnul rostogolirei):* Nu!

Doamna Tana: Păcat!

Ștefăniță: Păcat!

Doamna Tana: Era înaltă stînca?

Ștefăniță *(prins de vorbă, răspunde ca un copil):* O! înaltă...

Doamna Tana: Era adîncă prăpastia?

Ștefăniță: O! adîncă...

Doamna Tana *(repede):* Și cum s-a prăvălit?

Ștefăniță: Așa!

Doamna Tana *(izbucnind):* Da?

Ștefăniță *(trezindu-se):* Ce?

Doamna Tana: Nimic... Și s-a găsit și-un om ucis, îmbrăcat în haine de vînător, aproape de locul unde pîndeai măria-ta...

Ștefăniță: Se zice...

Doamna Tana: Un ungur, un tîlhar, și asupra lui 250 de galbeni...

Ștefăniță: Se zice...

Doamna Tana: Cum se zice?... Toți boierii mi-au spus...

Ștefăniță: Ei da, așa e!

Doamna Tana: De unde atîția bani la un om de teapa lui? O comoară pentru un sărman... Și cum de și-a luat comoara la vînătoare?

Ștefăniță *(pierzînd răbdarea):* Eu știu?

Doamna Tana: Era ucis de curînd...

Ștefăniță: De unde știi?

Doamna Tana: Sîngele abia se închegase... Şi măria-ta erai acolo, cu Moghilă, cu Mogîrdici şi cu contele Irmsky, de peste un ceas... Cum de n-ai auzit nimic?

Ştefăniţă *(izbucnind)*: Ce vrei să zici?... Că pe Cătălin l-am... *(Ca şi cum ar rostogoli pe cineva.)*

Doamna Tana: A! nu!... bărbatul Oanii... unchiul măriei-tale... cel mai bun vînător... cel mai mîndru ostaş... căpitanul copiilor de casă... O! nu!...

Ştefăniţă *(iritat)*: Atunci?... Ah! muiere!...

Doamna Tana: Ce-ţi pasă de trecut! Ce-a fost nu mai este!

Ştefăniţă *(concentrat)*: Teme-te de mînia domnului ca de urgia lui Dumnezeu!

Doamna Tana: Nu mă tem de domn, căci nu mă tem de om!

Ştefăniţă *(scos din fire, trage pumnalul)*: Uf! Tana!... *(Tana se desface la piept.)* Să ne împăcăm, Tana...

Doamna Tana: Contele Irmsky, peste graniţă...

Ştefăniţă: Niciodată, mă înţelegi?... Niciodată! *(Iese prin stînga.)*

Doamna Tana *(emoţionată)*: Cu asemenea domni se duc popoarele de rîpă! *(Ş-acoperă faţa. Cade pe scaunul cel mai nalt.)*

SCENA II

Doamna Tana şi Niculina.

Niculina *(intră prin fund)*: Doamna plînge?... O!... buna noastră doamnă!... Cine să fi fost aşa de păgîn ca să-ntunece pe cea mai strălucită stea de pe cerul Moldovei?... Domniţă, plîngi?... De ce?

Doamna Tana *(ştergîndu-se la ochi)*: Mă gîndii l-alde părinţi... la Neagoe Basarab şi la Despina-doamna... Cum stau lungiţi în mănăstire,

cu fața în sus, liniștiți, în tihnă, mi s-a părut că-i aud vorbind: „Tu dormi, Despino?" „Da, doamne! Dar tu?" „Și eu dorm lîngă tine, că mult te-am iubit"... Ș-așa, răscolind trecutul, simții că mă îneacă lacrămile binefăcătoare...

Niculina: Auzii și pașii cuiva... Cine fuse?

Doamna Tana: Ștefăniță...

Niculina: Domnul?... A!...

Doamna Tana *(o privește lung):* Ce fac fetele?

Niculina: Lucrează și vorbesc.

Doamna Tana: Ce vorbesc?

Niculina: Vorbesc încet, că nu le-auzi... Cîteodată oftează și privesc pe furiș la Oana, care toarce ș-amestecă fuioarele de in cu cele de lînă...

Doamna Tana: O! biata Oană!... Și de ce veniși, Niculino?

Niculina: Mă cere taica pînă mîine...

Doamna Tana: Pînă mîine?... Du-te... Postelnicul Șearpe e un om întreg la minte, știe ce face... Să nu mă uiți, Niculino...

Niculina: Pînă mîine?

Doamna Tana: Și un' te duci?

Niculina: La tușa...

Doamna Tana: Și cînd vei fi departe, departe, să te gîndești la mine...

Niculina: Departe?... Cît ai arunca cu săgeata de două ori, atît e de la castel pînă unde mă duc...

Doamna Tana: Du-te și trimete-mi pe Oana... Să te sărut... *(O sărută și-o trec lacrămile.)*

Niculina: O! iar?

Doamna Tana: Mi-adusei aminte de sor-mea Ruxandra... Eram mici și puneam mînele cruce pe piept, și ziceam: „Eu seamăn cu mucenica Barbura", și ea: „Eu seamăn cu sfînta împărăteasă Elena" Încă o dată...

Niculina: Da, dar să nu-ți mai aduci aminte de nimic...

(O sărută și pleacă. Doamna Tana se uită după ea.)

Doamna Tana: Ah!

SCENA III

Doamna Tana, Oana și mai tîrziu Ștefăniță.

(Doamna Tana șade pe scaunul cel nalt. Oana intră prin fund, îmbrăcată în negru, trasă la față, galbenă, cu părul încărunțit, despletit, tăiat puțin și lăsat pe spate. Oana sărută mîna doamnei și-o aduce la frunte. Doamna o sărută de mai multe ori.)

Oana: De ce ai ochii roșii?
Doamna Tana: De mine te-ngrijești?
Oana: Dar de cine? Pe cine mai am pe pămînt?
Doamna Tana *(trecîndu-i mîna prin păr)*: Așa se juca prin părul tău Ștefan cel Mare...
Oana *(tresare)*: Doamnă!... Ast-noapte mi-a venit în vis, și cu glasul lui din bătălii îmi zise: „Tu dormi, Oană? și Cătălin plînge!" Sării în sus. Mi se bătea inima. Pusei capul pe pernă. Închisei ochii. Și cum mă fură somnul, veni din nou — de astă dată călare — și-mi zise: „Tu dormi, Oană, și Cătălin doarme de veci!" Și un urlet se puse de la miazănoapte. „Tu dormi, Oană, și viforul care a început va răsturna clădirea ce v-am lăsat moștenire vouă și țării!" Mă deșteptai. Încremenisem... M-apucă fiorii cînd mă gîndesc că jumătate din viața noastră e somn... Dacă o mai veni?... O!...
Doamna Tana: Să nu mai vorbim de vise...
Oana: Nu, să nu...
Doamna Tana: Mi-aduc aminte că într-o zi îmi ziseși: „Irmsky e supt în talie, să-l frîngi, și gros în șolduri...
Oana: Așa mi s-a părut... Am fost rea... M-a pedepsit Dumnezeu...
Doamna Tana: N-ai fost rea... L-am văzut chiar în noaptea aceea în brațele lui Ștefăniță... Irmsky e femeie!
Oana: A!... Maică a Domnului!... *(Se închină.)*
Doamna Tana: O femeie pîngărind tronul și țara... Ce-ai face în locul meu?
Oana: Aș ruga pe domn s-o lase...

D o a m n a T a n a: Şi pe domn...

O a n a: L-aş ierta şi l-aş iubi!

D o a m n a T a n a: Dar cînd domnul îţi răspunde: „Niciodată!"

O a n a: L-aş ierta...

D o a m n a T a n a: Tu l-ai crescut, l-ai mîngîiat, i-ai făcut jucării...

O a n a: Şi mă muşca de deşte... şi mă apuca de păr...

D o a m n a T a n a: Muma lui murise... I-ai fost mumă...

O a n a: Oh! era mic şi bălai, şi părea ca lumina candelei de la sfînta fecioară Maria... Şi cînd fratele meu, Bogdan-vodă, se oprea la leagănul lui, copilul se trăgea speriat, înnodînd braţele pe dupe gîtul meu...

D o a m n a T a n a: Da... da...

O a n a: Şi Bogdan se ducea şi zicea, zîmbind: „Copilul tău e răsfăţat" Şi simţeam măruntaiele-n mine... ca şi cum l-aş fi născut eu!

D o a m n a T a n a: Da, da, d-aia l-ai ierta...

O a n a: Jur... că l-aş ierta şi fără asta!

D o a m n a T a n a: Dar fiind soţul tău şi domnul ţării?...

O a n a: L-aş ierta şi l-aş iubi!

D o a m n a T a n a *(cu mînie):* Orce-ar face şi orce ţi-ar face?

O a n a: E domn, e stăpîn!

D o a m n a T a n a *(pe gînduri):* E domn... e stăpîn... Ce vreme urîtă... De două zile plouă...

O a n a: E bine pentru sămănăturile de toamnă...

D o a m n a T a n a: Aşa fuse în ziua vînătorii...

O a n a: A! mai spune-mi, că de închiz ochii şi ascult povestirea ta, simţ că mă rostogolesc şi eu cu el în negura prăpăstiii...

D o a m n a T a n a: Avea ameţeli la adîncimi?

O a n a: A, nu! Ar fi trecut o genune p-o suliţă moldovenească!

D o a m n a T a n a: Avea obicei să bea?

O a n a Cătălin? Pînă să bea un pahar, se ştergea de trei ori la gură...

D o a m n a T a n a: Atunci?...

O a n a: Nu ştiu... Aşa a fost să fie...

D o a m n a T a n a: De la domn se zărea la el...

O a n a *(muncită):* Se zărea?

D o a m n a T a n a: Şi nici o fiară n-a năvălit asupra lui...

O a n a: Nici o fiară?

D o a m n a T a n a: Îl ura cineva?

O a n a *(tresărind):* De ce mă întrebi?... Nu trecuse înaintea nimănui, ba rămăsese în urmă, cu toate că era unchiul domnului... Cine să-l fi urît?... Ah! nu!...

D o a m n a T a n a: Cu toate că era spaima tătarilor... cu toate că era unchiul domnului şi feciorul lui Luca Arbore... abia ajunsese căpitanul copiilor de casă...

O a n a: O fi rîvnit şi el, dar niciodată nu mi s-a plîns...

D o a m n a T a n a: Şi la cîţiva paşi de domn s-a găsit un om ucis, aruncat în desiş... un ungur... un tîlhar vestit, îmbrăcat în vestminte de vînător moldovenesc...

O a n a: Cine ţi-a spus?

D o a m n a T a n a: Postelnicul Şearpe... Şi asupra lui 250 de galbeni...

O a n a *(frămîntată):* Cine l-a ucis nu l-a prădat... De ce l-o fi ucis?... Şi ce căta un tîlhar la vînătoarea domnească?... 250 de galbeni?... Fusese ucis înainte să sosească domnul la luminiş...

D o a m n a T a n a: Nu... dupe...

O a n a *(repede):* De unde ştii?

D o a m n a T a n a: S-a văzut dupe sînge...

O a n a *(tresărind):* Ah! fusese plătit!... De cine?... Şi de ce? *(Tremurînd.)* Cine era cu domnul?...

D o a m n a T a n a: Mogîrdici, beat, să-l fi trîntit un copil... Irma... şi Moghilă...

O a n a: El l-a plătit?... De ce?...

D o a m n a T a n a: El?... Un calic... 250 de galbeni!

O a n a: Aşa e... nu se poate...

D o a m n a T a n a: Dar dacă lui Cătălin i-o fi dat cineva brînci în prăpastie? Tîlharul acesta i-a

dat... Pe urmă l-au omorît ca să nu se afle... Era plătit, cin' l-a plătit?...

O a n a *(cutremurîndu-se):* Oh! mi-e frică! mi-e frică! Taci, Tana! Taci! *(Își acoperă ochii.)*

D o a m n a T a n a: Cine-a mai rămas?... Lumina candelei de la preasfînta fecioară Maria!

O a n a: Ștefăniță!

D o a m n a T a n a: Iartă-l și-l iubește!

O a n a *(plîngînd cu hohote):* Ștefăniță! *(Cade în brațele doamnei. Ștefăniță, îmbrăcat în zale, se aude țipînd înainte d-a veni.)*

Ș t e f ă n i ț ă: I! i! i! Moghilă! Moghilă! *(Intră strigînd.)*

O a n a *(se repede ca o furie spre el):* Oh! ce roșu ești! *(Cade în nesimțire.)*

Ș t e f ă n i ț ă: Ce are?

D o a m n a T a n a *(stăpînindu-se):* Vedenii, de cînd pieri Cătălin...

(Ștefăniță face semnul de rostogolire. Apoi, îi arată o scrisoare.)

Ș t e f ă n i ț ă *(aprins):* Îîîî... Al cui e scrisul ăsta?

D o a m n a T a n a: Al... al... al lui Luca Arbore...

Ș t e f ă n i ț ă *(rîzînd):* O s-avem nuntă...

D o a m n a T a n a: Nunta cui?

Ș t e f ă n i ț ă: Un om bătrîn c-o mireasă tînără... *(Rîde nervos. Bate în palme. Vin doi copii de casă.)* Ei-hei! Mai iute! Luați pe Oana și duceți-o binișor în odaia ei... E tînără și nu mai are bărbat... Are vedenii! *(Rîde nervos. Se duce la intrarea din dreapta.)* Moghilă! U! Moghilă!

(Doamna Tana, care-l privește cu ură, se duce.)

SCENA IV

Ș t e f ă n i ț ă, M o g h i l ă și M o g î r d i c i.

(Moghilă, îmbrăcat ca un căpitan de copii de casă, și Mogîrdici, ca ajutorul lui, intră prin dreapta.)

Ș t e f ă n i ț ă *(aprins și repede):* Moghilă, să îndoiești paza... De două săptămîni am schimbat

armașul... Și am dovada aci... Ștefăniță nu bea, nu doarme, ci cîrmuiește... Paloșile ascuțite! Ca briciul!... Dăscurc eu ițele... Nici un fir de păr nu se mișcă fără voia și fără știrea mea... Dar tu... Mogîrdici?... Ca umbra de picioarele lui Moghilă...

Mogîrdici: De cînd sunt ajutorul lui...

Ștefăniță: Trist ajutor...

Mogîrdici: Ba vezi c-o să fiu vesel pe nemîncate...

Ștefăniță: A, nu-ți dă de mîncare...

Mogîrdici: Ba nu-mi dă de băut... A! a înțărcat bălaia!... Eu îi cer, și el: „Tainul!" Și tainul e d-o jumătate de oca la prînz și d-o jumătate la cină...

Moghilă: Ba d-o oca întreagă la cină.

Mogîrdici: Ai? ce fel de oca? Abia apropii buzele de ea, și i-am și suflat în fund... *(Ștefăniță rîde ca și cum ar plînge.)* Rîzi, măria-ta, dar să fi fost eu în locul măriei-tale, mă făceam pe mine în locul lui și-i dam lui locul meu, ca în loc să-mi zică el: „Tainul, apșoara, slujba", să-i fi zis eu în locul lui: „Tainu, apșoara, slujba!" Rîdeți, c-am ajuns de plîns!... Mă frig de sete ca prigoriile!... Boul cade-n jug dacă nu bea; calul rabdă de foame, dar de sete, ba; și d-aia tătarul zice: „Dați vitelor să bea, că de mîncat găsesc ele!" Că eu, de sunt sănătos, mi-e sete; de mă ia cu călduri, mai foc; de mi-e frig, să mă-ncălzesc; de mi-e frică, să prinz curaj... Care va să zică, să beau!... Ei, ce să beau?... Apă?... Apa mă-neacă... Rîdeți... Dar, în ce să-neacă omul? În Moldova, în Prut, în Nistru, și doar pe Moldova, pe Prut, pe Nistru nu curge apă?... O! mi-e sete, măria-ta, mi-e sete!

Ștefăniță: Mai rabdă, Mogîrdici, mai rabdă...

Mogîrdici: Cît să rabd?

Ștefăniță: Și mie mi-e sete...

Mogîrdici: De ce nu bei?

Ștefăniță: Are să curgă talazuri roșii...

Mogîrdici: Oare?... Şi profir?...
Ştefăniţă: Să se-mbete şi pruncul în mumă!
Mogîrdici[1]: Da, să bea şi el, de ce să nu bea?
Ştefăniţă: Moghilă!
Moghilă: Poruncă, doamne!...
Ştefăniţă: E bun de ceva ăsta?
Moghilă: Să bea!
Ştefăniţă: Mogîrdici, lasă slujba, că nu e de tine...
Mogîrdici: Oare!?
Ştefăniţă: Te pui chelar peste vinuri...
Mogîrdici: Maică luminată! *(Se închină de bucurie.)* Eu n-aş fi găsit ceva mai potrivit pentru mine... Dumnezeu să-ţi dea sănătate, că bine le cîrmuieşti...

(Ştefăniţă îi face semn să iasă. Mogîrdici iese fugind.)

Ştefăniţă *(dupe ce se uită în toate părţile)*: Vezi tu, Moghilă? Am aci lumina, şi puterea, şi osînda! *(Îi arată scrisoarea fără să i-o dea.)* Soarele luminează lumea pe dinafară. Acest petecel de piele e mai strălucit ca soarele... Sfredeleşte lumea pe dinăuntru... E dăstul să-i pui faţă în faţă... O! ho! ho! cum s-a îngălbenit, cum se şterge, cum se stinge, ca o sinie scoasă din foc care s-ar răci... Mai vezi?...
Moghilă *(se freacă la ochi)*: Abia zăresc...
Ştefăniţă *(aiurînd, îşi urmăreşte gîndul)*: O! aprinde-te, soare, şi luminează încă p-atît, şi tot pe dinafară vei lumina, şi tot pe jumătate! Tu pătezi coprinsul cînd reverşi razele tale! Supt slaba ta putere, tot ce este şi se mişcă sau stă va fi pururea tarcat: într-o parte lumină, în cealaltă umbră! În lumina ta, înşelăciunea, în umbra ta, adevărul! Şi cînd nu mai eşti, şi lumina îşi pierde arătarea, atunci lumina adevărului!... Moghilă, am aci cheia cu care să descui sipetele cele mai ascunse ale sufletului omenesc!... Am dezrobirea domnului Moldo-

---

[1] În textul de bază: *Moghilă;* corectat cf. ms., p. 47.

vei!... O! ho! ho!... Du-te, întărește-te, vino ș-ascultă la ușe...

Moghilă: Măria-ta, dar...

Ștefăniță: Vrei să știi?... Ca muierile!... Șa-șa de gros?... Or tocmai că ești așa de gros... În a noua lună... Să nu lepezi... *(S-apucă de cap.)* Îmi arde de nerăbdare... Ca și cum ar fi strîns într-o potcoavă... Ia!... S-aud pași... Vin boierii... Du-te și fă!

(Moghilă iese prin dreapta.)

SCENA V

Ștefăniță, Luca Arbore, vornicul Cărăbăț, pîrcălabul Condrea, și, mai tîrziu, ceilalți boieri de divan intră prin stînga.

(Luca Arbore, îmbrăcat în negru, cu fața arsă, cu capul gol și părul în oarecare neorînduială.)

Toți *(plecîndu-se)*: Să trăiești, măria-ta!

Ștefăniță: Da... da... Ați dormit bine?

Vornicul Cărăbăț: Slavă Domnului!

Ștefăniță: Ce nu-ți acoperi capul, Arbore?

Arbore: Lasă, măria-ta, să-l ude ploile, să-l viscolească zăpada și să-l bată soarele cum l-a bătut și Dumnezeu!

Ștefăniță *(ironic)*: Faci ca țăranii cînd li se întîmplă să... *(Semnul rostogolirii.)*...Dar o mie de capete țărănești nu plătește cît capul tău... O! da, da, capul tău are nevoie de adăpost, căci țara are nevoie de capul tău... și eu... O! mai ales eu!... Ce-aș face fără sfaturile tale?

Arbore: Cînd binevoiești a le cere, le dau și eu cum pot....

Ștefăniță: Cînd binevoiești a mi le da, le urmez și eu cum pot...

Arbore: Ce face Oana, măria-ta, că n-am văzut-o de două zile...

Ștefăniță: Oana?... Bine, sănătoasă... Adineaori avu vedenii... Așa îi vine de cînd... *(Face semnul rostogolirii.)*

Arbore *(tresărind de durere):* Ah!

Vornicul Cărăbăţ: Biata Oană, că mult îl iubea!

Ştefăniţă *(surîzînd):* Da, era voinic şi chipeş om! Şi Oana se gîndeşte într-una... Şi noaptea se deşteaptă, şi pipăie, şi nu găseşte pe nimeni... Şi e numai de treizeci şi patru de ani!

Arbore *(mîhnit):* E mătuşa măriei-tale!

Ştefăniţă: E femeie!

Arbore: Şi fata mea!

Ştefăniţă *(rîzînd):* O, Arbore, Arbore, de cînd trăieşti, ai uitat... De cîţi ani eşti?

Arbore: Deh! Să nu stric cheful măriei-tale...

Vornicul Cărăbăţ: Şi măria-ta să nu răscoleşti amărăciunea lui Arbore.

Postelnicul Condrea: Că e destul de mare!

Ştefăniţă: Ce frumos ţi-ar şedea ţie, Condrea, cu barba la ceafă!... Ai încercat?

Pîrcălabul Condrea: Nu, măria-ta...

Ştefăniţă: Să nu încerci... O singură dată încearcă omul... Să nu încerci... *(Intră prin stînga logofătul Trotuşanu, bivel-logofătul Isac, vistiernicul Ieremia, vistiernicul Sima, paharnicul Săcueanu, pîrcălabul Petrică, pîrcălabul Baloş, spătarul Hrană, comisul Căţeleanu şi se închină înaintea domnului.)* Bine-aţi venit şi să vă întoarceţi cu bine!... A, Petrică şi Baloş... Hrană, bună sabia? Ascuţită?

Spătarul Hrană: Ascuţită, măria-ta.

Ştefăniţă: Şi dreapta, vînjoasă?... O să am nevoie şi de una, şi de cealaltă...

Spătarul Hrană: De s-o muia dreapta, am să tai cu stînga.... Pilda ne-a dat-o Cărăbăţ...

Ştefăniţă *(tresărind):* Nici de stînga... nici de... eu nu te-am întrebat... Baloş, la Novograd, s-adună?

Pîrcălabul Baloş Vin cîrduri romăşcanii, parc-ar fi cocori... În zece zile sunt gata...

Ştefăniţă: Şi-n Suceava vin plăieşii ca la nuntă... Nu e-aşa, Arbore?

Arbore: N-am ştiinţă... Dacă a poruncit măria-ta...

Ş t e f ă n i ţ ă *(rîzînd):* O! bătrîneţea, Arbore... Te gîndeşti la ăl... *(semnul rostogolirii)* care s-a dus... Vezi, eu ştiu şi ce nu mi-ai spus tu... *(Arbore se pleacă.)* O! oricît de jos te-ai pleca cu voință, mai jos te cobori fără voință! *(Trotuşanu şopteşte ceva lui Arbore la ureche.)* Ce spui, cărturare?

L o g o f ă t u l T r o t u ş a n u: Nimic, măria-ta.

Ș t e f ă n i ț ă: Nimicuri, cărțile tale... Postelnicul Șearpe n-a venit?

P a h a r n i c u l S ă c u e a n u: Vine-acum... Îl lăsai cu fetişcana lui în tîrg...

Ș t e f ă n i ț ă *(printre dinți):* Șearpele trece drumul... Hî!...

SCENA VI

Cei de sus, D o a m n a T a n a și O a n a vin prin fund.

(Oana e nebună, cu părul în dezordine, şi peste rochia neagră, încinsă c-un curmei de tei. Doamna se încearcă s-o oprească şi nu poate. Toţi boierii privesc muţi de durere. Arbore scoate un oftat de spaimă.)

D o a m n a T a n a: Oană, Oană, aici sunt boierii... Doamne, Doamne!

O a n a: Nu, nu mai sunt boieri... O apă ş-un pămînt... Eu caut p-al meu și nu-l găsesc... E drăgălaș și micuț...

Ș t e f ă n i ț ă: Pe cine caută?

D o a m n a T a n a: Oană, vino-ndărăt... Eu sunt... Doamna...

O a n a *(privind pe dasupra lumii):* Doamna?... E nainte... Îndărătul meu, întuneric...

Ș t e f ă n i ț ă: Să vedem ce vrea...

A r b o r e *(plîngînd):* Oană, uită-te bine la mine... Eu sunt Arbore, părintele tău... Pe cine cauți?... O! Doamne, Doamne! El mort și ea nebună!

O a n a: Arbore?... N-avea barbă... cu mustățile aduse... cu părul lunguleț... cu ochii ca doi

solzi de pește, și, cînd se încrunta, fulgera cu ei... Și la glasul lui auiau codrii... Da! da!...

Ștefăniță *(făcînd un pas spre Oana):* Ia-o, doamnă, numaidecît...

Doamna Tana: Fie-ți milă de ea, măria-ta, n-o atinge... E blîndă ca un miel... I-a venit din senin adineauri pe cînd vorbeam...

Ștefăniță *(tresare):* Și ce vorbeați?... Mi-ai spus că are vedenii de cînd... *(Semnul rostogolirii.)*

Doamna Tana *(tresare):* A avut... dar nu așa... N-o turburați... Se potolește ea și pleacă... *(Necontenit privește țintă la Ștefăniță.)*

Oana: Și era drept, și bun, și poporul îi zicea cel Sfînt... Își tîra piciorul ăl drept, ba nu, pă-l stîng... „Nimic, Mario, ce tresari?"

(Boierii lăcrămează. Arbore plînge.)

Ștefăniță: Ca muierile!... Baloș!

Oana: „Oană, Oană, ce suflet e-n tine! E-e, e! Și încă ce ostaș!" „Și ce vor doftorii, măria-ta?" „Vor să te sărut, Oană!"

Arbore *(ștergîndu-se la ochi):* Ce vremuri!

Vornicul Cărăbăț: Alte vremuri!

Ștefăniță: Vreți să fie tot alea?

Vornicul Cărăbăț: Să se întoarcă măria-ta!

Oana: „...Pe Voitiș?... Iar pe Voitiș?..."

Ștefăniță: Ei, ci ca sfîrșește cu aiurările tale!

Oana: De ce te superi?

Ștefăniță: Hî...

Oana: Supărarea e de la diavolul... Ce Dumnezeu, visează?... A! de multe ori omul visează... ce cu gîndul n-a gîndit!... Și eu să mă întorc numai sudori și sînge și să zic: „Nu mai sunt, măria-ta!" „Oană, Oană, ce suflet e în tine! Se vede că tat-tîu, cine-o fi fost, a fost ostaș... Ei, și ce ostaș!" Nu, nu, nu e așa!... *(Se trudește să-și amintească și, neputînd, plînge.)* „Ai înțeles,

Oană?" *(Plînge.)* „Da, măria-ta!" *(Suspină.)* O! O! oh!... Îl văz. A picat pe scaun... „Mai bine"... „Na, să dați paharul acesta Mănăstirii Putna" *(Plînge.)* Și s-a închinat... „O! Moldovo!"

Ștefăniță: Bine că s-a sfîrșit!

Oana: Nu, nu s-a sfîrșit... Ce să se sfîrșească?... O, Maică a Domnului... ca lumina de la candelă... Mi se îngroapă buzele în obrajii lui... Și miroase a cuișoare... Adu la mama două!... Binișor, să nu cazi!... E tatăl tău, mamă, nu te speria...

Ștefăniță: De cine mai vorbește?

Doamna Tana: De măria-ta... cînd erai mic...

Oana: O! gropițele de la deștele lui!... Asta-l pîndește... ăsta-l ochiește... ăsta-l nemerește... ăsta-l gătește... O! cățelu... Ni, cățel!... Oh! cu buclele lui aurii, cu ochii ca două afine, cu buzele ca răsura, stă-n prag ca un sfînt în cercevea... *(Ștefăniță face o mișcare de nerăbdare.)* Nu vă stric jucăriile, nu-mi turburați visele...

Logofătul Trotușanu: Ea vede ce i se pare, și nouă ni se pare ce vedem...

Oana: Nu-mi răpiți mîngîierea... Ce lumini s-aducă el Sfatului vostru?... Țara e mare și el e mic!

Ștefăniță: E domn!

Oana: Și s-a făcut mare... și l-a îngropat...

Ștefăniță: Așa crezi tu?

Oana: O! l-a înghițit întunericul...

Ștefăniță: Nu, s-a tras la întuneric, ca să vază mai bine...

Oana: Ah! „Tu dormi, Oană, și Cătălin plînge!"

Ștefăniță: Luați-o d-aici!

Oana: „Viforul care a început va răsturna mîndria Moldovei!..."

Ștefăniță *(din ce în ce mai tare)*: Luați-o d-aici!

Oana: Omul e mai rău ca fiara... *(Ștefăniță tresare.)* Scroafa-și mănîncă purceii, copilul părinții...

Ștefăniță: Luați-o d-aici, vă zic!

Doamna Tana: Aide, Oană, să-ți arăt lumina de la candelă...

(Oana se duce dupe doamnă. Plecînd, își întoarce capul și privește spăimîntată pe Ștefăniță.)

Oana: O! ca un ucigaș!

Ștefăniță *(turburat):* Să începem!

SCENA VII

Ștefăniță, Luca Arbore, logofătul Trotușanu, vornicul Cărăbăț, bivel-logofătul Isac, paharnicul Săcueanu, vistiernicul Ieremia, vistiernicul Sima, pîrcălabul Petrică, pîrcălabul Baloș, pîrcălabul Condrea, spătarul Hrană, comisul Cățeleanu.

(Ștefăniță stă cîtva pe scaunul cel mai nalt.)

Arbore: O singură treabă așteaptă întărirea măriei-tale...

Ștefăniță: Ba două...

Arbore: ...aceea pe care a hotărît-o Divanul, învoiala cu Polonia...

Ștefăniță: Voi, dar nu eu! Tu, dar nu eu! Sigismund, dar nu eu!

Pîrcălabul Petrică: Eu, Baloș și Hrană n-am fost aicea...

Arbore *(cu smerenie, către domn):* Cînd ați zis: faceți ce vreți, boieri...

Ștefăniță *(se ridică-n picioare):* Dar nu ce vreau!

Arbore *(liniștit):* ...potrivit vechiului obicei domnesc, nu mai era osebire între noi și măria-ta.

Ștefăniță: Unde e scris asta?

Arbore: Nicăieri și pretutindeni. Mintea tuturor e mai cuprinzătoare ca a fiecăruia în parte. Ce să urmează dupe obiceiul pămîntului n-are nevoie de scris. Nu e așa, boieri?

Toți: Așa e!

Ștefăniță: Eh, mai degrabă...

Arbore: Eu am puține zile de trăit...

Ș t e f ă n i ț ă *(printre dinți):* Puține!

A r b o r e: ...ș-aș vrea să închiz ochii, mîhnit eu, dar nu mîhnită țara... Învoiala de negoț cu Polonia ajungînd la sfîrșit, ne-am folosit de aceasta...

Ș t e f ă n i ț ă: V-ați, nu m-am!

A r b o r e: ...și-am trimes pe Luca Cîrje, cu învoirea tuturor... Nu e așa, boieri?

T o ț i *(afară de Petrică, Baloș și Hrană):* Așa e!

Ș t e f ă n i ț ă: Cu a voastră, nu cu a mea!

A r b o r e: ...ca să vorbească marelui Divan al Poloniei și lui Sigismund și să întărească iarăși vechile legături, pe temeiul pe care îl cunoști măria-ta. Sigismund a primit și-a trimes împuternicit pe preasfinția-sa episcopul de la Camenița, Laurentius Miedzileski, ca să ia iscăliturile măriei-tale și ale Divanului...

Ș t e f ă n i ț ă *(face cîțiva pași repede):* Pe cine?

A r b o r e: Pe episcopul de la Camenița...

Ș t e f ă n i ț ă: Ha! Și unde e episcopul?

A r b o r e: La mine.

Ș t e f ă n i ț ă *(din ce în ce mai aprins):* Cînd a sosit?

A r b o r e: Ieri pe-nserate.

Ș t e f ă n i ț ă: Și unde-a mas?

A r b o r e: La mine.

Ș t e f ă n i ț ă *(rîzînd nervos):* O! ho! Moghilă! Moghilă! *(Moghilă intră prin dreapta.)* Avem mosafiri, Moghilă! Trimete la Luca Arbore, să poftească pe episcopul de Camenița, Laurentius Miedzileski, la castel... Și vezi, primește-l bine... E împuternicitul puternicului crai al Poloniei, al lui Sigismund iaghelonul, p-a cărui fată vitregă i-am cerut-o eu în căsătorie, și „cel mai iubit prieten al lor" a rămas cu buza umflată, cîntînd la lună „cotoiul fără nădejde și ciacîra nepăsătoare"... *(Mirare între boieri.)* ...E?... Și de ce n-a tras la castel? *(Moghilă iese.)*

A r b o r e *(liniștit):* Era plin de praf, obosit de drum și e vechi cunoscut al meu.

Ș t e f ă n i ț ă *(ca prin vis):* O! ho! Moghilă, nu uita că e un vechi prieten al lui Arbore!... *(Apoi tare.)* Și l-ai scuturat bine?

Arbore: Scuturat?

Ştefăniţă *(rîzînd)*: De tot ce-avea... Aş fi vrut să mă fi strecurat dupe uşe şi să fi văzut de i-ai scuturat mai mult buzunarele ca vestmintele...

(Boierii se uită miraţi unii la alţii.)

Arbore: Eu?

Ştefăniţă: Da, eu?... Şi l-ai sărutat?

Arbore *(mirat)*: Mîna, măria-ta...

Ştefăniţă *(rîzînd nervos)*: Am zis eu altceva?... Şi de cînd îl cunoşti?

Arbore *(liniştit)*: La bătălia de la Cosmin l-am scăpat de furia alor noştri... Era un smerit călugăr...

Ştefăniţă: A! Ţi-e dator viaţa!

Arbore *(iuţindu-se puţin)*: Şi de ce această amărunţită cercetare?

Ştefăniţă: A! ţi se pare o cercetare?... *(Se repede la Arbore.)* Şi de ce-ai roşit?... Ai ceva de-ascuns?

Arbore: Eu?

Ştefăniţă: Ba, eu!

Arbore: Ce ciudat e rîsul la om! Mai pot eu să mai rîz? Şi cu toate acestea, am rîs!

Ştefăniţă: Ha! ha! să rîdem, Arbore!... Ha!... Ha!... Cunoşti scrisul ăsta, Trotuşene?... *(Îi întinde scrisoarea.)* Da, uiti-te bine...

Logofătul Trotuşanu *(tresărind şi privind spre Arbore)*: N-aş şti să spui...

Ştefăniţă: N-ai şti?... O! Uitaţi-vă la el, că nu ştie... *(Boierii, uimiţi, se silesc să priceapă.)* Dar tu, Cărăbăţ?... Uiti-te bine, bine...

Vornicul Cărăbăţ *(tresărind)*: De... şi-ar aduce cu al meu...

Ştefăniţă: Cam prost scris... Cine-a scris nu e om de condei... Arbore... tu... ce zici?

Arbore *(liniştit)*: Da... Seamănă... De mine e scris.

Ştefăniţă: Uiti-te bine!

Arbore *(liniştit)*: M-am uitat... E de mine Şi ce-am scris în această carte?

Ș t e f ă n i ț ă: Știi leșește?

A r b o r e: De mic copil am învățat.

Ș t e f ă n i ț ă: Citește sus!

A r b o r e *(cu aceeași nepăsare, după ce șoptește, încet, să nu s-auză, cîteva cuvinte leșești)*: „Eu, portarul Sucevei și hatmanul Moldovei, cu închinăciune viu la picioarele lui"... *(Se schimbă la față și se oprește.)*

Ș t e f ă n i ț ă *(izbucnind)*: Citește!

A r b o r e *(muind glasul)*: ...„lui Petru-voievod, feciorul lui Ștefan cel Mare"... *(Ridicînd glasul.)* ...E scrisul meu și n-am scris-o eu! *(Boierii, încremeniți, privesc în pămînt.)*

Ș t e f ă n i ț ă *(rîde și se strîmbă)*: A! ha! ha!... Veți vedea de ce dă îndărăt portarul Sucevei!... A! ha!... Ast-noapte — două ceasuri după miezul nopței — caru ăl mare mai avea trei sulițe pînă să apuie — un om călare, c-o bundă lungă, ieși repede din Suceava, ținînd drumul Sniatinului. Cîțiva aprozi se-ntorceau, din întîmplare, în cetate. Se încrucișează cu el. „Cine e?" Nu răspunde și pune pinteni calului. Aprozii trag cîteva săgeți. Calul cade. Cade și călărețul. Se încinge o luptă. Omul e lungit și-și dă sufletul. Îl scotocesc și găsesc cartea aceasta!... A! ha!... Iacă cuprinsul ei: „Eu, portarul Sucevei, și hatmanul Moldovei, cu închinăciune viu la picioarele lui Petru-voievod, feciorul lui Ștefan cel Mare, și să știi că mi-a adus știri episcopul de pregătirile tale, și tare m-am bucurat că țara e scîrbită de Ștefăniță, și ars așteaptă năvălirea măriei-tale, și cu credință nestrămutată rămîi de veci plecat rob, Luca Arbore". A! ha! Ați înțeles?... Iacă de ce Arbore a ținut să slujească lui Sigismund și să mă umilească pe mine... Eu sunt Ștefăniță, și voievod? Petru!... Judecați!

B i v e l - l o g o f ă t u l I s a c *(cu glasul tremurînd)*: Bătrîn la bătrîn... Jură, Arbore, cum e adevărul!

(Arbore stă liniștit.)

Vistiernicul Sima: Scoate-ne din îndoială... Jură!

(Arbore stă liniştit.)

Pîrcălabul Condrea: Pe *Evanghelie*, în faţa Maichii Domnului, jură că nu e adevărat!

(Arbore stă liniştit.)

Logofătul Trotuşanu: Şaptezeci de ani cu credinţă... Pui mîna în foc...
Ştefăniţă *(aprins)*: Că Arbore e vinovat!
Paharnicul Săcueanu: Pui capul...
Ştefăniţă: Că Arbore e dovedit!... Moghilă! *(Moghilă intră repede.)* Doar n-ai rădăcini ca vrejul!... Popa ăla e aci?
Moghilă: Episcopul?
Ştefăniţă: Popa!
Moghilă: Aci, măria-ta.
Ştefăniţă: În cătuşe şi-n temniţă! *(Moghilă iese repede. Mişcare între boieri.)* Vorbeşte, Arbore!... De ce taci?
Arbore: Aştept să vă liniştiţi.
Ştefăniţă: Cine? Eu?
Arbore: Domnul şi Divanul!
Ştefăniţă: Aştepţi să... *(Se îneacă.)*
Arbore: Cînd se năpustesc vînturile, nu s-aude om pe om... Şi mînia n-are urechi... Uitaţi-vă la mine. Părul mi-a albit de mult şi mi-a rămas cîteva viţioane, ochii m-au lăsat, mîinile îmi tremură şi glasul s-a uscat... O casă părăsită în care nu se mai aud cîntece de bucurie, ci, din vreme-n vreme, se lasă cîte-o pasăre ostenită, îşi spune jalea şi dorul, şi se duce, lăsînd în urma ei zidurile ruinate şi ierburile crescute pe ziduri... Aşa am ajuns... C-am slujit supt trei domni, şi sufletul meu n-a fost deschis lăcomiii... Sima şi Ieremia ştiu că mi-a fost pe mînă vistieria, şi am rămas cu ce-am avut înainte d-a fi hatman şi portar al Sucevei... Şi sufletul meu n-a fost deschis zădărniciilor... Mărturisiţi voi, cu care în războaie am împărţit

rănile şi în pace grijile ţării, dacă am trecut înaintea cuiva...

T o ţ i *(mişcaţi)*: Aşa e!

Ş t e f ă n i ţ ă: Înaintea domnului!

A r b o r e *(cu tărie)*: Totdeauna... cînd a fost în primejdie!... *(Scade glasul.)* Uitaţi-vă la mine... Ştefan, fala neamului, mort! Bogdan, înainte de vreme, mort! Nevasta, moartă! Fraţii, morţi! Nor-mea, nebună! Cătălin, mort! Ce-am ajuns? Umbră rătăcitoare printre crucile unei mănăstiri, cînd la capul uneia, cînd la capul alteia... Izvor de lacrimi, care va seca în curînd! *(Din ce în ce mai vioi.)* Mi-ar mai arde mie de uneltiri şi de răsturnări? Şi pe cine să răstorn? Pe Ştefăniţă — mă iartă, măria-ta — pe care l-am crescut de mic copil, pe care-l încălzeam la sînul meu bătrîn de cîte ori îi era frig, pe care-l luam pe şeaua calului şi adormea în braţele mele cînd ne apuca noaptea la drum în fruntea ostaşilor ţărei, căruia îi povesteam bătăliile bunicului şi, cînd făcea ochii sperioşi, îi ziceam: „Ca el să ajungi, dragul moşului!" Şi cu cine aş sta eu la împărechiere? Cu Petru pribeagul?... D-ar fi aşa, ce uşor mi-ar fi fost să-ţi sucesc gîtul — mă iartă, măria-ta — cînd Bogdan murise şi rămăseşi singur şi plăpînd supt paza şi apărarea mea!...

(Boierii fac semne de aprobare.)

Ş t e f ă n i ţ ă *(furios)*: Ai vrut să domneşti!

A r b o r e: Aş fi putut şi n-am vrut! Te-am uns domn şi ai fost domn, dovadă că nu împliniseşi unsprezece ani şi-ai întărit dania pe care Cosma Şearpe o făcuse Mănăstirii Neamţului... Nu-i aşa, boieri?

T o ţ i: Da! Da!

Ş t e f ă n i ţ ă: Cum e, Hrană? Cum e, Baloş? Cum e, Petrică? Spuneţi voi!

P î r c ă l a b u l B a l o ş: De, măria-ta, cum să fie? Ai fost fără să fii, dar nici Arbore n-a fost...

Ş t e f ă n i ţ ă *(îi dă cu tifla)*: Na! Na!

A r b o r e: Nu-mi apăr bătrînețea și zilele amărîte, ci obrazul și cinstea!... Scrisul din carte seamănă cu scrisul meu, dar nu cu sufletul meu! Dușmani s-au adunat mulți, c-am fost drept și neînduplecat...

Ș t e f ă n i ț ă: Și ce vrei să zici?

A r b o r e: Că măria-ta, fără să știi, ai căzut în cursa ce mi s-a întins mie, și-o iei de bună...

Ș t e f ă n i ț ă: Aseară pică episcopul, ast-noapte se prinse cartea... Cum s-o plăsmuiască cineva așa de repede?

A r b o r e: De două săptămîni se știa de sosirea episcopului...

Ș t e f ă n i ț ă *(furia-i crește)*: Dar a fost moarte de om...

A r b o r e: Să-l vedem...

Ș t e f ă n i ț ă: L-am văzut eu!

A r b o r e: Cine e? Să-l vedem, și eu, și boierii...

Ș t e f ă n i ț ă: Nu trebuie!

(Murmure între boieri. Se trag la o parte Petrică, Baloș și Hrană.)

A r b o r e: Zici că omul a fost ucis de aprozi...

Ș t e f ă n i ț ă: Zic!

A r b o r e: Să-i vedem, cine sunt?...

Ș t e f ă n i ț ă: Și de te-ai uita la ei, i-ai schimba din aprozi în hatmani?

(Boierii încep să protesteze.)

P a h a r n i c u l S ă c u e a n u: Și de ce să nu-i vedem, măria-ta?

Ș t e f ă n i ț ă *(încolțit)*: Fiindcă nu vreau!

V i s t i e r n i c u l I e r e m i a: Atunci, cum să cercetăm pîra ce i s-aduce?

Ș t e f ă n i ț ă: Am cercetat-o eu!

V i s t i e r n i c u l S i m a: Cum să-l judecăm?

Ș t e f ă n i ț ă: L-am judecat eu!

V o r n i c u l C ă r ă b ă ț: Și dupe care lege?

Ș t e f ă n i ț ă *(izbucnind de mînie)*: Legea sunt eu!

A r b o r e *(tresare)*: A! Ura n-are lege!... Oh!... Ura!... *(Se uită cumplit la Ștefăniță.)* Ura, pe

care am crescut-o, am ocrotit-o, am gătit-o, am ţinut-o de mînă...

Bivel-logofătul Isac: Arbore!

Arbore: ... am scăldat-o, am şters-o, am culcat-o, am mîngîiat-o...

Logofătul Trotuşanu: Arbore! Arbore!

Arbore: ...am pus-o pe tron, am povăţuit-o, i-am arătat calea binelui... ura, care s-a făcut puternică... ura, care-mi pîndeşte din senin amărîtele mele zile... ura aceasta... *(Îl îneacă plînsul.)*

Logofătul Cărăbăţ *(mişcat)*: Tu plîngi, Arbore?

Arbore: ...ura aceasta fără păreche a răpus şi pe Cătălin!... Acum le văz... N-am vreme să vă spui!... Cine pîndeşte a mai pîndit!

(Boierii rămîn încremeniţi.)

Ştefăniţă: Pe Cătălin? *(Fără să vrea, face semnul rostogolirii.)*

Arbore: O! da! da! pe Cătălin!... *(Îi repetă mişcarea. Dupe o pauză şi cu bunătatea tristă a unui bătrîn care se duce.)* Na, Trotuşene, inelul pe care-l ţiu de la Ştefan cel Sfînt... Na, Isac, cruciuliţa pe care-am purtat-o de cînd eram mic... Na, Căţelene, cartea aceasta de rugăciuni... Na, Ieremia, iconiţa... Na, Sima, mătăniile... Na, Condrea, cuţitul... Na, Săcuene, punga aceasta... Na, Cărăbăţ... *(Se caută şi nu mai găseşte nimic.)* Şi pentru tine nu mi-a mai rămas nimic... nimic... decît un sărutat!... O! nu mă plîng pe mine, care mă duc, ci pe Cătălin, care s-a dus, şi pe voi, care rămîneţi!... Fiara a dat de sînge!

(Boierii plîng.)

Ştefăniţă *(cu ură)*: U! *(Se strîmbă.)* Moghilă! *(Moghilă intră.)* Ia-i sabia!

(Moghilă vine repede spre Arbore.)

Arbore *(cu mîndrie)*: Tu?... Nicicînd n-a căzut din mîna mea! *(Trage sabia. Ştefăniţă face doi

paşi înapoi. Baloş, Petrică şi Hrană se pun în dreptul lui.) M-aş omorî...

Ştefăniţă *(alb de mînie):* Omoară-te!

Arbore *(aruncînd sabia jos):* A, nu! Vreau să fii ucigaşul bătrînului care te-a crescut!...

Ştefăniţă: Eşti osîndit...

Toţi boierii: Ce faci, măria-ta?

Ştefăniţă: ...la moarte!

Vornicul Cărăbăţ: Fără judecată?

Ştefăniţă: Cine a zis?

Vornicul Cărăbăţ: Eu!

Ştefăniţă: Tu?

Vornicul Cărăbăţ: Şi fără vină?

Ştefăniţă: Cine-a zis?

Vornicul Cărăbăţ: Eu!

Ştefăniţă: Eh!... Haide! *(Face semn să plece Arbore.)*

Arbore: S-aveţi grije de copiii mei...

Ştefăniţă *(sălbatic şi fioros):* A! copiii?... Le port eu de grije!

Arbore: Oh!... *(Iese plîngînd.)*

(Toţi boierii scot un oftat adînc.)

O sală de arme cu tavanul de lemn şi cu grinzi mari. O friză cu arabescuri şi în mijloc cu portretul lui Dragoş. La peretele din fund, tronul lui Ştefan cel Mare, acoperit cu o perdea de mătase veche. În apropiere de tron, o masă întinsă. Paharul domnesc, în formă de pîlnie înaltă şi subţire, e de aur. În stînga, o fereastră ogivală, care se deschide şi dă asupra pieţei din mijlocul castelului. În fund, în stînga, o intrare largă, care dă într-un coridor. În partea dreaptă, un leagăn aurit, în care se vede o păpuşe blondă. La un cap al leagănului atîrnă jucării, mătănii, farmece şi păpuşele. O intrare în dreapta.

SCENA I

Pîrcălabul Petrică, pîrcălabul Baloş şi spătarul Hrană, în vestminte de război.

Pîrcălabul Petrică: Să fi fost vinovat?

Spătarul Hrană: Care i-ar fi fost foloasele?

Pîrcălabul Baloş: Dar domnul ce-a folosit să taie în neştire pe epitropul lui?

Spătarul Hrană: Mi-e frică să mă întreb.

Pîrcălabul Petrică: Arbore ţinea în ruptul capului la unirea cu Polonia, şi Ştefăniţă, la unirea cu turcii.

Spătarul Hrană: Cum, unirea cu turcii?... La 4.000 de turci, cari se întorceau încărcaţi cu pradă din Polonia, nu le aţinu calea şi-i zdrobi pînă la unul?... Şi nu trimese plocon lui Sigis-

mund steaguri, arme, şaluri şi vestmintele lui Iucbar-paşa, ucis în bătălie?

P î r c ă l a b u l P e t r i c ă: Da, împreună cu o scrisoare plină de ocări...

P î r c ă l a b u l B a l o ş: Nu e limpede... Cu turcii, pe care-i bate, împotriva Poloniei, pe care o lasă în pace... Daruri şi ocări lui Sigismund... Ieri aruncă în temniţă pe Laurentius, pe temei că urzea cu Arbore năvălirea lui Petru, şi azi îi dă drumul... Nu e limpede...

S p ă t a r u l H r a n ă: Cine-a văzut pe aprozii cari i-au adus cartea?

P î r c ă l a b u l P e t r i c ă: Nimeni, pentru că nu sunt, dupe cum nu e, nici mort, nici viu, omul la care s-ar fi găsit acea carte...

S p ă t a r u l H r a n ă: Arbore nevinovat şi ucis... Arbore avea dreptatate: cine pîndeşte a mai pîndit...

P î r c ă l a b u l B a l o ş: Pe Toader şi pe Nichita i-a închis...

P î r c ă l a b u l P e t r i c ă: I-a închis?

S p ă t a r u l H r a n ă: O! săracii flăcăi! *(Face cu mîna ca şi cum ar tăia două capete.)* Unde sunt ceilalţi boieri?

P î r c ă l a b u l P e t r i c ă: În casa lui Arbore, se sfătuiesc.

S p ă t a r u l H r a n ă: Ce poate sfatul contra săbiii?

P î r c ă l a b u l B a l o ş: Unde ne ducem?

P î r c ă l a b u l P e t r i c ă: Unde-o vrea Domnul...

S p ă t a r u l H r a n ă: Dar vrea?

P î r c ă l a b u l P e t r i c ă: O... *(Mişcare de îndoială.)* Sîîît!

SCENA II

Ş t e f ă n i ţ ă, pîrcălabul P e t r i c ă, pîrcălabul B a l o ş, spătarul H r a n ă.

(Ştefăniţă, îmbrăcat în zale, răsuflînd agitat, se plimbă de colo pînă colo.)

Ş t e f ă n i ţ ă: Aşa să paţă cei cari se ridică din puzderie şi se scutură în ochii stăpînului! *(Se re-*

pede la un pahar şi gustă.) Am încercat. Nici unul nu e bun pînă n-oi isprăvi... Mai am ceva treabă... Uriaşii s-au luat la întrecere cu zeii păgînilor... şi ştiţi ce-au pătimit... Asta e vina şi păcatu... Moghilă... Moghilă!...

Pîrcălabul Petrică: Nu s-a întors...

Ştefăniţă: Unde e?

Pîrcălabul Petrică: Unde l-ai trimis, măria-ta.

Ştefăniţă: A, da! Să întărească ştrejile la intrările şi ieşirile oraşului... Dar boierii n-au venit?

Pîrcălabul Baloş: Nu, măria-ta...

Ştefăniţă: Să vie degrab!... Unde sunt?

Spătarul Hrană: Acasă la Arbore...

Ştefăniţă *(turburat):* O! Arbore!... S-a mutat... Or fi avînd ei loc unde s-a mutat el?... De ce nu vin? Or vrea să le trimeţ pe mutul... care vorbeşte să-l înţeleagă toţi? *(Dă cu tăişul palmei în jos.)* Du-te, spătare, şi spune-le că Ştefăniţă îi aşteaptă cu masa întinsă... că mi-e sete... de cotnar!

Spătarul Hrană: Mă duc, măria-ta... *(Iese repede prin dreapta.)*

Ştefăniţă: Ai venit? *(S-aude gălăgie în piaţă.)* S-au adunat calicii tîrgului!

Pîrcălabul Petrică: S-au adunat, măria-ta...

Ştefăniţă: Vor să petreacă, ca ieri...

Pîrcălabul Baloş *(trist):* Să petreacă, măria-ta...

Ştefăniţă *(deschide fereastra din stînga):* Aş vrea să fiu or ce sunt, or unealta care... *(Taie cu mîna.)* Voi n-aţi vrea?

Pîrcălabul Petrică: Una nu se cuvine... cealaltă... *(Se închină.)*

Ştefăniţă *(rîzînd nervos):* O! o! vă e frică!

Pîrcălabul Baloş: De Dumnezeu, măria-ta!

Ştefăniţă: Va să zică, de n-aş avea pe mutul care... Tu n-ai vrea să fii... nici tu?...

(Doamna Tana intră repede prin fund, îmbrăcată în negru, cu părul despletit, cu ochii roşii şi cu mătănii negre în mînă. S-aude zgomotul din piaţa castelului.) Ei, iar doamna!

SCENA III

Cei de sus şi Doamna Tana, mai tîrziu spătarul Hrană şi Moghilă.

Doamna Tana: Îndurare, doamne!

Ştefăniţă: Ce vrei?

Doamna Tana: Să-ţi scap numele de ocară, sufletul de osîndă şi domnia de nelegiuire!

Ştefăniţă: Şi pentru cine te rogi aşa, că, de n-ar fi vinovaţi, i-ai învinovăţi rugîndu-te?

Doamna Tana: Pentru Toader şi Nichita... Auzi?... Mulţimea se adună...

Ştefăniţă: Să petreacă!

Doamna Tana: Ascultă... *(S-aude: „Iertare! Iertare!")* Cer iertare măriei-tale! Nu vor sînge nevinovat!

Ştefăniţă: Am tăiat un cap scorpiii... mai are trei... ba nu, două... Şi tu vrei să bag sabia în teacă?

Doamna Tana: Ce-au stricat ei?

Ştefăniţă: Că s-au născut!... Ce strică puii leoaicei din Eghipet? Că sunt începuturi de lei... Ucide-i pînă nu se fac lei!

Doamna Tana: Preotul...

Ştefăniţă: Popa!

Doamna Tana: ...care i-a spovedit a ieşit cu lacrămile-n ochi şi mi-a zis: „Roagă-te... să-i ierte, doamnă!" Ostaşii care îi păzesc mi-au zis: „Roagă-te să-i ierte, doamnă!" Şi fetele...

Ştefăniţă: Fetele!

Doamna Tana: ...mi-au dat în genunchi şi mi-au zis: „Domnul e milostiv... să-i ierte, doamnă!"...

Ștefăniță: Pe popă am să-l raz... la fitece ostaş o sută de vergele... și fetelor tale... le arde de măritat...

Doamna Tana: În numele maicii care te-a născut...

Ștefăniță: N-am cunoscut-o!

Doamna Tana: În numele tatălui tău...

Ștefăniță: Nu l-am cunoscut!

Doamna Tana: În numele bunicului tău cel sfînt...

Ștefăniță *(se repede la fereastră)*: Oh! și abia se mișcă!

Doamna Tana: În numele Muşatinilor, și pentru iertarea păcatelor lor...

Ștefăniță: Domnii n-au păcate...

Doamna Tana *(cade în genunchi)*: În numele cerului... și-al lacrămilor mele...

Ștefăniță: De s-ar sui și-ar trece peste capul lui Dragoș, n-aș călca hotărîrea mea!

Doamna Tana *(se scoală plîngînd)*: Nu e nici soț, nici părinte... O! voi, care aveți copii *(către boieri)* și-i sărutați, și vă sărută, și le închinați căpătîiul cînd se culcă, și vi se bate inima cînd răsar prin somn, și vă crește inima cînd vă zic „tată" voi trebuie să-mi înțelegeți durerea... vouă trebuie să vă fie milă...

Ștefăniță *(se uită pe fereastră)*: Mai iute! Mai iute!

Doamna Tana: ...rugați-vă pentru ei!

Pîrcălabul Petrică: Doamne...

Pîrcălabul Baloș *(dînd în genunchi)*: Doamne...

Ștefăniță: Sus!... Nu fi muiere!... Petrică, tu să fii portar al Sucevei și hatman al Moldovei, și tu, Baloș, logofăt, în locul lui Trotușanu... *(Se uită pe fereastră.)* Mai iute!

Doamna Tana: De piatră d-ai fi fost, te-ai fi muiat! O! osîndit al întunericului!

(S-aud strigăte de: „Iertare! iertare!")

Ș t e f ă n i ț ă *(se uită pe fereastră, face semn, s-aude o lovitură surdă):* Unu! *(Se strîmbă.)*
D o a m n a T a n a *(se clatină):* Oh! hainu!

(Strigăte de: „Iertare!" Ștefăniță face semn. S-aude a doua lovitură surdă.)

Ș t e f ă n i ț ă: Doi!... S-a isprăvit! *(Se strîmbă.)*
D o a m n a T a n a: O! Ești plin de sînge, Ștefăniță! *(Se clatină și cade pe-un scaun.)*
Ș t e f ă n i ț ă *(lui Baloș):* Du-o d-aici!

(Baloș vrea să ia în brațe pe doamna, care se deșteaptă.)

D o a m n a T a n a: Cine e?... Dumneata, Baloș?... Crezui c-ar fi... O! mulțumim! Mă duc eu... *(Din fundul sălei se uită înapoi.)* Oh! Oh! *(Iese)*
Ș t e f ă n i ț ă *(stă p-un scaun și-și ia capul în mîini):* Tana nu mă înțelege... Ostenit... De două nopți n-am închis ochii... Mi-e sete...
H a t m a n u l P e t r i c ă *(îi toarnă vin în pahar):* Poftim, doamne, o picătură de vin...
Ș t e f ă n i ț ă *(aduce paharul la gură și gustă):* Nu pot să beau... E coclit... Baloș, gustă...
L o g o f ă t u l B a l o ș: Nu, măria-ta, e bun...
Ș t e f ă n i ț ă *(iar gustă):* Amar... Petrică, gustă...
H a t m a n u l P e t r i c ă: Nu, măria-ta... bun...
Ș t e f ă n i ț ă: Mi-e sete și nu pot să beau... *(Se scutură, ca și cum ar da la o parte niște fire lungi.)* Parc-aș înota într-un iaz cu brădiș... Cînd mă voi curăța de aceste ierburi cari se agață de mine și mă trag la fund?
L o g o f ă t u l B a l o ș *(cu ochii în jos):* Destul, măria-ta!
Ș t e f ă n i ț ă *(trezindu-se din gînduri):* Ce, destul?
L o g o f ă t u l B a l o ș: Niţică odihnă...
Ș t e f ă n i ț ă: Ce, destul?
L o g o f ă t u l B a l o ș: Crede-mă, măria-ta, destule capete...
Ș t e f ă n i ț ă: Ștefan cel Mare așa a făcut înainte d-a domni...
L o g o f ă t u l B a l o ș: Dar nu cînd a domnit...

Ș t e f ă n i ț ă: Fiindcă a domnit... Și eu vreau să domnesc!

L o g o f ă t u l B a l o ș: Dupe ce-a biruit pe Aron, a iertat pe toți de moartea tatălui său Bogdan...

Ș t e f ă n i ț ă: Aș ierta pe toți d-ar fi de moartea tatălui meu Bogdan... dar e vorba de mine!

L o g o f ă t u l B a l o ș: Mă iartă... dar pînă cînd?

Ș t e f ă n i ț ă: Pînă oi avea un Sfat care s-asculte, iar nu să poruncească! *(Baloș și Petrică se privesc îngrijați. Spătarul Hrană și Moghilă, schimbați la față, vin repede prin dreapta.)* Singuri? Ce fac boierii? Nu vin? Nu le-ați spus că-i aștept... Ce v-ați schimbat la față?...

S p ă t a r u l H r a n ă: Boierii sunt acasă la Arbore...

Ș t e f ă n i ț ă *(tresărind):* Toți?... Ci spune, Hrană, că ești spătar!... Moghilă!...

M o g h i l ă: Numai Isac și Trotușanu...

Ș t e f ă n i ț ă: Încotro?... Ce drum au apucat?

M o g h i l ă: Trotușanu nu se știe...

Ș t e f ă n i ț ă: Să se știe!

M o g h i l ă: Isac, spre Roman...

Ș t e f ă n i ț ă: O roată de călărași dupe Isac... Un' l-o apuca să-l taie... E judecat și osîndit!... Pe el și pe bivel-logofătul Ivașcu de la Roman... Știu eu de ce!... Ceilalți nu vin?

S p ă t a r u l H r a n ă: În curte la Arbore zărvăie lumea... Și ei se sfătuiesc...

Ș t e f ă n i ț ă: Sfatul e unde e domnul!... Nu vor să vie?

S p ă t a r u l H r a n ă *(luîndu-și curaj):* Nu!

Ș t e f ă n i ț ă: O! o! *(Rîde îndîrjit.)* Și Baloș zicea că e de ajuns?... De ajuns e, logofete Baloș?... Răzvrătiții!... O! ho! ho! Toți Arbori?... La pămînt codrul și să-mpădurim din nou!... Moghilă, ostași destui?

M o g h i l ă: Destui și buni, afară de 500, cari au lăsat armele jos și cer să le dăm pe Toader și Nichită...

Ș t e f ă n i ț ă: Și ce fac sutașii lor?

M o g h i l ă: Ce fac și ei...

Ștefăniță: O! o! pilda rea se-ntinde, să dăm noi pe cea bună!... Coiful, sabia și calul! Să lase puntea castelului... Mă duc eu la boieri! *(Petrică i-aduce sabia. Dă să ia sabia.)* Nu asta... p-a lui Ștefan cel Mare!

Hatmanul Petrică: *(încearcă sabia lui Ștefan cel Mare):* E cam ruginită, măria-ta...

Ștefăniță: Peste-un ceas, ca nouă... Cum ieșise din mîinile genovezilor și cum era în mîna lui Ștefan cel Mare! Calul, gata?

Moghilă: Gata, măria-ta.

Ștefăniță: Are aripi?... Nu? Nu face nimic, am eu pinteni!

(Ies prin dreapta. S-aude tropotul calului.)

SCENA IV

Oana și Doamna Tana.

(Oana vine prin fund, cu cearcăne împrejurul ochilor, cu furca-n brîu. Cum apare, se repede la leagăn.)

Oana: O! te-ai deșteptat!... Ce mumă rea! *(Șade lîngă leagăn.)* Iacă-mă... Nu mai plînge... *(S-apleacă pe leagăn.)* Cu ochii închiși... I-e somn... Adormi, Ștefăniță... *(Daină leagănul.)* ...Suceava vine, din munți înalți, încărcată cu basme... Pe care să ți-l spui? Pe-l cu Muma-Pădurii?... A, nu, că e de frică, și visezi urît, și plîngi prin somn, și-ai să fii rău cînd te-i deștepta... Mai bine pe Ileana Cosînzeana cu cosițe de aur... A, nu mănîncă pe copii... Îi iubește, că ei nu i-a dat Dumnezeu... A adormit... *(Apare Tana în fund.)* Vîntul nu adie... Nu se mișcă o frunză... În toate să te duci, în odaia asta să nu intri... A-lu-lu...

Doamna Tana *(vrea să se ducă spre masă tîrîtă de o dorință crîncenă, dar vede pe Oana și se sperie):* O! ea e fericită! Toată ziua toarce și ululuie leagănul de cînd i-am dat păpușa... S-a întors și s-a oprit la acum optsprezece ani...

De multe ori n-aude, şi te face să crezi că nici nu vede... Dac-ar vedea ce se petrece aici... Oh!...

Oana: Sîît... Să nu se deştepte... Abia adormi...

Doamna Tana: Oană, mă auzi?

Oana: Da.

Doamna Tana: Oană, mă vezi?

Oana: Da.

Doamna Tana: Cine sunt eu?

Oana: Tu?... Tu?... O roabă bună, bună s-o pui la rană...

Doamna Tana: Ştii tu ce e asta, Oană?

(Îi arată o sticluţă lungă şi subţire.)

Oana: O, o pasăre... Ce frumos cîntă... Şi tu eşti frumoasă ca înţelepciunea...

(S-aude un tumult depărtat.)

Doamna Tana: Ce-o fi uietul ăsta?

Oana: Vîntul se umflă... De nu l-ar deştepta... Vino, soamne, de-l adoarme şi tu, peşte, de îl creşte...

Doamna Tana: O! nu vezi şi n-auzi, Oană! Tu ai ochi, şi nu vezi picăturile astea gălbui... Ai urechi, şi n-auzi că episcopul Laurentius mi-a dat sticluţa asta şi mi-a spus că în ea stă mîntuirea ta, ş-a mea, ş-a Moldovei... Nu mai vreau să mai fiu doamnă, şi ca să nu mai fiu trebuie să nu fie! Ş-aş avea nevoie să spui cuiva, şi n-am cui... Tu-mi rămăseşi, şi te pierdui şi pe tine... Moldova e pustie! *(Se duce repede la masă şi ia paharul de aur al lui Ştefăniţă. Scoate sticluţa.)* Îmi tremură mîna? Oh! mi se cutremură sufletul! Nu pot... Ş-am jurat înaintea iconostasului... Ah!... Oană, ce faci, Oană?... *(Se duce repede spre Oana.)*

Oana: Mai încet, că doarme...

Doamna Tana: Cine doarme?

Oana: Ce, nu ştii?... Ştefăniţă.

Doamna Tana: O s-adoarmă!

Oana: Îţi spui că doarme... Ia priveşte-l... Ca lumina de la candela Preasfintei Fecioare! Şi cum

își mișcă buzele! Visează că suge... Vezi cum așează mîinile pe ugerul plin, și apasă, și mulge... A! s-a oprit și rîde... Visează că manca se joacă cu el și îi face așa... *(Suge buzele și țiuie.)*

D o a m n a T a n a: L-ai văzut tu așa de mic?... Și nu l-ai sugrumat?

O a n a: De ce?

D o a m n a T a n a: Să vezi cum îi șade cu limba scoasă și cu ochii ieșiți...

O a n a *(se-nfioară și arată păpușa)*: Lui?

D o a m n a T a n a: Nu, ăluilalt...

O a n a: A!... Ăluilalt poți să-i faci ce-i vrea...

D o a m n a T a n a: În ea a murit cel adevărat, și numai e decît ce-a fost. Pentru mine, ce-a fost n-a fost niciodată, și ce e n-are să mai fie!... Să mergem, Oană...

(S-aude tumultul crescînd.)

O a n a: Unde?

D o a m n a T a n a: În ietacul nostru...

O a n a: Dacă se deșteaptă?... N-a dormit toată noaptea...

D o a m n a T a n a: Are să vie Ștefăniță necăjit și rău...

O a n a: Ștefăniță? Doarme... Și e bun ca soarele de toamnă tîrzie...

(Tumultul se apropie. Se aud glasuri de oameni.)

D o a m n a T a n a: Se bat? Doamne, îndură-te de țara aceasta!... Vine!... *(Iese repede prin fund.)*

SCENA V

Ș t e f ă n i ț ă, B a l o ș și O a n a.

(Ștefăniță vine însoțit de o mulțime de copii de casă, care se opresc la ușea din dreapta. E plin de sînge pe mîna stîngă și pe piept. Oana privește peste lume și daină leagănul; uneori își reazimă capul în mîini și se uită drept înainte.)

Ș t e f ă n i ț ă: O! cîinii, se bat pe viață și pe moarte... Dați-mi sabia mea! *(Baloș se repede să-i*

aducă o sabie şi-o pune pe masă.) Asta nu-şi cunoaşte stăpînul! De trei ori m-am opintit s-o trag, şi n-a vrut să iasă!... Va ieşi ea, mai spăimîntătoare ca-n mîna bătrînului Ştefan!

Logofătul Baloş: Să te leg la mînă, măria-ta!... A! şi la piept...

Ştefăniţă *(arătînd sîngele):* Ăsta e d-al meu, ăsta e d-al lor... Dă un ştergar de la masa pe care am întins-o de ieri şi nu pot să mănînc... În curînd voi mînca cu poftă... Înnumără picăturile... De fitece picătură de la mine, un cap să cază... pînă voi podi curtea castelului cu capete boiereşti! *(Baloş îl leagă.)* Greu... să te baţi cu sabia altuia!... De ce n-a ieşit?...

Logofătul Baloş: Petrică avea dreptate... e ruginită...

Ştefăniţă: Mai bine n-aş fi luat-o... Cînd vrusei s-o scot auzii: „Să ştiţi că nu iese!" Mă uitai într-acolo... Şi mulţimea de ostaşi, şi furia cu care porniseră la luptă, şi ţipetele care s-amestecau păreau o mare cu talazuri înfuriate! N-aveam pe cine pune ochii. Mă încercai a doua oară. A doua oară auzii: „Să ştiţi că nu iese!" Mă uitai... nimic... Aceleaşi talazuri care se împing şi se încalecă... A treia oară auzii limpede: „N-a ieşit!"... Atunci strigai: „Moghilă, o sabie!" Cum de-auzeam şoaptele în vuietul mai crîncen ca al mării?...

Logofătul Baloş: Păreri, măria-ta...

Ştefăniţă: Cum păreri?... Ştiam unde sunt, ce fac, ce vreau, unde mă duc, de unde viu, şi auzeam venind, de departe şi d-aproape: „Să ştiţi că nu iese!" A! şi n-a ieşit!

Logofătul Baloş: De multe ori se desprind, din vuietul mării, fire de sunete care prind înţelesuri...

Ştefăniţă: Aci înţelesul prevestea faptele... Ia-o, du-o departe, să n-o mai văz... Mîine despart ce e al lui de ce e al meu...

Logofătul Baloş *(sfios):* Iar pică, măria-ta...

Ș t e f ă n i ț ă: Atît mai bine! Se vor înmulți capetele cari vor cădea... Înnumără-le... Da, da, atît mai rău! Voi face un munte, ca Ceahlăul de gros și de înalt, din capetele boierești! Ah! ci leagă-mă mai strîns de nu vrei să vie numărul și la al tău!... Ce, te-ai speriat?

L o g o f ă t u l B a l o ș: Nu, dar destul, măria-ta!

Ș t e f ă n i ț ă: Cum... să-i iert?

L o g o f ă t u l B a l o ș: Să-i birui și să-i ierți!

(Tumultul se apropie.)

O a n a: Zi vîntului să tacă și valurilor să se potolească...

Ș t e f ă n i ț ă: Oana?... *(Tumultul s-apropie.)* Ia!... Să-i iert?... Aș fi nedrept cu ceilalți... și cu Oana... *(Oanei.)* Aci ți-ai adus pe Ștefăniță al tău?

O a n a: Ce-ți pasă?...

(Tumultul crește.)

Ș t e f ă n i ț ă: Dați-mi sabia!...

O a n a: Împotriva domnului tău?

(Baloș îl încinge cu sabia.)

Ș t e f ă n i ț ă: Vrei să zici... *(Lui Baloș.)* Ce tremuri așa?... împotriva mea însumi... Un alt coif... Asta mă strînge ca un cerc de fer...

O a n a: Și Bogdan nu mai vine... E dus departe... iii... unde se varsă Nistru-n mare...

Ș t e f ă n i ț ă *(încercînd sabia)*: Asta iese... Să mergem, Baloș.

L o g o f ă t u l B a l o ș: Ferește-te de Cărăbăț... Lovitura lui e ca a cornului de taur... Pe doi i-a despicat pînă-n șezut... Și din curtea lui Arbore a făcut o cetate...

Ș t e f ă n i ț ă: De unde au adunat atîta lume?...

(S-aud zgomote apropiate.)

L o g o f ă t u l B a l o ș: Ia!

Ș t e f ă n i ț ă: Baloș, calul!

(Se reped la ieșirea din dreapta.)

SCENA VI

Ștefăniță, Baloș, Oana și Moghilă.

(Moghilă îi întîmpină, rănit, plin de praf, cu hainele rupte și cu sabia scoasă.)

Moghilă: Nu te duce, doamne...

Ștefăniță *(spăimîntat)*: De ce?

Moghilă: Vin și ei!

Ștefăniță: Vin?... *(Trage sabia.)*

Moghilă: I-aducem...

Ștefăniță: Pînă s-aud cu ce trebuia să începi, mi-a ieșit sufletul!

Moghilă *(răsuflînd repede)*: Abia te făcuși nevăzut și strigai copiilor de casă: „Cînd s-o întoarce, să se întoarcă la biruință!" Ș-un țipăt lung scoaseră ostașii, că clocotea văzduhul. Și nu se mai cunoștea învăluiți de învăluitori. Unul singur se vedea în tot acest alai al morții: Cărăbăț! Cu amîndouă mîinele învîrtind paloșul, pe care izbea, la pămînt. Se traseră în curte. Noi, într-o clipă, pe ziduri. Spătarul Hrană strigă: „Oameni buni, degeaba atîta sînge! Duceți-vă iertați, pe la casa cui vă are!" Și se făcură roată, fitecine cu ce avea în mînă, ca și cum ar fi fost ostași, și ieșiră prin fund, și se duseră uitîndu-se îndărăt, pînă nu se mai văzură pe dupe o cută de deal. Apoi spătarul Hrană le zise boierilor: „Domnul e milostiv"...

Ștefăniță: O! o! da'ce milostiv!

Moghilă: „...supuneți-vă și dați armele." Ei se uitară între dînșii, se sfătuiră din privire, clătinară din cap, ridicară din umeri, adică: „ce-o fi să fie". Și-și întinseră săbiile pline de sînge. Doar Cărăbăț izbi cu a sa de cîteva ori treptele de piatră — și la fitece lovitură sărea scîntei — pînă ș-o rupse în două. Și aruncînd bucata cu mînerul, zise: „Na! ia-o și ia-mă!" Dar iată-i, vin înșiruiți, cu sîngele dîră, cu vestmintele rupte, cu capul în jos...

Ștefăniță: Jos de tot!

M o g h i l ă: Întîi e comisul Toma Căţeleanu, tîrînd piciorul dupe el, apoi vistiernicul Ieremia, cu sîngele pe faţă, paharnicul Săcueanu, cu dreapta zdrelită...

Ş t e f ă n i ţ ă: A! Moghilă, te fac clucer!

M o g h i l ă: ...pîrcălabul Condrea adus de mijloc, bivel-vistiernicul Sima cu umărul stîng deschis, şi vornicul Cărăbăţ teafăr, că nimeni nu s-a apropiat de el fără să se ducă pe lumea ceailaltă...

Ş t e f ă n i ţ ă: A! Moghilă, te fac comis! De mi-ai fi adus şi pe logofătul Trotuşanu, te-aş fi făcut vistiernic...

M o g h i l ă: I-am dat de urmă...

Ş t e f ă n i ţ ă: De urmă, dar nu de el...

M o g h i l ă: A trecut în Pocuţia...

Ş t e f ă n i ţ ă: Oh! Polonia... han de tîlhari... pusă în mijlocul lumii ca într-un codru! De s-ar scula Ungaria, împărăţia Moscului, chanii tătarilor, padişahul cu toată tăria lui, muntenii şi moldovenii, ş-ar porni oştile să potopească puterea leşească, m-aş face piuă să încalece Soliman, aş adăpa caii chanilor, aş duce sabia ţarului, aş ţine să se spele craiul Ungariei, m-aş închina cumnatului meu Radu şi-aş arunca coroana Muşatinilor de pe capul meu pe capul lui Mogîrdici!... O! Polonia! Polonia!... *(Se îneacă.)*

O a n a: C-a zis broasca Maichii Domnului: „De ce plîngi, că eu am avut nouă, şi pe toţi i-a călcat carul“ Şi-a zis Maica Domnului broaştii: „Cînd ei muri să nu te-mpuţi“

SCENA VII

Ş t e f ă n i ţ ă, B a l o ş, M o g h i l ă, O a n a, H r a n ă, P e t r i c ă, C ă ţ e l e a n u, I e r e m i a, S ă c u e a n u, C o n d r e a, S i m a şi C ă r ă b ă ţ.

P î r c ă l a b u l P e t r i c ă: Iată, măria-ta, boierii pocăiţi îţi cer iertare...

V o r n i c u l C ă r ă b ă ţ: Tu zici!

Ş t e f ă n i ţ ă: Dar tu?

V o r n i c u l C ă r ă b ă ţ: Că scris a fost să-ncapă moştenirea lui Ştefan cel Mare pe mîna nevrednicului...

(Mişcare între boieri.)

Ş t e f ă n i ţ ă *(se repede cu sabia scoasă):* A!

L o g o f ă t u l B a l o ş *(reţinîndu-l):* Măria-ta...

Ş t e f ă n i ţ ă: Vroiam să-i întorc cuvîntul de unde ieşise!... O! răzvrătiţilor!

V o r n i c u l C ă r ă b ă ţ: Nu ne-am răzvrătit, ne-ai răzvrătit!

P a h a r n i c u l S ă c u e a n u: Ne-ai răzvrătit judecînd singur în locul Divanului...

V i s t i e r n i c u l S i m a: Judecînd fără de lege...

P î r c ă l a b u l C o n d r e a: Osîndind fără dovadă...

V i s t i e r n i c u l I e r e m i a: Pe Luca Arbore, cu care te vei întîlni în ziua judecăţii d-apoi...

C o m i s u l C ă ţ e l e a n u: Şi pe copiii lui, pentru care se răsculă lumea din Suceava...

V o r n i c u l C ă r ă b ă ţ: Pe toţi copiii lui! *(Ştefăniţă face semnul rostogolirii.)* Da, da, pe Cătălin... Aşa, aşa l-ai rostogolit din vîrful muntelui în prăpastie...

Ş t e f ă n i ţ ă *(furios):* Minţi!

V o r n i c u l C ă r ă b ă ţ: ...ucizînd pe Arbore de două ori, o dată cînd ai ucis pe fiu-său, a doua oară cînd ai scornit vicleşugul cu cartea, o dată că ţi-a fost părinte cînd erai mic, a doua oară că ţi-a pus coroana pe cap, lăsîndu-ţi moştenirea strămoşilor tăi neclintită, lacom de slava cu care ar fi dorit să te vază încununat!

Ş t e f ă n i ţ ă: Minţi!

V o r n i c u l C ă r ă b ă ţ: O! ce făţărnicie!

P a h a r n i c u l S ă c u e a n u: Pe Cătălin îl urai pentru că strălucea printre viteji, pe Arbore pentru duhul lui cumpănit, dospit în pămîntul Moldovei şi răsărit spre mîntuirea ei!

Ş t e f ă n i ţ ă: Minţi!

Vornicul Cărăbăț: Pe Cătălin îl osîndiși cînd doamna îi dete inelul în uralele mulțimii, pe Arbore cînd birui la sfat și trimese pe Luca Cîrje să reînnoiască pacea cu Polonia!

Ștefăniță: Moghilă, să vie armașul!

Oana: Și mormîntul e groapă și jitnița e groapă... într-unul se-ngroapă stîrvul, în cealaltă bogățiile...

(Armașul intră prin stînga în haine roșii și purtînd pe umeri o sabie lungă.)

Vornicul Cărăbăț: Ce-ar zice biata Oană cînd și-ar veni în minți și-ar vedea naintea ochilor?

Ștefăniță: Moghilă, mutul e odihnit?

Moghilă: Odihnit.

Ștefăniță: A mîncat bine? A băut bine?

Moghilă: Crez, măria-ta.

Ștefăniță: Nu ți-a spus?

Moghilă: Cum să-mi spuie?

Ștefăniță: Da, bine zici... Toporul nu vorbește!

Oana: Zi mutului să vorbească și slăbănogului să umble... O! ce frumos doarme cu mîinile supt căpătîi... Nu, nu deșteptați pe Ștefăniță!

Visiernicul Sima: Doarme!

Comisul Cățeleanu: Visează!

Visiernicul Ieremia: Un vis urît!

Pîrcălabul Condrea: Visul de pe urmă!

Ștefăniță: Hrană!... zi mutului să-și ascuță toporul și să puie tăietor un buștean de stejar destul de tare... pentru șase inși... Ce? nu te miști?...

Spătarul Hrană: *(ca și cum s-ar spăla pe mîini):* Mă supui, doamne, poruncii măriei-tale, cum s-ar supune un ostaș să tragă în fratele lui...

Ștefăniță: Cu cine ești frate?

Spătarul Hrană: Frate-n Christos...

Ștefăniță: A! bine... bine... Fă-ți datoria... *(Hrană iese prin fund.)* A!, boieri, a venit și rîndul domnului...

Vornicul Cărăbăț: N-a venit... Va veni dupe-al nostru...

Ștefăniță *(înfuriat)*: E rîndul domnului să vă judece...

Paharnicul Săcueanu: Întîi ne osîndește ș-apoi ne judecă!

Ștefăniță: Dac-ați fi venit pocăiți de fărădelegea făptuită, răsculînd norodul împotriva domnului, poate că mila măriei-mele...

Vornicul Cărăbăț: Unde să fie mila?... Rugina stă pe fier, scoarța pe copaci, lumina-n soare, apa-n rîuri și-n mări, și mila-n suflete! Mila măriei-tale unde-ar fi? În suflet?... Ai abur, n-ai suflet!

Ștefăniță *(către Hrană, care intră)*: Degrab', degrab', Hrană! Nesocotiții aceștia au trăit prea mult! Fiecare din clipele lor sunt ani din viața mea! Nici popă, nici grijanie, nimic, *(se strîmbă epileptic)* nimic...

Vornicul Cărăbăț: Nimic din voia ta, ca să se împlinească ce este scris...

Ștefăniță: Ei, și ce este scris?

Vornicul Cărăbăț: Să murim de mînă de ucigaș, ca și Cătălin, ca și Arbore, ca și Toader, ca și Nichita, ca toți care te-apropie ș-au sufletul curat!

Ștefăniță: A! a! ah! *(Se repede cu sabia spre Cărăbăț și se oprește la sosirea doamnei Tana.)*

SCENA VIII

Cei de sus, Doamna Tana.

Doamna Tana: Nu te întreb ce faci! Te văz, îi văz și știu!

Ștefăniță: Dar tu ce faci?

Doamna Tana: Scap din tine ce mai e de scăpat!... Împărtășania e o taină a bisericii în care omul — domn d-ar fi — nu se-amestecă. Ea e de la Ăl-de-sus la ăi de jos! Orcît de nalt

ar fi scaunul şi orcît de sus ar sta coroana, pe dasupra lor stă Treimea cea de-o fiinţă şi nedespărţită! Grijania se dă oricărui osîndit la moarte! Bizantinii se ucideau, mama pe fiu, fiul pe tată, soţia pe soţ, tatăl pe fiu, fiica pe mumă, dar nicicînd nu se răpuneau fără sfînta împărtăşanie. Şi Ivan al Moscovei avea un popă lîngă el, ca nu cumva să ucidă fără să grijească! Şi tu, fiul fiului lui Ştefan cel Sfînt, vrei să ucizi, călcînd peste cea mai mare taină a bisericii creştine?...

Ştefăniţă: Petrică, du-te şi vezi, popa e-aci?

(Hatmanul Petrică iese prin fund.)

Doamna Tana: O! Moldovo, ce zile ai ajuns! Cinstea şi slava ta, Arbore şi Cărăbăţ, ucişi, ca nişte tîlhari, din porunca întunericului!

Ştefăniţă: A domnului, muiere!

Doamna Tana *(ca ieşită din fire)*: Vifor năprasnic, care învăluie cuprinsul, şi prinde pe călător, şi trece peste el, şi-l acoperă... care prinde oştile, şi trece peste ele, şi le-acoperă... care prinde noroadele, şi trece peste ele şi le-acoperă...

Hatmanul Petrică *(venind)*: Nu e, măria-ta.

Ştefăniţă: Dar unde e?

Hatmanul Petrică: S-a dat afund...

Doamna Tana *(rugîndu-se)*: Aşteaptă pînă mîne, măria-ta... Să te mai gîndeşti...

Ştefăniţă: Pîn' la sfîrşitul lumii?... Nu, nu, m-am gîndit... Şi fără popă!... *(Trece mîna pe frunte.)* Ah!...

Doamna Tana: O! O!

Vornicul Cărăbăţ: Vă mulţumim, doamnă! Dumnezeu să vă trimeată harurile lui cereşti şi să vă dea destule puteri ca să vedeţi ce veţi vedea!... Măria-ta, eşti puternic...

Ştefăniţă: Sunt!

Vornicul Cărăbăţ: Eşti ca Samson, orb şi pe mîna filistenilor, cînd a luat în braţe stîlpii pe care sta bolta casii...

Ș t e f ă n i ț ă: E! Sunt!
V o r n i c u l C ă r ă b ă ț: ...și ca un uriaș, scuturîndu-se, a clătit stîlpii din loc, și-a năruit bolta, și-a pierit și el cu ceilalți supt ruine... Stîlpii suntem noi...
Ș t e f ă n i ț ă *(rîzînd nervos):* A! a! voi sunteți stîlpii?
V o r n i c u l C ă r ă b ă ț: ...bolta e Moldova... Și pe ruinele supt care vei pieri, altul mai vrednic se va ridica...
Ș t e f ă n i ț ă: A! ha! Petru! Ho! ho!
V o r n i c u l C ă r ă b ă ț: Și Petru, că e os din osul lui Ștefan cel Mare!
Ș t e f ă n i ț ă *(furios):* Ia-i, armaș! Ia-i! Lovitura și capul!... Să-i toci ca pe cîlți!... Pe Cărăbăț întîi... Ba nu, pe el la urmă, să vază cum se dau d-a rostogolul capetele celorlalți!
O a n a: Auzit-ați că s-a zis, celor de demult, să nu ucizi... iară eu zic vouă că cine va ucide vinovat va fi judecății...
Ș t e f ă n i ț ă *(luîndu-și capul în mîini):* Eh! o nebună!

(Se-ntoarce spre Oana. Doamna Tana se duce la Cărăbăț și-l sărută plîngînd.)

V o r n i c u l C ă r ă b ă ț: Nu face nimic, doamnă!
Ș t e f ă n i ț ă: Mai iute, că mi-e sete...

(Cei osîndiți pornesc.)

V o r n i c u l C ă r ă b ă ț: Însetat vei fi și setea ta nu se va potoli!
Ș t e f ă n i ț ă: Zău!... Eh!...

(S-aud zgomote jos. Ștefăniță se duce la fereastra din stînga. Se șterge de nădușeală pe frunte. Privește. Face semne. Se strîmbă epileptic și face spumă la gură. Se razimă cu capul de fereastră. S-aud cinci lovituri surde.)

D o a m n a T a n a *(spăimîntată):* O! săracii!
Ș t e f ă n i ț ă *(alb ca varul):* Mutul a ostenit?... Nu mai vrea? *(Face semn. S-aude și a șasea lovitură.)* Oh!... în sfîrșit, slobod!

Doamna Tana *(îngrozită):* Ce-ai făcut, Ștefăniță?

Ștefăniță: M-am făcut domn! *(Se uită pe fereastră. Scoate o pungă. O aruncă pe fereastră.)* Să fie a ta... da... da... a mutului. Păcat că nu vorbește!

(În timpul acesta Petrică, Baloș și Hrană privesc în pămînt și le curg lacrimile. Oana și-a luat capul în mîini, se uită înainte și tresare. Doamnei Tana îi trece o lumină pe față și, cu o bucurie groaznică, se repede la masa domnului, îi ia paharul, toarnă otrava și-l umple cu vin.)

Doamna Tana: Supune-te, carne... îți poruncește sufletul! *(Se întoarce spre domn.)* Doamne, să bem!...

Ștefăniță *(tresărind):* Tu, să bei?

Doamna Tana *(tot timpul prefăcîndu-se):* Să uităm!... Ce-a fost nu mai este!

Ștefăniță: Un pahar, doamnei... Ia p-al meu!

Doamna Tana *(bînd repede):* Am apucat să beau...

Ștefăniță *(bea):* Cam amar!

Doamna Tana *(c-o lumină de bucurie):* A!... Ți s-a părut!

Ștefăniță *(scuturîndu-se):* Ș-un miros...

Doamna Tana: A fost trezit...

Ștefăniță: Proaspăt... *(Îi toarnă și bea.)*

Doamna Tana: S-a dus, Maică a Domnului!

Ștefăniță: Cine s-a dus?

Doamna Tana: Și Sima, și Săcueanu, și Ieremia, și Cățeleanu, și Condrea, și Cărăbăț, și Arbore, și Nichita, și Toader, și Cătălin... *(Rîde.)*

Ștefăniță: Și de ce rîzi?

Doamna Tana: Nu sunt obișnuită să beau... Vinul ăsta te face să uiți... Și erau ca șase berbeci cu capetele tăiate...

Ștefăniță: Bea și uită!

Oana: ...Fericiți cei săraci cu duhul că a lor este împărăția cerurilor... *(Se uită la meseni. Parcă ar vrea să gonească ceva din minte.)*... Capul de

cuc uscat de șapte ani, spălat în șapte ape neîncepute, purtat în sîn de șapte fete mari, e bun la somn, că-ți dă somn fără vise...

Ștefăniță *(îmbucînd și bînd)*: Două zile mi s-a părut amar...

Doamna Tana: Acum e bun... nu e așa?... *(Rîde.)*

Ștefăniță: Da, da... De ce rîzi?

Doamna Tana: Mă uit la Baloș... cîtă gura! o! cîtă gura!...

Logofătul Baloș: Ca să beau, domniță...

Ștefăniță: Vinul e minunat! *(Bea.)*

Doamna Tana: Mă uit la Hrană...

Spătarul Hrană *(cutremurîndu-se)*: Văz pe Cărăbăț, măria-ta...

Ștefăniță: A! și e spătar!

Spătarul Hrană *(își șterge o lacrimă)*: Nu sunt nimic...

Doamna Tana: Moghilă, semeni pe dinafară cu tat-tău... Așa mi s-a spus... Urechile cam prea mari, dar încolo... Tat-tău a fost un om de treabă... și tu, de treburi...

Moghilă: De treaba la care mă pune...

Doamna Tana: O! ho! și la care te pui ca să te puie...

Ștefăniță *(se șterge de nădușeală)*: Cotnarul... la un cap de femeie...

Doamna Tana: Vinul preface pe oricine... Mai întîi vă face urîți... oh! urîți de tot... gurile largi... privirile tăiate, apoi... nu! nu! vă face frumoși... vă luminează... vă întinerește... vă umflă părul... mai hazlii... mai sprinteni...

Ștefăniță *(înflăcărat)*: Vino în brațele mele, Tana! Ce frumoasă ești! *(O sărută.)*

Oana: Cine?... Tana? *(Se frămîntă și recade în nebunia ei.)*

Doamna Tana: Iuda n-ar fi sărutat...

Ștefăniță: Știu, știu de ce zici așa... Moghilă, să dai peste graniță pe Irma... *(Moghilă tresare.)*

Doamna Tana: Pe cine?

Ș t e f ă n i ț ă: Pe contele Irmsky...

D o a m n a T a n a: Prea tîrziu...

Ș t e f ă n i ț ă: A?

D o a m n a T a n a: Am vrut să zic prea devreme... La noapte...

Ș t e f ă n i ț ă *(își scoate coiful și-l întinde):* Turnați în el... Să bem în sănătatea doamnei... *(Moghilă îi umple coiful.)* Bea, doamnă, să uităm grijile...

D o a m n a T a n a *(gustînd):* Parc-aș fi sorbit din capul lui Ștefăniță... *(Ștefăniță bea zdravăn.)* A! bun!... La rînd, boieri...

D o a m n a T a n a: Cum preface vinul bun îndeopotrivă sufletele oamenilor!

O a n a *(în luptă cu ea însăși):* Nu judecați, și nu veți fi judecați... Iertați și vi se va ierta... Tana?... Doamna Tana?... Și casa lui Ștefan o cîrciumă? *(Recade.)* Vino, soamne, de-l adoarme...

Ș t e f ă n i ț ă: Biata Oană! Mă trec lacrămile...

D o a m n a T a n a: Să le văz!... A! ai băut prea mult... În curînd te vei trezi!...

Ș t e f ă n i ț ă: Ce? Nu-ți plac așa?

D o a m n a T a n a: Ba da...

Ș t e f ă n i ț ă: Ce puțini suntem!... O nebună, trei fricoși, un om, doamna și domnul lor...

D o a m n a T a n a: Cîți ai lăsat, măria-ta! Să vie și Arbore, și Sima, și Ieremia și Cărăbăț...

Ș t e f ă n i ț ă: Ei, cu ei trecutul... și trecutul a trecut de mult...

D o a m n a T a n a: Să vie și Toader, și Nichita, și Cătălin...

Ș t e f ă n i ț ă: Să vie cei cari au să ia locul paharnicului, al pîrcălabilor, al comisului... Unde sunt?

S p ă t a r u l H r a n ă: Au fugit...

D o a m n a T a n a: Au fugit, și bătrîni și tineri, ca puii de potîrniche cînd trece uleul...

Ș t e f ă n i ț ă *(amețit):* Au fugit de bine... O! ce proști!... Baloș, să vestești țării că domnul a... a...

Doamna Tana: ...a tăiat Sfatul...

Ștefăniță: ...c-a dat afară din el pe cei răzvrătiți... că vrea pace cu boierii... Și să nu uiți să scrii cele întîmplate și lui Sigismund, și lui Soliman, și lui Radu...

Logofătul Baloș *(trist)*: Voi scri, măria-ta...

Ștefăniță: Să-nvețe și ei cum să se poarte cu cei vicleni! *(Exaltat.)* A! pămînt fericit al Moldovei, ți-a fost dat să vezi în scaunul tău bătrîn un domn tînăr, falnic, blînd și-ndurător...

Doamna Tana: O! blînd și-ndurător!

Ștefăniță *(a cărui exaltare crește)*: Cu mine, tăria și viața, nădejdea și lumina! Cu mine, mîndria și biruința! Cu mine, neamul va străluci ca soarele la namiezi!

Oana *(a cărei limpezime durează ceva mai mult)*: O! Doamna Tana!... Da, da!... *(Recade.)* Că va da jos din scaun pe cei mîndri și va ridica pe cei umiliți...

Ștefăniță: La o parte... că trece oastea lui Ștefăniță-vodă! Șiruri lungi de călăreți viteji, cu steagurile desfășurate, își reped caii cari sforăie, mîncîndu-și zăbalele... Și copiii de casă, și piota, și gloata își scutură pletele pe grumaji, și se duc la încăierare, la moarte și la biruință cum s-ar duce la horă și la nuntă!... Aci a frînt pe unguri... aci a risipit pe tătari... aci a rupt pe leși... aci a îngenuchiat pe munteni... aci a topit pe turci... Cronicari, turnați seu în văpaițele voastre, și scriți faptele mărețe ale domnului care a fost mai bun ca Alexandru cel Bun, mai cu minte ca Mircea cel Bătrîn și mai viteaz ca Ștefan cel Mare! *(Exaltarea și beția cresc.)* Am despărțit întunericul de lumină!... Ce vă uitați așa?... Dați-mi paharul plin... cu el plin mă voi sui în scaunul bunicului meu!... La o parte... pînza aceasta prăfuită... pe care n-a mai ridicat-o nimeni... *(Dă într-o parte perdeaua de mătase care acoperă tronul. Dasupra tronului, portretul lui Ștefan cel Mare,*

lucrat în mozaic venețian.) Și tu *(spre Ștefan)*, ce te uiți așa la mine?... Te-ncrunți?... De ce pălești?... Ce spun buzele tale, care se mișcă ca și cum ar vrea să-mi aducă închinăciune? *(S-așează în scaun, ridică paharul.)* Și ce sunt bătăliile tale?... Ce este Chilia, Socii, Baia, Lipnic, Cătlăbugii, Scheia, Lențești, Cosminul, Racova... jucării... Ah!... *(Dă un țipăt. Se scoală de pe tron; se schimbă la față; devine negru; paharul îi cade din mînă.)*

Oana *(venindu-și în fire, nu poate să vorbească):* O! o!

Logofătul Baloș *(speriat):* Ce este, măria-ta?

Spătarul Hrană: Ce ai, măria-ta?

Logofătul Petrică: Adu mîna, măria-ta!

Moghilă: Binișor, măria-ta! *(Îl dau jos de pe scaun și-l susțin.)*

Doamna Tana: N-are nimic... Dați-i vin... Vorbea așa de frumos!

Ștefăniță *(cletănîndu-se):* O arsură... Nimic... *(Se întoarce spre Ștefan. Se strîmbă epileptic.)* O! ți-e necaz! Turnați vin... *(Îi ridică paharul și i-l umple.)* Sabia ta n-a vrut să iasă... Cine-mi zicea: „N-are să iasă... n-a ieșit?“ A! voi despărți ce e al tău de ce e al meu...

Doamna Tana: Și Moldova cui o lași?... Nu e-a lui?

Ștefăniță: Moldova e-a mea!... Voi despărți chipul tău de scaunul acesta... Scaunul e-al meu! Să-l scoață!... Ah!... *(Îi cade paharul din mînă, se strîmbă epileptic.)*

Doamna Tana: A băut prea mult... Vorbește, măria-ta! Vorbește!

Ștefăniță: A trecut... Să-l scoață cu dalta și cu ciocanul... Mîine să nu-l mai văz... *(Dă un răcnet năbușit.)*

Oana: A! a!

Doamna Tana: N-ai să-l mai vezi!

Oana: A! a!

Ștefăniță: Mi se taie picioarele... Țineți-mă!... Mă arde!... O! Cărăbăț!... *(Se apără cu mîna.)* Arbore... Cătălin... *(Încearcă să facă semnul rostogolirii și nu poate.)*

Oana: A! a!

Ștefăniță: Se-ntunecă?... E noapte?...

Doamna Tana: Nu, e ziuă și lumină!

Ștefăniță: Mă arde... Nu mai văz... Otravă... Doftorul...

Doamna Tana: N-are ce să-ți mai facă!

Oana *(apropiindu-se de Ștefăniță)*: A! a!

Ștefăniță: Întuneric... Întuneric... *(Se întinde în capul oaselor și-și dă sufletul. Boierii îl susțin.)*

Logofătul Baloș *(spăimîntat)*: Cine l-a otrăvit?

Doamna Tana: Eu... am scăpat Moldova!

Oana *(îl privește și lacrămile îi curg)*: Nu deșteptați pe Ștefăniță!

(Doamna Tana și Oana se îmbrățișează și plîng.)

Sfîrșit

LUCEAFĂRUL

DRAMA ÎN V ACTE

Petru Rareş
Logofătul Baloş
Vornicul Groza
Pîrcălabul Mihu, în urmă hatman
Pîrcălabul Matiaş
Postelnicul Albotă
Pîrcălabul Liciu
Spătarul Şandru
Biv-vel logofătul Trotuşan
Pan Crasnaş
Pan Cosma
Chelarul Hîrea
Mogîrdici
Sandomir
Corbea
Cremene
Doftorul Şmil
I-iul ostaş
Al II-lea ostaş
Al III-lea ostaş
Al IV-lea ostaş
Un copil de casă
O iscoadă
Andrea
Antonio
I-iul pescar
Al II-lea pescar
Al III-lea pescar

Al IV-lea pescar
Al V-lea pescar
Elena-Doamna
Oana
Genunea
Nastasia
Dolca

Boieri, ostași etc.

ACTUL I

Zidurile crenălate ale castelului din Suceava. La mijloc, un turn mai înalt. Pe supt turn, o poartă de zăbrele groase de fier prin care se vede curtea castelului. În dreptul porții, o punte, lăsată peste șanțul cu apă, se sprijină pe două lanțuri groase. Pe dinăuntru, de-a lungul zidurilor, un brîu de scînduri pe cari se plimbă ostași de pază. La apus, luceafărul argintiu.

SCENA I

M o g î r d i c i, C o r b e a, S a n d o m i r și C r e m e n e, pe brîul de scînduri, cu sarici lățoase, cu arcuri și cu suliți. Mogîrdici, cu vestminte de război pe supt sarică, cam cu chef, stă jos pe brîu și cu capul pe zid.

(Ceilalți nu se văd încă.)

M o g î r d i c i *(în partea stîngă a porții):* Afurisită za... Numai curea și oțele... Aș fi înghețat de n-aș fi luat sarica... Vinul ține de cald... dar, ploscă mică, vin bun și foale găurite... dă... *(S-apropie încet, din partea opusă, Corbea, Sandomir și Cremene.)*

S a n d o m i r: Cine-i acolooo?

M o g î r d i c i *(tresărind):* Cine să fie?

C r e m e n e *(întinde arcul):* Cin'e-acoloo... că dau...

M o g î r d i c i: Cremene, să nu dai, că te fac iască... Mă... *(Se pitulă și se ridică.)* Eu sunt... Ce, ești nebun?... Nu sunt eu mai mare, mă?

C r e m e n e *(abia ținîndu-și rîsul):* Dupe coif, așa ar fi, dar nu dupe ce este supt coif. Nu te uita la za, ci la zidurile Sucevii... Zidurile Sucevii stau în picioare fiindcă și noi stăm în picioare... Zaoa ta umblă pe două cărări...

M o g î r d i c i: Nu mai spune... va să zică, ea e de vină... Bîr! frig al dracului!

(Corbea, Sandomir și Cremene trec de cealaltă parte, la Mogîrdici.)

C r e m e n e: Cum o duci cu veghea, bădiță Mogîrdici?

M o g î r d i c i: Mi-e frig, mi-e foame, și foamea ca foamea, dar mi-e sete...

C r e m e n e: Bădiță Mogîrdici, dormiși ceva?

M o g î r d i c i: Cine? Eu? Șăguiești?... Am umblat, am învîrtit lancea, am întins arcul, am...

S a n d o m i r: ...mîngîiat plosca...

M o g î r d i c i: Ei, da, de ce nu?

S a n d o m i r: ...Mă lăsai într-o rînă...

M o g î r d i c i: Hî-hî!

S a n d o m i r: ...și, ca omul... închisei ochii, să văd cum îmi șade...

M o g î r d i c i: Hî-hî!

S a n d o m i r: Stelele, reci ca-n nopțile de primăvară... Mă uit la ele, ele se uită la mine...

M o g î r d i c i: Tocmai!

S a n d o m i r: Pînă mă fură o dulce aromeală...

M o g î r d i c i *(rîzînd):* A, a, așa e!

S a n d o m i r *(repede):* Și paza?

M o g î r d i c i: Ce? ce?... Nu e adevărat... Zisei eu c-am adormit?... Tu ziseși!

S a n d o m i r *(strînge de mînă pe Mogîrdici):* Oh, ce mai sutaș!

M o g î r d i c i: Au!... Adică de ce nu te rogi tu, Sandomir neică, de moș-tău Groza să mă lase chelar, cum porunci Ștefăniță două zile înainte d-a muri?

S a n d o m i r: De moș Groza? Un' te poți apropia...

C o r b e a: E ostaș în toată legea!

M o g î r d i c i: E, vorbi şi mutu!... „E ostaş în toată legea!"... E, Sandomire, Sandomire, dacă ai vrea tu, ai zice tătînă-tău, logofătului Baloş, să mă lase ce apucasem să fiu... Fiecare cu ale lui. El cu condeiul şi cu paloşul, eu cu cheile şi cu boloboacele, el cu Divanul şi cu oştile, eu cu gîrliciul şi cu tîlvul... Dracul mă puse să nu mă dăzbrac de za şi să n-arunc coiful şi sabia asta? Na... cap sec şi beţiv fudul... Şi chelar, şi înzăoat... pînă m-apucă vremea logofătului Baloş şi-a pîrcălabului Groza... A! şi grozav mi-e de silă de meseria de ostaş! N-aş tăia un pui de găină să mă tai!... Ce rîdeţi?... Vouă vă vine uşor... Sandomir, nalt ca un stejar, Cremene, lat în spete cît trei, şi Corbea, scuipat ostaş, negru, tăcut, ca o stîncă... Eu? Un burduf pe două picioare! Şi ce picioare... şontîc... şontîc...

C r e m e n e: Ei, cum trăişi tu cu Ştefăniţă, cu acea vijelie care răsturnă tot într-o clipă?

M o g î r d i c i: Mai mult răsturnat...

S a n d o m i r: N-avea ce răsturna...

M o g î r d i c i: Turna, turnam, pînă cădeam... Şi-mi plăcea, şi de frică...

C r e m e n e: De frica cui?

M o g î r d i c i: A lui!

S a n d o m i r: Era fioros?

M o g î r d i c i: Frumos şi încruntat; micşor, şi părea ca un munte; vesel şi trist; viteaz, şi plîngea ca un copil; mîndru, şi se juca cu mine ca mîţa cu şoricelul. Or nu se născuse deplin, or născut deplin, să-l fi luat din iele... Cine ştie?... „Mai rabdă, Mogîrdici... mai rabdă, şi mie mi-e sete" Parcă-l auz... Ş-a treia zi căzu capul lui Arbore, ş-al lui Toader, ş-al lui Nichită, ş-al lui Căţeleanu, ş-al lui Ieremia, ş-al lui Săcueanu, ş-al lui Condrea, ş-al lui Sima, ş-al lui Cărăbăţ... Eram beat mort cînd începu urgia. Cînd trînti întîiul topor, sării din somn. Auzii glasul mulţimii care se ruga de domn.

La al doilea, mă trezii d-a binele. Ieşii din gîrlici, alergai şi văzui!... *(Ş-acoperă faţa.)* Oh! sunt clipe de la Dumnezeu cînd ai vrea mai bine să fii orb decît să vezi!... *(Dă cu tăişul mîinei.)* Eh!... Eh!... Eh!... Capul lui Cărăbăţ să rostogoli bolborosind... Slava Moldovei îl blestema! Şi bătrînul Arbore, portarul Sucevii, care-i fuse ca un părinte!... Eh! *(Dă cu tăişul palmei.)* ...N-aş vrea să fiu nici pîrcălab, nici hatman, nici vornic, nici logofăt, nici domn!... Dar doamna Tana... Oh! Ce frumuseţe şi ce nenorocire!... Să zice...

S a n d o m i r: Ce să zice?

M o g î r d i c i: Că ea l-ar fi otrăvit...

S a n d o m i r: Ş-a plecat nejudecată?

M o g î r d i c i: Întreabă pe tat-tău, Baloş, că el ţine locul domnului...

C r e m e n e: Şi unde-a plecat?

M o g î r d i c i: În Muntenia. Era munteancă, fată a lui Neagoe Basarab. A sărutat pe jupînesele şi fetele curţii şi s-a suit în olac. Femeile plîngeau. „Un' te duci, domniţă?" „La călugărie." Ş-a sărutat pe sor-ta Genunea, ş-a umplut-o de lacrimi, ş-a ieşit pe poarta asta, şi s-a dus la vale, şi s-a pierdut în neguri.

C o r b e a *(şopteşte)*: Genunea!

M o g î r d i c i: Ce ziseşi?

C o r b e a: Nimic.

S a n d o m i r: Cocoşii au început să cînte, şi luceafărul să se stingă.

C r e m e n e: E steaua care să stinge cea de pe urmă. Uitaţi-vă... ca şi cum ar clipi.

C o r b e a: Mîine iar răsare, ş-apoi iar răsare, şi-n veci va răsări.

S a n d o m i r: Mult o s-o ducem noi fără domn?

M o g î r d i c i: N-ar vrea tat-tău să fie?

S a n d o m i r: Na!

M o g î r d i c i: Ba, zău c-ar fi bine. Om bun şi drept... Că pe tine — cît e el de mare — şi te

pune de veghe ca pe orice copil de casă... S-ar duce vestea de Bubuig-vodă...

C r e m e n e: Ori Grozea...

S a n d o m i r: Trebuie să fii viță domnească...

M o g î r d i c i: Poi, Toader Baloș să zice c-ar fi boier vechi, vechi, de vro trei sute de ani și mai bine, și că s-ar fi trăgînd, dupe spiță, din franțuji, și mai de dincolo...

C o r b e a: De hotărît, îmbătrînesc copil de casă! Pe cine păzim noi? Ce păzim noi?

C r e m e n e: Castelul din Suceava...

S a n d o m i r: Și Suceava...

C r e m e n e: Și țara...

C o r b e a: Eh! boierii să ceartă pe cin' s-aleagă... Vorbe... vorbe... Eu să strîng calul în scări, și să mă duc, și să mă-ntorc viu sau să mă sfîrtece dușmanii, și să mă ia în copitele cailor!

(Se aude un auit. Toți tresar.)

M o g î r d i c i *(speriat):* Cine să fie?

S a n d o m i r: E glasul lui Groza...

M o g î r d i c i: Haiti! Fiecare la locul lui!

(Corbea, Sandomir și Cremene se scoboară și trec în dreapta porții. Se duc. Se fac nevăzuți.)

SCENA II

M o g î r d i c i

M o g î r d i c i *(singur, își așează coiful, ia sulița și se uită dincotro a venit uietul):* Cine-i acolooo?... Aici, Mogîrdici!... Sunt caraulă... Nu răspunzi?... Nu?... *(Dîrdîie.)* Mi-e frig... ba și frică... Nu s-aude nimeni... Să mă las p-o parte... *(Nu se mai vede.)* Cine-i acolooo?... Dă lozinca... Vorbește... Ori numai să urli... ca potăile la lună?... D-ar fi fost logofătul Baloș, l-ar fi luat gura pe dinainte ș-ar fi strigat: bu-bu-buuu!... Neamul bubuiugilor!... Sandomir al lui Bubuiug... Frumos nume... Ce mi-e Mogîr-

dici, ce mi-e Bubuiug. *(Ridică capul.)* Un foșnet?... S-apropie?... Mi s-a părut... *(Nu se mai vede.)* Așa... *(Cîntă o melopee veche.)* Du, du, du, du... Du, du, du, du...

(În vremea aceasta s-apropie un om ostenit, înfășurat într-un veșmînt gros și lung pînă-n pămînt. Trece puntea, pune mîna pe toarta porții și bate de cîteva ori într-o bucată de fier. Răsunetul se pierde departe.)

SCENA III

Petru Rareș și Mogîrdici.

Mogîrdici *(sare în sus și se uită peste Rareș)*: Cine-i acolo?... Nu răspunzi?... Să nu dai, că mă mișc... adică să nu te miști, că dau... *(Tremurînd.)* Născătoare, o fi, or n-o fi?... Dacă n-ar fi fost, n-ar fi bătut... dacă e, de ce tace?... Ce vrea?... Ce vrei, mă omule?...

Petru Rareș: Om bun...

Mogîrdici *(îl vede)*: Bunul să-ți cază la inimă... Om bun sunt și eu... Adică bun-bun, da... hî... hî!... Și cum te cheamă, mă omule?

Petru Rareș: Petru...

Mogîrdici: Petru... Petru... Petru mă cheamă și pe mine... Eu spui policra: sutașul Petru Mogîrdici, fost ajutor al căpitanului copiilor de casă, fost chelar al măriei-sale vodă, luatul din văzduh... Că numai pe vite le cheamă fără policră: Miercana, Dumana, Lăbuș... Hoțul!

Petru Rareș: Petru Rareș Majearul...

Mogîrdici: Cum-cum?

Petru Rareș: Petru...

Mogîrdici: P-al treilea nu l-am înțeles.

Petru Rareș: Majearul...

Mogîrdici: Mă-ga... Așa... Nu cunosc... Eu auzisem altfel... Că nu puteam crede...

Petru Rareș: Deschide-mi, și Sfîntul Petru să-ți deschiză porțile raiului...

Mogîrdici: A! asta de loc... alilalte cît mai tîrziu...

Petru Rareş: Sunt rupt de oboseală...

Mogîrdici: Eu te-am rupt? De m-ai rupe-n bucăţi, ş-asta n-o fac.

Petru Rareş: D-aş fi un cîine spart de mistreţ, te-ai îndura.

Mogîrdici: Spart-nespart, aşa ne-au poruncit logofătul ăl mare, Toader Baloş Bubuiug, şi Groza, ăl mai mare peste oşti, că pînă n-ar spune lozinca să nu deschidem... Şi eu nu ţi-o spui, spune-o tu, şi dau porţile de perete...

Petru Rareş: ...L-am cunoscut pe Toader... Era pisar pe vremea lui Ştefan cel Mare, sfîntul meu părinte...

Mogîrdici: Cum-cum?

Petru Rareş: ...L-am cunoscut pe Groza... Era copil de casă... Douăzeci şi trei de ani am petrecut printre străini, mai mult închis ca slobod... De cîte ori n-am tras zăvorul ista, de cîte ori n-am pus mîna pe toarta asta şi de cîte ori n-am izbit aşa... *(Bate în poartă. Mogîrdici să sperie.)* O! pămînt sfînt al ţărei mele! *(Se închină şi sărută pămîntul.)* Te moaie de lacrămile astea mai nainte d-a te dospi cu sîngele meu!

Mogîrdici: Ai?... E cam nebun... *(Tare.)* Ascultă!

Petru Rareş: Ascult.

Mogîrdici: Ai ceva arme la dumneata, să nu dăm de vrun beteşug... Ia apropie-te, şi... să nu te mişti, că dau... *(Ridică arcul.)* Nu prea mult... Să văz... Scutură dulama... *(Se pleacă după zid.)*

Petru Rareş: Cum vrei să vezi de te pleci dupe zid?

Mogîrdici: Asta e treaba mea... Vreau să te văz fără să mă vezi... Uu! Corbea! Cremene! Sandomir!

(Corbea, Cremene şi Sandomir vin repede.)

SCENA IV

Petru Rareș, Mogîrdici, Corbea, Cremene și Sandomir.

Mogîrdici: Bine că venirăți... Un nebun... Să-nchină, sărută pămîntul... Ce-o fi vrînd? Nu știu...

Sandomir: Ce vrei, străine?

Petru Rareș: Vreau ce vrea Moldova și Dumnezeu!

Mogîrdici: Nu vă spusei eu?... Dar ce vrea Dumnezeu și ce vrea Moldova?

Petru Rareș: Dumnezeu vrea legea și Moldova pe Ștefan cel Mare!

Mogîrdici: E, Ștefan e țărînă...

Petru Rareș: Cel ce-a pierit trăiește încă, cel ce trăiește va pieri iar și din el va răsări iarăși...

Sandomir: Ce glas! Îți merge la inimă...

Cremene: Parc-ar fi cu minte... dar, nu pricep...

Petru Rareș: În curînd vei pricepe... Chemați pe Baloș și pe Groza... Aci, dinaintea castelului, să judece și să aleagă.

(Corbea face semn lui Cremene ca să-i cheme.)

Mogîrdici: Ce-o fi vrînd?

Corbea: N-a spus?

Mogîrdici: Ce-a spus?

Corbea: Mult...

Mogîrdici: Ai priceput?

Corbea: Priceput.

Mogîrdici: Tot?

Corbea: Cît e dat omului să priceapă: că e un om, Mogîrdici.

Mogîrdici: Eu de loc.

Petru Rareș: Ascultă, Mogîrdici... căci Mogîrdici te cheamă.

Mogîrdici: Doar n-a să mă cheme Ma-jea-rul!

Petru Rareș: ...ție ți-am spus ceea ce ei nu știu, și parc-aș fi suflat vorbele mele într-o jitniță au pe gîrliciul pivniții de subt pridvorul castelului...

M o g î r d i c i *(rîzînd):* Da, cunosc!

P e t r u R a r e ş: De e cineva om, îl cunosc nu dupe chipul lui...

M o g î r d i c i: Dar dupe ce?

P e t r u R a r e ş: ...ci după sufletul lui...

M o g î r d i c i *(rîzînd):* Eu n-am suflet?

P e t r u R a r e ş: Ba ai, dar e întunecat...

M o g î r d i c i *(rîzînd, dă sarica jos şi arată la cap):* Ei, nu vă spusei eu?

P e t r u R a r e ş: O! poţi să pai şi mai înzăoat... Sub platoşa ta, d-ar fi şi de 50 de oca, stă un suflet bun şi moleşit...

M o g î r d i c i: Ai?

P e t r u R a r e ş: ...iar nu suflet bun, dar tare, cum se cuvine unui ostaş. Şi cin' şi-a bătut joc de tine c-un coif de vicleim şi c-o za parc-ar fi de rîmlean? Ei, d-ar purta-o un om din Rîm de acum cincisprezece sute de ani... Dar o porţi tu, Mogîrdici...

M o g î r d i c i: Mi se pare că m-a luat la vale...

P e t r u R a r e ş: E un mare meşteşug să îmbraci pe un om cu vestminte omeneşti şi să nu paie om...

M o g î r d i c i *(supărat):* Poi te-aş pofti să vii şi mîine... să-ţi dăschiz...

P e t r u R a r e ş: Mîine se va vedea dacă astăzi n-ai fost paiaţă. Un fier mîncat de rugină îl arunci în foc şi-n apă şi s-alege ceva... Nasul tău prea e roşu şi prea ţi-e frică de suliţa pe care o ţii în mînă...

M o g î r d i c i *(vrea să-l împungă cu suliţa):* Uite... Uite...

C o r b e a *(dîndu-i peste suliţă):* Îl cunoşti?

M o g î r d i c i: Nu.

C o r b e a: Atunci?

M o g î r d i c i: Dar vrei să-mi fie prieten? Ei, ce are, mă rog, nasul meu?... Cam roşu, ca un măr domnesc, din pricina soarelui. Uite-acolo, da' ce, ţi-am cerut pe fiică-ta or pe sor-ta de nevastă?

P e t r u R a r e ş: Fată n-am, soră... o fi trăind?

M o g î r d i c i: Ai or n-ai?

P e t r u R a r e ş: O mai fi trăind?

M o g î r d i c i *(rîzînd):* De s-a născut şi n-a ieşit cu picioarele înainte, trăieşte... Să n-ai nici o grijă...

P e t r u R a r e ş: A!... Nu, nu să cade să mă supăr de-o închipuire de om...

M o g î r d i c i *(rîzînd):* Închipuit, eu?

P e t r u R a r e ş: Închipuit? nu; închipuire? da.

M o g î r d i c i *(rîzînd):* Ei, nu vă spusei eu?

(S-aude o mişcare.)

C o r b e a: Sît!... Logofătul Baloş, cu mersul lui de neam ales, şi Groza, cu părul roşcat ca focul, cu barba alburie... cît e de gros şi calcă a lup flămînd...

SCENA V

Logofătul B a l o ş, pîrcălabul G r o z a, C r e m e n e, P e t r u R a r e ş, C o r b e a, M o g î r d i c i şi S a n d o m i r.

M o g î r d i c i *(de sus):* Nu deschide, stăpîne...

S a n d o m i r: Ziua, singur, fără arme... nu poate fi decît un om bun...

(Corbea, Mogîrdici, Sandomir se dau jos. Poarta se ridică şi apar în pragul punţei logofătul Baloş cu toţi ceilalţi. Petru Rareş îşi descoperă capul şi să pleacă înaintea lor.)

L o g o f ă t u l B a l o ş *(dupe ce măsoară din ochi pe Petru Rareş):* Şi de un' te-a suflat vîntul?... De te-aduce vro judecată, s-o facem. De aduci vro ştire, s-o ascultăm. De te mînă vrun gînd rău... n-ai nemerit-o... Ce vrei, străine? Spune pe şleau.

P e t r u R a r e ş: Străin am fost pe Vosfor, supt cerul, pe apa şi pe pămîntul cel mai blagoslovit de Dumnezeu. Străin şi închis am fost în cele şapte turnuri gălbui de lîngă marea albas-

tră ca peruzeaua. Fugar şi huiduit, am trecut munţii de pe la mijlocul Turciii. De multe ori am înfundat ocniţele cetăţilor Semendria, Haliciu, Buciaciu, Cameniţa şi Cerni-Ostrov. Am împlinit 43 de ani, şi mai mult de jumătate din viaţa mea, m-a supus Atotţiitorul la toate încercările, şi m-a bătut cu toate nenorocirile, şi m-a rănit cu toate suferinţele. Pe Iov nu crez să-l fi chinuit mai mult, căci în sufletul meu simţ toate plăgile de pe trupul lui Iov. Şi Iov nu s-a îndoit de mila Celui-de-Sus... Şi eu am crezut neclintit în tăria lui vecinică...

Pîrcălabul Groza *(către Baloş)*: Bine grăieşte!

Petru Rareş: Mă iartă, boierule...

Pîrcălabul Groza: Vorbeşte...

Petru Rareş *(către Baloş)*: ...dar, dupe cîteam îndurat, îmi tăiaşi curajul de la început...

Logofătul Baloş: Ce ţi-am zis eu?

Petru Rareş: Că sunt străin!

Logofătul Baloş: Străin... de Suceava...

Petru Rareş: De castelul aista? De m-aţi lega la ochi, pe dibuite v-aş duce şi v-aş spune unde a fost cămara de odihnă a lui Ştefan cel Mare, unde iatacul doamnei Maria, unde al armelor, unde paraclisul cu iconostasul la care îngenuchea cel care n-a îngenucheat înaintea nimărui... M-au cunoscut trecătorile, drumurile, munţii cărunţi, apele limpezi şi codrii albăstrii ai Moldovei... adică le-am cunoscut pe toate în zilele grele şi zilele de slavă... Şi tocmai aici să fiu străin? Aici, unde-am crescut, unde am încălecat caii domneşti, fără şea, fără frîu, cu mîna înfiptă în coama lor, gonind ca o stafie supt privirile arhanghelului pe care-l văz orunde-mi întorc ochii, pe care-l auz orunde mi-aţintesc urechea, pe care-l simţ pretutindenea, în mine şi afară din mine!

Pîrcălabul Groza *(mişcat)*: În el? Cine să fie ăsta?

Logofătul Baloş: Ei, cine eşti?

P e t r u R a r e ş: Petru-voievod! *(Toţi tresar.)*

L o g o f ă t u l B a l o ş: Petru Pribeagul?

P e t r u R a r e ş: Am pribegit 22 de ani, dar nu sunt Petru Pribeagul, ci Petru Rareş, fiul Rareşoaii, ş-al... *(Se închină.)*

P î r c ă l a b u l G r o z a: Ş-al?

P e t r u R a r e ş: Şi-al lui Ştefan cel Sfînt!

L o g o f ă t u l B a l o ş *(emoţionat)*: Tu?

P e t r u R a r e ş: Eu, Baloş! Ştiu că eşti logofătul Toader Baloş, te-am cunoscut acum 30 de ani, erai diac al treilea. Într-o zi, scriai un sinet de danie şi cerneala să întinse la un mislete, şi pătaşi pielea de viţel. Logofătul Tăut azvîrli cu călimările şi-ţi rupse urechea. *(Baloş, fără să vrea, să pipăie la urechea stîngă.)* Mă-nvîrteam pe lîngă tine. (Îmi ziceai: „Petru cucuietu"). Cînd sîngele începu să picure pe obrazul tău, eu începui să plîng şi sărutai pulpana bătrînului Tăut, şi-i zisei: „Eu sunt de vină, pan logofete!" Mă luă de chică, mă răsuci şi mă dete afară. Peste-o săptămînă te duceai la pîrcălăbia Novogradului, neputînd răbda ruşinea d-a fi lovit pe nedrept de marele logofăt... Dar... mă uit... mă uit... şi nu te mai cunosc...

L o g o f ă t u l B a l o ş: Eu... nu te cunosc... Îmi spui întîmplări adevărate, dar, tocmai fiindcă sunt adevărate, cîţi nu le-or fi ştiind?

P e t r u R a r e ş: Mă cunosc clucerul Moghilă, pîrcălabul Grumază, vornicul Jurj şi cîţi alţii, cărora le săream pe genuchi şi le petreceam deştile răschirate prin păr şi prin barbă...

P î r c ă l a b u l B a l o ş: O! e de mult... I-a coperit pămîntul! Morţii nu pot a vorbire despre noi, noi putem să vorbim despre ei...

P î r c ă l a b u l G r o z a: Eu aş şti p-un Petru, cam ca tine de nalt, frumos băietan — nu zic, frumos eşti şi tu — cu mustăcioara subţire — tu ai barbă înspicată şi mustăţi negre şi lungi — alb şi rumen la faţă — tu eşti prăjit de soare — subţire şi sprinten — tu eşti pietros şi voinic. Vremea a prefăcut boierimea şi ţara. Şi

tu — de vei fi ăla — n-ai scăpat neatins. Din mîndreţea de copil te văz bărbat zdravăn — dacă ai fi ăla. Ar trebui să se ridice măria-sa de la Putna şi să mărturisească că tu eşti Petru al Răreşoaii ş-al... *(Se închină.)* Altfel, nu glumim! Cu dovezile ce dăduşi... ai umplea ţara de sămînţa lui Ştefan cel Mare!... Corbea, Sandomir, Cremene, să... *(Face semn să-l ia.)*

Petru Rareş: Numai în castelul din Suceava nu fusesem închis...

Mogîrdici *(rîzînd)*: A, e bine la noi! Umbră... cît lumea! Dormi şi habar n-ai de e ziuă, de e noapte... Guzgani... cîţi pofteşti... cenuşii, şi mari, şi lacomi... Trei tătari, scoşi de la răcoare, unul n-avea nas, altul urechi, şi-al treilea... la o mînă cu trei deşte şi la un picior cu două... E, ai dracului guzgani...

Petru Rareş: Să vă dau şi alte dovezi...

Logofătul Baloş: Da, căci, din ce-ai spus ar trebui să dovedeşti dovezile tale... Cremene, cheamă şi pe ceilalţi din castel. *(Cremene se duce.)*

Petru Rareş: Da, să vie toţi, să scoatem lumina de supt obroc.

Mogîrdici: S-o scoatem... de ce să n-o scoatem?... Dacă o vrea să iasă... Nu vă spuneam eu?

Corbea: Nu te-amesteca!

Mogîrdici: De ce să nu m-amestec?... Boierii au dreptate... Un pîrlit află din auzite c-ar fi gol scaunul Moldovei, şi ţop şi el... „Eu sunt Petru, copilul Răreşoaii ş-al lui“ Doamne, iartă-mă! *(Se închină.)*

(Vin boierii, pan Trotuşanu, pan Mihul, pan Liciu, pan Şandru, pan Matiaş, pan Crasneş, pan Cosma, pan Albotă, chelarul Hîrea şi Cremene.)

Logofătul Baloş: Boieri, care din voi cunoaşte pe drumeţul acesta?... Să mărturisească.

Albotă: Chipeş om, dar nu-l cunosc.

Crasneş: Să-l vedem... Nu-l cunosc.

Trotuşanu: Mai degrab' aş cunoaşte ce este decît cine este, cît face decît cine l-a făcut. Ar fi

ostaş, aşa s-ar crede dupe uitătură. Ochii lui joacă, ne măsoară şi ne coprinde; mîna dreaptă are bătături, semn c-a tras paloşul de multe ori în viață, şi-o ține dezlipită de trup, ca şi cum ar fi gata de trîntă dreaptă.

Matiaş: Şi ce vrea, logofete Baloş?

Logofătul Baloş: Zice c-ar fi Petru...

Toți: Care Petru?

Logofătul Baloş: Al Răreşoaii... ş-al... *(Se închină.)*

Toți: Ei!... Să dovedească!

Mogîrdici: Boieri dumneavoastră, de mine dete cu ochii întîi şi întîi... și mi-a spus alte alea... că „cel ce-a pierit trăieşte încă" Dacă a pierit, cum de trăiește, dacă trăieşte, cum d-a pierit? Asta e vorbă? Și și-a făcut cruce, și s-a plecat, și-a sărutat pămîntul... E cam...

(Petru Rareş priveşte apăsat pe Mogîrdici, care începe să se clatine şi să dea îndărăt.)

Petru Rareş: Nu mă cunoaşteți, nu vă cunosc. Ne vom cunoaşte. De o lună am părăsit Polonia. Am lăsat la granițele ei 4.000 de călăreți, pe care craiul Poloniei mi-i pusese la poruncă, să mă arunc asupra Moldovei şi să mă sui în scaunul ei. Nu am vrut. Cine domneşte în silnicie nu e domn. Și-am zis călăreților, gata de pradă, că „nu trebuie". Într-un suflet trecui Prutul. Să zice că cocorii se îmbată de bucurie, ca de vin, cînd se întorc primăvara și-și găsesc cuibul. D-aș putea să sorb aerul Moldovei cu patima cu care-l sorbii la întîia zi, dupe 22 de ani de pribegie, suflarea mea v-ar arde și ați simți din cine mă trag și ce dreptăți înfățișez eu vouă! Deh, să las inima. Inimă fără cap, corabie fără cîrmă... Ajunsei la Hîrlău. Văzui pe bătrîna mea maică. Crezui c-aș fi omorît-o strîngînd-o în brațele mele. Îmi dete o *Vivlie* și îmi zise: „Aci zice despre tine tată-tău!" Iacă *Vivlia. (Scoate o carte de supt dulamă.)* Şi iacă ce se glăsuieşte la fața a doua

de la evanghelia lui Marcu: „La a cincisprezecea zi a lunei lui avgust 6992, Maria a născut un copil care se va chema Petru. Şi acest fecior să se ştie că este din Maria şi din Ştefan-voievod. Scris-am eu, Luca Arbore, portarul Sucevei." Iscălit: „Io, Ştefan-voievod". Cunoaşteţi scrisul lui Luca Arbore şi-al voievodului vostru... Ei, socotiţi... *(Dă cartea în mîna logofătului Baloş. Boierii se grămădesc.)*

L o g o f ă t u l B a l o ş: Da... da... parc-ar fi...

P î r c ă l a b u l G r o z a *(emoţionat)*: Da, al lui... Slovele cletănate...

L o g o f ă t u l B a l o ş *(lui Groza)*: Cum îţi tremură mîna...

P î r c ă l a b u l G r o z a: Îmi tremură... nu ştiu de ce...

P î r c ă l a b u l L i c i u: Am colea un sinet de împărţeală, de la Milostivul. S-apropiem iscăliturile. Aşa... aşa... acelaşi mers... aceeaşi aruncătură... aidoma... Doar că-n carte s-a iscălit mai neted şi-n sinet mai tremurat. A fost mai tînăr... era mai bătrîn...

T r o t u ş a n u: Scrisul lui Arbore îl cunoaşteţi?

M i h u l: De ce? N-ar fi destul iscălitura domnului?

Ş a n d r u: De ce?

C o s m a: Cum e asta?

T r o t u ş a n u: Nu pricepeţi? Una de alta se ţin: scrisul şi iscălitura. Dacă altcineva a izvodit scrisul lui Luca, atunci şi iscălitura domnului e mincinoasă. Nu credeţi ochilor, care mai totdauna vă înşeală, ci minţii, care numai cîteodată se înşală.

P e t r u R a r e ş: Aşa e, are dreptate boierul.

(Mişcare între boieri.)

T r o t u ş a n u: Eu, în vremea din urmă, cunoscui scrisul lui Arbore. Slovele lui, ca stîrcii... De... prea e bine scris... Deşi e cam de mult... leat 6992... Să fi scris el?... N-aş şti ce să zic... Altfel... Dumnezeu să-l ierte, că Ştefăniţă îi ticluise o carte către Petru-vodă... *(Priveşte*

spre Petru.) Să fi jurat că e de el... Şi să mă iertaţi... Să zicem că scrisul ar fi al lui Luca Arbore şi iscălitura a lui Ştefan-voievod... A cui e *Vivlia* asta?

Petru Rareş: A Mariei a fost, acum e a mea.

Trotuşanu: A fost a cuiva şi acum e a altcuiva... Punga asta e a mea, dar punga asta am putut s-o fur...

Petru Rareş *(tresărind):* Eu să fur?

Trotuşanu: Nu te supăra...

Mogîrdici: O! domol, ia-o domol...

Trotuşanu: ...că supărarea dovedeşte cînd că e aşa, cînd că nu e aşa. Unii se supără cu dreptate, alţii cu strîmbătate... Cum am putea să hotărîm de mînia dumitale fără să te cunoaştem?

Petru Rareş *(cutremurîndu-se):* Va să zică, am furat-o... o!

Trotuşanu: Nu... nu... Şi nu zic că „nu" să împotriveşte lui „da"... Ai adus o carte. În carte, un sinet. În sinet, un scris, şi dupe scris o iscălitură. Iscălitura seamănă cu a voievodului Ştefan. Scrisul, pe fiinţă de adevăr, nu-l cunoaşte nici unul c-ar fi al portarului Arbore. Atunci cum vrei să credem că iscălitura ar fi adevărată?... Şi, în sfîrşit... cîţi ar fi... luat *Vivlia* as a de la Răreşoaia ar fi copiii lui Ştefan cel Mare?

Petru Rareş *(emoţionat):* A! izgonit de Bogdan, prigonit de Ştefăniţă, şi cînd nu e nimeni pe scaunul Moldovii, necrezut de nimeni şi urgisit de toţi!

(Se aude un fîşîit uşor.)

Logofătul Baloş: Ce e, Corbea?

Corbea: Vin jupînesele.

Mogîrdici: Ca nişte hulubaşi domneşti care-şi părăsesc cuiburile calde, aşa merg de tihnit şi de molcom...

Petru Rareş *(tresare):* A, trăieşte Oana?

Logofătul Baloş: Trăieşte, biata Oană...

Petru Rareş: Biata?... De ce?

Logofătul Baloş: De multe... de multe... că-ţi îngheaţă inima...

(Vin şi se aşează împrejurul logofătului Baloş, Oana, Nastasia, Genunea şi Dolca.)

Petru Rareş *(după ce le priveşte pe toate):* Care e Oana?

remene: N-o cunoaşte? A!

Mogîrdici: De un' s-o cunoască? Ce, a mai văzut-o?

(Boierii privesc cu deosebite înţelesuri. Trotuşanu face un gest de îndoială.)

Petru Rareş *(emoţionat):* Cine e Oana?

Oana: *(liniştită):* Eu sunt.

Petru Rareş *(înmărmurit):* Tu eşti?... Ah!...

Oana: Ce vrea străinul acesta?

Petru Rareş: De la toţi „străin" m-a mîhnit, de la tine mă năbuşe! Bine ar fi fost să fi fost surd în clipa în care deschiseşi buzele! Nu mă judeca dupe chip. Văz cum nenorocirile au săpat urme adînci şi-ntr-al tău... Cînd mă gîndesc... O! dar nu-ţi spune nimic glasul meu?

Oana *(mirată):* Nu!

Petru Rareş: Nu-ţi aduci aminte...

Oana: Nu te cunosc!

Petru Rareş: A! staţi, boieri!... Aţi auzit că Ştefan însemna pe copii... cel puţin pe cei făcuţi cu Rareşoaia, biată maică-mea...

Oana *(mirată):* El... Petru Rareş?... Î...

Petru Rareş *(dă dulama jos şi rămîne într-o armură. Se descheie şi îşi arată spata dreaptă):* Priviţi... Iacă semnul că sunt al lui Ştefan-voievod...

Logofătul Baloş: Văz un cerc... dar, ştiu eu...

Pîrcălabul Groza: Cercul cu care însemna... mă iartă... vitele domneşti, ca să nu se amestece cu alte herghelii...

Mogîrdici: Şi cu cirezile de boi...

Petru Rareş *(lui Mogîrdici):* Tu... *(Mogîrdici se dă afund în mulţime.)*

T r o t u ş a n u: Semnul acesta a putut fi făcut acum 40 de ani, dar şi acum 10 ani. Ş-apoi ce copil, d-al lui Ştefan cel Mare, aţi aflat — cum zice dumnealui — însemnat cu fierul roşu la naştere?

O a n a: Pe mine m-a înfierat, dar nu pe spata dreaptă, ci pe umărul stîng, şi nu c-un cerc, ci c-un luceafăr.

T r o t u ş a n u: Ce deosebire!

L o g o f ă t u l B a l o ş *(către femei)*: Ce ziceţi şi dumneavoastră?

N a s t a s i a: Cum ar pătrunde mintea noastră unde nu pătrunde a dumneavoastră? Să dovedească că e copilul Răreşoaii şi-al lui... Eu sunt femeie, şi cînd vreau ceva, pot, dacă dreptatea e de partea mea. Ce crezi, Dolca, că într-una îndrugi că văduvia Moldovei se va sfîrşi...

D o l c a: Ce să crez?

L o g o f ă t u l B a l o ş *(lui Rareş)*: O biată bătrînă-bătrînă, de pe vremea domnului... Ghiceşte ce va fi...

D o l c a: Nu ghicesc, maică, ci ce va fi cîteodată mi se arată. Aşa mi s-arată şi drumul domnului p-o lumină, că nu e nici noapte, nici zi... Cînd sosi străinul?

M o g î r d i c i: Veni aşa, nechemat de nimeni... Adevărat că nu te-am chemat eu?... Luceafărul dimineţei să stingea, că n-aş fi putut citi, cu toate că n-am învăţat să citesc. Şi mi-era frig, şi mi-era somn, şi mi-era sete...

(Groza îi face semn să tacă.)

D o l c a: Că va veni, va veni... dar c-a picat...

G e n u n e a *(în extaz)*: A picat! a picat!... Aseară visai că vodă intră-n castel fără de veste... şi azi... iată-l!...

T r o t u ş a n u: E! închipuiri de copil...

L o g o f ă t u l B a l o ş *(surîzînd)*: Un plod răsfăţat... Cin' să se uite în gura ei?... Nunea, nu mai spune prostii...

G e n u n e a: Tată, aşa era... Cum îl văz... Nu mă credeţi?... Bine...

P e t r u R a r e ş *(care tot timpul s-a gîndit, tresare):* Înainte d-a vă părăsi...

P î r c ă l a b u l G r o z a: Greu să ne părăseşti! Or vei fi domn, or vei fi dat judecăţii ca înşelător de domnie!

P e t r u R a r e ş *(scoate un pumnal):* Înainte d-a vă părăsi...

P î r c ă l a b u l G r o z a: Ei, aia poţi s-o faci...

P e t r u R a r e ş: ...am să vă spui un basm pe care nimeni nu-l ştie...

M o g î r d i c i: Uite, uite, iar l-a apucat... iar sărută pămîntul...

(Petru Rareş se uită ţintă la Mogîrdici. Mogîrdici dispare.)

P e t r u R a r e ş: A fost odată un chezar, bun ca pîinea caldă, viteaz cît nu-i sta cetate înainte, bătrîn că n-a murit decît cînd a vrut, şi cu credinţă în Dumnezeu, că lumea îi zicea cel Sfînt. Pe lîngă el se pripăşiseră o fată şi-un băiat. Şi fata era mai mică, şi băiatul mai mare. Şi amîndoi crescură sub privirile lui, ca două flori sub razele soarelui. Şi nu ştia unul de altul al cui e şi din ce neam s-ar trage. Şi crescură în neştiinţă. Fetii îi zicea Sulcina şi băiatului Drumeş. Chezarul îi iubea ca pe ochii din cap. Şi Sulcina era bălaie, cu părul galben ca spicul copt şi rotunjit pe spate... Ca al dumitale...

G e n u n e a *(îl priveşte în extaz):* Da? ca al meu?

P e t r u R a r e ş: ...că parcă ar fi fost băiat... ca dumneata...

G e n u n e a: Aşa sunt eu? Îmi pare bine...

P e t r u R a r e ş: Şi abia împlinise pe la Florii 14 anişori... şi Drumeş 21... chezarul era bolnav. Într-o zi, ce-i abătu, să cotropească un ţinut ce zicea că e al lui, şi era al lui, într-adevăr. Chezarul plecă şi-l luă cu dînsul şi pe Drumeş. Şi Drumeş să bătu ca un zmeu, că iubea pe chezar, şi pasămite şi pe fata cu părul galben ca spicul copt. Şi se întoarse chezarul biruitor dar şi mai bolnav. Într-o zi, Drumeş ieşi din întîm-

plare pe un ceardac descoperit... cum ar fi acela unde lucrau fetele domniței Maria...

O a n a: De unde știe omul acesta ceardacul castelului?

P e t r u R a r e ș: ...și văzu pe Sulcina, care se ducea repede pe lîngă o fîntînă de piatră, ca aceea din ograda castelului vostru...

O a n a *(tresărind)*: De unde știe așa de bine ce este-n castelul pe care nu l-a văzut niciodată?

P e t r u R a r e ș: ...Și Drumeș opri pe Sulcina. „Ce fugi, Sulcino?" „Nu, Drumeș." „De ce-ți sunt ochii roșii? Ai plîns?" „Nu." „Ba da, ochii tăi sunt turburi"... „Ce ochi să rămîie senini cînd ai bunului chezar ard!"...

O a n a *(agitată)*: Dar nu era nimeni acolo!

P e t r u R a r e ș: „Olecuță de odihnă, și să-ntremează zmeul bătrîn, și să face bine"... „Bine? Bine să-i dea Dumnezeu! Bine!" „Și ție, Sulcino." „Și dumitale, Drumeș."

O a n a *(în prada emoției)*: O! Maică a Domnului, iar înnebunesc ca pe vremea lui Ștefăniță!... Treci la sfîrșit... Cum s-a sfîrșit? *(Mișcare între boieri.)*

P e t r u R a r e ș: La sfîrșit?... Chezarul, bolnav rău, sta întins într-un iatac, cum ar fi acela de aici... din stînga... în mijloc, te sui p-o scară, faci la dreapta, deschizi o ușe și cobori trei trepte...

L o g o f ă t u l B a l o ș: De unde știi ce n-ai văzut? *(Mirare între boieri.)*

P e t r u R a r e ș: Chezarul era numai cu Sulcina. Ș-odată veni, ca scos din fire, Drumeș. „Doamne, m-a dus iubirea ca vîntul și m-a întors grija ca gîndul." Venea de la maică-sa, trimis de chezar. Și chezarul se ridică într-o rînă și-i zise cu un glas plin de înțeles. „Tot?" „Tot, măria-ta!" „Sulcino, să mă iubești ca p-un frate!" Și ea: „Cum ți-am spus, Drumeș"... „Ca p-un frate bun, din aceeași mamă și din același"... „Cum?"... „Din aceeași mamă"... „Da, frate!"

Şi se îmbrăţişară, şi plînseră. Şi bătrînul chezar îi blagoslovi...

O a n a *(izbucneşte):* O! vino încoa, fratele meu ăl bun de mamă şi de tată!

(Petru Rareş şi Oana plîng şi se îmbrăţişează.)

P î r c ă l a b u l G r o z a: Fratele ei?

L o g o f ă t u l B a l o ş: Voievodul nostru!

T r o t u ş a n u: Os din osul lui Ştefan cel Mare! *(Toţi îngenuche.)*

P e t r u R a r e ş *(Oanei):* Nu, nu mai plînge... Toate au sfîrşit... Viaţa noastră, ca şi durerile tale! *(Boierilor.)* Sculaţi! Mai bine vreau să văz p-un bărbat mort decît în genuchi! Staţi drepţi, şi voi sta drept, şi cu dreptate voi cîrmui Moldova! *(Să uită la Mogîrdici, care tremură.)* Şi tu, gură rea... *(Îi face semn să se apropie.)*

M o g î r d i c i *(dă în genuchi):* Om bun, măria-ta...

P e t r u R a r e ş: Om bun sunt şi eu...

M o g î r d i c i *(spăimîntat):* Aşa m-a făcut mama...

P e t r u R a r e ş: Mă-ta te-a făcut om, ca pe toţi oamenii, şi tu te-ai făcut neom... Nu vorbesc cu necaz... De azi ai să încaleci calul...

M o g î r d i c i *(cu teroare):* Mai bine taie-mă, măria-ta...

P e t r u R a r e ş: Te voi lega p-un cal, şi-n cea dintîi bătălie, şi-n cel dintîi rînd, vei fi şi tu...

M o g î r d i c i *(cade jos):* Îh!

P e t r u R a r e ş: Să te taie duşmanii, or să te-ntorci om... Boieri, avem de lucru... Să lucrăm!

ACTUL II

Tabără de partea stîngă a rîului Suceava. Cortul lui Petru Rareş în faţă, mai în fund, acela al lui Groza. Se pierd în depărtare corturile ostaşilor, avînd în vîrfurile lor deosebitele steaguri ale boierilor. Să vede oraşul Suceava. Intrare în dreapta, în stînga şi în fund. Cîţiva copaci...

SCENA I

Mogîrdici şi Sandomir.

(La o mescioară, Mogîrdici se-ncearcă să facă o scrisoare. Pe obrazul stîng are cicatricea unei tăieturi adînci.)

Mogîrdici *(cu figura luminată)*: Aşa... ba nu... Am sărit o slovă... Care dracului de slovă?... Sandomir, tu eşti cărturar, am scris bine? „Dî-a-gî-ă Mă-i-ie, că sî-î-t be-i-ne şi îţ schi-i-u ca-să af-af că-m... că-m... ult aîş da casă af-af"...

Sandomir *(rîzînd)*: Cui scrii?

Mogîrdici *(serios)*: Ei!... Pe la Braşov, lîngă Feldioara...

Sandomir: Ei, cui, ei?

Mogîrdici: Ei... drăguţei mele... E, şi de ce nu?... Ce rîzi? Ce rîzi?... Nasul meu nu mai e vînăt ca orşavul de prune...

Sandomir *(rîzînd)*: E frumoasă?

Mogîrdici: Cum să nu?... Cam groscioară, cam otova, că nu ai şti unde i-ar fi mijlocul... Mîinile,

ca ţurloaiele mele... Şi obrajii rumeni şi tari, să spargi nuci cu cărămida... E zidită din plin şi ai ce săruta... Şi bună, bună, ca smîntîna... Eu îi ziceam „hai!“ ea „hai!“... Of! îmi-e dragă, Sandomir dragă!... Să fie trei ani de cînd n-am văzut-o, mititica!...

Sandomir: E romancă?

Mogîrdici: Da, săsoaică? Doamne, iartă-mă!... Din Săcele... Am lăsat-o la un sas cu anul... Ce rîzi? Cînd vornicul Groza îşi trase oştile, eu îi zisei: „Mă duc, Marie!“ şi mă înecară lacrămile. Şi ea: „D-apoi oi umbla sănătos.“ Şi mă privi blînd ca un viţel... Ce rîzi?... Că n-o fi ca boieroaicele voastre... să le faci mototol, ca p-un ştergar, şi să le bagi în sîn! Mă crezi?... Eu n-o puteam ridica de jos... Că sus ar fi rămas de nu s-ar fi pus ea jos... U! u! bat-o focu şi norocu!

Sandomir *(rîzînd)*: Şi e cu anu?

Mogîrdici: Ai?... Cu anu, fireşte... n-o să fie cu ziua!

SCENA II

Mogîrdici, Sandomir, Corbea şi Cremene.

Cremene: A, ce mai faci, Mogîrdici?.., Sandomir: Să fie patru ani de cînd nu v-am văzut... Cum o duci cu băuturica?

Mogîrdici: Slavă Domnului... adevărat Domnului... Ne-am lăsat şi eu de ea, şi ea de mine...

Cremene: Cine-ar fi zis?...

Mogîrdici: Vodă a zis... Şi ce vrea vodă aia e!... Că mă luă şi mă dete pe mîna a trei pui de zmei... Pîine, brînză, apă şi cal... Şi trei săptămîni mă goniră legat de cal. În ziua întîia, maică, măiculiţa mea, crezui că murisem... A doua zi, murisem şi înviasem... Şi după trei săptămîni, uşurel ca o pană...

C r e m e n e: Mare minune!...

S a n d o m i r: Dintr-un bleau să stoarcă aur! *(Corbea surîde.)*

M o g î r d i c i: Ce, mă mutule, nu este așa?

C o r b e a: De n-ar fi fost vodă cum e, tu ai fi fost cum erai...

M o g î r d i c i: Bine, călare, călare... O pornirăm în secuime. Pe mine mă puse în streajea întîia, cu cercetașii, să vestim care pe unde e... Copoi alergînd de colo-colo, pe dîmburi, prin mocirle, prin stufișuri... Pămîntul mi se părea ca-n palmă... Dădui de dușmani, închisei ochii. Mă repezii, fără să vreau, cu vro douăzeci de voinici, ca într-o ocnă. Îi spărserăm. A doua oară ținui ochii deschiși cît putui. Și „hea" ei, „hea" și eu. Îi risipirăm... Azi așa, mîine așa, pînă mă deprinsei cu moartea și începui să trăiesc. Pe noi, moldovenii, ne-a fost așezat Dumnezeu așa, că, de voim să trăim, să învățăm să murim... La rînd... fiecare... Că, de-ți vine rîndul, zvîrli mîinile într-o parte, pui capul la pămînt, și pace... Ia să vă spui eu una... N-o s-o credeți... De frică, îndrăznesc... În fitece noapte îmi zic: „Mîine am să mor!" „Ei și dacă ăi muri, ce?"

C o r b e a: Așa te vreau, Mogîrdici!

M o g î r d i c i *(ca și cum ar juca):* He-he-he!

C r e m e n e: Nu pricep așa prefacere.

M o g î r d i c i: Ce nu pricepi tu?... De mult n-ai văzut pe vodă Rareș!... Cînd se uită, măsoară. Face semn unuia să iasă. Ținteşte ochii ca păcura. Și zice: „Viața ta, ca și a mea dopotrivă. De ce ți-e frică?... Să nu mergi de voi rămînea la urmă"... Și-și ține cuvîntul... Ei, mă flăcăi, mă, ce[e] lumea asta? Au un mușuroi de furnici, au un cîrd de șoimi. Dupe cum e vodă, e și țara! Că nu e țară ticăloasă nicăieri. Ci domn, crai, chezar, ticăloși. Eu, bețivul de pe vremea lui Ștefăniță, ajunsei miașul cu scările de fier supt Petru-vodă...

C r e m e n e: Da' cin' te-a sărutat pe obraz?

M o g î r d i c i: La Feldioara, un cavaler, turnat în fer, c-o sabie dreaptă și grea... Și m-am repezit, lac de sînge, pe el... că auzii pe vornicul Groza... „Snopește-l, Mogîrdici, snopește-l!“ Ah! vornicul Groza e și mare! Dar să-l vezi la mînie! Ca un uriaș să năpustește! Dupe ce fărîmarăm oastea craiului Ferdinand, am zăcut la Feldioara ca la două săptămîni... că de nu zăceam n-aș fi dat peste Maria...

S a n d o m i r *(rîzînd)*: A! îi ticluiește cărți...

C r e m e n e: Știi să scrii?

M o g î r d i c i: E, e... ceac-pac... nu ca logofătul Toader!

C r e m e n e: Mie nu mi-a intrat în cap...

S a n d o m i r: Dacă nu iubești...

C o r b e a *(pe gînduri)*: Și dacă ai iubi?

S a n d o m i r: Ce nu face omul cînd iubește! Omul deștept e mai deștept, nărodul e mai nărod. Omul deștept... nu știe carte? Să pomenește într-o bună zi scriind. Nărodul merge pe calea bătută? Să pomenește dînd în gropi...

S a n d o m i r: Ei, pe la voi cum fuse, Cremene?

C r e m e n e: Cum să fie? Ca pe la tătari... I-am bătut? S-au dus în pustiuri. Ne-au bătut? Am tulit-o înapoi. Și iar i-am bătut, și iar ne-a bătut, și iar i-am bătut, pînă au căzut la pace... Și-am intrat la dragoste c-o tătarcă...

M o g î r d i c i: Ptiu! Spurcatule!

C r e m e n e: Nu cum crezi tu... O fetișcană măruntă, subțirică, cu nițel păr bălai, cu ochi mici-mici, pornind de la tîmple în jos. Șase luni a rîs fără să-mi dau seama de ce. Cînd fu să plecăm, eu o sărutai...

M o g î r d i c i: Și eu am sărutat pe Maria... zău așa!

C r e m e n e: ...și ea-mi zise: „Tu, moldavska... he, he... *(semn că se duce)* și tu“... *(Semn că nu se mai întoarce.)* Și începu să plîngă, să plîngă...

M o g î r d i c i: Maria n-a plîns... De ce n-a fi plîns? *(Rîsete.)*

C r e m e n e: O luarăm înapoi. Ea, biniişor, se aținu de oblîncu șelei, și merse, și oftă, ca la două ceasuri. Scoase din sîn o turtă albă, mi-o dăte și-mi făcu semn... „Moldavska... îm... îm"... O sărutai. Închise ochii și mă sărută. O lăsai în drum și pornii. Mă uitai îndărăt. Ea, acolo. Tîrziu, întorsei capul. Ea, ca o mogîldeață, acolo. Pînă n-o mai văzui... Și așa!... Dar tu, Corbeo, cum făcurăți la Obertin?

(Mogîrdici se uită să nu vie Petru Rareș.)

C o r b e a: La Obertin ne bătu Dumnezeu, nu leșii. Că s-arătă pe cer o stea cu coadă, cu coada încotro vine Moldova și cu capul luminos încotro cade Polonia. Și Tarnovski, hatmanul leșilor, plăti bocitoare să căineze p-ai noștri că vor fi bătuți... Cum află Petru-vodă, le trase vergele la spate și le luă la goană. Dădu bătălia și pierdurăm... Eu căzusem... A treia zi mă deșteptă o nălucă blîndă, blîndă... o!

S a n d o m i r: Așa a fost să fie.

C r e m e n e: Da' ce e cu năluca ceea, Corbeo?

C o r b e a: Nu știu.

S a n d o m i r: Era frumoasă?

C o r b e a: Da.

M o g î r d i c i: Era bălaie?

C o r b e a: Da.

S a n d o m i r: O iubești?

C o r b e a: Î...

S a n d o m i r: Ai mai văzut-o?

C o r b e a: Da.

C r e m e n e: I-ai vorbit?

C o r b e a: Nu.

M o g î r d i c i: Ba eu, s-o văz p-a mea, toată ziulica i-aș vorbi. I-aș zice: „Hai!" Și mi-ar răspunde: „Hai!" *(Sandomir și Cremene rîd.)* Ce rîdeți?

C r e m e n e: Și ce faceți în tabără?

S a n d o m i r: Muncim.

M o g î r d i c i: Ne trudim ciolanele să nu să deprindă cu lenea. *(În stînga se aude zgomot.)* Vine! *(Cîteșipatru șed drepți.)*

SCENA III

Petru Rareş, logofătul Baloş, vistiernicul Matiaş, spătarul Şandru, doftorul Şmil şi cei de mai sus.

(Petru Rareş, cu braţul drept înfăşurat, şi dupe el vin boierii.)

Petru Rareş *(îşi scoate coiful. Se vede o şuviţă de păr alb)*: Bine, Corbea? *(Corbea tace şi dă din cap. Rareş surîde.)* Bine, Sandomir?

Sandomir: Să trăieşti, măria-ta!

Petru Rareş: *(necontenit gesticulează cu mîna a rănită)*: Semeni cu tat-tău. Da, da, ai cu cine semăna.

Logofătul Baloş: Începe şi el... ce să facă?

Petru Rareş: La luptă pui capul în piept şi te duci, şi-n urma ta, ceata, şi-ncotro s-aude „bu-bu-bu", acolo eşti şi tu şi ceata ta. Tocmai ca tat-tău. Neamul Bubuiugilor... Mogîrdici, bine? Mai... *(Semn că trage la măsea.)*

Mogîrdici *(ruşinat şi sfios)*: A! nu, măria-ta!

Petru Rareş *(lui Cremene)*: A!... Tu cine eşti?... Î... Miaşul Cremene... De patru ani nu te-am văzut... Ba, da... v-aţi purtat bine... Mai ales două cete de ţărani... V-aţi coborît prin Buceag? Aţi vînat cai sălbatici?

Cremene: Vînat, măria-ta.

Petru Rareş: Ce-aţi ucis mai mult?

Cremene: Armăsari, măria-ta.

Petru Rareş: Aşa e... Ca şi oamenii, armăsarii trec în faţa primejdiii, şi cu copitele lor, de trei ori ca copita calului nostru, bat tina pe loc, în ploaia săgeţilor, pînă să nomolesc şi-i prind tătarii cu arcanele.

Cremene: Şi-i mănîncă la chefuri mari...

Petru Rareş: A, da, să zice că au carne dulce, şi tătarii au carne spurcată... *(Îl bate pe umăr.)* Bine... Bine... O! dacă toţi ostaşii mei ar fi ca voi... aş lua Buda, şi-n locul steagului verde cu cornul de lună pe turnurile ei ar fîlfîi prapurul Moldovei!

Logofătul Baloş: Au să fie, că au de unde învăţa.

Şmil: Dacă-mi dai voie... Nu tot cu mînul ăl rănit... Încă cinci-şase zile... doar n-a fi foc...

Petru Rareş: Te-am adus din Crîm ca să... De ce venişi trei zile dupe... O! Săraca Maria, doamna tinereţelor mele chinuite!... Să uit... Să mă gîndesc la Elena Despotovna... Şi nu pot să uit...

Vistiernicul Matiaş: Dacă omul şi-ar aduce aminte de toate în fitece clipă, pe lume n-ar mai fi decît spînzuraţi şi nebuni...

Petru Rareş: Da, da... Te-am adus din Crîm să-mi fii slugă, şi tu mi-eşti stăpîn, Şmil...

Şmil: Cine slujeşte e stăpînul adevărat. Sluga face ce vrea sau ce poate. Stăpînul primeşte, că n-are încotro. Va să zică, el suferă ca să-l slujească altul în loc să se slujească singur. Care va să zică, stăpînul e slugă şi sluga stăpîn... Şi dacă ţi-e slugă Martin şi Neacşu, de ce n-aş fi eu stăpîn pe mîna care te doare? Cînd te slujesc acolo unde te doare, măria-ta te supui... Cine e stăpîn şi cine e sluga?

Petru Rareş: Tu, Şmil... glumind strecori adevărurile...

Spătarul Şandru: Dar cînd măria-sa porunceşte să-ţi... *(Semn că-i taie capul.)* Cine e stăpîn şi cine e slugă?

Şmil *(rîde)*: Măria-sa e slugă, căci binevoieşte a-mi lua de pe umeri ceea ce nu-mi face trebuinţă. *(Sever.)* Nu cu aia, nu cu aia... Măria-ta... Am să ţi-o leg de gît...

Petru Rareş *(surîzînd)*: Şmil, aşa vorbeai cu părintele meu, Ştefan cel Mare?

Şmil: A!... Ştefan?... Ştefan era bătrîn şi eu tînăr... Măria-ta eşti tînăr...

Petru Rareş: O! tînăr!

Şmil: ...şi eu butrîn. Pe vremea lui Ştefan, de m-ar fi tăiat, mi-ar fi părut rău. Pe vremea măriei-tale... aş scăpa d-o belea. Pe Ştefan nu-l căutam

eu, ci mai mult el pe mine. O singură dată a țipat, cînd l-am ars la picior, și atunci a avut tăria să se prefacă că spune cum a țipat tatăl său Bogdan, ucis la Răuseni... Măria-ta gemi uneori...

P e t r u   R a r e ș: Gem, dar rabd.

Ș m i l: Rabzi, dar gemi.

P e t r u   R a r e ș: A... acela era un sfînt!

Ș m i l: Care stăpînea durerea.

P e t r u   R a r e ș: Și eu sunt un om...

Ș m i l: Luptînd cu durerea... *(Lui Baloș.)* Grozav seamănă cu taică-său!

P e t r u   R a r e ș: O! Șmil, Șmil...

Ș m i l: Iar cu aia?... Dumnezeu a făcut pe om cumpănit, că de l-ai tăia în două, ce ar fi într-o parte ar fi și-n ceailaltă. Doi ochi, două urechi, două picioare, două mîini. De se îmbolnăvește un ochi, vezi cu celălalt, de se bolnăvește un picior, apeși mai mult pe celălalt, și de surzești d-o ureche, auzi cu ceailaltă... Măria-ta faci ca un surd de o ureche, care ș-ar pleca urechea a surdă ca să auză șoaptele...

P e t r u   R a r e ș *(zîmbind)*: Ei, cum e asta, Șmil?

Ș m i l: Cum să fie? Mai mișcă și cu stînga, nu tot cu dreapta... Crezi că Dumnezeu ți-a atîrnat pe stînga degeaba?

P e t r u   R a r e ș: Copiii, doftorii și femeile, stăpînii noștri... Cîți suntem, Corbea?

C o r b e a: Trei...

P e t r u   R a r e ș: Și cu cinci ai lui Cremene, fac?

C o r b e a: Trei și cinci...

P e t r u   R a r e ș: Trei mii cinci sute... Zgîrcit la vorbe, adevărat ostaș... Lucrează flăcăii?... Nu puneți buștenii groși... Să treacă Suceava cum or putea... Și călăreții de cîte trei ori pe zi...

M o g î r d i c i: Cît e timpul bun...

P e t r u   R a r e ș: Cît e apa mare... Baloș... *(Întinde mîna stîngă.)*

L o g o f ă t u l   B a l o ș: Iacă-le, măria-ta.

(Îi dă 4 pergamente cu 4 peceți roșii.)

P e t r u   R a r e ș: Corbea... Sunt patru sineturi pe cari le dau la patru cete de țărani, boierindu-i pentru purtarea lor cea falnică. Viteji au fost, viteji-i fac. Ceata lui Pistrițu, a lui Fuior, a lui Stîncă și-a lui Buză-Lată. Îi pui în stăpînire ohavnică asupra moșiilor și pustiurilor ce le grăiesc la fitece sinet pentru fitece ceată. D-aci înainte să fie oameni slobozi, ei și urmașii lor. Mîine vor primi postav de vestminte, cai domnești, frîuri și șei cu scări de fier. Duceți-vă, adunați-i și citiți-le... Șmil... *(Îi face semn să iasă.)*

(Vin din dreapta vornicul Groza, Trotușanu și pîrcălabul Liciu.)

SCENA IV

P e t r u   R a r e ș, logofătul B a l o ș, vistiernicul M a t i a ș, spătarul Ș a n d r u, vornicul G r o z a, T r o t u ș a n u și pîrcălabul L i c i u.

P e t r u   R a r e ș: Venirăți... Vine și doamna?

P î r c ă l a b u l   L i c i u: Da, măria-ta.

P e t r u   R a r e ș: Turcu a plecat?

V o r n i c u l   G r o z a: Plecă, măria-ta.

P e t r u   R a r e ș: Să se ducă... Turci, lacomi, nu se mai satură. Și nu vor dar, ci vor...

L o g o f ă t u l   B a l o ș: Haraciul pe patru ani...

P e t r u   R a r e ș: Cum?

L o g o f ă t u l   B a l o ș: Merge p-al cincelea de cînd...

P e t r u   R a r e ș: Meargă și p-al zecelea... peșcheș, dar, da... haraci, plată de supus... nu!

L o g o f ă t u l   B a l o ș: Haraci ne cer...

P e t r u   R a r e ș: Nici peșcheș!... Am cheltuit destul cu Ungaria, cu Polonia și cu tătarii... O! de ce nu se unește creștinătatea supt chezarul Carol și nu pornește ca un potop să prididească puterile lui Soliman și să azvîrle pe necredincioși dincolo de mările frumoase și grecești!

Bani, bani, pentru sultan, pentru vizir, pentru pașale... O țară de vîndut... și le cumpără pe toate! Banii ne trebuie să plătim joldul ostașilor, să clădim locașe pentru iertarea păcatelor noastre și pentru cei ce vor veni după noi, ca să ne cinstească știindu-ne cine-am fost... Împodobește Voronețul, zidește din pajiște Pobrata, biserica Sfîntului Dumitru din Suceava, biserica Uspeniei din Baia, Sfînta Parascheva din Tîrgu-Frumos, biserica din Hîrlău, Mînăstirea Secul din Munții Neamțului, dă ce-i trebuie bisericei piscupale din Vad... Banii să isprăvesc... Și d-aș avea, n-aș da turcului măcar de l-aș vedea cu ochii scurși!

Vornicul Groza *(trage sabia)*: Să-i dăm...

Spătarul Șandru: Pînă n-o mai putea!

Petru Rareș: O, dacă obștea creștinilor s-ar aduna într-un sobor, i-aș spune eu cîte păcate are și de ce-și bate joc de ea fiara din Țarigrad...

Pîrcălabul Liciu: Aș sluji cu dragă inimă cu steagul nemțesc, spaniol or franțuzesc, pe dasupra prapurului nostru...

Trotușanu: Visuri...

Petru Rareș: Cine nu visează nu vede. Cine nu vede nu se apără. Cine nu se apără piere... Și pentru cei sortiți pieirei nu ne răcim gura degeaba...

Trotușanu: Viața este un vis...

Petru Rareș: Vis... cînd se sfîrșește viața... Dar ce lăsăm dupe noi urmașilor noștri e și-un fapt, și-un drept, și-o putere de-a trăi... Moștenitorii noștri nu ne vor măsura viața dupe bucuriile ei, ci dupe jertfele pe care le-am făcut știind că ne jertfim pentru bucuriile lor... Eu m-am suit pe Ceahlău și-am făcut ochii roată, și-am plîns ascultînd, ca în vis, jalea aceluiași neam risipit la trei coroane deosebite... În Ardeal să lasă pe trei văi — a Someșului, a Mureșului și-a Oltului — moldoveni sadea... M-am tras pe munte-n jos și-am privit pe trecătoarea Oituzului ca pe-o fereastră și-am visat! Și-am biruit

la Feldioara, la Brașau, la Cetatea-de-Baltă, la Ciceiu, la Rodna, la Unguraș, la Bistrița, oștile craiului Ferdinand și-ale chezarului Carol. Am stăpînit Ardealul, și n-am ieșit din el decît amenințat de bunul meu prieten Ianăș Zapolia... eh!... că să plînge turcului... ah! turcu!... de nu mă voi întoarce acasă la mine. Nu vă uitați c-am fost cînd cu Ferdinand, cînd cu Zapolia, întîi cu Ferdinand, apoi cu Zapolia, și iar cu Ferdinand, și iar cu Zapolia... Am înșelat ca să nu fiu înșelat! Mi-e totuna au cu Zapolia, au cu Ferdinand. Numai să deprind pe moldoveni să se plimbe d-a cindea muntelui ca la ei acasă!... Că ar fi vro primejdie d-ar fi Ferdinand pe scaunul Ungariei, fiind fratele chezarului care împărățeș e peste atîtea limbi și neamuri?... Năluciri!... Să ne apropiem noi de chezar, să-i scurtăm din drum, luînd Ardealul!... O! eu am visat! Să viseze și urmașii mei!

Vistiernicul Matiaș: Ai făptuit... Ferdinand îți întărește stăpînirea Bistriței, a Rodnei, a Ciceiului, a Ungurașului, a Cetății-de-Baltă, cu satele lor dimprejur.

Petru Rareș: Am adăogat la visele marelui Ștefan și visul meu! Am moștenit Ciceiul și Cetatea-de-Baltă, am crescut moștenirea cu Rodna, cu Ungurașul și cu Bistrița... Ah! Șmil, Șmil, vindecă-mi mîna, că am de lucru cu leșii... Pocuția, cea cu 300 de sate și 50 de tîrguri, e-a noastră!... Ah! *(Se plimbă agitat.)*

Trotușanu: Norod mic, vise mari...

Vornicul Groza: Șiit! Taci!

Petru Rareș *(tresare)*: Mic ești tu! Moldova nu e mică!... Neamul care să crede mic se micșorează!... În lume nu poți trăi cerșind, căci nu e loc de pomană pentru cerșetori!

Trotușanu: Să se împlinească rîndurile... prea au pierit mulți...

Petru Rareș: Să nu numărați și să nu vă numărați! E cin' să numere!... Uf!... Duceți-vă și

rînduiți, c-au să pice copiii lui Gritti... *(Boierii ies prin stînga.)* Eeee, Trotușanu e mîhnit... nu e slujbă pentru el!... Și mai sunt și alți boieri... hî!...

SCENA V

Petru Rareș, Genunea și mai tîrziu **Șmil.**

Genunea *(intră prin dreapta, bate din picioare și-i pune mînele la ochi):* Te-am speriat!

Petru Rareș: Oh, mi-a sărit inima!

Genunea: Cine sunt eu?

Petru Rareș: Tu?... Baba Dolca.

Genunea: Nu.

Petru Rareș: Oana...

Genunea: Nu... Are să vie.

Petru Rareș: Despotovna!

Genunea: Nu...

Petru Rareș: Ei, cin' să fie... cin' să fie?...

Genunea: Nu ghicești?

Petru Rareș *(rîzînd):* Dacă te-ascunzi...

Genunea *(își ia mînele de la ochi):* Eu sunt, măria-ta!

Petru Rareș: Tu?... Tu ești o pasăre măiastră care iei grijile și dai bucuriile.

Genunea: Eu?... O! ho! ho! *(Sare repede la Rareș și dă să-i ia mîna.)* A, nu p-asta... că mi-a zis Șmil p-astălaltă... *(Îi sărută mîna. Rareș o sărută pe obraz. Genunea îl sărută repede pe obraz.)*

Petru Rareș: A?... Ce-ai făcut?

Genunea: N-am făcut bine, măria-ta?

Petru Rareș: Așa face numai doamna Elena...

Genunea: Așa face numai doamna Elena... Și de ce face numai Despotovna?

Petru Rareș: Fiindcă m-am cununat cu ea, Nunea... cu tine...

Genunea: Da, cu mine nu te-ai cununat...

P e t r u R a r e ş: A! nu mai începe... Te spui tătână-tău să te-astîmpere, că eşti neastîmpărată...

G e n u n e a: O, i-am spus tatii de mult...

P e t r u R a r e ş: Ei, şi ce ţi-a zis?

G e n u n e a: M-a certat... Mi-a spus că măria-ta eşti mare şi eu sunt mică, că eşti stăpîn şi eu sunt roabă, că eşti bărbat şi eu fată...

P e t r u R a r e ş: Ei, şi tu ce-ai zis?

G e n u n e a: Ce să zic? nimic... Toate le ştiam fără să mi le fi spus nimeni...

P e t r u R a r e ş: Ascultă, Nunea!... Cum venişi înaintea celorlalte?

G e n u n e a: Călare...

P e t r u R a r e ş: Călare?... Voiniceşte?

G e n u n e a: Da... voiniceşte...

P e t r u R a r e ş: Am să te fac miaş de viteji, ca pe Sandomir...

G e n u n e a: Ah! ce bine-mi pare!... Tata mi-a făgăduit că mîine mă face viteaz, şi pururea mîine e azi, şi nu mai vine mîine, şi mereu aşa... El rîde şi mie-mi vine să plîng... Vreau, măria-ta, cu măria-ta la război!

P e t r u R a r e ş: La război?... O! războiul e crîncen şi tu eşti fragedă. La război e urlet, şi nînchezat de cai, şi ţipete de oameni, şi lacrămi, şi sînge, că doi munţi de s-ar izbi în capete, n-ar fi aşa de cumplit...

G e n u n e a: Te văz orunde întorc ochii... Şi de-i închiz te văz şi mai bine... Cînd mă culc, zic în gînd: „Doamne, dă domnului nostru biruinţă asupra duşmanilor noştri, viaţă nesfîrşită şi fericire... neturburată cu Elena Despotovna, doamna noastră!“

P e t r u R a r e ş: Da, da, neturburată...

G e n u n e a: Şi mi-apari şi mai frumos, şi mai viteaz...

P e t r u R a r e ş: Nunea, tu ştii ce simţi?

G e n u n e a: Eu, ce simţ?

P e t r u R a r e ş: Tu ştii ce vrei?

G e n u n e a: Nimic, să te privesc...

Petru Rareş: Du-te, Nunea, du-te... Or nu. *(O ia de mîini şi să uită drept în dreptul ochilor ei.)* Tu ştii că am doamnă?...

Genunea: Da...

Petru Rareş: ...că am copii?...

Genunea: Da...

Petru Rareş: ...că sunt... priveşte bine... că sunt bătrîn...

Genunea: A, nu...

Petru Rareş: ...că tu eşti fata celui mai credincios şi celui mai mare din sfetnicii mei?...

Genunea: Da...

Petru Rareş: ...că tu eşti fecioară...

Genunea: Da... da...

Petru Rareş: Ei, atunci, ce vrei?

Genunea: Să te văz biruind cum biruişi d-atîtea ori...

Petru Rareş: Sunt ostaş... dar sunt domn!... Vino încoa, Nunea, să te sărut... *(O sărută în creştet şi-şi lasă capul pe capul ei.)* Dumnezeu mi-a primit rugăciunea mea pornită din inimă curată... Mi-a gonit patima care se ivise pe furiş... şi-n sufletul meu a revărsat pace şi linişte! *(O sărută din nou.)* M-ai înţeles, Nunea?

Genunea: Da, măria-ta, da!

Petru Rareş: E, ai să mergi la război...

Genunea: Cu măria-ta...

Petru Rareş: Cu mine... Roagă-te de Şmil să-mi îndrepte mîna... şi gata...

Genunea: Unde e Şmil?... Şmil!... *(Şmil vine prin dreapta.)*

Şmil: Cine mă cheamă?... D-ta, Nunea?

Genunea: Mîna domnului la loc, degrab', să sufli şi să-i treacă...

Şmil *(surîzînd):* Sufli în foc cînd să stinge, şi focul s-aprinde degrab'... Mîna domnului nu s-aprinde... ea trebuie să se prinză încet, încetişor... Dumneata ştii să ţeşi pînză?

Genunea: Da, ştiu...

Şmil: Ce-ai gîndi de mine cînd ţi-aş aduce tort în jurubiţe şi ţi-aş zice: „Nunea, pînă mîine să fie cămaşa gata?"

G e n u n e a: Să urzesc, să pui pe sul, să țes, să nălbesc, să croiesc, să cos... Aș gîndi că ești nebun...

Ș m i l: Că sunt nebun?... Iu nu gîndesc așa de dumneata. Iu am răbdare și aștept să urzească, să țească, să nălbească rana domnului. Și peste șase zile... cînd cămașa va fi gata... voi sufla și-i va trece într-o clipă...

G e n u n e a: Cine țese rana domnului?

Ș m i l: Eu știu? Poate Al-de-sus... Știu că țese și pînza e gata mai curînd sau mai tîrziu... Ca la femei... Una vrednică, alta leneșe... Una în două săptămîni n-are ce-alege... alteia, două luni... și-i mai trebuie încă două...

P e t r u R a r e ș: Ai înțeles, Nunea?

G e n u n e a: Rana... pînza... Nimic...

Ș m i l: Da' ce trebuie?... Tînără ești, frumoasă ești, cuminte, nu știu... Ce-i trebuie?... Ce-i trebuie ei nu e treaba mea... și treaba mea nu-i trebuie ei...

P e t r u R a r e ș: Șmil...

Ș m i l: Iacă, ascult...

P e t r u R a r e ș: Ce-ai face tu dacă o păsărică ar zbura din colivia vecinului în brațele tale?

Ș m i l: D-ar fi frumoasă, i-aș smulge cîteva pene... și aș duce-o iar în colivia vecinului.

P e t r u R a r e ș: Și dă ar veni iarăși?

Ș m i l *(rîzînd):* Ar veni iarăși?... Las' să vie... Dacă-i place...

G e n u n e a: A, nu, șase zile... prea mult.

P e t r u R a r e ș: E, și dacă păsărica n-ar pricepe ce vorbim...

Ș m i l: N-ar pricepe ea... *(Se uită la Genunea. Ridică din umeri.)*

P e t r u R a r e ș: Și dacă vecinul ți-ar fi prietenul cel mai bun... și tu domnul țării?...

Ș m i l: Iu... *(se uită la Genunea)* i-aș zice: Genunea...

G e n u n e a: Ce e, Șmil?

Ș m i l *(o dă la o parte):* Iu i-aș zice așa... Vin să te sărut, și aș săruta-o cum sărutați voi pe Maica Domnului...

G e n u n e a: Pe mine?

Petru Rareş: Aşa am făcut şi eu cu ea...

Genunea: Cu mine?

Petru Rareş: Da, cu tine! *(O îmbrăţişează. Apar din dreapta Elena-doamna, Oana, Nastasia, Dolca, hatmanul Mihu, Crasneş şi Cosma. Petru Rareş o lasă repede pe Genunea.)* Deşi n-aş fi avut de ce...

Şmil: Norii pătează cerul pentru cei de jos...

SCENA VI

Petru Rareş, Genunea, Şmil, Elena-Doamna, Oana, Nastasia, Dolca, hatmanul Mihu, Crasneş, Cosma şi mai pe urmă Corbea.

Oana *(să repede la domn şi-i sărută mîna)*: A, fratele meu ăl bun şi domnul nostru ăl mare, cînd te uiţi tu la mine, mi-aduc aminte că tu şi cu mine suntem din aceeaşi mumă şi din acelaşi tată; tu zămislit dupe o biruinţă şi eu înainte d-a birui... Şi de aceea ieşişi tu băiat şi eu fată. Frumoasele tale plete, cum le-au încărunţit grijele ţării...

Elena-Doamna: Doamne *(îi sărută mîna, o sărută pe obraji)* îmi lăsai copiii jucîndu-se d-a ostaşii... Iliuşcă trînti pe Ştefănel şi Ştefănel voi să muşte pe Iliuşcă... Îl oprii: „Nu, mamă, că nu e la război". Şi el, cu lacrimile-n ochi: „Să nu afle tata!" O! Despotovna, părăsişi astfel pe copii pentru asemenea sărutări... Ce fericită eşti!

Genunea: Ce fericită eşti!

Elena-Doamna: Nu-i aşa, Nunea?

Petru Rareş: Şi Dolca de ce s-a ţinut dupe voi ca un cîine bătrîn şi credincios?

Elena-Doamna: De azi-dimineaţă, ne-a zis, aci mie, aci Oanei, aci Nastasiei: „Să mă duceţi la domn, c-am să-i vorbesc". Şi ea, care nu mai vede, vorbeşte de vedenii.

Nastasia: Nu vede şi-a început să nu mai auză.

Petru Rareș: Bunico, vino-ncoa.

Dolca *(tremurînd)*: Parcă auz glasul lui...

Petru Rareș: Nu într-acolo, bunico... Aci... Așa...

Dolca *(tremurînd)*: Să sărut mîna lui Petru, fiul lui Ștefan, nepotul lui Alexandru, ctitorii Moldovei...

Petru Rareș: Nu... nu așa, bunico...

Dolca *(îi pipăie mîna rănită)*: Inelul cu pecetea... mîna...

Petru Rareș: A, bunico, mă doare...

Dolca: Eu ți-am pricinuit durerea?

Șmil: Tu nu mai ești pricină nici de dureri, nici de bucurii...

Dolca: Ce-ai zis, măria-ta?

Petru Rareș: Ce te-aduce, bunico?

Dolca *(tremurînd)*: Azi-noapte — cum piroteam cu cojoaca în spinare — odată se făcu lumină, și-un înger pică din cer, și-mi zise: „Spune domnului să nu-i taie, să nu-i spînzure, să nu-i tragă în țeapă, să nu-i otrăvească, să nu-i înece". Și mi-a zis: „Spune domnului să se strîngă de pe drumuri, ca să nu se-ntoarcă și biruitor și biruit" Și pieri și îngerul și lumina... E poruncă de la cel care poruncește celor văzute și nevăzute, și ține pămîntul pe ape, și nu i-ar fi întru nimic să-l sufle ca p-un gunoi din palmă... Să m-asculți, maică, că nu m-asculți pe mine!

Cosma: Cam greu ce vrei dumneata, mătușe...

Crasneș: Să nu se întoarcă biruitor și biruit...

(Elena-doamna și Nastasia se închină.)

Petru Rareș *(pe gînduri)*: Ce vă închinați? Credeți ce spune bătrîna?

Elena-Doamna: A, nu, măria-ta, dar vorbele ei...

Nastasia: Și cum stă!

Dolca *(cu ochii spre cer)*: I-am spus... I-am spus...

(Elena-doamna se vîră în Petru Rareș. Genunea îl ia de pulpana vesmîntului.)

Ș m i l: Urmele unei case prădate de tîlhari... La început nu-i cunoaștem și ne jucăm cu ei, pe urmă le facem cunoștință și ne plac, și-i chemăm, și vin... apoi se-nmulțesc și stau pe capul nostru, și încep să ne fure, și în cele din urmă ne jefuiesc...

E l e n a - D o a m n a: Cine, Șmil?

Ș m i l: Tîlharii...

E l e n a - D o a m n a: Care tîlhari?

Ș m i l: Ăi care-ți plac și dumitale... și-mi sunt cam grei mie... Ăi care te fac pe dumneata așa de frumoasă și pe mine așa de urît... Anii, măria-ta... anii, care i-au prădat auzul, văzul, mirosul și mințile!

P e t r u R a r e ș *(pe gînduri, caută):* Să nu-i tai, să nu-i spînzur... Ți... *(Să duce la o peșteră. Privește. Să gîndește.)* A! să vie Corbea!... Bunico, ce-ai visat se va izbîndi.

D o l c a *(tremurînd):* N-am visat, am văzut... Și ce văz, de cînd nu mai văz, se împlinește...

(Intră Corbea și, zărind pe Genunea, încremenește.)

P e t r u R a r e ș: Corbea, ai vrun ostaș zidar?... Unde te uiți?...

C o r b e a : Cum, măria-ta?

P e t r u R a r e ș *(răstit):* E vrun ostaș zidar?

C o r b e a: Nu, măria-ta, nici un ostaș nu e zidar... Sunt mai mulți care au fost zidari și sunt ostași... Unul a zidit la meterezele Ciceiului din porunca vlădichii de la Vad... dar vlădica de la Vad a luat pe Vlad din Ciceu și l-a pus ostaș...

P e t r u R a r e ș *(zîmbind):* Să te ferească Dumnezeu de mutul care vorbește!... Ei, mă omule, ai un ostaș — fie și Vlad al vlădichii de la Vad — care să zidească această bortă?

C o r b e a: Am!

P e t r u R a r e ș: Să vie încoa, cu mistrie, cu pietre și cu moloz...

(Corbea iese repede prin dreapta. Vin și ceilalți boieri.)

SCENA VII

Cei de sus și logofătul B a l o ș, vornicul G r o z a, vistiernicul M a t i a ș, A n d r e a, A n t o n i o, un călău și mai mulți iunaci.

L o g o f ă t u l B a l o ș: S-apropie, măria-ta...

V i s t i e r n i c u l M a t i a ș: Să văd... și n-au să se mai vază!

E l e n a - D o a m n a: Vin talienii?

G e n u n e a: Vin?

O a n a *(din mulțime):* Nu li se vede fața, cernită ca și sufletele lor... Orice-au făcut, Dumnezeu să le ierte păcatele!

Ș m i l: Nu să poate, măria-ta, fără să-i judeci...

P e t r u R a r e ș: Cum, să-i osîndesc fără judecată?

Ș m i l: Și dacă nu i-ai osîndi?

P e t r u R a r e ș: Mă osîndesc ei pe mine!

V o r n i c u l G r o z a: Sabia a căzut. Și ei, venind încoa, sunt ca niște osîndiți care ar merge cu capetele în mîini la înmormîntarea lor...

P e t r u R a r e ș: Să plece călăul! *(Călăul se duce.)*

V o r n i c u l G r o z a: De ce?

Ș m i l: Să se ducă la dracu, să-i ceară capul pe tipsie...

(Intră cei doi fii ai lui Gritti, Andrea și Antonio, legați cu mîinele la spate și cu zăbranice negre lăsate pe fețe. Dupe ei, un zidar, cu mistria, ciocanul și găleata cu moloz. Doi ostași i-aduc pietre. Mogîrdici comandă alaiul. Un ungur duce pe o tavă capul lui Gritti, acoperit cu un ștergar. Să opresc. Ungurul pune jos capul lui Gritti. Din mulțime s-aude un oftat.)

P e t r u R a r e ș *(dezvelește capul lui Gritti):* E capul lui Gritti...

M a i m u l ț i: A! al lui Gritti?

P e t r u R a r e ș: ...ocîrmuitorul turcesc al Ungariei... D-ar fi fost capul lui plin de minte ca buzunarile lui de bani, ar fi rîs și azi, ș-ar fi povestit, cu strălucirea lui ușoară, întîmplările din serai și plimbările de pe Vosfor și de pe mările furioase și schimbătoare la față! Și

d-ar putea să mişte buzele, cum curge din şipot apă nesfîrşită, aşa ar năvăli minciunile cu înfăţişarea adevărului! *(Ungurul îi dă o scrisoare.)* De la Zapolia? S-o citim... „Îţi trimeţ capul, plin de deşărtăciuni, al lui Gritti"...

Ş m i l: Nu ştiu dacă a fost vrodată mai deşert ca acum!

P e t r u R a r e ş: Cînd a urmărit ca, din cămătar venețian, să-şi puie pe cap coroana lui Matîaş Corvin... *(Citeşte.)* „Îţi trimit capul, plin de deşertăciuni, al lui Gritti; fă şi tu copiilor lui ce-am făcut eu tatălui lor"...

E l e n a - D o a m n a *(cu milă)*: Păcat! Sunt tineri!

G e n u n e a: Nalţi şi subţiri!

O a n a: Ca două făclii stinse sau care se vor stinge!

P e t r u R a r e ş *(se uită la femei, apoi citeşte)*: ...„A căzut capul aceluia care vroia să fie craiul Ungariei; să cază şi capetele acelora cari au voit să fie"

O a n a: Ce să fie?

P e t r u R a r e ş: Să vă spuie Matiaş!

V i s t i e r n i c u l M a t i a ş: Am aci scrisul vlădichii de Lund, împuternicitul chezarului Carol. *(Scoate scrisoarea.)* În ea glăsuieşte chezarul. *(Citeşte.)* ...„Băgaţi de seamă că Poarta urmăreşte să puie crai Ungariei pe sluga sa Gritti şi pe copiii lui voievozi"...

E l e n a - D o a m n a: Unde?

V i s t i e r n i c u l M a t i a ş *(citeşte)*: ...„Pe Andrea în Muntenia şi pe Antonio în Moldova"...

T o ţ i: A! a!

L o g o f ă t u l B a l o ş: Să vie călăul!

V o r n i c u l G r o z a: Călăul sunt eu!

P e t r u R a r e ş: Nu, nici sabie, nici braţ moldovenesc... Luaţi-le fearele... Andrea, Antonio, intraţi aici... *(Le arată peştera.)* ...Daţi-le două cuţite... Meştere zidar, astupă intrarea...

A n d r e a: Ah! *Dio mio*![1]

---

[1] Dumnezeul meu! (it.)

A n t o n i o: *Madonna mia, aiutaci!*[1] *(Se coboară în peşteră.)*

P e t r u R a r e ş: Şi de vi se va urî cu viaţa, orcînd puteţi muri... Şi spuneţi Dolchii că nu i-am tăiat, nu i-am spînzurat, nu i-am tras în ţeapă, nu i-am otrăvit şi nu i-am înecat...

(Toţi pleacă capul. Zidarul lucrează.)

---

[1] Sfîntă Fecioară, ajută-ne! (it.).

A C T U L III

O dumbravă de stejari aproape de vărsarea Cirimușului în Prut. În față, o rariște. Un cort. În depărtare se văd malurile Prutului. Trunchi de copaci răsturnați.

SCENA I

G e n u n e a, un o s t a ș rănit, C o r b e a, mai tîrziu, Ș m i l.

G e n u n e a *(c-o carte de rugăciuni)*: Dau să mă rog și-mi alunecă ochii pe rînduri... Gîndul, la mîinele lui aspre care mîngîie așa de potolit. O, Doamne, îndură-te, apără și păzește pe domnul țării...

U n o s t a ș *(rănit, vine din stînga)*: Olecuță de vin...

G e n u n e a: Îndată... *(Îi dă ulcica.)* Te doare?

O s t a ș u l: Nu mă doare... Mă ia cu sfîrșeală de la lingurea... Mulțumim...

(Se duce. Corbea vine din dreapta.)

G e n u n e a: A! Corbea... Iar dumneata?

C o r b e a *(răsuflă repede)*: Iar...

G e n u n e a: Cauți pe domn?

C o r b e a: Nu... nu pe domn...

G e n u n e a: Pe vornic?

C o r b e a: Nici pe vornic...

G e n u n e a: Pe tata?

Corbea: Nici pe logofătul Baloş...

Genunea: Ei, pe cine cauţi?

Corbea: Caut pe cineva... M-a trimes...

Genunea: Cin' te-a trimis?

Corbea: Am uitat cine m-a trimes...

Genunea *(surîzînd):* Sufli ca un cal dupe ce-a ridicat la deal o povară...

Corbea: Da, suflu, mai greu ca armăsarul care mă duse-n spinare.

Genunea: Stai... *(I-arată un copac.)* Să-ţi dau niţel vin...

Corbea: Mulţumim, stau...

Genunea: Poftim, bea...

Corbea *(aduce oala la gură):* Am băut, mulţumim...

Genunea: Ai venit repede?

Corbea: Foarte repede...

Genunea: De departe?

Corbea: O, de departe...

Genunea: Dincotro?

Corbea: Dincolo... ba nu, de la apus... nici de la apus...

Genunea *(surîzînd):* Ăi fi venind de undeva...

Corbea: Mi-am uitat ca pămîntul... Să mă odihnesc... Mi-a luat Dumnezeu minţile...

Genunea *(pune mîna pe mîna lui):* Ce căldură ai!

Corbea: Da, am căldură...

Genunea: Şi cum ţi să bate inima!

Corbea: Da, îmi bate...

Genunea: Să te fi certat domnul?

Corbea: Niciodată nu m-a certat domnul...

Genunea: Parcă ieşişi din bătălie...

Corbea: În bătălie n-am inimă...

Genunea: Ei, ce ţi s-a întîmplat?

Corbea: O, nimic...

Genunea *(privindu-l lung):* Corbeo, şi alaltăieri nu ştiai de unde vii şi ţi să bătea inima...

Corbea: Alaltăieri?... Am venit încet... şi dodată o trudă din senin...

G e n u n e a: Alaltăieri... bine... Dar azi?... Fiindcă veniși repede și de departe?

C o r b e a: Să vede... Stai, Nunea!... De ce nu stai?

G e n u n e a: Dumneata ești ostenit, eu nu sunt ostenită...

C o r b e a: Stai... fiindcă... nu ești ostenită...

G e n u n e a *(surîzînd)*: Mai departe or mai aproape?

C o r b e a: Unde vrei, Nunea...

G e n u n e a: Ciudat!... Dumitale ți-e frică de război?

C o r b e a: Mie?... O, nu!

G e n u n e a: Dar îți place?

C o r b e a: Nu știu... De-i place domnului, îmi place și mie...

G e n u n e a: Atunci... povestește-mi cum te-ai bătut la Feldioara...

C o r b e a: M-am bătut cum se bate...

G e n u n e a: Spune-mi peste cîți ostași erai, cum i-ai dus, cum ai luat prapurul crăiesc, cum ai fost rănit, unde, cine te-a îngrijit... așa...

C o r b e a: Să fi avut ca la o sută. Eu mergeam înainte și ei dupe mine, pînă am ajuns la ăl cu prapurul. L-am pălit și i-am luat prapurul. Vornicul Groza mi-a zis: ,,Ce faci, Corbeo?" „Ce să fac?"... M-a înșfăcat și... nu mai știu... M-am pomenit într-un cort oblojit la genuchiu stîng, la umărul drept și la cap... Și m-a îngrijit Dumnezeu... Nu știu să povestesc...

G e n u n e a *(rîzînd)*: Spune-mi un basm...

C o r b e a: Basmul e ce s-a întîmplat altora, și eu nu știu să înșir ce mi s-a întîmplat mie...

G e n u n e a *(rîzînd)*: Nu știi nici unul?

C o r b e a: Ba... aș ști unul...

G e n u n e a: E, spune-mi-l...

C o r b e a: Aș ști unul... c-o fată frumoasă, frumoasă, de înghețau apele, și c-un băiat nalt și urît...

G e n u n e a: Dacă era nalt, nu era urît...

C o r b e a: ...care să bătea cu zmeii și cu săcuii...

G e n u n e a *(rîzînd)*: Cu cine?

C o r b e a: ...cu zmeii și cu... Muma-Pădurii... și-i biruia...

Genunea: A, dacă se bătea și-i bătea nu era urît...

Corbea: ...căci iubea pe fata frumoasă-frumoasă... și ea nu-l iubea...

Genunea: Ce proastă!

Corbea: ...și nici nu aflase că băiatul o iubea...

Genunea: Ce neroadă!

Corbea: ...și băiatul nu-i spunea...

Genunea: Ce prost!

Corbea: ...că-i era frică...

Genunea: O! ce nerod!

Corbea: ...pînă a murit mai mult vrînd ca nevrînd...

Genunea: Săracul!

Corbea: Și fata, aflînd de cîte se petrecuseră, a plîns... a plîns... Și-atît.

Genunea: Săraca! Și de ce-i era lui frică să-i spuie?

Corbea: Vezi că ea era de neam și el un biet țăran ajuns dupe multe și multe...

Genunea: Și dacă era țăran? Era viteaz, nu era de rînd.

Corbea: Și-avea mîinile aspre și pîrlite, și-ale ei erau albe și rumene...

Genunea: Ș-ale domnului sunt aspre... și sunt așa de bune, că toată ziua le-aș săruta...

Corbea *(tresărind)*: Și el bănuia că ea iubea pe altul...

Genunea: Cum iubea pe altul?

Corbea: Cum să iubește...

Genunea: Cine-i spusese?

Corbea: Nimeni... Simțise el...

Genunea: Și ea era iubită de ăl pe care-l iubea?

Corbea: Nu știu...

Genunea: Ce tristă poveste!

Corbea: Dacă nu știu alta mai veselă... Te rog, dă-mi olecuță de vin...

(Genunea să duce să-i aducă. Corbea se uită dupe ea.)

Genunea: Poftim, Corbea... Nu bei?

Corbea: Nu... nu mi-e sete...

Genunea: Ziseși că...

C o r b e a *(emoționat):* Mi s-a părut... Se va sfîrşi curînd...

G e n u n e a: Ce să se sfîrşească?

C o r b e a: Povestea mea...

G e n u n e a: Nu s-a sfîrşit?

C o r b e a: Nu încă... Mai e...

G e n u n e a: N-a pierit el? Nu l-a plîns ea? Ce mai e?

(S-aude zgomot. Vine Mogîrdici şi Sandomir.)

SCENA II

G e n u n e a, C o r b e a, S a n d o m i r și M o g î r d i c i. Mai tîrziu, Ş m i l.

(Mogîrdici şi Sandomir vin din partea stîngă. Se opresc puțin şi privesc la Genunea şi Corbea. Mogîrdici e cu o cicatrice proaspătă.)

M o g î r d i c i *(lui Sandomir):* Frumoasă de pică, o icoană... Sărutăm dreapta.

S a n d o m i r: Și p-a stîngă...

M o g î r d i c i: P-amîndouă...

G e n u n e a: Dincotro?

M o g î r d i c i: D-aci, de lîngă dumbravă... *(Lui Corbea.)* Și tu ce te plimbi așa?

C o r b e a: Așa mă plimb eu...

M o g î r d i c i: Eu de ce nu mă plimb?

G e n u n e a *(rîzînd):* Apoi dumneata ești...

M o g î r d i c i: Sunt... de ce să nu fiu? Ce te uiți așa?... Nu-mi șade bine?... Cam răzbuzată crestătura asta... Că mi-a zis doftorul Șmil: „Nu pune muna, că nu eşti cupil. A! o să te faci urît ca dracu!“ „Ei, parc-ar fi obrazul lui vodă!“ zic eu. „Și dacă n-o să fie... nu e al dumitale?“ „Și dacă e al meu, ce?“ zic eu. Că Maria mi-a spus: „No, că nu face gnignica, că borbatul să nu hie mai slut ca Ducă-se-n-pustii“. *(Sandomir şi Genunea rîd.)* Și Maria e țeapănă, și grasă, e dintr-o „slană“, cum zice ea.

Genunea *(rîzînd):* Cine e Maria?

Mogîrdici *(arătînd pe Sandomir):* Să-ți spuie el, că el știe...

Sandomir *(rîzînd):* Iubita lui...

Genunea: Așaaa... așa, bădiță Mogîrdici?

Mogîrdici: Ba vezi că nu... Dacă m-a ales ea pe mine! Ca un mal... Din ea ai tăia și-ai face patru ca dumneata...

Genunea *(rîzînd):* Ș-o iubești?

Mogîrdici: Cum să nu?... S-ar putea?... Și anul ăsta i-am scris... Maria, lîngă Feldioara, la Zierer sasul, cu anul băgată...

Genunea *(rîde):* Și de cînd n-ai văzut-o?

Mogîrdici: Merge p-al șaptelea...

Genunea *(rîzînd):* De șapte ani?... Și-ți scrie?

Mogîrdici: Niciodată!

Genunea *(rîzînd):* S-o fi măritat?

Mogîrdici: Treaba ei...

Genunea *(rîzînd):* O fi murit?

Mogîrdici: Dumnezeu s-o ierte!

Genunea *(rîzînd):* Atunci, cum o iubești?

Mogîrdici: Iacă, iacă, iacă... Ce rîzi? Ce e de rîs?... Iacă bine!... De cîte ori îmi cade cîte-o puică în palmă, eu mă gîndesc la Maria și mi să pare...

Corbea *(aspru):* Mogîrdici!

Mogîrdici: Ei, asta e! Genunea a venit cu noi ș-a noastră e... S-a deprins ea, că multe a auzit...

Genunea: Și rugăciuni, și sudălmi...

Mogîrdici *(scoate un petec de piele):* Sandomir, ia uită-te tu... bine-oi fi scris?

Sandomir: „Dagă Maie, tot gasă ești, să nu te mai îngași." *(Rîde.)* Lipsesc toate rîțele...

Mogîrdici: Iacă... Iacă... Și ce rîdeți?... *(Genunei.)* Eu rîz de rîța dumitale?... Ia citește, Corbea... or tu nu știi să citești?

Corbea: Am învățat și eu...

Sandomir: De cînd?

Mogîrdici: De cînd iubește... Corbea... e bălaie, smeadă sau roșcodană? Vădană sau fată mare?

Corbea: Te ții de fleacuri... om bătrîn...

M o g î r d i c i: Eu, bătrîn?... Acum să văz pe Maria, și grozav aș întineri!... Nu te supăra, Corbeo, că viața ostașului ce e? Ca fulgul pe apă, ca frunzele codrului... Vine toamna... rînduri-rînduri se scutură... Și ne vine rîndul și nouă... De n-am șăgui, ne-am alege cu zile pustii și-am închide ochii fără pic de mîngîiere... Adu mîna... Tu ești trist... Nu știu ce ai... Te-ai schimbat... Înainte nu vorbeai și erai vesel... Acum vorbești și suferi...

C o r b e a *(trist, îi dă mîna):* Să ne iertăm, Mogîrdici...

M o g î r d i c i: Să ne iertăm? De ce să ne iertăm?

G e n u n e a: De ce să vă iertați?... I-ai făcut ceva? Ți-a făcut ceva?

C o r b e a: Iubirea e tăria oștirii...

S a n d o m i r: Are dreptate... Eu iubesc pe vitejii mei și mă bat voios, ostașii mei pe mine și mă scot din nevoi...

M o g î r d i c i: Vodă nu fu p-aici?

G e n u n e a *(îngrijată):* De ieri s-a dus cu niște izvoade și n-a mai venit...

M o g î r d i c i: Scoate izvoade? Pregătește nunta!

C o r b e a *(tresărind):* Unde mi-s mințile?... Pe domn căutam... *(Iese repede prin stînga.)*

G e n u n e a: Ciudat... bietul Corbea!

S a n d o m i r: Ca și cum n-ar fi în mințile lui...

G e n u n e a: Și mi-a spus o poveste tristă, tristă... Un băiat care iubea pe o fată, și nu-i spunea, și-i era frică... Povestea nu era tristă, el era trist... De v-aș spune-o, ați rîde...

M o g î r d i c i: Eu bănuiesc c-ar fi...

G e n u n e a: Ce bănuiești, Mogîrdici?

M o g î r d i c i: Dumneata mă întrebi?

G e n u n e a *(pe gînduri):* De ce nu?

M o g î r d i c i: Să mă încredințez eu, și-ți spui...

G e n u n e a: Să te încredințezi?... Nu s-a sfîrșit povestea lui?... Ah! tristă fu povestea pe care mi-o spuse.

(S-aude zgomot. Șmil intră prin dreapta. Genunea îi iese înainte.)

M o g î r d i c i: Mă Sandomir... Corbea iubeşte pe sor-ta!

S a n d o m i r: Oare?... Aşa să fie?

G e n u n e a: Şmil...

Ş m i l: Nunea...

G e n u n e a: Ai mulţi?

Ş m i l: De la hărţa din urmă vro douăzeci... Eu nu ştiu ce le fac, că li se închid rănile ca şi cum ai cîrpi o rochie ruptă...

G e n u n e a: Să te sărut, Şmil...

Ş m i l: Şi de ce să mă săruţi? Iu sunt bătrîn... Iu să te sărut pe dumneata...

G e n u n e a: Că-i îngrijeşti bine... *(Îl sărută.)*

Ş m i l: Intră fără să se vaiete... Unul cu mîna ruptă, altul cu falca zdrelită... Şi ies fluierînd... P-un biet... cum îi zice... aşa... iunac, l-au adus leorcă de sînge... coastele rupte... măruntaiele borşite... Şi n-a scos un oftat... L-am îngrijit — nu zic bine, nu zic rău — cît am putut, cît am ştiut... N-a vrut Dumnezeu... Ieri noapte mi-a zis: „Şezi la capul meu ş-aprinde o iască". Am aprins. A mişcat buzele ca şi cum s-ar ruga... S-a închinat ca voi... A întors capul... A răsuflat adînc... Şi şi-a dat sufletul... O! viteji sunt moldovenii cum n-am mai văzut!... Şi Mogîrdici a fost pe la mine... o! ho! ho!

M o g î r d i c i *(imitînd pe Şmil)*: Şi Mogîrdici a fost pe la mine...

Ş m i l: Al dracului ca cupilul lui tat-său...

M o g î r d i c i: Ca cupilul lui tat-său...

Ş m i l: Cum mă mişcam de lîngă el, el cu muna haţ! *(Să ciupeşte de obraz.)*

M o g î r d i c i: El cu muna haţ!

Ş m i l: Parcă-l mînca ceva... Pînă s-a făcut ca un drac!

M o g î r d i c i: Taci! că-mi aminteşti de Maria!

Ş m i l: Ce Marie?

M o g î r d i c i: Ce, nu ştii?... Braşoveanca, de... lîngă Feldioara... la Zierer sasu... băgată cu anu...

Şmil: Bagă-te tu la dracu cu anu, nu cu luna...

Sandomir *(rîzînd):* Nu te supăra, Şmil...

Genunea *(rîzînd):* Aşa e Mogîrdici, vesel şi nebun...

Şmil: El s-a făcut mai urît ca dracu... Nu mă pot uita la el!

Mogîrdici *(să repede şi ia pe Şmil în braţe):* Şmilică, neică...

Şmil: Lasă-mă, lasă-mă... Să nu spui la cineva că te-am îngrijit iu...

Mogîrdici: Dar ce am, bre omule?

Şmil: Dar ce n-ai?... Cu barba ca un ţap, cu părul necisălat, cu ochii ca de broscoi şi cu obrajii rupţi... Ai, ai, ţi-e mai mare mila de sufletul lui dac-o fi avînd suflet...

Genunea: O, Şmil, Şmil...

Şmil: Lasă-l, Nunea, că nu m-ascultă... Să nu te mai bulnăveşti... Să te duci dracului de pomană, scărnăghia dracului!... Aşa bulnav nu-mi trebuie!

Mogîrdici: Dacă mă răneşte, mă?

Şmil: Şi tot la obrazu ăla... Întoarce tu şi p-ălălalt, c-aşia scrie la voi la evanghelie... Î... urît eşti!... Păcat că nu mai am făşii curate...

Genunea: Făşii curate? Stai... *(Se duce şi caută în cort.)*

(Mogîrdici ia pe Şmil de barbă.)

Mogîrdici: Şmil... Şmilică...

Şmil: Că d-astea eşti un nebun bun...

Genunea *(vine cu albituri în mîni):* Şmil... mai am două cămăşi curate... Sunt de in... Le dăruiesc răniţilor tăi...

Şmil: Cum să poate? Dumitale nu-ţi trebuie? Şi cum să le fac?

Genunea *(rupîndu-le):* Aşa!

Şmil *(emoţionat):* O! Doamne, Doamne, îşi dă şi cămaşa de pe ea ca să aline durerile moldovenilor! Sfîntă ţară în care cresc bărbaţi aşa de

viteji și femei așa de bune! *(Șmil ia cămășile, o sărută pe frunte și să duce prin dreapta. S-aude buciumul.)*

G e n u n e a: Vine domnul!

SCENA III

P e t r u R a r e ș, logofătul B a l o ș, vornicul G r o z a, vistiernicul M a t i a ș, pîrcălabul L i c i u, G e n u n e a, M o g î r d i c i și S a n d o m i r.

P e t r u R a r e ș *(îmbrăcat în zale):* Genunea, credeai că nu mai viu? *(O sărută.)*

G e n u n e a: Mai degrab' aș crede că nu m-am născut decît să crez că luceafărul dimineței apune și nu mai răsare, că domnul Moldovei să duce și nu se mai întoarce!

P e t r u R a r e ș: Baloș, tu visași cînd zămislișî pe copilul ista, și-ți întrecuși visul cu ființa ce făptuiși... Păcat că n-a fost băiat și-ar fi fost mai păcat să nu fie femeie!

L o g o f ă t u l B a l o ș: ...Bat-o s-o bată de copilă... Ei îi plac neodihna, frămîntările și războiul...

P e t r u R a r e ș *(către Mogîrdici):* Dar tu?... Mă-ă! Ce te-ai schimbat?

M o g î r d i c i: Așa pai eu, mai frumos, de două zile, măria-ta.

P e t r u R a r e ș *(surîzînd):* Cîți ai?

M o g î r d i c i: 700 fără 5. Unul și unul. Mă duc, se duc, biruim sau vecinica pomenire...

P e t r u R a r e ș *(făcîndu-le semn să iasă):* Mogîrdici, Sandomir, fiți gata, cu mîna pe frîie, cu picioarele în scări... *(Se duc prin dreapta.)* Nici o știre de la hatmanul Mihu?

V o r n i c u l G r o z a: Nimic... S-a dat afund...

P e t r u R a r e ș *(îngrijat):* Cu 10.000 de oameni?... Ce să fie?... A, nimic... Boieri, cînd credeți că ne vom izbi cu leșii?... Genunea, stai, du-te, cum vrei...

Genunea: Ascult nu numai de vorba, ci şi de glasul măriei-tale... *(Iese prin stînga.)*
Petru Rareş: E, cînd?
Logofătul Baloş: Mîine, poimîne...
Vornicul Groza: Sabia gata, am şters-o de sîngele d-acum două săptămîni...
Vistiernicul Matiaş: După izvoadele măriei-tale, ce chibzuieşti?
Petru Rareş: Eu am întocmit izvodul, dar bătălia n-atîrnă de buzduganul meu.
Vistiernicul Matiaş: N-aş crede că cercetaşii măriei-tale să nu-ţi fi adus veşti pe care noi nu le cunoaştem...
Petru Rareş: Ieri ieşii din tabără, cu noaptea-n cap, şi mă întorsei pe dîra pe care am tras-o de la Obertin... eh!... încoa. Luai pe Corbea. Întîlnii un sat. Ardea. Nici un om. Trecui cîmpia cu bălării cît cînepa. Al doilea sat. Cenuşe rece. Nici un om. Urmele noastre le suflase vîntul. Satele pîrjolite arătau pe unde trecuserăm. Mă oprii. Corbea descălecă. Urechea la pămînt. „Parcă-mi slomneşte." Şi scutură din cap. Descălecai şi ascultai şi eu. Nimic. Mă uitai la Corbea. Un surîs de pe altă lume. „Măria-ta, ţi-aduc ştiri de te întorci înapoi." „Bine." Dispăru ca o săgeată. Mă întorsei. Îl aşteptai, dincoace de Prut, toată noaptea. Împiedicai calul. Mă pusei pe brînci. Şi dus a fost... Privii la stele pînă-mi căzu ploapele şi adormii... Azi-dimineaţă mă deşteptai, mă uitai, nimic. Mă închinai pentru sufletul lui Corbea... Pinteni calului... Măsurai încă o dată cîmpul unde ar fi să stea bătălia... Ei, cînd ne vom bate?
Vornicul Groza: Cînd porunceşti, măria-ta!
Petru Rareş: Chiar acum!... Nu e un ceas de cînd veni Corbea...
Vornicul Groza: A venit? O! săracu!
Petru Rareş: Nu credeam ochilor. „Corbea?" „Da, măria-ta, şi leşii s-apropie, sunt la o poştă d-aici"... „Cîţi să fie?" „Ca la şapte mii." „Toţi călări?" „Toţi în fier şi pe cai mari." „Puşcaşi

au?" „Nu." „Să-i momim... Pe cin' să trimeț c-o momeală bună?" „Pe mine!" „Tu? Ostenit și galben... nu se poate!" „Sunt roșu și se poate!" Vorbi răstit. Mă uitai lung. „Crede-mă, măriata, să poate!" De data asta, rugător. „Bine! Ia 500 de călăreți sprinteni, ieși înaintea leșilor și momește-i. Înaintezi cu gîndul de fugă; nu te-apropii prea mult, să nu te învăluie; te desfășuri și te strîngi; o iei îndărăt și iar te-ntorci... Ș-așa i-aduci pîn' la povîrnișul văii și îți dai drumul pe supt perdeaua pădurei." „Am înțeles." Și se făcu nevăzut.

Vornicul Groza: O! Sireacu!

Petru Rareș: La stînga, pădurea de stejari; la dreapta, rosătură, bahnă, mocirlă, stufiș, baltă; în fund, pădurice și mărăciniș, dese ca tîrnul... Aci, piota cu arcurile... Cîți avem?

Vornicul Groza: O mie cinci sute.

Petru Rareș: Numeri și pe morți...

Vornicul Groza: Am împlinit golurile...

Petru Rareș: Da?

Vornicul Groza: Vezi bine!

Petru Rareș: Vitejii, cu caii de frîu, să se strecoare prin pădurea de stejari pîn' la culmea dealului care coboară oblu. Acolo s-aștepte pe leșii cari vor da devale; să încalece și să cază în coasta și în spatele lor. Asta e treabă de om, și viclean, și viteaz, și hotărît. Ce gîndim cu răceală să făptuiască cu căldură... Ce credeți?

Vornicul Groza: Logofătul Baloș e și viteaz, și hotărît.

Logofătul Baloș: Ba, vornicul Groza. Cred ostașii în el mai mult decît în mine. Să poruncească, eu mă supui. Voi chibzuiți, eu mă bat. Voi praștie, eu piatră.

Petru Rareș: Biine!... Groza ia p-ai lui Sandomir, p-ai lui Cremene, p-ai lui Burlă și p-ai Spînului, 1.800 de viteji. Tu să pai mai mult decît să fii și să nu fii decît în clipa hotărîtoare. Pîrcălabul Liciu să rînduiască arcașii în pădurice, și să plouă săgețile, dar...

P î r c ă l a b u l L i c i u: Ca ploaia de la munte... Să răpăie și să se oprească, și iar să răpăie, și iar să se oprească...

P e t r u R a r e ș: Așa, bătrîne, așa, tătucă, așa...

L o g o f ă t u l B a l o ș: Rămîn ai lui Mogîrdici...

P e t r u R a r e ș: Și eu ce să fac?

L o g o f ă t u l B a l o ș: Ai chibzuit... să stai doparte...

V o r n i c u l G r o z a: Eu și cu Baloș le cădem în spate și-i vînturăm la vale, între pădure și bahnă, și-i ducem pînă la fund. Aci Liciu îi împroașcă cu săgețile. Vor căuta scăpare. Rosătura de oi le stă deschisă. Vor năpădi cu caii lor greoi în bahnă, în mocirlă, în stuhărai, în baltă...

P e t r u R a r e ș: Leșii ar putea să mai facă două învîrtituri: una spre pădure — la dreapta lor cum vin — alta împotriva ta...

V o r n i c u l G r o z a: În pădure sunt topiți... Liciu...

P î r c ă l a b u l L i c i u: Scot arcașii din crîng, învîrtindu-i ca o poartă care s-ar închide... Arcurile jos... Mîna pe toporiști... Ei călări, abia strecurîndu-se prin pădure, noi, pe jos, dupe copaci, alergînd, lovind, în coaste, în spate...

P e t r u R a r e ș *(lui Groza):* Să nu se-ntoarcă împotriva ta...

V o r n i c u l G r o z a: Nu se poate!

P e t r u R a r e ș: Lupii, încolțiți, năpustesc asupra vînătorilor...

V o r n i c u l G r o z a: Nu se poate!

P e t r u R a r e ș: Să zicem că s-ar putea...

V o r n i c u l G r o z a: Nu zic!

P e t r u R a r e ș: Bagă de seamă, Groza, bagă de seamă!

V o r n i c u l G r o z a: Pornit, și prin ziduri! Îi sparg și-i risipesc, în pădure sau în bahnă!

V i s t i e r n i c u l M a t i a ș *(supărat):* Bine, voi bine, dar eu?

Petru Rareș: Tu, Mogîrdici, să rămîneți... rămîi și eu!... *(Către Baloș și Groza.)* Și să dați chiote. Chiotul aprinde închipuirea; omul pare mai mare, oamenii par mai mulți, sporește crezul și dă biruință!

Logofătul Baloș *(trage sabia)*: Bu-bu-bu...

Petru Rareș: Acum să jurăm *(toți trag săbiile și le încrucișează)* pe apă, pe pîine, pe soare și pe sfînta Troiță că vom lupta, nu ca boierii Moldovei, ci ca fiarele Libanului!

Toți: Jurăm!

Petru Rareș: Un ceas de cînd se duse Corbea... Matiaș, să vie Mogîrdici... *(Matiaș iese prin stînga.)* Voi... *(Se duc prin dreapta.)*

Logofătul Baloș *(dintre copaci)*: Bu-bu-buuu!

Petru Rareș: O! neamul Bubuiugilor... Căci n-are Moldova boieri numai ca tine și țărani numai ca Corbea!

SCENA IV

Petru Rareș, Genunea, mai în urmă, **Șmil** și **Mogîrdici**.

Genunea *(vine repede din dreapta)*: Doamne...

Petru Rareș *(o sărută)*: Ce sunt măririle și slava alăturea de farmecile tale? Amăgiri... deșertăciuni...

Genunea: O, doamne!

Petru Rareș *(dus pe gînduri)*: Și cînd mă gîndesc că d-atîtea ori am strîns în brațele mele această comoară, mîinele mele nu s-au poleit? Nu s-a scuturat nimic din podoaba ta asupra bărbăției mele?... Așa ar gîndi, avîndu-te aici, orice tînăr... eu sunt ostaș și domn!... Groza să strecoară prin pădure... Cine ți-a dăruit ochii și luminile care picură, încotro se duc, două rotocoale mai senine ca cerul și mai albastre ca floarea inului?

G e n u n e a: O, bată-i focul de ochi...

P e t r u R a r e ş *(pe gînduri):* Liciu împînzeşte crîngul...

G e n u n e a: Ce zici, măria-ta?

P e t r u R a r e ş: Zic că tu eşti cel mai frumos copil din lume, şi, d-ai avea aripi, ai zbura în văzduh!... Vin ai?

G e n u n e a *(repede):* Să-ţi dau?

P e t r u R a r e ş: Corbea, încăierîndu-se, apropie încăierarea...

G e n u n e a: Cum?

P e t r u R a r e ş: Zic să dai răniţilor, să prinză la inimă...

G e n u n e a *(cu bărdaca în mînă):* Am dat la cîţi au venit... Bea...

P e t r u R a r e ş: Fereşte-te să nu-ţi sorb şi mîna... *(Bea.)* Sandomir, nu aşa de repede...

G e n u n e a *(uitîndu-se împrejur):* Sandomir?... Nu-l văz pe Sandomir...

P e t r u R a r e ş: Şi-ar trebui ca ochii tăi să pătrunză codrii şi zidurile... frumuseţea lor să netezească calea şi mîngîierea lor s-apropie totul... Mai degrab', Matiaş!

G e n u n e a: Ce ai, măria-ta? Vorbeşti şi te gîndeşti...

P e t r u R a r e ş: Să vorbesc pe negîndite?

G e n u n e a: Vreau să zic că te fură gîndurile...

P e t r u R a r e ş: Mă gîndesc că omul nu ştie cînd îi vine ceasul... N-auzi un ropot de cai?

G e n u n e a *(cu frică):* Nu... nu auz...

P e t r u R a r e ş: O mişună prin pădure, şi crengi rupte, şi frunze călcate?

G e n u n e a *(ascultă):* De loc...

P e t r u R a r e ş: Pune urechea la pămînt... sau nu... Obrajii tăi s-ar coborî mai jos ca tălpile mele, şi Dumnezeu a pus obrajii tăi mai presus de scaunul pe care stau eu... *(Tresărind.)* Nu-i vezi?

G e n u n e a *(înfricoşată):* O! măria-ta, ce ai?

P e t r u R a r e ş: Ostenit... Ast-noapte n-am dormit...

G e n u n e a *(îi sărută mîna și i-o mîngîie):* Culcă-te oleacă, măria-ta...

P e t r u R a r e ș: Să mă culc?... Tocmai cînd norodul îmi strigă: „Sus, că ești domn!"...

G e n u n e a *(o trec lăcrămile):* Aș vrea... dar nu mai vreau nimic...

P e t r u R a r e ș: Ba să vrei ceva: să biruim! *(Genunea tresare. Mogîrdici vine din dreapta.)* Ai venit?

M o g î r d i c i *(concentrat):* Am...

P e t r u R a r e ș: Caii, odihniți?

M o g î r d i c i: Mîncați, odihniți, înșeoați.

P e t r u R a r e ș: Poruncă să încalece...

M o g î r d i c i: Poruncit.

P e t r u R a r e ș: Caii mei...

M o g î r d i c i: Pregătiți...

P e t r u R a r e ș: Să-i aducă.

M o g î r d i c i: Adus.

P e t r u R a r e ș: Patru?

M o g î r d i c i: Patru.

P e t r u R a r e ș: Să te ții gata, să pornim...

G e n u n e a *(chinuită de griji):* Unde, Mogîrdici?

M o g î r d i c i *(uitîndu-se repede la domn):* La nuntă.

G e n u n e a: Ce nuntă?

M o g î r d i c i: A mea!

G e n u n e a *(supărată):* Altădată spuneai, glumeai, acum: patru? Patru!... Ai? Am!... Și fața cruntă...

P e t r u R a r e ș: Ca la nunta lui...

M o g î r d i c i: Mă cunună vodă!

G e n u n e a: De ce așa de scurți și de repezi la cuvînt?

M o g î r d i c i: Mă grăbesc, ca la nuntă, n-am vreme...

P e t r u R a r e ș: Pleacă și să m-aștepți.

M o g î r d i c i: Cu bine, măria-ta!

P e t r u R a r e ș: Să dea Dumnezeu!

M o g î r d i c i: Amin! *(Se duce repede prin dreapta.)*

G e n u n e a: O! doamne, crezi că sunt copil?

(Șmil vine din stînga.)

P e t r u R a r e ș: Șmil, nu prea ai de lucru.

Ș m i l: Dacă împărătești și peste lei și peste miei... Sănătoși? lei!... Răniți? miei!... Îi leg? Iar zmei... Unul nu mai e în cortul de adăpost... De ce s-au grăbit?

P e t r u R a r e ș: Ca la nuntă... Cunun pe Mogîrdici...

Ș m i l *(rîzînd)*: O, frumos ginere... n-am ce zice...

P e t r u R a r e ș: O, viteaz soldat!

Ș m i l: Să nu-și sperie mireasa...

P e t r u R a r e ș: O ia cu binișorul... De nu?... Repede, în goana calului. Și să face frumos, că o mie de oameni întorc capul dupe el! De zece ori am chefuit la nunta lui Mogîrdici!

Ș m i l: Ce spui?... D-atîtea ori s-a însurat?

G e n u n e a: Și se-nsoară și Mogîrdici, și Cremene, și Sandomir, și Baloș...

Ș m i l: O!

G e n u n e a: ...și vornicu Groza, și vistiernicul Matiaș...

Ș m i l: Alei!

G e n u n e a: ...și pîrcălabul Liciu...

Ș m i l: Și moșneagul cela?

G e n u n e a: ...și măria-sa Petru-vodă...

Ș m i l *(rîzînd)*: Oameni însurați și bătrîni... Încai, la voi, n-o să se știe care să fie socru, ginerele or tatăl? Sandomir și logofătul Baloș! Ei, și dacă s-ar zăpăci miresele? Are să intre fata la tata și mama la băiat... A, se pricep ele mai bine... Să duc amîndouă la Sandomir... *(Încet Genunii.)* La ce ascultă?

G e n u n e a: Să înceapă lăutarii...

Ș m i l: Ei, nu zice fleacuri, Nunea... Ce vorbești așa, fără să rîzi?

P e t r u R a r e ș: Ascultați...

Ș m i l: Iacă, ascult...

P e t r u R a r e ș: N-auziți nimic?

G e n u n e a: Nimic...

P e t r u R a r e ș: Un vuiet ca de mare răscolită.. Oh! d-ar izbuti Corbea...

G e n u n e a: Corbea?

P e t r u R a r e ș: ...să-i vîre ca-ntr-o albie...

G e n u n e a *(pe gînduri)*: Povestea nu s-a sfîrșit?

Petru Rareș: ...l-aș face spătar...

Genunea *(inspirată)*: Va izbuti, măria-ta!... Povestea nu s-a isprăvit!

Petru Rareș: Ah!... Pocuția este a mea!

Șmil: Nu ești, măria-ta, Petru-vodă... și dumneata, Nunea, fata lui Baloș? Eu nu vă înțeleg!

Petru Rareș: Ia!... O răpăială!

Genunea: Da, da...

Șmil: E vîntul, măria-ta!

Petru Rareș: Ce vînt?...

Șmil *(la o parte)*: Și fata și vodă, să juri că n-ar fi în mințile lor... Doi nebuni... La asta nu mă pricep...

Genunea: S-ar auzi și glasuri...

Petru Rareș: Nu încă...

Șmil: Aude și glasuri... dar cînd o auzi și măria-sa?

Petru Rareș *(pune urechea la pămînt)*: Ascultă, Nunea!

Genunea *(pune urechea la pămînt)*: Ascult!

Șmil: E, vorbiți ca oamenii...

Petru Rareș: Ai auzit?

Genunea: Auzit!

Petru Rareș: Strigătile alor noștri au început...

Șmil: Vîntul, măria-ta, clatină codrul...

Petru Rareș: O, Șmil, un copil pricepu, și pe tine nu te taie capul!... Ce vînt? Nu vezi? Copacii, ca de piatră...

Șmil: Ce să fie?... Să fie bătălie?... Ai lui Mogîrdici nu se mișcă... Și nu-i auz: „Alelei!... Doină! Doină!"

Genunea *(tresărind)*: A! Sabia, măria-ta!

Petru Rareș: Prea devreme!

Șmil *(auzind zgomotul bătăliii în depărtare)*: O! ce neghiob, Șmil, ce neghiob!... Mai limpede ce vorbeau ei, și iu să nu-i pricep! *(Speriat.)* Ia sabia, măria-ta, de ce stai!

Petru Rareș: Ca să birui! *(Se închină. Genunea se închină și ea. Șmil, privindu-i cu spaimă, se ia după ei, începe crucea, și se oprește.)* Nunea, sabia!

G e n u n e a *(se repede în cort şi-i aduce sabia lui Ştefan cel Mare):* Sabia lui Hristos!

P e t r u R a r e ş *(ia sabia şi o trage afară):* O! d-ar preţui ea în mîna mea tînără încă cît preţuia în mîna lui de bătrîn, ar fi destul s-o arăt, şi biruinţa să plutească asupra ostaşilor noştri!... Ce mormăi, Şmil?

Ş m i l: Ca norocul să nu se despartă de prapurul Moldovii şi glasul măriei-tale să sune ca tubele care dărîmară zidurile Ierihonului!

P e t r u R a r e ş: Nunea, coiful! *(Îi dă coiful.)* Oţel mort, vei scînteia de mînie ca să străluceşti de bucurie! *(Genunea dă să sărute pe Rareş.)* N-am vreme! Ah! de ce Dumnezeu nu făcu pe om ca sufletul din el! Vă las, mă duc, zbor! *(Iese repede prin dreapta şi se aude strigînd.)* E! Mogîrdici! Mogîrdici!

M o g î r d i c i *(s-aude şi nu se vede):* Aici!

P e t r u R a r e ş: Calul!

M o g î r d i c i: Pe Ţinteş?

P e t r u R a r e ş: Fă-te vijelie, Ţinteş, şi haiti!

SCENA V

G e n u n e a, Ş m i l, doi o s t a ş i răniţi, un moment, P e t r u R a r e ş.

(S-aude ţipete topite într-un vaiet. Cît durează această scenă, durează şi ropotul bătăliii.)

G e n u n e a *(ascultînd):* Pămîntul de s-ar despica, n-ar geme aşa de crîncen!

Ş m i l: De n-ar nemeri şi p-aici!

G e n u n e a: Ţi-e frică?

Ş m i l: Frică? De mine, nu... de dumneata, da...

G e n u n e a *(scoate un pumnal):* De mine? Sunt pregătită...

Ş m i l: Nu te juca, că taie...

G e n u n e a: Dac-ar tăia numai, ar fi o jucărie...

Ş m i l: Ei, ce vorbeşti aşa?... Are să biruie domnul...

G e n u n e a: S-a întărit urletul... „Bu-bu-bu!" Ai tatii!... Și vaiete... Și vaiete...

Ș m i l: Nu mai asculta, Nunea... Ce-o fi să fie... Omul, care își închipuie fețele primejdiei, trece de mai multe ori prin aceeași primejdie.

G e n u n e a *(ascultînd):* A! și „Doină, doină"... sunt ai domnului! *(Cade în genuchi și se roagă.)*

Ș m i l: Așa mai bine... Mă simt supt aripa unui cheruvim...

G e n u n e a: O, apără și izbăvește, Doamne, pe domnul Moldovii!

Ș m i l: Pe Baloș, nu? Pe Sandomir, nu?

G e n u n e a: Și pe Sandomir, că e mîndru și mi-e frate, și pe Baloș, că e stîlp d-al țării și mi-e tată...

Ș m i l: Pe cine ai vrea tu să apere mai întîi?...

G e n u n e a *(să gîndește și oftează):* Pe domn!

Ș m i l: Cum să nu-l apere cînd are astfel de țară!

G e n u n e a *(ascultînd):* A! ce clocotește așa... Auzi?...

Ș m i l: Aș vrea să fiu surd... să fiu iarba pe care o calci în picioare... să nu mă fi născut sau să fi murit demult!

G e n u n e a *(cu emoție și entuziasm):* E domnul în mijlocul lor!... Îl văz!... Ah! îl văz, Șmil! *(Își acoperă ochii.)* Ca o urgie ce potopește lumea înaintea ei!

Ș m i l: Ce trosnește așa?

G e n u n e a: Ți s-a părut...

Ș m i l *(tremurînd):* Stai, Genunea... Cine-i acolo?... *(Genunea trage pumnalul. Intră un ostaș rănit.)* Ce cauți?... Ce vrei?... A! ești d-ai noștri, ești moldovean...

Î n t î i u l o s t a ș: O picătură de apă...

G e n u n e a *(c-o ulcică):* Oleacă vin... Bea... Ei, ce e? Spune!

Î n t î i u l o s t a ș: Iacă-oi spune... Sînge și măcel...

G e n u n e a: Pe domn l-ai văzut?

Î n t î i u l o s t a ș: Cum să-l văz?... Ca un fulger... Cine să-l vază?

G e n u n e a: E, ce mai e?

Întîiul ostaș: N-am spus?

Șmil: Ce se petrece, mă omule? Biruim noi or leșii?

Întîiul ostaș: Ei, pe dracu, leșii...

Șmil: Dar tu n-ai văzut nimic?

Întîiul ostaș: Ce să văz?... Am văzut cînd am dărîmat de pe cal pe trei leși... p-al patrulea, care m-a doborît, nu l-am văzut... Ș-apoi m-au sărit caii și s-a mutat bătălia mai departe... Atîta...

(S-aude din nou trosnind.)

Șmil *(tresărind):* Genunea!

Genunea: Șmil!

Întîiul ostaș: N-aveți teamă... Nu năpustesc leșii... cine să-i lase?

(Intră un al doilea ostaș rănit.)

Al doilea ostaș: Olecuță de apă... Mă frig de sete...

Genunea *(îi întinde ulcica):* Vin... să prinzi puteri...

Al doilea ostaș: Puteri am... mîna dreaptă n-o mai simț din umăr...

Genunea: Ei, ce e?

Al doilea ostaș: Ce să fie?... Iacă, snopim pe leși...

Genunea: Pe domn l-ai văzut?

Al doilea ostaș: Văzut. Dacă am fi toți ca el, numai Moldove ar fi pe lume...

Genunea: Cum e?

Al doilea ostaș: Sănătos l-am lăsat...

Genunea: Spune ceva, flăcăule!

Al doilea ostaș: Iacă-oi spune... Dupe ce duserăm pe leși cu momeala, pînă pe fruntea tăpșanului, de unde începe o vale oablă, ferirăm la dreapta... Leșii năpustiți dădură la vale... Rotocolirăm cu ai vornicului Groza, și ceata noastră o luă înainte cu miașul nostru. Îl cunoașteți?... Cine să nu-l cunoască?... Țipa ca un armăsar care nînchează...

Genunea: Cine e căpitanul vostru?

Al doilea ostaș: Cin' să fie... Corbea!

Genunea: Corbea? Povestea nu s-a sfîrșit!... Abia a început și se va sfîrși cu bine!... Îi voi da eu curaj celui mai viteaz dintre copiii neamului!

Șmil *(celui dintîi ostaș)*: Să te leg?

Întîiul ostaș: Parcă mă doare?...

Șmil: Pe voi nu vă doare niciodată...

Întîiul ostaș: Pe copii, ce, pe noi?

Șmil: Nu vrei să-ți treacă?

Întîiul ostaș: Cum nu... N-auzi că e de lucru?

Genunea *(către al doilea ostaș)*: Și pe urmă?

Al doilea ostaș: Pe urmă, mă pomenii cu una zdravănă, că nu mai văzui înaintea ochilor... Calul se învîrti supt mine și căzu mototol la pămînt... Ei s-au dus ca austrul care sună pădurile pe rînd... Și nemerii la dumneavoastră...

Șmil: Îi ascult și nu văz bătălia...

Al doilea ostaș: Vedem unde ne batem... Ce să vedem?

Genunea *(cu nerăbdare)*: Zici c-ai văzut pe domn...

Al doilea ostaș: Da... El trecu ca un duh, și dupe el ostașii ca o haită de lupi... Pînă să-l văz, se făcu nevăzut...

Șmil: Adu mîna...

Al doilea ostaș: La ce?

Șmil: Să ți-o leg...

Al doilea ostaș: Nu pot s-o ridic...

Șmil: De durere?

Al doilea ostaș: N-o mai simț... Altfel, aș sta eu aici?

Șmil: Să ți-o văz...

Al doilea ostaș: Ce să vezi? Un ciolan mort... D-o vrea Dumnezeu, să-ndreaptă ea și-așa... Mă duc să privesc dacă nu mai pot...

Întîiul ostaș: Mă verișcane, oi găsi eu vrun cal, mă?

A l d o i l e a o s t a ş: Cum să nu... Mai mulţi oameni morţi ca gloabele... Prinde şi tu unul...

(Ostaşii ies prin stînga.)

Ş m i l: Unde vă duceţi? Ce, sunteţi nebuni?

G e n u n e a *(speriată):* Ce urlă aşa?

Ş m i l: Bătălia...

G e n u n e a: Nu, Şmil, nu... N-auzi?

Ş m i l *(spăimîntat):* Da!... Ce să fie?

G e n u n e a: Un glas de om, ca de uriaş! *(Se aude Rareş mugind. Apare în stînga plin de sînge.)* Ah! Domnul! *(Face cîţiva paşi şi se opreşte de spaimă.)*

P e t r u R a r e ş: Mai bine mîna decît calul!... Ce staţi?... Un moşneag şi-o fată tînără!... D-aţi avea suflet, n-aţi privi la domn ca la un cîine!...

G e n u n e a *(cu spaimă):* P-aici te-ai dus cu Mogîrdici...

Ş m i l *(înlemnit):* P-aici sunt caii domneşti...

P e t r u R a r e ş *(ca scos din fire):* Calul!... Te fac bucăţi, şi stîrvul, corbilor! *(Dispare la dreapta. S-aude Petru Rareş şi nu se mai vede. Genunea şi Şmil revin.)*

G e n u n e a: Oh! cum era la faţă!

Ş m i l: Cum era?

G e n u n e a: Roşu-vînăt...

Ş m i l: L-ai văzut?

G e n u n e a: Da... Şi ce glas!

Ş m i l: Iu l-am înţeles, dar nu l-am auzit!

G e n u n e a: Mi se bate inima...

Ş m i l: A mea nu mai bate...

G e n u n e a: Dădu de cai, înhăţă unul, încălecă, mugi şi... nevăzut...

Ş m i l: N-am văzut, n-am auzit, nu ştiu... A venit, s-a dus... ca visele grozave...

G e n u n e a: Nu ne mai cunoştea...

Ş m i l: Ce să cunoască!... Numai c-un gînd, cu unul singur, numai c-o voinţă, cu una singură... În el pierise lumea, numai biruinţa trăia!

G e n u n e a *(ascultă):* Trosnesc loviturile ca crăcile uscate supt picioarele mistreţilor... O! şi mare părea!

Ș m i l: El? Cum trebuie să fie la măcel!

G e n u n e a: Și ce puteri năprasnice!

Ș m i l: Cînd a zis „Te fac bucăți", eu m-am văzut... Capul la răsărit, mîinile la apus și picioarele la dracu! *(Tresare și se strînge în Genunea.)* Iar cineva...

G e n u n e a: În goană... Să nu se fi întîmplat ceva domnului!

Ș m i l: Ce să i se întîmple?

G e n u n e a: Mai întrebi?

Ș m i l: Așa e... Dar nu crez... Cine să-l apropie?

G e n u n e a: Zi: Doamne ferește!

Ș m i l: Și dacă oi zice, ce?

(Vine un soldat greu rănit. Se clatină.)

G e n u n e a: Ce e? Vorbește!... Nițel vin... *(Ostașul scutură din cap.)*

Ș m i l: Ce ai? Unde ești lovit?

G e n u n e a: Ce s-a întîmplat... căci s-a întîmplat ceva de pe înfățișarea ta...

O s t a ș u l *(se clatină)*: Am învins! *(Cade și moare.)*

G e n u n e a *(cu lacrămile în ochi)*: Ai învins! *(Se pleacă și-l sărută.)*

Ș m i l: Toți cîți mor înving și sufletul lor scapă de chinul vieții!

(S-aude buciume în depărtare. Vuietul bătăliii descrește, se stinge. S-aud buciume în apropiere. Vin din stînga Petru Rareș, vornicul Groza, logofătul Baloș, pîrcălabul Liciu, vistiernicul Matiaș cu veștmintele rupte și pline de sînge. Dupe ei, Mogîrdici și Sandomir duc pe targă pe Corbea. Viteji, voinici și iunaci.)

SCENA VI

P e t r u R a r e ș, logofătul B a l o ș, vornicul G r o z a, pîrcălabul L i c i u, vistiernicul M a t i a ș, G e n u n e a, Ș m i l, M o g î r d i c i, S a n d o m i r, și C o r b e a, întins pe o targă de frunze.

P e t r u R a r e ș: Cu voia lui Dumnezeu, cu norocul nostru și cu ostașii mei, am biruit! În numele

Tatălui, ş-al Fiului ş-al Sfîntului Duh, amin! *(Se închină toţi.)* Am biruit noi, cari trăim, cei răniţi şi mai ales cei care au murit, fie-le ţărîna uşoară orunde ar dormi!

Vornicul Groza *(închinîndu-se)*: În numele Tatălui, ş-al Fiului, ş-al Sfîntului Duh, amin!

Petru Rareş: Şi de vor fi avînd copii, pe copii d-a dreptul viteji îi fac, că de pe urma părinţilor sunt să stea în scări de fier şi de pe urma faptelor lor se vor înălţa la cinul dregătoriilor obşteşti şi se vor boieri, că de vor pieri ei, şi mai sus să salte pe urmaşii lor... Şi pururea ţara să se primenească întru puterile ei de viaţă!

Pîrcălabul Liciu *(se închină)*: Numele Tatălui, ş-al Fiului, ş-al Sfîntului Duh, amin!

Petru Rareş: Mi-am răcorit sufletul meu ars la Obertin... Pocuţia este a mea... Şi pe dasupra drepturilor [1] noastre am pus a treia oară pecetea domniei mele, muiată în sîngele boierilor leşeşti!... Zac peste o mie în valea Cirimuşului, înecaţi în baltă de două ori p-atît, şi ce mai prisoseşte... prinşi şi risipiţi... Cei cari vor ajunge în Polonia vor avea de povestit; mînia olahului şi vitejia ostaşilor lui!... V-aţi purtat ca nişte voievozi... Şi tu, Groza, şi tu, Baloş, şi tu, Liciu, şi tu, Matiaş...

Vistiernicul Matiaş: Noi nu ştim de ce ne-am minuna mai mult în faţa domnului nostru... De chibzuiala cu care a întocmit bătălia, au de măreţia cu care a făptuit biruinţa? Fie ca numele voievodului Petru să-l pomenească lumea pîn' la sfîrşitul veacurilor! Numele Tatălui, ş-al Fiului, ş-al Sfîntului Duh, amin!

(Intră Mogîrdici şi Sandomir, ducînd pe targă pe Corbea, care zace întins.)

Petru Rareş: A! îl uitasem... pe cel mai viteaz dintre noi toţi!

Mogîrdici: I-am adus, măria-ta... Cremene mort şi Corbea luptîndu-se cu moartea!

---

[1] În textul de bază: *drepturile;* corectat conform contextului.

G e n u n e a: Corbea! *(Își face drum spre el și începe să plîngă.)*

P e t r u R a r e ș: Corbea, Corbea!... Șmil!

Ș m i l: Aici, doamne!

P e t r u R a r e ș: Vistieria mea... dacă scapi pe Corbea!... A doua oară intrasem în vultoare. Un zid de leși mi se făcu înainte; să-i rup cu calul, cu neputință; izbesc; sar scînteie; cad, alții le iau locul, și eu stau pe loc; mă înfruntă; mă încolțesc... Crezui că pămîntul se crapă și mă înghite de viu!... Cînd auzii un vîjîit. Corbea trecu și-i sparse... În zadar îl strigai. Ca și cum ar fi căutat moartea, care fugea de el, se izbi într-un buluc de dușmani... Și-l văzui cu ochii mei căzînd de pe cal ca un turn... O! atunci spulberai pe leși... Prea tîrziu... Corbea zăcea cu fața în sus...

G e n u n e a *(zdrobită de durere):* Ca și cum ar fi căutat moartea, doamne? *(S-aruncă pe Corbea. Îi ia capul binișor în mîini.)* Nu! o! nu... povestea nu s-a sfîrșit... mai e... mai e... și mai frumoasă!...

L o g o f ă t u l B a l o ș: Bietul flăcău!

S a n d o m i r: Tată... iubea pe Genunea!

L o g o f ă t u l B a l o ș: A! *(Îi cade capul pe umărul lui Sandomir.)*

G e n u n e a *(plîngînd):* De ce nu mi-ai spus?... O! țăran viteaz!... Înaintea ta îngenuche fata de boier!... Mai e... o! mai e poveste și d-aci înainte...

C o r b e a *(se deșteaptă o clipă):* Nunea!... Măria-ta!... Iertați-mă...

P e t r u R a r e ș: Șmil, să-ți văz știința!

Ș m i l: Știința mea să pleacă în fața morții!

C o r b e a *(c-o răsuflare grea):* De ce plîngi, Nunea?... Nu mi-e greu să mor... Am biruit!... Și mîinile tale sunt așa de bune!... O! Poveste... poveste... Ooo! *(Închide ochii și moare.)*

G e n u n e a: Eu l-am omorît, fără să vreau, fără să știu!... Și povestea s-a încheiat!... *(Cade asupra lui Corbea.)*

V i s t i e r n i c u l M a t i a ş: O iscoadă, măria-ta.

P e t r u R a r e ş: Să vie încoa. *(Intră iscoada.)* Cine te-a trimes?... Ce vrei?... Să ne sporeşti bucuria c-am biruit or durerea c-am pierdut pe cel mai viteaz dintre noi?...

I s c o a d a: Hatmanul Mihu s-a întors în Suceava...

P e t r u R a r e ş: De ce?

I s c o a d a: ...vin turcii!

T o ţ i *(tresărind):* Turcii?

P e t r u R a r e ş: Să vie!... o-ho-ho-ho!

A C T U L IV

O sală a castelului din Suceava îmbrăcată în stejar vechi. Tavanul, cu grinzi groase. Policioare de jur împrejur cu lucruri din ţară, din Italia, din Persia şi din Arabia. O masă mare şi scaune în formă de strană. Cele trebuincioase de scris. În mijlocul sălei spînzură un policandru cu lumînări groase de ceară, încondeiate cu verde şi cu roşu. Pe pereţi, portretele voievozilor Petru Muşat, Alexandru cel Bun, Ştefan cel Mare şi Bogdan. Intrare în dreapta şi în fund.

SCENA I

O a n a, G e n u n e a şi Ş m i l.

O a n a: De două zile vorbeşte puţin şi aspru...

Ş m i l: Puţine are el pe cap al lui? Oamenii vorbesc multe cînd n-au nimic de spus.

G e n u n e a: De mă vede, surîde trist. M-apucă de mîini, clatină din cap. „Eh-hei, Nunea, Nunea... Du-te, Nunea... Am treabă."

Ş m i l: Şi dacă are treabă? Vrei să zică: „Vino-ncoa, Nunea, că am treabă"?

O a n a: Turcii au să cază negură asupra ţării...

G e n u n e a: Nu e asta... Cînd a mai fost aşa de posomorît înainte de război? Şi să plimbă şi tace... Şi nimeni nu ştie ce se petrece în el...

Ş m i l: O! ho-ho! tu ştii ce se petrece într-un bondar?

G e n u n e a: Nu.

Ş m i l: Ş-ai vrea să ştii ce se petrece în capul domnului? Adică cum, să fie domnul mai puţin ca un bondar?

O a n a: Bolnav?... Mănîncă ca şi mai nainte... Şi rănile i s-au închis... Nici nu erau adînci...

Ş m i l: ...Rănile nu-i erau adînci? Dar cît vreai să fie?... Şmil, tu nu eşti doftor, Oana e doftor!

O a n a: A, nu, Şmil, nu... Ast-noapte, tîrziu, l-am auzit strigînd. Am sărit în vîrful picioarelor. M-am strecurat pe ceardacul de lîngă odaia lui de culcare. Am ascultat. L-am auzit: „Nu, nu, nu se poate!" Ce nu se poate?... Nu ştiu...

G e n u n e a: Să nu se coacă ceva?

Ş m i l: Ce să se coacă? Un bostan?

G e n u n e a: Ei, Şmil... Unii boieri...

O a n a: Boieri?

G e n u n e a: Bănuiesc...

Ş m i l: Şi ce să vrea boierii?

G e n u n e a: Nu ştiu...

Ş m i l: Nu ştii care boieri... nu ştii ce vor... Atunci ce ştii?

O a n a: Erai pe Cirimuş... Ce-a făcut dupe biruinţă?

G e n u n e a: Vorbi boierilor ca din carte. Mulţumi lui Dumnezeu. Înălţă pe ostaşi în cinuri. Şi cînd aduse pe Corbea... *(o îneacă emoţia)* pe pat de ramuri... O! Corbea, Corbea, căci n-ai trăit!

Ş m i l: Săracul Corbea... ca un stejar verde lovit de trăsnet!

O a n a: De ce lăcrămezi, Genunea?

G e n u n e a: Ce viteaz a pierdut Moldova!

Ş m i l: Şi dumneata, Nunea, şi dumneata...

O a n a: Ei, ce-a zis pe urmă?

G e n u n e a: Cine?

O a n a: Domnul...

G e n u n e a *(pierdută în amintiri)*: Domnul?... A, da... Vise stinse d-a pururea!... Şi-a dat sufletul, lumea se învălui în neguri...

Ş m i l: Ah! mi-e milă de Nunea...

O a n a: Ce spui?

G e n u n e a *(tresărind):* Că soarele scînteia şi că domnul, auzind că vin turcii, a răcnit şi s-a pus pe rîs, şi-a pornit spre Suceava... Şi nu mai e nici pe departe din ce era...

Ş m i l: Adevărat, ca grîul frumos care tînjeşte de ploaie!

G e n u n e a: Eu am descusut pe tata...

Ş m i l: În loc să-l coasă, ea-l descoase... Şi să mai ai un copil aşa urît, aşa c-un păr, aşa c-o faţă... Logofătul Baloş n-avea ce ciopli cînd te-a făcut pe tine...

G e n u n e a: M-am rugat... M-am făcut că plîng... şi tata... În zadar. „Nunea, Nunea, tu vrei să-mi calc cuvîntul?“ „Dat, domnului?“ „Da.“ „Atuncea, nu!“

SCENA II

O a n a, G e n u n e a, Ş m i l şi P e t r u R a- r e ş, la urmă S a n d o m i r.

P e t r u R a r e ş *(se opreşte în uşa din fund şi vorbeşte cu Despotovna):* Eleno, nu fi copil... Nu mă face să vorbesc degeaba... N-am nimic...

O a n a Nimic!

P e t r u R a r e ş: Pregăteşte de plecare... Tu, copiii şi Şmil...

Ş m i l: Eu? Să plec? Unde?

P e t r u R a r e ş: Pînă la amiază să porniţi la Ciceu...

Ş m i l: La Ciceu?... Fie şi la Ciceu...

G e n u n e a: El rămîne?... Nu e primejdie...

P e t r u R a r e ş *(vine spre grupul din faţă):* A!... Şi voi?... Ce faci, Oană?

O a n a: Vorbeam cu Genunea...

P e t r u R a r e ş *(pe gînduri):* Vorbeai... Şi ce vorbeai?

G e n u n e a: Povesteam bătălia de la Cirimuş...

P e t r u R a r e ş: Adevărat, Şmil?

Ş m i l: Aproape adevărat...

P e t r u R a r e ş *(Genunei):* Numai atît?

Genunea: Atît...

Petru Rareş: Adevărat, Şmil?

Şmil: Să ne închipuim c-ar fi adevărat...

Genunea: Şi veni vorba de Corbea...

Petru Rareş: A! Corbea mi-ar fi fost de folos... Şi mie, şi ţie...

Genunea: Mie?

Petru Rareş: Amîndurora... Şi n-aţi mai vorbit altceva?

Genunea *(cu îndrăzneală):* Ba da, măria-ta... Eu întrebam pe Oana şi Oana pe mine că ce-i fi avînd măria-ta de te-ai schimbat?... Nu mai eşti cum erai...

Şmil: Ei, adevărat!

Petru Rareş: Hî... Şi cum eram cînd eram?

Genunea: Voios, şi de cîte ori ne întîlneai...

Petru Rareş: ...De cîte ori vă întîlneam...

Genunea: ...ne...

Petru Rareş: Ei, spune!

Genunea: ...ne sărutai...

Petru Rareş: O, să vă sărut şi-acum... Na, iacă... *(Le sărută.)* Eşti mulţumită?

Şmil: De ce nu?

Genunea: Nu!

Şmil *(surîzînd):* Da' ce să-ţi facă?

Genunea: Altădată...

Petru Rareş: A fost ca niciodată... Şi va fi iar ca totdeauna... *(O sărută de mai multe ori.)* O, dar tu te-ai făcut mare... *(Surîzînd.)*

Şmil *(rîzînd):* Şi ce-are a face?

Petru Rareş: Şi eu îmbătrînesc...

Şmil: Dar ce, vrei să mori de tînăr?

Petru Rareş: Vezi, Oană, ce copil rău şi alintat? *(Le ia de mînă.)* D-aş şti că-mi micşorez grijile, vi le-aş spune, dar ştiu că le-aş spori, mîhnindu-vă şi pe voi... Lucruri trecătoare... Să treacă... şi iar voi fi cum am fost...

Şmil: Ei, acum v-a lămurit domnul!

Oana: Facă-se voia ta, frate!

Genunea: Eu mă rog luceafărului de dimineaţă să vie iarăşi, şi luceafărul m-ascultă, şi mîne

cînd s-o crăpa de ziuă va scînteia iar la apus ca cel mai frumos diamant al cerului...

Ș m i l: Ca din psalmi vorbește!

P e t r u R a r e ș: A, nu se poate!

(Oana tresare, aducîndu-și aminte de vorbele din somn ale lui Petru Rareș.)

G e n u n e a: Ce să nu se poată, măria-ta?

P e t r u R a r e ș: Pod peste mare și scară la Dumnezeu...

Ș m i l: E, ai aflat?

P e t r u R a r e ș *(pe gînduri)*: Duceți-vă... *(Ies prin dreapta.)*

P e t r u R a r e ș: Șmil, tu crezi în Dumnezeu?

Ș m i l: Cum să nu crez?

P e t r u R a r e ș: Și-n răsplata ce va veni?

Ș m i l: Astă?... Nu știu ce să zic... Să fie așa!...

P e t r u R a r e ș: Nu te sfii, Șmil...

Ș m i l: Iacă, nu m-oi sfii...

P e t r u R a r e ș: Crezi tu că Dumnezeu ar răbda nepedepsite pe slugile necredincioase stăpînului lor?

Ș m i l: Necredincioase?... Ș-apoi de ce să nu le pedepsească stăpînul lor? Vreai să se facă Dumnezeu sluga stăpînului lor?

P e t r u R a r e ș: Pe lumea cealaltă, Șmil...

Ș m i l: Dacă pe lumea asta stăpînul le ceartă cu bățul, ce are să facă Dumnezeu pe lumea cealaltă? Cineva îți scoate un ochi, îi scoți și tu un ochi. Dumnezeu să-i scoață și p-ălălalt? Să rămîie orb? Ar fi nedrept și rău. Ar fi cum sunt oamenii. Și eu îl crez dreptatea însăși, bunătatea însăși, izvorul milostiv al tutulor harurilor de pe pămînt!

P e t r u R a r e ș: Dar dacă sluga necredincioasă scapă nepedepsită de mîna stăpînului?

Ș m i l: Dumnezeu are să zică stăpînului: „Pentru ce n-ai pedepsit-o la vreme?... Iu am altă treabă."

P e t r u R a r e ș: Da, Șmil, da! Stăpînul e vinovat că n-a deschis ochii la vreme... Sunt bolnav, Șmil, bolnav...

Şmil *(îl pipăie)*: Bolnav? Şi pentru ce nu mi-ai spus?... Ce ai?

Petru Rareş: Nu acolo!

Şmil: Bine, bine, ştiu iu...

Petru Rareş: Să te văz...

Şmil *(surîzînd)*: N-ai nimic!

Petru Rareş: Sufletul mi-e bolnav, Şmil.

Şmil: Astă?... Doftorul Baloş, doftorul Groza, cu paloşele lor... Iu n-am ce să fac sufletului... *(Intră Sandomir prin fund.)*

Sandomir: Măria-ta... *(Îi dă o carte.)*

Petru Rareş: De la logofătul Baloş? *(Citeşte.)* Turcii au trecut Dunărea...

Şmil: A!

Petru Rareş: ...leşii aproape să năvălească... muntenii, şi ei... O! mai sunteţi? Vă încape moşia Moldovii!

Şmil *(speriat)*: Da' un' să încapă?... Măria-ta, ai zis să plec?

Petru Rareş: Cu doamna la Ciceu...

Şmil *(înfricoşat)*: Oriunde...

(Domnul îi face semn să iasă. Şmil iese prin dreapta. În timpul acesta intră Mogîrdici prin fund, prăfuit şi abia răsuflînd.)

SCENA III

Petru Rareş şi Mogîrdici.

Petru Rareş: Ai aflat?

Mogîrdici: Aflat, măria-ta.

Petru Rareş: Eh...

Mogîrdici: Mă repezii la Miroslăveşti. Acolo am dăscusut nişte ţigani. Cu cîteva smochine şi cu cîţiva zloţi, tot. Crasneş nu e bolnav şi n-a fost bolnav...

Petru Rareş: A! Şi n-a fost bolnav?...

Mogîrdici: Două zile dupe ce s-a întors cu oastea hatmanului Mihu, a plecat înfăşurat în mai multe bunzi la Miroslăveşti, făcîndu-se că e bolnav...

Petru Rareş: Făcîndu-se bolnav...

Mogîrdici: Acolo a picat şi pan Cosma, şi amîndoi au tulit-o spre Novograd, ducînd dupe ei mai mulţi boieri de ţară...

Petru Rareş: Mai mulţi boieri?

Mogîrdici: Şi au dat devale...

Petru Rareş: Crasneş, Cosma, prietenii Mihului, adună boieri de ţară şi pornesc... drept la Dunăre!

Mogîrdici: La Dunăre? Ferească Dumnezeu!

Petru Rareş: Trec Dunărea la Oblicița şi cad cu frunţile-n tină înaintea padişahului Soliman!

Mogîrdici: Atunci, pe cine vînd?

Petru Rareş: Pe mine!

Mogîrdici: Pe... măria-ta?... O!

Petru Rareş: Pe Ştefan cel Mare, pe Alexandru cel Bun, pe Petru Muşat, pe Bogdan, descălecătorul de ţară, pe tine, pe viteji, pe iunaci, pe voinici, pe morţi şi pe vii, pe cei cari sunt ţărînă la Bistriţa, oase la Putna, şi pe cei cari vor închide ochii la Pobrata, şi pe urmaşii mei, şi-ai lui Groza, şi-ai lui Baloş, şi-ai lui Matiaş, ş-ai lui Liciu, ş-ai Danciului, şi pe tot neamul care să închină întru Hristos ca buni şi drepţi credincioşi creştini!

Mogîrdici *(dă-n genuchi)*: Iartă-mă, doamne...

Petru Rareş: De ce?

Mogîrdici: Asta nu se poate!

Petru Rareş: A! de cîte ori n-am zis eu ca şi tine!...

Mogîrdici *(se ridică în picioare)*: Atunci... s-alerg să le dau de urmă...

Petru Rareş: Le-am dat de urmă înainte ca s-o facă!... Mogîrdici, nimic, nimărui... Cîţi ostaşi ai?

Mogîrdici: Două sute...

Petru Rareş: Puţini!

Mogîrdici: Puţini, da' buni! Porunceşte-le să moară şi...

Petru Rareş: Le poruncesc să trăiască!... Tu cu Sandomir fiţi p-aci... Cînd se va strînge Sfatul, închideţi porţile şi trageţi zăvoarele...

Mogîrdici: Să trăiești, măria-ta... *(Dă să iasă prin fund.)*

Petru Rareș: Știu eu?

Mogîrdici *(se-ntoarce)*: Iată, colea, ce vorbă! *(Îi sărută mîna.)* Crasneș și Cosma sunt doi, douăzeci, și noi suntem ca puzderia, și creștem ca codrii, și ne umflăm ca apele... Zi să vie țara, și va dudui muntele de plăieși, și se va clăti valea de joseni... spovediți, împărtășiți, pregătiți să dea ortul popii împrejurul măriei-tale!

Petru Rareș: Bine, Mogîrdici, bine... E, acum du-te și fă ce ți-am spus. *(Mogîrdici iese prin fund.)* O, norod bun, supus și viteaz! De n-ar fi și n-ar fi fost unii boieri închipuiți, și pizmași, și vînzători, am fi fost una, o apă și-un pămînt, toți cîți ne coborîm de la Rîm, de o parte și de alta a muntelui, din pustele Ungariei și pînă în talazurile mării!... Ah!... visurile mele!...

(Intră prin fund Baloș, Matiaș și Liciu.)

SCENA IV

Petru Rareș, logofătul Baloș, vistiernicul Matiaș, pîrcălabul Liciu și, mai tîrziu, chelarul Hîrea.

Petru Rareș: E, lăsați focului plecăciunile... Ce e?

Logofătul Baloș: Crasneș...

Petru Rareș: Știu... Crasneș și Cosma și cu mai mulți boieri de țară se duc... Unde?

Logofătul Baloș: S-apropie de Novograd...

Petru Rareș: E?

Logofătul Baloș: Nu știu...

Petru Rareș *(c-un rîs nervos)*: O! ho! ho! Lăsați-i, boieri, lăsați-i să se ducă... Lui Soliman îi plac hoiturile...

Vistiernicul Matiaș: Lui Soliman?

Pîrcălabul Liciu: Dar, hatmanul Mihu mi-a...

Petru Rareș: Hatmanul Mihu?... A fost harnic, viteaz, dar e zgîrcit și are avere. Zgîrcitul a fost, nu mai e om. E scos din omenire. Nici o nădejde să nu pui pe el. Hatmanul Mihu a fost strîngător, s-a făcut apucător și-a ajuns zgîrcit. Păcatul a fost mușiță, mușița a trecut în vierme și viermele s-a prefăcut în gîză... Ascultați-mă, hatmanul Mihu știe de urma lui Crasneș și-a lui Cosma... Veți vedea... Și nu zic c-ar fi au n-ar fi... vro apropiere... între retragerea lui Mihu, fără porunca mea, și fuga lui Crasneș și-a lui Cosma... Vom vedea...

(Intră repede prin fund chelarul Hîrea.)

Chelarul Hîrea *(emoționat)*: Măria-ta...

Petru Rareș: Vorbește... ce ai?

Chelarul Hîrea *(suflînd des)*: Am pregătit rădvanul...

Petru Rareș: Ei bine, și d-aia intrași ca un vînt?

Chelarul Hîrea: Nu, măria-ta... da, măria-ta...

Petru Rareș: Nu, da... ce e cu tine?

Chelarul Hîrea: Ce să fie...

Petru Rareș: Doamna e bine?

Chelarul Hîrea: Sănătoasă...

Petru Rareș: Coconii, bine?

Chelarul Hîrea: Sănătoși...

Petru Rareș: E șagă de nebun șaga ta, Hîrea!... Mă vezi aci cu boierii...

Chelarul Hîrea: Îi văz, măria-ta... Și nu credeam c-au să fie...

Petru Rareș: Și dacă sunt?

Chelarul Hîrea: Aș fi dorit să nu fie...

Petru Rareș *(pierzînd răbdarea)*: Ci spune odată ce-ai de spus!

Chelarul Hîrea *(și mai emoționat)*: Spui, măria-ta!

Petru Rareș: Ei, începi...

Chelarul Hîrea: Să încep, măria-ta...
Petru Rareş *(pune mîna pe sabie):* Începi sau...
Chelarul Hîrea: Da, da, da... la... la... la ureche, măria-ta...
Petru Rareş *(surîzînd nervos):* Hî!... Mă iertaţi, boieri...
Logofătul Baloş: Doamne, să ne tragem noi...
Petru Rareş: Nu, staţi... E...
Chelarul Hîrea *(îi tremură mîinele):* Nu îndrăznesc...
Petru Rareş: Îndrăzneşte! *(Hîrea îi spune ceva la ureche.)* Cum-cum?... Cine?... El?... Şi ce-a zis?... L-ai văzut... Tu?... Pe el?
Chelarul Hîrea: Da, măria-ta!
Petru Rareş: Şi l-ai auzit tu?
Chelarul Hîrea: Cu urechile mele!
Petru Rareş *(revoltat, trage sabia):* Oh! cîinele!

(Boierii, speriaţi, se reped la domn.)

Logofătul Baloş: Ce e, măria-ta?
Petru Rareş *(stăpînindu-se):* Eh!... nimicuri!... Hîrea... *(Îi face semn să iasă.)* Să vorbesc doamnei... Să mergem. Să mă îmbrac... În odăjdii să cuvine să chibzuim soarta ţării...

(Ies repede prin dreapta.)

SCENA V

Hatmanul Mihu, pan Trotuşanu, postelnicul Albotă, spătarul Şandru şi mai mulţi boieri din Sfat vin din fund. Vorbesc încet.

Trotuşanu *(după ce se uită în toate părţile):* Nu e nimeni.
Postelnicul Albotă: Am venit prea devreme.
Hatmanul Mihu: A, nu!
Spătarul Şandru: Şi, inimă, boieri...
Hatmanul Mihu: Cine s-o ia mai întîi?

Postelnicul Albotă: Dumneata... *(Arată p-un boier. Boierul tace.)* Dumneata... *(Arată p-un al doilea. Boierul tace.)* Ei, dar cine?

Trotușanu: Să-i vorbim verde... Eu n-am de ce mă teme... N-am nici o dregătorie... Sunt în Sfat, dar sfatul meu nu-l ascultă... Din nenorocire, azi l-o asculta, nu l-o asculta... va trebui să se supuie...

Postelnicul Albotă: Și leșii, și tătarii, și muntenii, și turcii...

Hatmanul Mihu: Ce să facem împotriva tutulor?

Postelnicul Albotă: Ce-am jurat cu mîna pe *Evanghelie*...

Spătarul Șandru: Țara e-n primejdie de nu ne vom împotrivi...

Trotușanu: Chiar domnului!

Hatmanul Mihu: Împotriva tuturor ar fi o nebunie! Ș-am îmbătrînit și eu... Cu cît se înmulțesc anii, cu atît ai mai puțin... eh!... De la început „Bună ziua, măria-ta“ Numai atît...

Toți: Da, da!

(Se aude domnul venind din dreapta.)

SCENA VI

Petru Rareș, logofătul Baloș, hatmanul Mihu, pîrcălabul Liciu, vistiernicul Matiaș, postelnicul Albotă, spătarul Șandru, ceilalți boieri de sfat, și, mai în urmă, vornicul Groza și un copil de casă. Împrejurul lui Petru Rareș stau logofătul Baloș, pîrcălabul Liciu și vistiernicul Matiaș.

Toți *(unii zic: „Bună ziua“, alții: „Să trăiești, măria-ta“)*: Bună ziua, măria-ta! Să trăiești, măria-ta!

Petru Rareș *(concentrat)*: Bună?... Bună să vă fie inima... și toate inimile bune să trăiască... Am zis să trăiți cu toții, căci am zis

să trăiască toate inimile bune... *(Se uită la ei. Caută cu ochii.)* Ah, ce păcat că nu sunteți...

Hatmanul Mihu: Prea puțini lipsesc, măria-ta...

Petru Rareș: Azi, cînd trebuie să luăm o hotărîre... hotărîrea... căci una este!... Tocmai azi nu văz pe Crasneș... nici pe Cosma... De Crasneș aveam nevoie... Unde e?

Spătarul Șandru: E bolnav, măria-ta.

Petru Rareș: Unde e, am întrebat, n-am întrebat ce are...

Postelnicul Albotă: La moșia sa, la Miroslăvești...

Petru Rareș: Departe d-aici?

Hatmanul Mihu: Ca la două-trei zile de drum, de nu s-or fi desfundat drumurile...

Petru Rareș: Și ce are?

Spătarul Șandru: Lingoare, măria-ta.

Petru Rareș: L-ai văzut tu?

Spătarul Șandru: Nu, mi-a spus postelnicul Albotă.

Petru Rareș *(lui Albotă)*: L-ai văzut dumneata?

Postelnicul Albotă: Nu, mi-a spus hatmanul Mihu.

Petru Rareș *(zîmbind)*: A!... Și dumitale, hatmane Mihu, ți-a spus logofătul Trotușanu...

Trotușanu: Ba eu, nu, măria-ta... Nu l-am văzut...

Hatmanul Mihu: Eu l-am văzut... Era cu trei dulame de urs în spinare și dîrdîia...

Petru Rareș: De ce s-a dus? Doftorul Șmil l-ar fi căutat...

Hatmanul Mihu: Nu crede în doftori...

Petru Rareș: Nu s-a mai cătat cu Șmil?

Vistiernicul Matiaș: Ș-acum două luni...

(Grupul boierilor de lîngă Rareș se privesc între ei și-și exprimă indignarea contra hatmanului Mihu.)

Hatmanul Mihu *(încurcat)*: Așa mi-a spus, că ar fi avînd la moșie o babă meșteriță...

Petru Rareș: N-ar fi bine să-i trimeț pe doftorul Șmil?

Hatmanul Mihu *(tresărind):* De... cu drumurile astea... trei-patru nopți prin păduri... și Șmil... fricos...

Petru Rareș: Șmil fricos?... Nu-u-u!... Nu e fricos omul de treabă... Și Șmil e un om de treabă... Fricos e omul care ascunde... *(Se oprește și-l privește.)* Și Șmil n-ascunde decît ceea ce nu știe... Nu, nu, să-i trimeț pe Șmil... *(Bate-n palme. Mihu se schimbă la față. Vine din fund un copil de casă.)*

Copilul de casă: Porunciți!

Petru Rareș: Te-am chemat... ca să te-ntorci înapoi... *(Copilul de casă vrea să iasă.)* A, cine ți-a făcut ție vestmintele astea?

Copilul de casă: Croitorii leși...

Petru Rareș: Îmi spusese alde Ivan că strînge în spate...

Copilul de casă: Ba nu, îmi vin bine, măria-ta...

Petru Rareș: E... *(Îi face semn să iasă.)* Hatmane... *(hatmanul tresare)* te-ai sfătuit cu el?

Hatmanul Mihu *(încurcat):* Sfătuit?... Nu... Am vorbit...

Petru Rareș: Va să zică, nu moare...

Hatmanul Mihu: Nu...

Petru Rareș: Păcat!... Adică ar fi fost păcat... Eu am auzit... Cine mi-a spus, cine mi-a spus... că apa de Dunăre se dă la lungoare? *(Privește țintă la hatmanul Mihu, care se îngălbenește.)*

Hatmanul Mihu: De Dunăre?... N-am auzit...

Petru Rareș: Ei, ai auzit, ai auzit... de Dunăre... O! și turcii tocmai cînd e bolnav Crasneș năvălesc! *(Se deschide ușa din fund și nu intră nimeni.)* Poftim! Ușa se deschide fără s-o deschiză cineva?... O veste bună va intra pe ușa ceea... *(Matiaș o închide.)* E! să hotărîm!... D-ați fi copii, v-aș ascunde primejdia. Turcii, fără să-i îndîrjim, vin dîrji. Muntenii și tătarii pornesc din porunca sultanului. Leșii și litvanii

sunt la trei zile de Hotin. Ungurii nu-mi răspund. Ţarul, din fundul Moscovei, îmi îndrugă cuvinte de dragoste cînd mi-ar arde de puterea lui. De la miazănoapte, miazăzi, răsărit şi apus, ameninţaţi cu cotropirea. Ce să facem? O! mai trăiţi vremile bătrîne şi zilele de slavă de la Baia şi de la Podul Nalt, fiţi moldoveni neaoşi, şi vorbiţi!

Spătarul Şandru: Adevărat... că turcii sunt 150.000, măria-ta?

Petru Rareş: Adevărat...

Spătarul Şandru: Că Soliman însăşi a pornit năvălirea?

Petru Rareş: Adevărat!

Spătarul Şandru: Că leşii şi litvanii ar fi vro 50.000?

Petru Rareş: Adevărat!

Spătarul Şandru: Că muntenii au 10.000?

Petru Rareş: Adevărat!

Spătarul Şandru: Că tătarii ar fi vro 40.000?

Petru Rareş: Adevărat!

Spătarul Şandru: Şi nouă, ajutor de nicăieri?

Petru Rareş: Adevărat!

Spătarul Şandru: Atunci...

Petru Rareş: Atunci?

Spătarul Şandru: ?...

Petru Rareş *(cu energie)*: Bine, spătare!

Hatmanul Mihu: Încotro am face faţă, spatele şi coastele noastre ar fi deschise muntenilor, tătarilor şi leşilor, or tătarilor, turcilor şi muntenilor... Încotro ne-am întoarce, peirea!... Şi cu cîtă oaste?

Petru Rareş: Cu cîtă ai mai lăsat, hatmane!

Hatmanul Mihu: Eu?

Pîrcălabul Liciu: Da, da!

Hatmanul Mihu *(lui Liciu)*: Bătrîn neputincios!

Pîrcălabul Liciu *(trage sabia)*: Eşti mai tînăr cu zece ani, am douăzeci de răni mai mult...

Petru Rareș: Liciu!... Tî!... Cînd sabia vorbește, încetează Sfatul... Tî!... *(Liciu se dă la o parte supărat.)*

Hatmanul Mihu: Ș-apoi cine nu vede că ne vor strica țara, că copiii și nevestele noastre vor fi robite, că moșiile noastre vor fi arse...

Logofătul Baloș: Să arză!

Petru Rareș: E!... Tî!... E!

Hatmanul Mihu: ...și averea strînsă risipită!

Petru Rareș: E, atunci?

Hatmanul Mihu: ?...

Petru Rareș *(cu energie)*: Bine, hatmane!

Trotușanu: Mai bine n-am fi fost decît am fi, măria-ta. Nefiind, am fi tina ce călcăm în picioare, sau aburul ce se pierde în văzduh, or întunericul care învăluie lumea... N-am simți, n-am vrea, n-am suferi, în nimicul care să întinde printre lucrurile închipuite...

Petru Rareș *(cu nerăbdare)*: Ei, lasă sofiile aistea... Ai fi un om de treabă de nu te-ar fi stricat învățăturile grecești...

Trotușanu *(atins)*: Prea bine... Hî... Țara e mică, măria-ta, și din codrul boierilor n-a mai rămas decît cîțiva seminceri. Supt seminceri se ridică codrul, dar stejarii sunt mărunți, că abia dau, și sunt cosiți de războaie... Țara e săracă... Țara e sărăcită!...

Petru Rareș *(concentrat)*: Am înțeles...

Trotușanu: Că d-ai vrea să ridici...

Petru Rareș: Bine, bine, n-aș ridica...

Vistiernicul Matiaș *(către Baloș)*: Ce Dumnezeu, toți la fel?

Logofătul Baloș: Toți!

Postelnicul Albotă: Eu, măria-ta... de mi-ai cere capul...

Petru Rareș: N-am ce face cu el!

Postelnicul Albotă: ...de mi-ai cere averea...

Petru Rareș: N-am ce face cu ea!

Postelnicul Albotă: ...de mi-ai cere cinstea...

P e t r u   R a r e ş: Jertfa aceasta n-am cerut-o nimănui...

P o s t e l n i c u l   A l b o t ă: ...ţi le-aş da... dar de mi-ai cere viaţa, averea şi cinstea ţării... nu ţi le-aş da, măria-ta, că nu sunt ale mele...

P e t r u   R a r e ş: Bine, bine, postelnice!

L o g o f ă t u l   B a l o ş: Oh! ca şi ceilalţi!

P e t r u   R a r e ş: A!... să mă iertaţi, feţe de boieri de sfat... pînă acum mi-aţi mărturisit frica voastră...

H a t m a n u l   M i h u: Frica?

P e t r u   R a r e ş: Da, frica!... Dar părerea voastră, nu...

H a t m a n u l   M i h u: Să închinăm ţara pînă o trece vijelia!

P î r c ă l a b u l   L i ċ i u: A!

P e t r u   R a r e ş: Şi cui s-o închinăm?... Şi la turci, şi la leşi, şi la tătari, şi la munteni?... O! Moldovo, frunte şi genuchi să ai, ca să te tîrască boierii la picioarele tuturor tîlharilor care te jefuiesc! *(Intră Groza, cu vestmintele prăfuite, pe uşa din fund.)* Groza! Nu v-am spus eu? Vestea bună!

V o r n i c u l   G r o z a *(priveşte sfatul şi pe domn):* Ce e asta, măria-ta?

P e t r u   R a r e ş: Veste bună! Te cunosc dupe faţă...

V o r n i c u l   G r o z a: D-ar fi a voastră ca a mea...

P e t r u   R a r e ş: Spune, Groza, dar mai repede...

V o r n i c u l   G r o z a: Tătarii ardeau satele d-a lungul Nistrului şi erau gata să s-arunce asupra Moldovii. Într-o noapte căzui în spatele lor cu 6.000 de ostaşi. Cîţi dormeau, acolo au adormit de veci. Cîţi povesteau, acolo şi-a sfîrşit povestea. Arsei corturile. Pe robi i-am strîns supt Soroca şi i-am pornit încoa... Am primit poruncă de la măria-ta să viu şi-am venit... Ei, măria-voastră, ce faceţi? Mă uit... feţele schimbate... Hatmanul Mihu parc-ar pîndi un duşman, aşa mi-aruncă căutăturile...

Petru Rareș *(prefăcîndu-se)*: Boierii vor să ne batem și cu turcii, și cu leșii, și cu litvanii...

Vornicul Groza: Și nu vrei, măria-ta?... Pe moașe-mea... că nu mi-a tăiat urechile, cînd mă născui, să nu fi auzit ce auzii!

Logofătul Baloș: O! Groza, Groza!

Vornicul Groza *(își ia sabia cu mîhnire)*: Și-o mai port la brîu?... Ține-o, măria-ta, mi-ai dat-o cînd m-ai făcut vornic, ți-o întorc cînd nu mai sunt nimic! Și să mi-o pui lîng-a bătrînului Ștefan, așa cum e, udă de sîngele tătarilor, însemnată cu sîngele leșilor, a sașilor, a nemților și a secuilor! *(O aruncă.)*

Vistiernicul Matiaș: Ce faci, Groza?

Vornicul Groza: Mă duc la călugărie, poate-oi afla de ce pe prapurul Moldovii stă sfîntul Gheorghe, căci nu mai știu!

Pîrcălabul Liciu: Așteaptă, Groza!

Vornicul Groza: O! și măria-ta ești vesel?... Vai! nu mai am domn!... Mă iartă, măria-ta, mă înăbuș aici!

Petru Rareș: Dar sunt... 150.000 de turci!

Vornicul Groza: Cin-i numără?... Ș-am să mor de 150.000 de ori? O! cu cine vorbesc? Tu ești Petru al Răreșoaii, fiul drept al lui Ștefan cel Mare și voievodul Moldovei?

Logofătul Baloș: O! Groza!

Vornicul Groza *(biruit de durere)*: Vă cer iertare! Fie-vă milă de mine, un biet ostaș, un biet năuc, ajuns la vreme de bătrînețe pe gura copiilor și de rîsul lumii!... De cînd sunt n-am plîns! *(Plînge.)* Lăsați-mă să plîng... uiu-iu... păcatele mele, măiculiță!

Logofătul Baloș *(mustrător, către Petru Rareș)*: Măria-ta...

Petru Rareș: Ei, boieri, ce ziceți?... Și ce-ați zice dacă i-aș spune adevărul?

Vornicul Groza: Adevărul?... Care adevăr?

Petru Rareș *(scîrbit, arătînd spre grupul Mihului)*: Boierilor le e frică, nu domnului!

V o r n i c u l G r o z a: Ce e?... Na! *(Le dă cu tifla.)* Am pentru cine muri, am cu cine trăi! *(Îmbrățișează pe Petru Rareș.)*

P e t r u R a r e ș: E, apropiați-vă și ascultați. Să judecăm. Cu cine să ne batem? Pe tătari i-a zdrobit Groza...

H a t m a n u l M i h u: Tătarii se vor face la loc.

V o r n i c u l G r o z a *(cu mînie)*: Ce?

P e t r u R a r e ș: Ți!... Groza!... Să zicem că da, dar le trebuie vreme. Va să zică, deocamdată, liniște la răsărit. Cu leșii merge altfel. Sunt la porunca lui Tarnovski. Îl cunosc, mă cunoaște. M-a bătut o dată, l-am bătut de trei ori. Vrem pacea și unul, și altul. Și pacea pe care ne-o dă Tarnovski este aceea a lui Ștefan cel Mare. Nu ne umilește. Va să zică, la miazănoapte, liniște. Secuii vor sta cuminte. Știu ce-au pătimit de la mine și din mîinile lui Groza.

V o r n i c u l G r o z a: Că n-am îmbătrînit destul! Mai e ceva vîrtute în oasele astea!

P e t r u R a r e ș: Va să zică, și la apus, peste munte, liniște. Muntenii se vor învîrti pe la Crăciuna, se vor face că vin în ajutorul turcilor de teama sultanului. Am scris voievodului Radu. El nu uită că s-a suit în scaun cu sprijinul meu și că turcii vor sta ce vor sta și se vor întoarce îndărăt, iar Moldova va sta pe loc, prietenă au dușmană Munteniei. Și Radu mi-a răspuns ca unui frate mai mare. Va să zică, la miazăzi nu e decît puterea padișahului.

T r o t u ș a n u: 150.000... he-he!

P e t r u R a r e ș: Turcii au nevoie de o lună și jumătate pînă s-ajungă aici! Drumuri grele, necunoscute, ape, păduri ca peria... În vremea asta, noi n-am putea strînge 40.000 de ostași călări pe cai mici și iuți?

H a t m a n u l M i h u: Nu, nu putem, măria-ta.

P î r c ă l a b u l L i c i u: Și de ce nu?

H a t m a n u l M i h u: A sărăcit țara.

V o r n i c u l G r o z a: Și te-ai îmbogățit tu!

Petru Rareș: Ei, ți, Groza!... Am fi avut 15.000 și nu ne-am fi îngrijit decît de rămășiță dacă hatmanul Mihu n-ar fi trimes pe ostași pe la casele lor...

Hatmanul Mihu: De nu s-ar fi dus fără voia mea...

Vornicul Groza: Și tu ești hatman?

Hatmanul Mihu: Sunt! Și pe Ștefan l-au părăsit ostașii în ajunul bătăliii de la Războieni!

Petru Rareș: Bine, 40.000, nu, dar 30.000? Dar 20.000?

Hatmanul Mihu: Și ce să facem cu 20.000?

Vornicul Groza: Să murim pentru țară, lege și domn!

Petru Rareș: Douăzeci de mii de ostași hotărîți va da Moldova la chemarea domnului ei! Vom aprinde focurile, vom trage clopotele, vom trimite pe vătămani cu porunca și pe pristavi să strige că Petru e la ananghie... și țara, căreia i-am pus județi cinstiți, va fi dreaptă cu soarta ei și-a alesului ei. Din 20.000 de ostași, rup eu 7.000 și mă cobor ca vîntul unde au bulucit turcii. Îi chinuiesc, nu-i las să doarmă, nici să mănînce, nici să se roage. Năvălind ca la bătălie și înturnîndu-ne ca de spaimă; făcîndu-ne nevăzuți și ieșind la miezul nopții ca stafiile; în mîna lor și-n mîna codrului; nicăieri și pretutindenea... Așa să-i tîrăsc pînă la munte, flămînzi și nedormiți! Voi arde satele pe unde au să se verse; voi trage oamenii în sus; voi otrăvi fîntînele; voi pustii și nu voi lăsa în urmă decît pe bătrînii șireți care să le rătăcească căile. O! cunosc țara ca-n palmă, cu drumurile, cu ascunzătorile, cu întunecimele, cu văgăunile, cu apele, cu pămînturile tari și cu fînețile ce-acoperă pămînturile care înghit pe călăreți, și pe pușcași, și pe cărăuși, cu poverile lor! Eram mic cînd mă lua Ștefan cel Mare în desaga de la oblîncul șeii și-mi zise: „Bagă de seamă, băiete, bagă de seamă, c-ai să fii ostaș... și cu ce vezi vei birui, nu numai cu ce vei fi“ Și șuiera cîntece

vechi, şi rîdea, şi codrii sunau de hohotul lui... Nu ştiam că mi-era tată cînd mă învăţa să cunosc pămîntul din care ieşim cu toţii!

Vornicul Groza: Vom apăra moşia urmaşilor noştri!

Vistiernicul Matiaş: C-aşa zice vodă!

Pîrcălabul Liciu: Şi vorbele lui, ca picăturile de ceară de la picioarele Preacuratei!

Petru Rareş: Voi mă veţi aştepta în Cetatea Neamţului cu 13.000 de suflete. Viu, ne unim, şi în sus. Lăsăm la dreapta Războieni, şi pe apa Pipirigului în sus, spre Dolea, pînă unde se închide valea. Dărîmăm copacii şi ridicăm o cetate. Aci se vor înfunda turcii aduşi de hărtaşii noştri. Şi ne vom izbi cu ei, care nu-şi vor desfăşura oastea din pricina locului. De nu vor lua cetatea, vor fi biruiţi, de vor lua-o, cîţi din noi vom scăpa ne vom sui la munte şi vom coborî în albia Bistriţei. Vom sta pitulaţi, la pîndă, hoţeşte, şi ne vom arăta iarăşi cînd ei se vor scurge. Îi vom lovi pe furiş, îi vom repezi în bahne şi-n iazuri, îi vom înghesui la Dunăre, şi-o vor trece mai degrab' la-ntors decît la năvălire... *(Emoţionat.)* Aşa să ne ajute Dumnezeu, Mîntuitorul, ca să scăpăm ţara de furnicaiul păgînilor!

(Baloş, Groza, Matiaş şi Liciu, care în tot timpul aprobă pe domn, se închină. Ceilalţi boieri stau în cumpănă.)

Hatmanul Mihu: Dar nu încăputăm nici 20.000, măria-ta.

Petru Rareş *(emoţiunea creşte)*: Cum?... Atît să se fi sleit puterile Moldovei sau să fi săcătuit vlaga din voi? Cenuşe să fie amintirile vechii slăviri? Nu vă trageţi din Ştibor, din Cînde, din Dobrul, din Gangur, din Gotcă, din Dajbog, din Oană, din Gherman, din Boldur, din Arbore şi din Cărăbăţ năprasnicul? Sufletul lor să fi pierit înainte d-a muri şi să nu fi trecut nimic urmaşilor lor? Şi cu ei să se fi înmormîntat

credința și mîndria, aceste puteri pe cari se sprijină neamurile cari vor să trăiască?... A! nu vă închipuiți că turcii vor cruța hoiturile plecate în țărînă! Vor trece peste voi cum trec tătarii peste bălăriile pustiului! Vă vor robi, pe voi și copiii voștri, și cu femeile voastre vor împodobi haremurile de la Stambul! Vor arde casele voastre, vor dărîma cetățile și vor preface în geamii bisericile creștinești în cari s-au închinat părinții, moșii și strămoșii voștri!... De vă e teamă... vă voi arăta eu ce ușor e să mori în rîndurile vitejilor!... D-aveți altă socoteală... alta!... întoarce-vă-ți, pînă mai e vreme, și vă voi primi cu dragostea cu care domnul nostru Isus Hristos a primit oile cele rătăcite... Și ce voiți să fac eu?

Hatmanul Mihu *(abia îndrăznind):* Ce vom face și noi...

Petru Rareș *(izbucnește):* Oh! a murit, a murit Petru Rareș!... Și el n-a fost fratele lui Bogdan, n-a fost fiul lui Ștefan cel Mare, n-a fost strănepotul lui Alexandru cel Bun, nici urmașul Mușatinilor! V-a mințit, v-a înșelat, și voi, ca niște copii, ați crezut în basmele pe care vi le-a spus el...

Vornicul Groza: Măria-ta!

Logofătul Baloș: Măria-ta!

Petru Rareș: Aduceți coroana cea cu cinci ramuri a Moldovei și puneți-o pe capul hatmanului Mihu, și cu ea în cap să cază la picioarele padișahului!... O! căci vă cunosc așa de tîrziu! *(Pune mîna pe sabie.)* Un zgîrcit, un arbănaș, un muieratic, o minte goală plină de întunericimi grecești, un îngîmfat, un bețiv, un netot, un prost... o ceată de nimic... Unii fricoși... și-alții... vînzători!

Vornicul Groza *(trage sabia):* Vînzători?

Petru Rareș: Ascultați!... Tu, hatmane, ai zis că Crasneș a plecat bolnav la moșie, că i-ai vorbit... Așa e?... Așa e?...

Hatmanul Mihu *(plecînd capul):* Da...

Petru Rareş: E, Crasneş a plecat tiptil din Suceava, mai sănătos ca mine şi ca voi... Tu, hatmane, n-ai voit să trimeţ pe doftor la el la moşie... Aşa e... Aşa e? *(Pune mîna pe sabie.)*

Hatmanul Mihu *(umilit):* Da...

Petru Rareş: Ştiţi de ce?... Fiindcă nu e la moşie!

Vornicul Groza: Dar unde e?

Petru Rareş: La Soliman, să i se închine!

(Baloş, Groza, Matiaş, Liciu şi Trotuşanu scot un „a! a!" de scîrbă.)

Petru Rareş: Ascultaţi, în sfîrşit... Hatmanul m-a părăsit pe cînd mă băteam cu leşii; s-a întors la Suceava; a stricat oastea peste care-l pusesem; a spăimîntat-o şi i-a dat drumul, păstrînd abia 2.000 din 10.000 de viteji şi de voinici. Şi astăzi a mai risipit încă 1.000, rămîind numai c-o mie supt zidurile castelului, toţi credincioşi şi juraţi să fie ai lui... *(Mihu vrea să tăgăduiască.)* Nu e aşa?... Nu e aşa?... Chelarul Hîrea te-a auzit punînd la cale cele ce-ai făptuit... *(Îl apucă mînia.)* Şi pămîntul nu se cască, să te înghiţă de viu? *(Petru Rareş trage sabia, o învîrteşte pe dasupra lui Mihu, şi-l izbeşte la ureche. Mihu tresare şi pune mîna unde l-a izbit. Sîngele-i curge.)*

Mai mulţi boieri *(spăimîntaţi):* A! a!

Petru Rareş: Cu sabia lui Ştefan cel Mare l-am crestat la ureche ca să se cunoască că nu e din neamul moldovenesc!... Ah! prieteni credincioşi... Moldova piere cu zile, căci boierii nu vor nici să biruiască, nici să fie biruiţi!

Munţi înalţi, precipiţii rupte; stînci rostogolite; nu e nici o cărare; masivul din faţă, pe alte masivuri. În fund se vede cerul albastru şi limpede, tăiat de ascuţişurile munţilor.

SCENA I

Oana, Genunea, Hîrea, pe masivul din faţă; spre dreapta, Petru Rareş, dormind pe o stîncă c-un sucman supt căpătîi, cu sabia pe piept, cu opinci în picioare şi cu o pălărie de plăieş aruncată într-o parte.

Genunea: Doarme...
Oana: Somnul drepţilor...
Hîrea: Ş-al prigoniţilor.
Genunea: De patru nopţi n-a închis ochii...
Hîrea: De patru nopţi n-a închis ochii?
Genunea: De cîte ori zicea: „Aici odihnim, ne-au pierdut copoii urma“, ne aşezam jos, rupţi de oboseală, şi adormeam. Eu visam. Şi cînd visurile să încruntau, mă deşteptam... Unde e castelul? Unde e Corbea? Unde e domnul? Cine a suflat şi i-a risipit?... Vedeam pe domn, şi simţeam soarta neînduplecată şi pedeapsa noastră cumplită. Şi lacrămile-mi curgeau binişor, că de m-apuca suspinele, le sugrumam şi le înghiţeam în mine. Şi de amărăciunea lor, sufletul meu să otrăvea şi uitam, o clipă, pe cine plîng

şi de ce plîng... Dar un glas ars mă trezea din această toropeală... „Plîngi, Nunea?" Tăceam. Şi iarăşi: „Poţi să plîngi? Eu nu pot." Întindeam mîna, şi el mi-o lua în mîinile lui. „Adormi, doamne!" „Dacă aş putea... Să nu deşteptăm pe ceilalţi." Nu mai zicea nimic. În întunericul nopţii două văpăi se stingeau şi s-aprindeau pînă se albea luceafărul dimineţii şi s-afunda în răvărsatul zorilor...

O a n a: Fiinţă nefericită, ş-aş fi putut să fiu cea mai fericită!... Fata lui Ştefan cel Mare, fără să ştiu; cînd aflai, apuse soarele Moldovei... Sora lui Petru Rareş, fără să ştiu; cînd aflai, îl înghiţi surghiunul şi străinătatea... Dădaca nepotului meu; cînd ajunse mare, ucise pe soţul meu... Dupe o viaţă întreagă, Petru se întoarse... Îi puseră coroana pe cap şi-l suiră în scaun. Şi acum, iată-l, flămînd, însetat, izgonit şi întins pe peatră... Ah! spuneţi-mi, cît aş fi fost de fericită şi cît sunt de nefericită?

H î r e a: De care să-mi fie mai milă? De Oana, care suferă de lovituri adevărate, sau de Genunea, care îndură pe cele închipuite, ca şi cum ar fi adevărate? De Oana, care a albit în dureri, sau de Genunea, care abia a început durerile?

G e n u n e a: De Oana mai mult, căci multe a suferit...

O a n a: De Nunea mai mult, căci multe are să sufere...

G e n u n e a: Eu sunt tînără şi pot răbda...

O a n a: Eu sunt albă, nu mai am puteri, şi-n curînd voi închide ochii... Eu sunt la sfîrşitul şi tu la începutul necazurilor...

H î r e a: Duhul răzvrătirei, ca o molimă, de la boieri, la ţărani. Că zise domnul: „V-aţi săturat de mine, oameni buni? Să găsim altul mai norocos, dar nu vă lăsaţi să vă biruie, stînd cu mîinile în sîn." Şi prostimea, înteţită de cei de sus, răspunse: „Ci ca ho! că nu ne mai batem!"

G e n u n e a *(arătînd pe Petru Rareș)*: Să învîrti. Să nu-l trezim. Uitați-vă la el... Mîinile julite... cucuie pe frunte... opincile sparte... În locul coroanei cu cinci ramuri, o pălărie de plăieș cît roata carului, în locul buzduganului domnesc, o ramură de fag cioplită din bardă... Doar sabia... pe care să puie o mînă tremurătoare... și în care încleșta pumnul lui de oțel d-odinioară... Cum și-o strînge la pept... o odihnește pe sufletul lui de viteaz!... Nu mai plînge, Oană...

O a n a: Știu că nu-mi folosesc lacrămile... Aceasta am învățat-o de demult...

G e n u n e a: Și eu o învăț acuma și parcă aș fi știut-o de cînd lumea...

H î r e a: Or că ți-i plînge pe cea dîntîi durere, or că ți-i plînge pe cea din urmă, lacrămile sunt dopotrivă de amari, de nu sunt prefăcute... Să nu se deștepte domnul...

G e n u n e a: Odihna îi face bine...

H î r e a: Un om care s-a odihnit pe scaunul domniei nicăieri nu mai găsește odihnă, ci pretutindeni puteri noi să-și plîngă norocul...

O a n a: Eu nu blestem pe cei răi...

H î r e a: Dumneata ești bună, doamnă...

G e n u n e a: Și cu ce s-alege din bunătatea ei?

O a n a: Taci, Nunea, nu mînia pe Dumnezeu...

G e n u n e a: Și ce mi-ar mai face mînia lui?

O a n a: Să nu dea Dumnezeu cît poate răbda omul...

G e n u n e a: Mai mult n-aș mai răbda...

H î r e a: Și ce-ai face, Nunea?

G e n u n e a: Știu eu?...

O a n a: Ea nu știe și e un mare bine... O! d-ar ști omul de mai nainte cîte i se va întîmpla, omenirea s-ar stinge...

G e n u n e a: Pentru doi mi-aș fi pus viața... Unul mă iubea pe ascuns, pe altul îl iubesc pe față... Unul mi-a mărturisit înainte d-a muri — și n-am putut să-l scap — ș-o parte din inima mea mi-am îngropat-o alături... Pe celălalt îl iubeam ca o roabă în strălucirea lui de sfînt, și ca o roabă, fără puteri, îl privesc odihnin-

du-se pe stîncă, ca un vultur căzut din lumina văzduhului... Eu am fost pripită... La mine durerea n-așteaptă vechimea... *(Și-acoperă fața.)*

O a n a: Mititica! Și încotro logofătul Baloș și Mogîrdici?

H î r e a: Se lăsară pe coastă la vale, cu ciutura, s-aducă apă de la un șipot ce țîșnește din munte...

G e n u n e a: Hîrea... vezi, nu vin?...

(Hîrea se duce pe coasta din stînga.)

H î r e a: Iacă... vin... Logofătul Baloș înainte și dupe el Mogîrdici, apăsînd pe piciorul stîng și ridicînd din umărul drept, parc-ar da brînci cuiva...

O a n a: Mogîrdici?... Minunat suflet!

G e n u n e a: Și vesel totdeauna...

H î r e a: E, de cîte ori nu plînge pe ascuns... Și te face să zîmbești și-atunci. „Ce, plîngi, Mogîrdici?" „Ba vezi că nu!" „De ce?" „Mă întrebi de ce? N-am de ce? Mai bine mă omora Ștefăniță cînd mi-era frică de moarte decît să nu mor cînd mi-e frică să trăiesc... De ce nu mă strînse de gît Maria cu mîinile ei ca buturile de porc!... Aș fi închis ochii... și eah! *(scoate limba)* și n-ajungeam să jelesc pe bunătat' de domn prin văgăunile săcuiești"...

G e n u n e a: Om de credință și credincios...

SCENA II

O a n a, G e n u n e a, H î r e a, logofătul B a l o ș și M o g î r d i c i.

M o g î r d i c i: Sosirăm și noi... Eu cu căușul gol și marele logofăt cu ciutura plină...

L o g o f ă t u l B a l o ș: Pînă i-am luat-o din mînă... A trebuit să-i spui că eu sunt logofătul Baloș și el Mogîrdici...

M o g î r d i c i: Miașul Mogîrdici, stăpîne... Și d-a veni iar domnul de colo... maică, maică!

L o g o f ă t u l B a l o ş: Ar fi vărsat-o pîn-aici...

M o g î r d i c i: De ce?

L o g o f ă t u l B a l o ş: De... Şi el abia-şi tîrăşte piciorul...

M o g î r d i c i: Şi care ostaş se ţinea dupe mine?

L o g o f ă t u l B a l o ş: Da, da, dar pe cal...

M o g î r d i c i: Este!... Î... că mă făcu mama într-o doară... doarme domnul?... Să doarmă... îi face bine... Că de mă făcea mama de plin, întreceam şi pe Groza... Ea, ca femeie, s-a zgîrcit d-un crac... Doarme domnul?... Las' să doarmă... A mai dormit domnul cu capul pe piatră, dar cînd se deştepta se simţea domn... Să nu se deştepte... *(Să dezbracă d-o haină.)* Ia să şezi dumneata, jupîneasă Oană, pe sucmanul ăsta... că de odineşti oleacă, îmi trece şi mie...

O a n a: Mulţumim, Mogîrdici...

M o g î r d i c i *(se dezbracă şi de a doua haină şi rămîne în cămaşe)*: Şi dumneata, Nunea moşului, p-astălaltă...

G e n u n e a: Mulţumim, Mogîrdici, nu... Dumneata să rămîi în cămaşe?

M o g î r d i c i: De cîte ori n-am rămas eu şi fără cămaşe... şi-mi era bine!... Şezi, te rog, că-mi ia cu mîna... Aşa... Uite, Nunea, cînd ne prinde din senin aceeaşi peişte, ne facem mai buni, mai deopotrivă, ca nişte fraţi, şi ajutorul oricui ne micşorează necazul...

G e n u n e a *(arătînd lîngă ea)*: Şi dumneata colea...

M o g î r d i c i: Acolo, Nunea, acolo?

G e n u n e a *(îi arată poala)*: Şi să pui capul aici...

M o g î r d i c i: Eu să pui capul acolo?

G e n u n e a: Nu ne simţim ca nişte fraţi?

M o g î r d i c i *(şi rîde şi se uită la Baloş)*: De...

L o g o f ă t u l B a l o ş: De ce nu?

M o g î r d i c i: Vrei să rămîi într-o ureche?

H î r e a: Te întorci şi p-ailaltă...

M o g î r d i c i: Aşa... să nu mai auz de nici una... Ce să facem? Să zicem că glumim şi noi...

O a n a: Da, Mogîrdici, da...

M o g î r d i c i: Că de s-o deştepta domnul ca ieri... ne trimete la urma noastră... Şi frigurile nu-l mai lasă...

G e n u n e a: Ieri n-a dormit... şi de patru zile în şir...

M o g î r d i c i: Nu închidea ochii, Nunea?

G e n u n e a: Ba da... ca să dormim noi...

M o g î r d i c i: Şi eu, care dormeam dus... Să cunoaşte ţăranul...

O a n a: Ţăran, boier, un suflet este...

M o g î r d i c i: Dacă n-ai abur ca cîinele de Mihu...

O a n a: Dumnezeu să-i ierte păcatele...

M o g î r d i c i: Dumnezeu să facă una ca asta?... He, d-a veni iar domn... ăla de colea... Adu-l, Doamne... Să mă văz iar călare... şi de l-aş ierta... să fiu eu Mihu şi el Mogîrdici.

(Petru Rareş se-nvîrteşte şi scoate un gemăt.)

O a n a: Ia!

(Sar în picioare şi se apropie de Rareş.)

G e n u n e a: Visează... Aşa striga pe Cirimuş...

O a n a: Omul de fapte cu visele s-a ales... Înainte, ce visa deştept i se izbîndea, acum, ce visează în somn doar în somn să i se izbîndească...

L o g o f ă t u l B a l o ş: Se scutură...

H î r e a: Se deşteaptă...

M o g î r d i c i: Haiti!

P e t r u R a r e ş *(se deşteaptă şi se uită în toate părţile)*: Unde sunt?

M o g î r d i c i: Stăpîne...

P e t r u R a r e ş: Eu, stăpîn?... O, nu mai stăpînesc nimic!... Ştiu unde sunt... Repede se-ntoarce faţa visului, de te prigoneşte urgia cerească!... Ce puţin dură arătările închipuirei ca şi domnia [1] mea... Mi-e sete... o sete care nu se potoleşte...

O a n a: Poftim, frate, căuşul cu apă proaspătă.

P e t r u R a r e ş *(făcîndu-se că glumeşte)*: Nu tu, Oană, paharnicul Mogîrdici...

---

[1] În textul de bază: *doamna;* corectat conform contextului.

Mogîrdici: Mă făcuşi paharnic?... *(Aparte.)* S-a odihnit... Să vedem... Ţine, doamne, potirul săpat în argint, cu o mireasă adormită şi c-un drac de copilaş şiret săgetînd-o, pe care ţi-l trimese Ferdinand, craiul Ungariei şi fratele chezarului Carol...

Petru Rareş *(ia căuşul şi soarbe):* Apă rece, vorbe calde, inimă bună... Stai, Baloş...

Logofătul Baloş: Să stau, măria-ta.

Petru Rareş *(supărat):* Hî, măria-ta!... Nunea, ce frumoasă eşti!

Nunea: Aş, zici măria-ta...

Petru Rareş: Şi tu?

Genunea: Ce, măria-ta?

Petru Rareş: Ce urîtă eşti, Nunea!

Genunea: Dacă, şi sunt roaba măriei-tale!

Petru Rareş: Nu mai sunt robi de cînd m-am dezrobit de domnie...

Mogîrdici: Iar se-ncurcă iţele... Să m-amestec... Dormişi olecuţă...

Petru Rareş: Dormii şi-mi pare rău că n-am adormit...

Mogîrdici: Hî-hî... cum nu? *(Încet.)* Ce uitătură are, şi ce glas, ca şi cum ar ieşi dintr-o peşteră... Mă zăpăceşte... *(Tare.)* Cerul fără pic de nori...

Petru Rareş: Eu fără pic de putere şi tu fără pic de minte...

Hîrea: Cu Mogîrdici ai dreptate, cu măria-ta...

Petru Rareş: Măria-ta, Hîreo!

Logofătul Baloş *(lui Hîrea):* Dă-te la o parte...

Oana: Mai odihneşte-te, frate... Drum lung şi greu...

Mogîrdici: Şi opincile, sparte... De două zile mă rog să le schimbe cu ale mele...

Petru Rareş: De mi le-ai da fără să le scoţi din picioare, bine...

Mogîrdici: Să ţi le dau cu picioarele...

Petru Rareş: Şi mîinile, şi capul... Să fiu Mogîrdici sadea... N-aş mai avea vedenii... Ce striga bătrîna Dolca cînd părăsii castelul?

Logofătul Baloş: Nu ştiu, măria-ta.

Mogîrdici: O vraişte, că nu se mai auzea nimic... Eu, călare, cu sabia scoasă... „Loc, loc, dobitoacelor, că trece vodă"...

Petru Rareş: Că fuge vodă... ah!

Genunea: Cînd trecui pe lîngă ea, striga, ca scoasă din fire...

Petru Rareş: E, e...

Genunea: ...„N-am să mor pînă nu s-o întoarce... Îl scapă pescarii, că e d-ai lor"...

Petru Rareş *(repede)*: Să îngrijiți de Dolca... Să n-o doară nimic!

Mogîrdici: N-ai grijă, măria-ta... Ce s-o mai doară?

Petru Rareş: N-a zis ea, acum patru ani, că „mă voi întoarce și biruitor și biruit?"

Mogîrdici: Aşa e...

Petru Rareş: Tu nu erai acolo...

Mogîrdici: A... a... așa e...

Oana: Parc-a zis...

Genunea: Da... da...

Petru Rareş: Voi erați acolo... Și cum mă-ntorsei de pe Cirimuș?... O! dar e mai ușor să ghiceşti nenorocirile celui mai norocos om decît o clipă de fericire a celui bătut de urgia soartii!... Sunt o amintire din ceea ce am fost, și-n curînd se va şterge din minte orice amintire... Nu sunt pe munte, ci în fund, la poalele muntelui... Nu-l urc, căci m-am rostogolit din vîrful lui... Am fost om, și norocul m-a făcut și mai om... Mă dor mîinile, picioarele, fruntea... Mîinile îmi tremură, picioarele abia mă mai țin și supt frunte nu mai am nimic!

Genunea: D-atîtea zile de cînd umbli prin munți...

Petru Rareş *(îl tremură frigurile)*: Mai mult voi simțiți greutatea trupului meu... O! d-ați cunoaște și pe aceea a sufletului meu!... Cînd pustiul mă împresură, eu nu mai eram!... Strîngeți-vă împrejurul meu, umpleți golul, înmulțiți-vă, că vin vedeniile deşarte și mă turtesc fără milă!... Nunea, adu mîna ta...

Genunea: P-amîndouă, măria-ta...

Petru Rareș: Și tu, Oană...

Oana: Ți-aș da ființa mea întreagă dacă aș ști că din nimicirea ei ai afla vro slabă mîngîiere!

Petru Rareș: Și p-a ta, Mogîrdici...

Mogîrdici: A mea? E cam roasă, și cu bătături...

Petru Rareș: De mult ce-ai bătut cu ea... *(Îi cată în palmă.)* Tu ai să mori de moarte bună...

Mogîrdici: Cu sabia-n mînă și pe cal... Hî-hî... Să mă slujească vlădica din Vad... și să mă plîngă Maria din Feldioara, dacă n-or fi jelit-o alții pe ea...

Petru Rareș *(Genunii)*: Tu ai să te măriți c-un spătar...

Genunea: Ca Șandru?... Oh!...

Petru Rareș: Ba nu... c-un miaș de viteji...

Genunea: O! bietul Corbea!

Petru Rareș: O, biată Nunea! Și l-ai fi iubit?

Genunea: L-aș fi iubit!

Petru Rareș: Cît de mult?

Genunea: Cît iubea el pe domn și pe țară!

Petru Rareș: O! l-ai fi iubit mult... Hîrea, un căuș de apă...

Hîrea: Poftim, doamne...

Petru Rareș *(dupe ce bea)*: Mulțumim... și să mulțumești și tu maică-tei că te-a făcut om de credință... Ești ca un paloș bun care nu cade din mîna pe care-a încăput... Baloș... *(Îl tremură frigurile.)*

Logofătul Baloș: Măria-ta?

Petru Rareș: Ce vrei?

Logofătul Baloș: Ce vrea măria-ta.

Petru Rareș *(se ridică pe coasta din dreapta)*: Eu?... Nimic... Ce vreau nu se poate și ce se poate nu vreau... Vezi tu colo, departe, departe... cît cuprinzi cu ochii... și mai departe... unde joacă zarea și s-amestecă fața cerului cu a pămîntului... și mai departe... dincolo de Siret și de Prut, pînă-n malurile Nistrului?...

Logofătul Baloș: Văz, măria-ta...

Petru Rareş: Ce vezi?

Logofătul Baloş: Trîmbe de dealuri şi cîmpii ce se pierd în pustiităţi...

Petru Rareş *(îl zguduie frigurile):* Eu văz cetăţi, oraşe şi sate, dealuri şi văi, şi păduri şi codri, şi livezi şi ape prinse în opusturi, şi rîuri slobode curgînd în mare... şi corăbii cu catarguri înalte şi ascuţite, şi furnicai de oameni... şi de vite... şi, peste toate, soarele, apunînd, întinde poleiul său uşor şi nemărginit! *(Oana şi Genunea pleacă capul şi plîng.)* Văz Moldova, Baloş, pe care am iubit-o, am apărat-o, am slujit-o, am înţeles-o în ce-a fost şi ce va să fie, căci sunt copilul unui viteaz zămislit în clipele de iubire cu Maria, soţia majerului Rareş... În mine sunt speţele Muşatinilor şi speţele norodului topite într-una... În mine au fost... Nu vezi un mormînt? Încotro te uiţi?... La mine?... Aci e sicriul gol... Acolo e sufletul meu, şi peste el toarnă ţărînă şi-l acoperă de veci!... Oh! daţi-mi-l pe el şi mă luaţi pe mine! Din el aţi mîncat, v-aţi adăpat şi v-aţi îmbogăţit, pentru ce vă lepădaţi de el şi pentru ce-l batjocoriţi?... Ce-a fost lumină, şi putere de jertfă, şi de 'nălţare, ce-a fost vecinic acolo a rămas, în prada năimiţilor, ce e slăbiciune, putregai şi trecător adus-am cu mine pe vîrfuri de piatră uscată... Şi nu mi-aţi lăsat decît amintirea frumoasă a vremilor mari, pentru ca să simţ cît e de cumplită ruşinea căderii!

Oana: Măria-ta!

Genunea: Măria-ta!

Mogîrdici *(dîndu-şi cu pumnii în cap):* Mai bine mă strîngea de gît Maria...

Logofătul Baloş: Olecuţă de apă, măria-ta...

Petru Rareş: Acum-mi dai apă? Dupe ce m-am mistuit? Ce-a rămas din mine? Cîteva grinzi negre... Încolo, scrum... Ţi să pare c-ar mai ieşi fum? E cenuşa învîrtită de vînturi... Am cap ca să port pălărie, iar nu coroană; am

ochi ca să plîng, nu ca să văz; am mîini ca să mi le frîng, iar nu să poruncesc; am picioare ca s-alunec, iar nu ca să-ncalec; am umeri ca să anin sucmanul acesta, iar nu să port mantia domnească; vorbesc ca să-mi povestesc nenorocirile, iar nu ca să cîrmuiesc oștile și norodul; și am sabie nu ca s-o trag, ci ca să sprijin pe ea hoitul netrebnic al copilului lui Ștefan cel Mare...

Mogîrdici: Lasă-te jos puțintel, măria-ta...

Petru Rareș: Nu sunt destul de jos? Cît să mă pogor? Că d-ar încăleca munții unii peste alții și eu aș încăleca pe dasupra lor, tot m-aș simți adîncit în pămînt, cît ar fi de la pămînt pînă la vîrful munților!

Mogîrdici: Să te odihnești, măria-ta...

Petru Rareș: Să se odihnească cine trăiește, morții n-au nevoie de odihnă!... *(Genunea, plîngînd, îi sărută mîinile.)* Tu?... Săruți închipuirea ta sărutînd mîinele care împărțeau peirea și binefacerile!

Genunea: Ș-acum mă mîngîie ca și altădată...

Petru Rareș: Crezi tu?

Genunea: Cum crez într-unul Dumnezeu cel de o ființă și nedespărțită!

Petru Rareș *(iluminat)*: Căci eu purced de la tatăl, și cine e împotriva mea împotriva lui este, și tatăl e viu, și cine mă izbește izbește pe tatăl, și cine izbește pe tatăl ridică mîna împotriva neamului, și mîna i se usucă și cade-n țărînă...

Logofătul Baloș *(cu lacrămile în ochi)*: Stai, măria-ta!

Petru Rareș: Cum de nu s-a uscat mîinile lor ridicate împotriva mea, și-a tatălui meu, și-a străbunilor mei?... Oh! am friguri, Oană... friguri, Genunea... Aici ne vom despărți...

Mogîrdici: Și eu să rămîi singur?

Petru Rareș: Cine? tu sau eu?

Mogîrdici Și eu, și măria-ta... Și unde să mă duc și un' să te duci?

P e t r u   R a r e ş: Tu încolo şi eu încoace... Tu-n Moldova şi eu în secuime. Tu să mănînci azimă caldă, frămîntată cu apă de la fîntîna din Suceava, şi eu, de-oi mai fi, să roz pîinea uscată a străinului, muiată cu lacrămile mele amari!

G e n u n e a: Să mă despart? Niciodată!... Cînd te-i despărţi măria-ta de sabie...

(Petru Rareş o priveşte lung şi face o mişcare din cap ca şi cum ar zice „bine".)

P e t r u   R a r e ş: Uf! mi-e cald!... Vă sunt domn or umbra caraghioasă a fostului domn?

L o g o f ă t u l   B a l o ş: Ne-ai fost, ne eşti, ne vei fi!

P e t r u   R a r e ş: Aşa... Suntem la sfat... Tu, Baloş, ce să fii? Ce eşti, afară dacă nu mi-ai lua locul... A! grozav te-ai păcăli!... Tu să-mi fii spătar...

M o g î r d i c i: Eu? Spătar şchiop?

P e t r u   R a r e ş: Tu, Oană, vornic... Tu, Genunea... logofăt e tat-tău... să fii hatman şi portar al Sucevei...

G e n u n e a: În locul lui...

P e t r u   R a r e ş: Da...

G e n u n e a: Mai bine ostaş ca hatman...

P e t r u   R a r e ş: Ostaşii nu intră-n Sfat...

G e n u n e a: Paharnic...

P e t r u   R a r e ş: Prea bine, paharnic... Înainte de Sfat... Paharnice, dă-mi un pahar de Tokai...

G e n u n e a *(îi dă cu milă căuşul cu apă)*: Poftim, măria-ta!

P e t r u   R a r e ş *(gustă)*: Vinul tău e apă goală, şi paharul tău e de lemn scobit ca şghiabul din care s-adapă vitele. Apa ta e vie şi răcoritoare şi căuşul miroase a brad proaspăt de lîngă Suceava! Niciodată apa n-a fost mai bună ca cel mai bun vin, şi căuşul mai frumos lucrat ca cornul de aur al chezarului, căci nici un stăpînitor al pămîntului n-a fost slujit de un paharnic c-o inimă mai bună, c-un chip mai luminos şi c-o mînă mai fermecătoare... Ah!... e cald... am căldură...

G e n u n e a *(rugător):* Spală-te pe obraji, măria-ta... eu îți torn...

P e t r u R a r e ș: Tu?... Toarnă-mi... *(Se spală.)*

G e n u n e a: Și pe gît, pe dupe urechi... așa...

P e t r u R a r e ș: Dă-mi, paharnice, un ștergar cu marginile alese-n fir de aur...

G e n u n e a *(caută):* Nu găsesc, măria-ta...

P e t r u R a r e ș: Nu e un ștergar în tot castelul Sucevii?

G e n u n e a *(își ia broboada de la gît):* A! Am găsit!

P e t r u R a r e ș *(se șterge):* Nici smirna, nici tămîia din Arabia n-ar mirosi așa de aromitor ca ștergarul tău, paharnice... Miroase a fîn cosit... Ah! miroase a Moldova! *(Îl trec lacrămile.)*

(Toți plîng.)

G e n u n e a: Fie-ți milă...

P e t r u R a r e ș: Aș vrea să vă fac să rîdeți... O! mi-e milă de voi! Soarta nemiloasă mă face că oriunde m-oi întoarce să storc lacrămi... De n-ați fi aici, din stîncile reci ar țîșni lacrămi fierbinți!... Să deschidem Sfatul... Despre ce era vorba?

O a n a: Să fim cu tine, frate, ori să te lăsăm singur în pustietățile acestea?

P e t r u R a r e ș: A! da! Sfatul a început... V-ați spus părerea... Să mi-o dau și eu p-a mea... Baloș, ca mai mare și mai vechi în Sfat, ce trage părerea domnului?

L o g o f ă t u l B a l o ș: E hotărîtoare.

P e t r u R a r e ș: În orice pricină?

L o g o f ă t u l B a l o ș: Totdeauna.

P e t r u R a r e ș: Ați auzit? *(Toți pleacă capul în jos.)* S-apucați încolo și încoa!... A! să mai văz Moldova o dată înainte d-a mă despărți... *(Se ridică mai sus.)* Da, văz fumurile din hornurile colibelor înălțîndu-se spre cer, auz doina spusă din frunză și talanca turmelor ce se întorc de la pășune, dar nici săbiile să lumineze ca fulgerul, nici săgețile să piuie aruncate din arcuri,

nici lăncile grele ale iunacilor, nici coasele gloatelor amorțite nu mai auz!... Peiștea s-a întins în locul strigătului de biruință!... Căci mi-ați umilit Moldova să n-o mai cunosc!... Care din două mă zguduie așa de strașnic: rîvna de a domni, ori iubirea de țară?... Ah! aș vrea să fiu vornic, spătar, căpitan, sutaș... ostaș să fiu, numai să fiu în Suceava!... Și nu sunt nimic... nimic... nimic!... Un biet bătrîn cerșind adăpost munților, o podoabă închipuită de om în care sălășluia un suflet tare, ce rătăcește pe trîmbele albăstrii și se pierde-n pîclele pustietăților! ...D-acum, Doamne, fă ce vrei cu mine! *(Cade în genuchi, și toți ceilalți. Se roagă încet.)* Sculați-vă. Am zis rugăciunea, mulțumind Celui-de-sus de harurile ce-a trimes asupra noastră... Și buzele au mințit, obicinuite să spuie adevărul... Și tu *(își ia sabia)*, care ai desfăcut calea biruinții supt trei domnii *(o sărută)*, piei în prăpastie, slugă credincioasă! *(O aruncă în prăpastie.)* Din negurile unde te-ai dus va țîșni apa bolborosind poveștile trecutului, și urmașii, auzindu-le, vor crede că aud basme!... S-a dus și ziua de azi, și nu ne-a fost mai ușoară ca ziua de ieri... Soarele a apus... Întunericul se lasă... Să-mi iau rămas bun de la voi... Să mă iertați... O! O! Oană! Nunea! Ce, plîngeți?... Ah! veniți încoa... să vă sărut. *(Îl trec lacrămile.)* E, e... va trece... *(Le sărută.)*

Oana: Să te duci sănătos și să te-ntorci sănătos, frate!

Petru Rareș *(sărutînd pe Genunea)*: Cum, tu nu-mi spui nimic?

Genunea *(o îneacă plînsul)*: Nu pot... oh! că nu pot...

Petru Rareș *(lăcrămînd)*: Ar trebui să fiu de piatră... Baloș... *(Îl sărută.)* Să ne vedem sănătoși dacă ne vom mai vedea...

Logofătul Baloș *(plîngînd)*: Ne vom vedea, ne vom vedea, măria-ta...

Petru Rareș: Hîrea... Mogîrdici. *(Îi sărută.)*

M o g î r d i c i *(își șterge lacrămile):* Poi, poi, pe mine nu mă iei?... Să se ducă ei încolo și noi încoace... Da, da, măria-ta, că tot aruncași sabia în prăpastie... Să-ți fiu eu sabie... De ce nu?... Că mie mi-a spus o țigancă din ghioc... „Ei, că tu ai s-ajungi sabia domnului"...

P e t r u R a r e ș: Ai s-ajungi, dar n-ai să fii, ai ajuns, dar nu ești...

M o g î r d i c i: Noapte... scorburi... cerbi... urși... și ursul e-al dracului, deși e fecior de popă...

P e t r u R a r e ș: Ei, și dacă ar fi urși?

M o g î r d i c i: Măria-ta te-ai face mort și eu viu... Ursul nu mănîncă mortăciuni...

P e t r u R a r e ș: Mort sunt între vii... Destul, Mogîrdici... *(Îl sărută.)*

M o g î r d i c i: Păi, păi, eu nu te-am sărutat...

P e t r u R a r e ș: Sărută... Nu miros a pămînt?... Vecinica mea pomenire!

G e n u n e a *(o podidește plînsul):* Ah! măria-ta...

P e t r u R a r e ș: Nunea, ce e, Nunea?

G e n u n e a: Cînd s-o crăpa de ziuă și s-or stinge stelele, voi pîndi luceafărul meu de dimineață și-l voi ruga să ne-ntoarcă printre stelele noastre pe luceafărul nostru dătător de viață și de lumină...

P e t r u R a r e ș: În genunea apelor întinse și fără fund se frînge fața luceafărului scînteietor... Vin vînturile, și apa se încrețește, și fața luceafărului tremură, să rupe-n jos și se duce, se duce nesfîrșit... Apa se turbură, talazurile cresc, și luceafărul nu se mai vede... D-aș fi stat eu oglindit în inimile tuturor ca [în] inima ta, Genunea, nici o vijelie nu m-ar fi smuls din inima Moldovii! *(O sărută.)* Du-te... Duceți-vă... Și luați seama la brazii pe care i-am însemnat eu... Să nu vă pierdeți...

L o g o f ă t u l B a l o ș: De noi te îngrijești?

P e t r u R a r e ș: Eu sunt pierdut.

(Să despart și pleacă.)

SCENA III

P e t r u R a r e ş, singur.

P e t r u R a r e ş *(pleacă încet):* Se rupse şi firul de paiajen care mă mai lega de Moldova... Singur, singurătăţii... Descurca-voi drumurile ce duc la Ciceu?... Ş-acolo ce m-aşteaptă?... Doi copii mici şi biata mea soţie... Cum ridici şi pogori, Doamne, din nimic la mărire şi din trufie la umilinţă! *(S-aude un zgomot.)* A!... Cruţă-mă, Mîntuitorule, să nu simţ frica de oameni şi de fiare! Sunt fără apărare... Pe paloşul bătrînului Ştefan nimeni nu va mai pune mîna... A!... Da... mi-e frică... mi-e frică... cu toate că nu mai am la ce să mai ţiu... Ş-aş fi jurat că nu voi cerca această ruşine... *(Să năruie petrele-n depărtare.)* Ce-o fi?... A, orce-ar fi... *(Punînd piciorul p-o peatră, alunecă şi cade. Nu se mai vede. S-aude dintre brazi.)* O! mi-e frică şi să tac, şi să strig! *(Vine repede pe al doilea picior de munte.)* Cine e? Ce vreţi?... Auz şoapte!...

SCENA IV

P e t r u R a r e ş şi cinci p e s c a r i.

Î n t î i u l p e s c a r: Cine eşti? Şi ce vrei?

P e t r u R a r e ş *(spăimîntat):* Tu ce vrei? Tu cine eşti?

Î n t î i u l p e s c a r: Om bun... *(Se apropie.)*

P e t r u R a r e ş: Poţi să fii om bun şi de departe...

Î n t î i u l p e s c a r: Cum tremură?... N-am la mine decît cuţitul ăsta... De ce te sperii?

P e t r u R a r e ş: Cuţitul?... În mîinele tale ar fi o primejdie, în mîinile mele, un fir de iarbă...

Î n t î i u l p e s c a r *(i-aruncă cuţitul):* Na, ţi-l dau dacă ţi-e frică...

P e t r u R a r e ş: Mi-l dai?... Să vede că eşti om bun...

Întîiul pescar: Nu ți-am spus?... Dar tu cine ești?

Petru Rareș: Sunt o pîlpîire din soarele Moldovii, care s-a stins... o surcea care n-a sărit departe de buștean, un biet creștin care a fost un stăpîn strașnic...

Întîiul pescar: Aveai voloace și măji multe...

Petru Rareș: Ce măji?... Sunt maje, și mama a avut multe măji...

Întîiul pescar: Pre legea mea... nu înțeleg nimica, verișcane.

Petru Rareș: Nici eu nu-nțeleg... De ce mă-ntrebi de măji?

Întîiul pescar: De, ca pescarul... În ce-aș prețui stăpînirea pe care ai pierdut-o?

Petru Rareș *(încremenit)*: Tu ești pescar?

Întîiul pescar: Da, pescar... De ce te minunezi?... Suntem aci vro cinci...

Petru Rareș: Sunteți pescari?

Întîiul pescar: Suntem, vezi bine...

Petru Rareș: Dacă sunteți pescari, ce căutați pe vîrful muntelui?

Întîiul pescar: Păi, aci, puțin mai la vale, e un iezer în munte, și pescuim și noi mrene și țipari...

Petru Rareș *(cu bucurie)*: Sunteți pescari?... O, Dolca, și eu niciodată n-am crezut în vedeniile tale!

Întîiul pescar: Ce bucurie te prinse fără veste... Ciudat om trebuie să fii!... O! și ești sîngerat la mînă, și lovit... Cine să fii dumneata?

Petru Rareș: Sunteți moldoveni?

Întîiul pescar: Dupe lege și dupe limbă tot aia am fi... dar noi suntem ardeleni... Iacă crucea... O facem ca ei...

Petru Rareș: Cheamă-i încoa...

Întîiul pescar: Să-i chem... Mă!... uiu-iu... Veniți încoa... cu d-ale gurii... mă...

Petru Rareș: Da, că sunt hămesit de foame...

Întîiul pescar: Ăi mînca ce-om mînca şi noi... pită rece... peşte fript...
Petru Rareş: Ce-o da Dumnezeu...
Întîiul pescar: Ei, că dupe vestmîntul ăl de desupt... ai fi om de obraz...
Petru Rareş: Am fost!

(Vin şi ceilalţi patru pescari cu merindele pe cari le aşează jos.)

Întîiul pescar: Iacă, mă, un om rătăcit pe munte...
Al doilea pescar: Bună seara, vere...
Petru Rareş: Mulţumim dumneavoastră, vere.
Al treilea pescar: Mîine, cînd s-o albi de ziuă, ne-o fi şi el de vrun ajutor...
Al patrulea pescar: Stai jos, ce nu stai...
Al cincilea pescar: Iacă, aşa, ca mine...
Petru Rareş: Cam ce să prindeţi voi pe peşte?
Întîiul pescar: E, acolea, nişte oameni sărmani... Cît să ne înţolim şi noi... mai cu coatele rupte, mai cu opincile sparte... Ce să facem?
Petru Rareş: Ştiţi voi cît face un galben?
Al doilea pescar: Ei, ştim... Da' dracu l-a văzut?
Petru Rareş: Îl cunoaşteţi dacă l-aţi vedea?

(Pescarii fac ochii mari.)

Al doilea pescar: Eu, nu...
Al patrulea pescar: Eu, mă... c-am văzut patru, l-alde popa Dima din Vărcăuţi...
Petru Rareş: Era ca ista?
Al patrulea pescar: Ca ăsta... tocmai... leit-poleit!
Întîiul pescar: Să-l văz şi eu...
Al treilea pescar: Şi eu...
Al doilea pescar: Ad' şi mie... Î-î... frumos ban... şi e de aur!
Petru Rareş *(scoate o pungă)*: A voastră e toată, dă mă-ţi trece, fără să mă simţă nimeni, pînă la castelul baronului Feldici... Sunt şaptezeci... *(Pescarii rămîn cu gurile căscate.)*

Întîiul pescar: Șaptezeci?

Al patrulea pescar: Doamne, Doamne, Doamne... *(Se închină.)*

Petru Rareș: Oameni buni, eu sunt Petru Rareș, pînă ieri voievodul Moldovei și-al secuimii.

Întîiul pescar: Petru-voievodul?

Al doilea pescar: Cel care spăimîntă Brașoul?

Al treilea pescar: Cel care... *(Pescarii cad în genuchi înaintea lui Petru Rareș.)*

Întîiul pescar: Iartă-ne, măria-ta, iartă-ne...

Petru Rareș: Nu mi-ați greșit cu nimic... De ce să vă iert?

Întîiul pescar: Te trecem, și n-are să știe nici cucul... Te dezbrăcăm pe tine *(arată p-al treilea pescar)* și îmbrăcăm pe măria-sa... Îi punem în spinare o maje... Și-l trecem...

Petru Rareș: Mulțumescu-ți ție, Împărate ceresc, că ai aprins soarele, să se coacă grîul... luna, să străbatem cărărușile... stelele, să împodobească cerul... și o rază de nădejde în sufletul oropsitului tău rob Petru, feciorul Răreșoaii ș-al lui Ștefan cel Sfînt!

Cortina

NOTE ŞI VARIANTE

A apărut pentru prima oară în volum la Editura Socec et Co . Bucureşti, noiembrie 1909, aşa cum se anunţă în *Bibliografia mensuală, Catalogul publicaţiilor aflate de vînzare la Librăria Socec et Co.*, Bucureşti, nr. 1, 1909, p. 7.

S-a retipărit la aceeaşi editură, în 1912.

Ediţia de faţă reproduce textul din 1912.

Iniţial, piesa a fost intitulată *Ştefan cel Mare*, aşa cum se menţionează în medalionul consacrat lui Delavrancea din *Fruntaşii conservatori*[2]: „Ultima sa lucrare literară este drama istorică *Ştefan cel Mare*"

Se pare că elaborarea dramei *Apus de soare* a trecut prin două faze succesive, la un interval foarte scurt, consemnate în două manuscrise incomplet păstrate, aflate în posesia fiicelor scriitorului.

Prima formă la care ne vom referi în stabilirea variantelor, şi pe care vom nota-o cu *ms. I*, este scrisă cu creion, pe foi mari de bloc de desen, în general pe o singură faţă a hîrtiei. Din actul I s-au păstrat p. 11—15 — paginaţia lui Delavrancea; din actul al II-lea, p. 16—24; din actul al III-lea, p. 34 — avînd pe verso p. 35, p. 36—38, p. 45—46; din actul al IV-lea, p. 47—50, p. 50 — avînd pe verso o schiţă a Cetăţii Suceava, desenată de Delavrancea, p. 51—53, p. 53 — avînd pe verso o a doua schiţă a Cetăţii Suceava, p. 54—60.

Cu p. 60 se termină textul piesei.

Din manuscrisul I lipsesc deci p. 1—10 inclusiv, p. 25—33 inclusiv, p. 39—44 inclusiv.

---

[1] Vezi şi *Studiul introductiv* al ediţiei de faţă, vol. I, p. LX, p. XCIX—CIII; cf. şi Virgil Brădăţeanu, *Drama istorică naţională*, Editura pentru literatură, Bucureşti, 1966, p. 203—230.

[2] *Albumul partidului conservator*, Bucureşti, [1910], Tip. Voinţei naţionale.

A doua formă, pe care vom nota-o *ms. II*, este scrisă cu cerneală, pe hîrtie semivelină, de caiet, din care s-au păstrat (paginaţia lui Delavrancea) p. 15—67, p. 84—102, p. 102 bis, p. 103—137, p. 140—153. Lipsesc deci p. 1—14, p. 68—83, p. 138—139 şi sfîrşitul piesei, de la p. 153 înainte.

Dovadă că al doilea manuscris a servit în 1909 la pregătirea reprezentării dramei la Teatrul Naţional este că pe mai multe pagini ale manuscrisului găsim însemnările regizorului, cu creion negru, tăiate ulterior de Delavrancea, cu cerneală, probabil atunci cînd a dat manuscrisul la tipografie.

Despre ediţia princeps a dramei *Apus de soare* ne informează însuşi Delavrancea la 22 decembrie 1908, într-o scrisoare inedită, adresată fiicei sale Cella, care se afla la Paris:

„Azi am luat 2.000 lei pentru imprimarea piesei şi mîine trimet din ei Ciocanului meu"

Elaborarea propriu-zisă a trilogiei Moldovei a durat doi ani, aşa cum declară autorul ei mai tîrziu, într-o scrisoare inedită, scrisă pe coperta unui bloc de desen.

Scrisoarea pare să fie un răspuns adresat unui ziarist prieten, nemulţumit că n-a fost invitat la lectura piesei *Luceafărul* înainte de a fi pusă în repetiţie la *Teatrul Naţional.*

Redactarea a fost precedată de o serioasă documentare asupra domniei lui Ştefan cel Mare şi mai ales asupra ultimilor săi ani de viaţă. Copleşitoarea personalitate a eroului principal din *Apus de soare*, dominînd şi domniile urmaşilor săi, stîrnise admiraţia cronicarilor nu numai moldoveni, dar şi a celor străini, iar istoricii contemporani cu Delavrancea publicaseră numeroase documente privitoare la epoca lui Ştefan cel Mare.

Delavrancea porneşte în documentarea sa de la legendele adunate de Ion Neculce în *O samă de cuvinte;* studiază *Letopiseţul Ţării Moldovei...* al vornicului Grigore Ureche, publicat de Mihail Kogălniceanu[1], cronica lui Şincai[2], remarcabila lucrare a lui N. Iorga *Istoria lui Ştefan cel Mare, povestită neamului românesc*, Bucureşti, Ed. Minerva, 1904, ca şi documentele publicate de B.P. Hasdeu[3] şi I. Bogdan[4]; a mai

[1] *Letopisiţile Ţării Moldovii*, Iaşi, Institutul „Albinei româneşti", 1852, p. 117—145.

[2] Gheorghe Şincai din Şinca, *Chronica românilor şi a mai multor neamuri*, tom. II, 1440—1614, Bucureşti, Tip. Academiei Române, 1886, p. 162—168.

[3] *Arhiva istorică a României*, I, Bucureşti, Imprimeria statului, tom. 1, partea 1, nr. 10, 17 oct. 1864, p. 75; tom. 1, partea 2, Bucureşti, Imprimeria statului, 1865, p. 23—26, 31—46.

[4] I. Bogdan, *Cronice inedite atingătoare de istoria românilor*, Bucureşti, Ed. Librăriei Socec et Comp., 1895.

putut studia cuvîntarea rostită de Grigore G. Tocilescu, la Academia Română[1] cu prilejul împlinirii a patru veacuri de la moartea lui Ştefan cel Mare, ca şi monografia de popularizare pe care i-o închinase acestuia poetul Dimitrie Bolintineanu.[2]

Printre manuscrisele rămase de la scriitor, găsim mai multe foi de bloc, scrise cu creionul, numerotate de la 1—11 şi de la I—VIII inclusiv, pe care şi-a rezumat materialele studiate, a făcut scurte comentarii sau şi-a transcris citate edificatoare despre impresia pe care a lăsat-o Ştefan cel Mare personalităţilor epocii sale şi cronicarilor mai vechi sau mai noi. În paginile manuscrise menţionate întîlnim uneori trimiteri precise la sursă, alteori, Delavrancea nu socoteşte necesar să specifice izvorul informaţiei sale.

În pergamentele din 1460, 1466, 1480, 1481, 1485, şi altele, publicate de B.P. Hasdeu în *Arhiva istorică a României*, Delavrancea găseşte numele multor boieri din sfatul ţării, din timpul domniei lui Ştefan cel Mare.[3]

În aceeaşi *Arhivă...*, documentul nr. 310 din anul 1484 reproducea relatările florentinului Andrea Cambini despre asediul Cetăţii-Albe.[4]

Un material preţios de care s-a folosit scriitorul în elaborarea piesei a fost desigur cartea lui C. Esarcu, pe care l-a cunoscut personal, unul dintre fondatorii Ateneului Român, profesor, medic şi diplomat, care publică documentele aflate în Biblioteca Marciană a Veneţiei privitoare la ultimii ani de viaţă ai lui Ştefan cel Mare.[5] Aceste documente proveneau din colecţia senatorului veneţian al „consiliului celor zece", Marino Sanudo, intitulată *Il Diario*, tom. 54, 55 şi 56, cuprinzînd epistola lui Ştefan cel Mare în latineşte, datată: „Suceava, 9 decembrie 1502", în care domnul Moldovei ruga pe preaiubitul său amic, dogele Leonard Loredano al Veneţiei, să înlesnească lui Demetriu Purcivi, veneţian de origine, aflat în serviciul Moldovei, cumpărarea unor medicamente[6], prescrise de doctorul Matei Muriano, medic vene-

---

[1] Grigore G. Tocilescu, *În ajunul serbării lui Ştefan cel Mare*, Bucureşti, Tip. M.S. Niculescu et. Co., 1904.

[2] D. Bolintineanu, *Viaţa şi faptele lui Ştefan-vodă cel Mare*, Bucureşti, Ed. Socec et Comp., 1870.

[3] *Arhiva istorică a României*, I, Bucureşti, Imprimeria statului, 1865, tom. 1, partea 2, p. 6, 7, 23—26, 30—46.

[4] Andrea Cambini, *Libro della origine de turchi et imperio delli ottomani*, Firenze, 1537, p. 49—51, în *Arhiva istorică a României*, 1865, tom. 1, partea 2, p. 55—59.

[5] C. Esarcu, *Ştefan cel Mare. Documente descoperite în arhivele Veneţiei*, Bucureşti, Tip. Antoniu Mânescu, 1874.

[6] C. Esarcu, *op. cit.*, p. 88.

țian la curtea din Suceava. Demetriu Purcivi, solul lui Ștefan cel Mare, devine, în drama lui Delavrancea, Purcevici, păstrîndu-și rolul atestat de documente.

În colecția lui Marino Sanudo se mai află o scrisoare a lui Ștefan cel Mare de la 11 octombrie 1503, către același doge al Veneției, pe care îl roagă să-i trimită un alt medic, în locul lui Matei Muriano, mort de curînd. De data aceasta, solul domnului Moldovei era postelnicul Teodor, care-l încunoștințează la 21 decembrie 1503, din Veneția, că dogele „...și-ar da sîngele pentru sănătatea lui Ștefan"[1].

Într-adevăr, dogele îi satisface dorința, și la 28 decembrie 1503, din trei medici propuși să plece în Moldova — Giorgiu di Piamonte, Ieronimŭ da Cesena și Alessandru Veronese — sorții cad asupra celui de al doilea. Angajat cu 500 de ducați pe an, Ieronimo da Cesena pleacă spre Suceava[2] la 3 ianuarie 1504, și va îngriji pe Ștefan cel Mare timp de o jumătate de an, pînă la moartea acestuia.

Alături de Ieronimo da Cesena, *Il Diario* al lui Marino Sanudo mai pomenește pe Johann Klingensporn din Nürnberg și pe un medic evreu, trimis de hanul tătarilor, Mengli-Ghirai. În piesa lui Delavrancea se păstrează numele primilor doi medici care l-au îngrijit pe Ștefan, iar medicul evreu devine — în *Apus de soare* — Șmil.

C. Esarcu mai reproducea în cartea sa o scrisoare a medicului Leonardo da Massari din Buda către dogele Veneției, în care sînt relatate amănunțit ultimele momente ale vieții lui Ștefan cel Mare[3] — operația prin ardere cu fierul roșu a rănii de la picior, complotul boierilor, înscăunarea lui Bogdan și moartea lui Ștefan — cunoscute chiar de la Ieronimo da Cesena. Scrisoarea lui Leonardo da Massari poartă data de „21 august 1504", deci la mai puțin de două luni după moartea lui Ștefan. Sursa informațiilor și data la care ele au fost transmise de un martor ocular l-au determinat pe Delavrancea să încorporeze în piesă, cu mare fidelitate, faptele relatate de Leonardo da Massari: „... avînd rane pe picioare, cari dodată începură a se întinde așa de mult, încît medicii, venețianul Ieronimo da Cesena și un evreu de la hanul tătăresc, au fost siliți a recurge la ardere pentru reducerea plagelor și considerau cazul mortal, boierii s-au apucat a se certa despre alegerea unui nou domn, unii preferînd pe cel mai mare fiu, alții pe cel mai mic, ce se afla în Turcia. Acestea agiungînd la știrea lui Ștefan, pe cînd era aproape în agonie, «el s-a arătat la moarte ca și în viață și-n sănătate, teribil și prudinte în același timp», făcînd să-l ducă cu

---

[1] C. Esarcu, *op. cit.*, p. 96.
[2] *Idem*, p. 100.
[3] *Idem*, p. 101—102.

patul în cîmp, unde se discuta alegerea domnească și acolo poruncind să prinză și să taie pe principalii agitatori. De aci ținu tuturor un discurs, declarînd că știe că moare și nu-i împiedică pe dînșii de a alege la domnie pe oricine vor voi din fiii săi, dar dorește să fie cel mai capabil de a apăra țara. Atunci toți au aclamat pe fiul cel mai mare, căruia au și giurat pe loc credință, însuși Ștefan urcîndu-l pe tron. După aceea, muribundul erou s-a întors la palat și peste două zile a murit... Cît privește pe medici, purtarea lor în morbul lui Ștefan a fost recunoscută ca corectă, și doi din ei, un chirurg din Buda și medicul evreu, au și plecat din Moldova"[1]; Ieronimo însă, îngrijorat, cerea intervenția guvernului maghiar ca să poată trece granița.

Prima notă pe care Delavrancea și-o face pe foile de bloc menționate este următoarea:

„*Vestitul necrolog* al lui Ștefan cel Mare «însuși *pînă azi* țara aceasta cu dreptele lui așezări să ține»"

Este vorba de necrologul tipărit pentru prima oară de Mihail Kogălniceanu[2] în 1840, al cărui autor anonim este comparat cu Bossuet.

Urmează în manuscris un lung citat din necrolog, semnificativ pentru trăsăturile morale reale ale lui Ștefan cel Mare, pe care Delavrancea avea să le păstreze pentru personajul său:

„*Acest viteaz nebiruit, acest domn vestit*, acest stăpînitor puternic au doară țărnă va să se facă? Într-acest mormînt să se închiză toate vredniciile lui? Acest trup, carele cu armele fulgera peste vrăjmași și ca un trăsnet îi oboria, ce? acum pe năsălie, fără de mișcare, gătit spre putrejune și mîncarea viermilor! O! ceas groaznic! Stîncă primejdioasă de care toți ne lovim, unde nădejdele cele dulci pentru puterea noastră să sfarmă și norocirea noastră cade, moarte nemilostivă care pe toți ne cernești, ne rumpi întîi inimile, răpind pe fiii, pe frații, pe părinții noștri, și mai pe urmă și pe noi ne îngropi în pămînt! Viață amăgitoare, care ne îndulcești toate simțirile ca mai cu amar să te perdem!"[3]

Cu acest citat încheie și Vartolomei Măzăreanul, egumenul Mînăstirii Putna, cuvîntul său de pomenire la mai bine de două sute cincizeci de ani de la moartea lui Ștefan cel Mare.

---

[1] C. Esarcu, *op. cit.*, p. 101–102; vezi și Gr. G. Tocilescu, *Manual de istoria românilor pentru școalele secundare de ambe sexe*, București, Tip. Corpului didactic, 1900, p. 232–233.

[2] Mihail Kogălniceanu, *Necrolog al lui Ștefan cel Mare*, în *Arhiva românească*, tom. I, 1840, p. 34–71.

[3] Vartolomei Măzăreanul, *Cuvînt de pomenire vechiului Ștefan-voievod cel Mare, domnul Moldovei, făcut pre la 1762*, București, Institutul de arte grafice „Carol Göbl", 1904, p. 35.

Sentimentele egumenului de la Putna se potriveau cu ale lui Delavrancea însuși, iar faptul că în anul răscoalei din 1907 se împliniseră 450 de ani de la urcarea pe tron a lui Ştefan cel Mare nu era mai puţin prilej de pomenire a marelui domn. Marginal, în dreptul citatului din notele sale manuscrise, Delavrancea rezumă esenţa însăși a conflictului din *Apus de soare:*

„Opoziţie între domni, boierii noi și vechi."

Majoritatea notelor manuscrise, însă, privind pe Ștefan cel Mare au ca izvor monografia lui Nicolae Iorga[1].

Transcriem întocmai însemnările scriitorului, indicînd paginaţia din manuscris și notînd în subsol sursa lor.

p. I: „+ 1451 Bogdan, tatăl lui Ştefan cel Mare, este prins de 100 călăr[eţi] în frunte cu Petru Aron, fratele lui Bogdan, şi ucis la *Răuseni*, sat lîngă Suceava. Petrecere scăldată în sînge.

Bate p-ai lui Aron — între ţinuturile Romanului, Sucevei şi Hîrlăului — la vadul *Corn* al *Siretului*.

Bate la Orbic, în ţinutul Neamţului. Apucă prin munţi, intră în Bucovina.

1457 — Săptămîna patimelor —

1458	Bătrînul *Manuil*	— *Lazea Piticul*
	unchiul său *Vlaicu*	— *Petru a lui Ponea* (Ponici)
	Vornicul *Goian*	— nepotul *Şandru*
	Toma Cînde	— *Albu Spătarul*
	Mic Craiul	— *Hodco al Creţului*
	Hotco Ştibor	— *Stefco*
	Iliaş Modruz	— *Petrică* al lui Iachim
	Isaia p. Neamţ	

Slăvinca, *Cozmiţa* f. vistier, spăt. *Sacîz*, *Toader* pahar., stoln. *Zbiarea*. — Comis. *Bourean*, *Buhtea*, *Fetion*, vist. *Iuga*, postel. *Craniş*, logof. *Dobrul*."

Din aceste nume el reţine pe al lui Manuil, al lui Iuga, al lui Toader şi al lui Cînde, pe care le bifează cu roşu şi le va folosi în *Apus de soare:* apare astfel *postelnicul Toader*, dar şi *pîrcălabul Toader*, părintele Ancuţei de la curtea doamnei Maria; ceilalţi trei vor fi pomeniţi în actul I de Ilinca, fata pîrcălabului Gherman, de Irina, fata pîrcălabului Dajbog, alături de *Oană*, de postelnicul *Hrincu*, părintele Bălașei, de comisul *Huru*, părintele Revecăi. În afară de aceştia, Ştefan cel Mare însuşi mai pomeneşte pe vornicul *Duma*,

[1] N. Iorga, *Istoria lui Ştefan cel Mare, povestită neamului românesc*, Bucureşti, Ed. Minerva, 1904.

tatăl Oleanei. Alţi şase boieri viteji, căzuţi în luptele de apărare a patriei, sînt amintiţi de domn în discursul din actul al III-lea.

Scriitorul şi-a notat an cu an evenimentele mai importante din viaţa lui Ştefan cel Mare, numele celor care au participat la izbînzile militare şi localităţile în care s-au dat luptele:

„1461 — 22 iunie fu lovit la gleznă de o ghiulea — rană care nu se închise niciodată — (Chilia).

1463 — fruntaşii clerului: *Teoctist* — Mitropolitul
Tarasie — episc. Roman
Egumenii — *Bistriţa*, *Neamţ*,
Rădăuţi nepotul mai tîrziu de Ioannescu" *Moldoviţa*; *Probrata*: *Teodor*
Ioasaf, *Anastasie*, *Statie*.

În diagonală a scris: „frumoşi bani de aur genovez" şi numele „Ioannescu" Mai jos continuă:

„la *Hotinul*

Pîrcălabii în *Chilia*

1464 — Pîrcălab de Hotin *Goian* — de puţin timp în sfat D. Goian — Vlaicul post. puţin şi el pîrcălab de Hotin.

1465 şi bogatul vistier *Juga*.

Bătălia — *Chilia* — învinge pe unguri — şi adunătura şi lasă pîrcălabii *Isaia* şi *Buftea*."

p. II: „1466 — Războiul cu Matiaş trece prin pasul Oituzului;
pîrcălabul *Oancea* — Roman.
Bourean — Neamţ.

Baia... Biserica catolică — episcopia de Baia — trimese *Stanciul*
pîrcălabul Cetăţei-Albe —
Teodor diacul al lui Prodan,
vara 1469 — podidirea tătarilor. Hanul Mamac.

În ţinutul Sorocei — 20 august 1469 — la satul Lipnic — bate — şi prinse pe fratele lui Eminec, rupt în bucăţi înaintea trămişilor — Eminec, închis în Cetatea-Albă, fuge în 1473.

Orheiu, cetate clădită pe ţărmul *Răutului*, nu departe de vărsarea Nistrului în mare.

Pîrcălab, *Gangur* — Ganguroaia, moşie lîngă Puhoiul în ţinutul Lăpuşnei peste Prut.

1466 — ridică o mînăstire care întrece pe celelalte

Rădăuţii Bogdăneştilor, egumenie cu drept de episcopat

Neamţu lui Petru Muşat şi al celui dintîi mitropolit.

— *Moldoviţa* Al. cel Bun —, *Bistriţa*, A.c.B., — începuse cea dintîi cronică, *Probata* — mănăst. din *Poiana*, — Mănăstirea.

1469 — *Putna* — pe apa Putnei — Suceava.
Soroca — ciocnire — 3 sept. 1469 — Slujiră slujba mare Teoctist episcop al Sucevei *Mitropolit* al Țărei — *Tarasie*, episcop de Roman — slujiră cu 64 de preoți — *Ioasaf*, egumenul Neamțu. — (Locul său Silvan) trecu la *Putna*.
1470 — *Brăila*.
1470 — *Stanciu* nu mai e pîrcălabul C. Albe și pe *Juga* postelnicul — altul decît vistierul — trimeși la poloni."
Marginal, Delavrancea își notează nume specifice de trupe turcești, în parte găsite la N. Iorga[1]: „tăciunarii, ionicenii, vinargii, achingii, beșlii, muselmii, saialele, salahorii, ceaușii"
Notele continuă pe pagina a II-a:
p. III: „1471 — 16 ian. — (Radu cel frumos) Ștefan taie 3 boieri — *Isaia* și *Negrilă* și pe *Alexa* stolnicul.

*

Schimbare în pîrcălăbii.
1471 — *Gangur* se ține tot la *Orheiu* și *Fete Gotcă* de cetatea *Smeredovei* lîngă Roman. — În locul lui *Zbierea* — fost stol. — și *Mîrza*, fiul Stanciului — pîrcălabii Cetății Albe — pe *Luca* stolnicul și pe Bîlcu — nou între boierii mari ai țărei. — La *Chilia*, dupe *Goian*, mutat la Hotin, și *Pascu*, fost postelnic, — pe *Neagu* și *Ivașcu*, boieri tineri, — *Arbure*, pîrc. la Neamț în locul lui *Albu* — (indescifrabil, n.n.).
Vornicul *Isaia* fu înlocuit cu *Bodc*, — paharnicul *Negrilă* înlocuit cu *Dajbog*.

1471 — 7 martie. La *Soci* — în ținutul Bacăului — bate pe Radu cel Frumos. — Schiptrul și buzduganul — taie pe cei ce-i cad în mînă — iartă numai pe 2 boieri: *Mircea* comisul și *Stan* logofătul... vechi tovarăși ai lui Șt. cel Mare înpot. Țepeș.
Radu c. Frumos ridică cetatea *Crăciuna* dasupra rîulețului *Putna* — *Teleajenul* pe rîul cu același nume — Cetatea Bucureștilor pe Dîmbovița de jos pe o înălțime — stăpînea Calea Giurgiu — *Crăciuna* — luîndu-i apa din șanțuri prin mutarea Siretului durează întărituri în față.

[1] N. Iorga, *op*.

1472 — Doamna stearpă — Maria din Mangup crește pe *copiii din flori Alexandru, Bogdan, Petru și Iliaș* (mort îndată) și pe Olena (Elena), fata Evdochiei din Kiev — 77 moare. Însurat înainte cu Vochița sau Maria.

*

1473 — Bate pe R. cel Fr. — pe *Rîmnicul-Sărat*.
București — Ia pe doamna Maria și pe o fată a lor — Maria devine doamnă."
p. IV: „1474 — Ia cetatea *Teleajenului*.

1475 — *Racova* — *Podul-Înalt* — Soliman Eunucul, beglerbegul Greciei — și amîndoi fiii lui Mihaloglu — *Racovățul* se varsă *Bîrlad* o mlaștină între păduri — pod înalt leagă rîpele. — Tunuri din amîndouă părțile în pod. — Topoare, securile, ciomegele, ghioagele — (Vadul Oblucitei).

1475 — În Buda se găsea — *Stanciul* bătrînul — fost pîrcălab și fruntașul boierilor — *Duma*, fiul lui Vlaicu — vărul lui Șt. — *spătarul Mihai*, un sfetnic mai tînăr. — (Arcași — hînsarii) —

Schimbarea pîrcălabilor din Cetatea-Albă — În locul lui *Luca* și *Bîlcu* — pe *Duma*, pîrcălab de cinste — pîrc. primejduită — și pe un neamț Luțian Hărman. Dărîmă Chilia.
1476 — *Războieni (Valea-Albă)* — Mahomet II — *(Gangur* tot la Orheiu) — Pe părîul *Alb*. —
Morți: Stanciul și fiul său *Mîrzea* — Vornicul *Bodea Pascu, Buhtea, Ivașcu* al Hrincului, — *Șteful* al lui Isac, — *Mihai* spătarul ,— Postelnicul *Iuga, Dajbog*, pîrcălabul Neamțului — Stolnicul *Barsu*, — Ilea *Huru* comisul și alții.

Sniatyn în *Pocuția*.

Duma şi *Hărman* se reped din Cetatea-Albă asupra tătarilor, îi bat şi dezrobesc miile de moldoveni."

*

p. V: „1477 — Îşi alege sfetnici noui în locul celor căzuţi. *Hrană* sornicul — *Şendrea*, pîrcălabul Sucevei — *Costea* spătarul, —pe *Gherman*, — *Ion* ceaşnicul, pe *Petru* stolnicul (Ponici?) *Groza* comisul, — iar dintre vechi pe cei *4 pîrc. de la Dunăre*, — unchiul *Vlaicu* care apărase Hotinul de turci, — pe *Zbiarea*, — pe Neagu, fost pîrc. *Chilia*, — pe dregătorii de *Neamţ* şi *Orheiu*, — pe *Dragoş*, pîrc. Roman, — pe *Fete* fost pîrcălab, — pe *Iaţco Hudici* —

77/78— pe un «unchi» al său, Vez — *Ion Ţamblac*.

1481 — 8 iulie se izbeşte pe Rîmnicu-Sărat — învinge Basarab — doi mari boieri cad — *Şendrea*, cumnatul domnului; — *Costea* trimet 30 steaguri lui Matiaş. — Se luptă fiul său iubit Alexandru — flăcău 17 ani — alături de tat-său.

1482 — 10 martie — Alexandru ia cetatea *Crăciuna* şi pîrcălabi pune pe *Vîlcea* şi *Ivanco*.

\+ 1479 — *Bogdan*-vodă — Marele f. vornic *Stanciul* (care leg. 1475 cu Matiaş).

\+ 1480 — Petru-vodă — nu rămase decît *Alexandru* şi *Elena*, unchiul şi vărul *Vlaicu* şi *Duma*.

1481 — 1 febr. — *Bogdan* fiul Mariei se naşte.

1483 — Elena căsătoreşte cu Ion — fiul lui Ivan.

1484 — Dimitrie."

p. VI: „— Dupe *Mahomed* II— urmează *Baiazid* prin aceste meleaguri.

1484 — 6 iulie — cade *Chilia* — Pîrcălabii *Ivaşco* + şi *Maxim*

pus în locul lui Neagu 1480 — 8 zile trecură. — Nu se mai aude de numele lor.

Cetatea-Albă — pîrcălabii *Oană* + și *Gherman*+.

1485 — 16 sept. — la *Colomea* i să închină lui *Cazimir*.

1485 — 16 noiem. bate pe turci lîngă lacul *Cătlăbugei* — aproape de Chilia.

1481 — 6 martie — Scheia — pe Hromot cu turcii.

1489 — pacea cu turcii — bir — ostatec pe *Alexandru*.

1496 — moare *Alexandru*.
În Pocuția nu întîlnește pe nimeni.

Arhiepiscopul din Lemberg și *Căpitanul* din *Haliciu*.

1490 — noui boierii — *Micotă* și *Reațeș* Neamț, pîrcălabi Groza fiul lui Micota la *Orheiu* — *Ion Săcară* la Roman, *Ion* și *Șteful* fost pitar *Hotin*. — *Clănău* e spătarul, — *Boldur* fost vistier, *vornicia* și sta cu vechiul logofăt *Tăut* în fruntea boierimii. *Andreico* (apoi *Matei)* ceașnici sau paharnici."

p. VII: „*Ieremia*, postelnic, *Șandru* comis, *Petru* stolnic, *Andreico Czartorisky* — deseori țin sfatul împreună cu cîțiva boieri veniți mai tîrziu: *Isac*, *Movilă*, *Frunteș*, *Dingă*.

+1490 — Ia *Colomeea* și *Haliciul* — în august în fața cetății *Sniatynului moliul* pașnic plîngător Vladislav.

1492 — 7 iunie moare Cazimir — arhiepiscop de Gnesen, neam Jagellonilor. Urmează *Ion Albert*.

Jurj și *Mihai* pitarul la curtea Poloniei.

*

— bucata de pămînt ce se întinde de la pădurea de fagi a Haliciului și pînă în Nistru și pînă în munți.

Staroste în Cernăuți *Ion Grumază* — spin în ochii J[udelui] *Buonaccorsi*.

Hans von Tiefen, marele maestru al cavalerilor teutoni.

1497 — Cozmin — lîngă rîpa *Deretheului* — *Dumbrava Roşie* — trimete pe vistierul Isac (91) un boier mai tînăr — A doua oară Isac şi bătrînul credincios *logofătul Tăut;* să opreşte oastea la Mihalcea (în loc de *Camenița)* drept *Sniatyn Pocuției* — atinge calea Prutului — la *Cotmani*, de unde începe ținutul *Sepenicului* alipit Moldovei; pun în lanțuri pe trimişii lui S. (Bartolomeu Drangfy — Bartoc — Byrtok), Suceava *Luca Arbore* vornicul *Boldur* nimiceşte pe *Mazoviții* la *Lențeşti*."

p. VIII: „Pradă ținutul *Haliciului* — oamenii săi *Braclaw* o ard — marginea Litvaniei.

pe bătrînul pîrcălab *Hărman* şi *Ivanco* pisariul.
Pacea 1499 — în *Hîrlău* — unde sărbătorirea [vict. 1497.

Viteazul cel mare *vornicul Boldur* aruncă săgeți aprinse asupra cetăților de la Dunărea de jos — focul [şi peatra.
4000 # birul

Colaciu pretinde că se opreşte Moldova.
Clucerul *Hrincovici* staroste Pocuției *vameş* pe *Chiracola* $1\frac{1}{2}$ mile în jos de Haliciu — Colomea; 1502 *Ilie Steclea* pofteşte pe negustori.
De la unguri vine judecători *Marcu Fîrtat* — 2 noiembrie 1503 — De la Cardinal — plînse amar lui Ștefan că a călcat pacea — *Iacob* de *Buczacz*. Nu vine trimisul polon.

Ultima fază — La Hotin, dupre Muşat, *Toader* şi *Negrilă;* la Neamț *Ieremia* şi *Dragoş*, — La *Orheiu Ivanco* şi *Alexa*, la *Soroca* cetatea cea nouă *Costea* (podidi tătari), la Cernăuți *Ion Grumază*, la Roman *Şandru*. Bătrînul *Tăut* trăia şi poate şi bătrînii *Hărman* şi *Ştefııl* foşti pîrcălabi — bat.
Duma fiul lui Vlaicu şi *ver* şi *Duma* zis *Brudur*. *Jurj* vornic în locul lui *Boldur* mort — *Cozma Şearpe* adăugise; Suceava tot *Luca Arbore*-Mit[ropolit] Gheorghe — Vasile la Roman — Rădăuți Ioanichie... (indescifrabil, n.n.)."

Această amănunţită şi temeinică documentare a asigurat autenticitatea personajelor din drama sa, ale căror nume le-a găsit în paginile cronicilor, ca şi numele localităţilor despre care relatează clucerul Moghilă, ori sînt evocate de domn în marele său discurs din actul III; adevărul asupra evenimentelor interne şi externe, asupra relaţiilor de familie, a raporturilor dintre domn, boieri şi popor, asupra obiceiurilor şi portului, a limbii, în stadiul ei arhaic, toate se află în documentele studiate, şi din toate acestea dramaturgul realizează tabloul veridic al Moldovei la începutul veacului al XVI-lea.

Critica literară a remarcat semnificativa coincidenţă a etapei de elaborare a dramei *Apus de soare* cu timpul de consternare care a urmat înăbuşirii răscoalei din 1907. Delavrancea simţise uciderea răsculaţilor „ca pe o lovitură de bardă pe care mi-ar fi dat-o cineva în cap"[1], şi în faţa coaliţiei partidelor de guvernămînt agreate de rege, orice protest i se părea un strigăt în pustiu. Oratorul, care vorbise de atîtea ori despre ţărănime şi arta populară în termenii cei mai elogioşi şi despre imperioasa necesitate a ridicării satelor noastre din mizerie şi ignoranţă, se cufundă de data aceasta într-o tăcere îndurerată şi deznădăjduită. Replica sa la actul criminal din 1907, transpusă însă pe plan artistic, va fi drama *Apus de soare*.

Întocmai ca Nicolae Bălcescu şi Alecu Russo după eşuarea revoluţiei de la 1848, Delavrancea caută în trecutul nostru un model al iubirii de patrie şi popor, pe care să-l opună, tacit, dar acuzător, prezentului pătat de sîngele celor 11.000 de ţărani.

După un an de studiu al epocii lui Ştefan cel Mare, în vara anului 1908, Delavrancea se izolează la Goeşti, lîngă Tîrgu-Frumos, unde Eugen-Tutka şi Luciliu Ştefănescu, fiii celui mai mare frate al scriitorului, aveau o moşie. Aici va elabora Delavrancea, în două luni, poemul său dramatic.

Documentele iconografice ni-l înfăţişează în ceardacul conacului din Goeşti, umbrit de rouruscă, în faţa blocului de desen pe care şi-a scris drama, sub o sophoră japonică uriaşă, plantată de vechii stăpîni ai moşiei, de un veac şi mai bine, citind sau meditînd la evoluţia conflictului, plimbîndu-se cu nepoţii prin parcul conacului ori mînînd caii docarului, însoţit de Riros, cea mai mică dintre fiicele sale, şi de cîinele său favorit, Năluca.

În noiembrie 1908 piesa era gata, şi înainte de a o da la tipar şi de a o prezenta Teatrului Naţional în vederea reprezentării ei, Delavrancea o citeşte în cîteva cercuri de prieteni, control pe care îl mai folo-

---

[1] Delavrancea, *Discurs în Cameră*, 3 decembrie 1909.

sise și cu prilejul debutului său de nuvelist. Astfel, la 15 noiembrie 1908, ziarul în limba franceză *La Patrie*, care îi publica în traducere nuvela *Hagi-Tudose*, își informează cititorii că Delavrancea a citit de curînd „într-un cerc foarte restrîns drama istorică *Apus de soare*" și că o mare emoție a stăpînit pe ascultători în timpul lecturii: „lacrimi curgeau pe obraji"

Trei zile mai tîrziu, la 22 noiembrie 1908, dintr-o scrisoare a lui I.A. Bassarabescu, adresată din Ploiești lui Simion Mehedinți[1], aflăm de încă un cerc de prieteni în care Delavrancea și-a citit piesa. Putem deduce că ascultătorii dramei lui Delavrancea și-au exprimat entuziasmul față de creația sa, stîrnind curiozitatea și nerăbdarea marelui public de a o vedea reprezentată, căci în scrisoarea mai sus menționată I.A. Bassarabescu declara:

„Voi face tot să pot auzi și eu mîine la d. Miclescu drama lui Delavrancea. O adevărată noutate de senzație."

Comitetul de lectură al Teatrului Național aprobă reprezentarea piesei lui Delavrancea, și chiar în luna noiembrie încep repetițiile, sub directoratul lui Pompiliu Eliade. Autorul este nelipsit. Agepsina Macri-Eftimiu, Marioara Voiculescu, Ion Manolescu, Victor Antonescu — dintre actorii care l-au auzit dînd îndrumări pentru interpretarea rolurilor — își aminteau de Delavrancea ca de un admirabil profesor și regizor al textelor sale. Printre alte indicații, Agepsina Macri-Eftimiu, Grigoriță, cum îi ziceau fetele scriitorului, reținea pe aceea privitoare la rolul Oanei din *Apus de soare*, despre care relata:

„Oana trebuie interpretată nu în comedie, ci gîndită tragic — simbolul conștiinței lui Ștefan, chinuit în pragul morții de soarta Moldovei. Să nu faceți din ea o ingenuă de comedie"

Primei Oane — Marioara Voiculescu — Delavrancea nu i-a mai zis niciodată pe nume, iar cînd s-a îmbolnăvit, scriitorul a vizitat-o acasă, pentru ca tînăra interpretă „să nu se înstrăineze de atmosfera de la curtea doamnei Maria". Evocările pe care le făcea aveau într-adevăr darul „de a te întoarce cu toată ființa ta la 1500, în castelul de la Suceava", spunea Marioara Voiculescu.

Constantin Nottara însuși primea cu plăcere sugestiile lui Delavrancea, care izbucnea furtunos din stalul I:

„Nu așa, Costică, nu așa!"

Năvălind pe scenă, printre actori, explica starea sufletească a personajului, apoi rostea replicile cu vocea lui neasemuită. „Costică" trebuia să admită că cel ce făcuse din datele cronicilor colbăite ființe

[1] I.E. Torouțiu, *Studii și documente literare*, București, 1940, vol. XI, p. 139.

iarăşi vii avea dreptate. Constantin Nottara a fost o strălucită întrupare a lui Ştefan cel Mare şi singurul actor pe care Delavrancea l-a acceptat în rolul marelui domn din drama sa.

În februarie 1909, se pare că prima piesă a trilogiei lui Delavrancea nu ieşise de sub tipar, aşa încît cronicile teatrale au premers tipăririi ei. Despre modul în care a privit-o Pompiliu Eliade, ca director al Teatrului Naţional, şi despre părerile — uneori diametral opuse — pe care le-a iscat reprezentarea dramei aflăm chiar din raportul lui Pompiliu Eliade către Spiru Haret, ministru al instrucţiunii în 1909, aflat în manuscris la Arhivele Statului Bucureşti[1]. Paragrafele referitoare la *Apus de soare* sînt următoarele:

„Dintre toate piesele originale ale stagiunei, publicul a preferit *Apus de soare* al d-lui Barbu Delavrancea. Cu toate acestea, părerile spectatorilor sînt f. împărţite în privinţa ei şi ne-a fost dat să admirăm mai mult ca oricînd spiritul exagerat al rasei noastre: «Piesa d-lui Delavrancea e shakespeariană», — «Piesa lui e cea mai nulă din cîte s-au jucat la noi vreodată». În mod precis, iată cîteva din învinuirile cele mai de frunte ce am auzit făcîndu-se acestei producţii:

Spectatorul A. E o frescă. Şi încă o frescă în care un singur personaj e cu desăvîrşire schiţat, acela al lui Ştefan; lîngă dînsul, o fetiţă mică, Oana, din care nu e pictată decît o pătrime; toate celelalte personagii: biată doamnă Maria, paharnicul Ulea etc. sînt numai creionate. Bogdan e un simplu figurant.

Spectatorul B. Acestei piese îi lipseşte delicateţea sufletească. Marele voievod a păcătuit cu Răreşoaia, spre a da la lumină pe Oana şi pe Petru Rareş. Cînd acesta din urmă, îndrăgostit de Oana, vine să o ceară în căsătorie lui Ştefan, dînsul îl trimete dupe lămuriri... la Răreşoaia.

Spectatorul C. Sunt cîteva contraziceri în ţesătura piesei şi oarecari lucruri neadevărate: cîţi ani are Şt. cel Mare în anul morţii lui? 76. Cîţi ani are Oana, copila lui? 14. Nu se poate. Afară numai dacă nu admitem vorba lui Al. Dumas-fils: «*A soixante ans, on a toujours des enfants*»[2]. În ce lună ne găsim în actul final? În iulie. De ce cîntă cucul? Şi de ce boierii s-au îmbrăcat în straie groase?

Spectatorul D. Şi ce monotonie, mă rog. Pînă acum ţipam împotriva pieselor în care eroul principal murea în tot decursul actului final (Scarron al lui Catulle Mendès, Ovidiu lui Alecsandri). Ce să zicem de o piesă în care eroul moare timp de patru acte. Timp de patru acte pune mîna la picior şi mai că nu-l auzim spunînd decît: «Î»!...

[1] Dosar nr. 48/1909—1910, p. 127 v., 130 v.

[2] La şaizeci de ani ai totdeauna copii (fr.).

Spectatorul E. Eu felicit nu pe autor, ci pe public. Să îngăduie el ceea ce n-a mai îngăduit nicăieri vreun alt public, adică o lipsă aşa de înspăimîntătoare de acţiune, să vie să asiste numai la nişte «*tableaux vivants*», şi aceasta în votivul lui Şt. c. M. al lui Delavrancea şi al lui Nottara, aceasta înseamnă că s-a subţiat mult şi că s-a făcut vrednic de o artă mai fină."

Şi Pompiliu Eliade enumeră calităţile pe care trebuie să le întrunească o piesă de teatru: darul de a înnoda şi deznoda o intrigă, de a pătrunde sufletele personajelor, de a condensa esenţialul unei acţiuni în cîteva acte, darul dialogului — firesc, fără trivialitate.

Este greu însă — afirmă Pompiliu Eliade — ca aceste calităţi să se întrunească de la început într-o creaţie dramatică. Putem însă accepta piesa în care calităţile să fie mai mari decît defectele, altfel, capodopera „mult aşteptată nu va sosi niciodată".

De două păcate crede Pompiliu Eliade că nu poate fi absolvită o piesă originală românească: de lipsa de cuviinţă şi de stil.

După aceste consideraţii generale, Pompiliu Eliade caracterizează dramaturgia originală din 1908—1909:

„Din cele cincizeci şi mai bine de piese originale ce se trimit anual direcţiunii Teatrului Naţional, ea nu-şi poate lua decît trei-patru (...) «*Inde irae*»[1]." Cu alte cuvinte, de bună sau de rea-credinţă, acei ce negaseră orice calitate scenică dramei lui Delavrancea erau lipsiţi de obiectivitate.

La 2 februarie 1909, *Apus de soare* se reprezentase în avanpremieră, avînd ca interpreţi următorii actori:

Ştefan cel Mare	— C. Nottara
Bogdan	— I. Manolescu
Logofătul Tăut	— G. Nebunelli
Postelnicul Toader	— C. Nedelcovici
Vornicul Jurj	— A. Barbelian
Hatmanul Arbore	— Z. Bîrsan
Pîrcălabul Dragoş	— C. Teodorescu
Pîrcălabul Alexa	— G. Economu
Pîrcălabul Grumază	— V. Romano
Pîrcălabul Şandru	— A. Atanasescu
Pîrcălabul Costea	— P. Iancovescu
Pîrcălabul Negrilă	— C. Duţulescu
Bătrînul Şteful, fost pîrcălab	— V. Malcoci

[1] De unde ura (lat.).

Bătrînul Hărman, fost pîrcălab	— A. Mihalescu
Paharnicul Ulea	— G. Achille
Clucerul Hrincovici	— V. Toneanu
Vameşul Chiracola	— A. Dumitrescu
Clucerul Moghilă	— I. Petrescu
Stolnicul Drăgan	— G. Constantinescu
Jitnicerul Stavăr	— G. Steriu
Petru Rareş	— G. Mihăescu
Doftorul Ieronimo da Cesena	— C. Belcot
Doftorul Şmil	— P. Liciu
Doftorul Klingensporn	— N. Grigorescu
Ţugulea Moghilă	— Maria Giurgea
Un pietrar	— G. Economu
Un curtean	— G. Brezeanu
Doamna Maria	— Constanţa Demetriad
Irina	— E. Ciucurescu
Reveca	— A. Mărculescu
Bălaşa	— L. Ronsard
Ilinca	— Maria Filotti
Domnica	— C. Ciucurescu
Ancuţa	— O. Bîrsan
Oleana	— O. Culitza
Fira	— E. Mihăilescu
Lixandra	— Tina Barbu
Joiţa	— I. Leonescu
Neaga	— Elena Zimniceanu
Ileana	— V. Gioroceanu
Hera	— I. Bărbulescu
Stănişoara	— M. Luca
Oana	{ — Marioara Voiculescu Olimpia Bîrsan
Dochia	— A. Liniver

La avanpremieră, reţeta Teatrului Naţional atinge o cifră neobişnuită în epocă: 2.912,50 lei.

Premiera propriu-zisă are loc la 4 februarie 1909 şi a constituit un eveniment pentru viaţa teatrală, consemnat de numeroase periodice şi de personalităţi marcante. Ziarul *Conservatorul* nota chiar în ziua premierii: „A fost o sărbătoare aseară la teatru. Ovaţiile nu mai conteneau. Delavrancea a fost sărbătorit", iar *Acţiunea* scria:

„Autorul, chemat şi rechemat la rampă în aplauzele frenetice ale unui public foarte numeros, mai ales după actul III."[1] Elevii liceelor veneau în fiecare seară să aplaude pe Const. Nottara, ale cărui replici le ştiau pe de rost.

Succesul atît de strălucit făcea ca actorii mari să regrete că nu li s-au încredinţat în piesa lui Delavrancea măcar roluri de figuranţi.[2] Martoră a entuziasmului nereţinut al sălii, Agepsina Macri-Eftimiu aprecia, după o experienţă teatrală de mai multe decenii, că oratorul Delavrancea s-a bucurat de multe şi mari succese la bară şi la tribună, dar numai aplauzele de la reprezentaţiile pieselor sale i-au dat emoţii pînă la lacrimi.

Apus de soare derutează pe mulţi dintre cronicarii teatrali, care-şi spun părerea febril, în primele zile după premieră. *Verax*, probabil Radu D. Rosetti, consideră piesa lui Delavrancea o simplă „încercare" dramatică, o „înşirare de patru tablouri" şi se miră că publicul socoteşte pe autorul unei asemenea piese un Shakespeare român.[3] Este „o imagine de feerie, de basm adaptat la scenă, fără valoare ca artă dramatică, dar poate fi folosită pentru elevi"[4], ca mijloc educativ.

Al. Davila, de la care se inspiră Verax, scrisese că *Apus de soare* este „un basm frumos povestit într-o limbă bogată, plină de acel farmec al graiului popular în care sînt aşternute vechile cronici... apariţiuni luminoase a unor măreţe fantome evocate"[5]...

Două zile mai tîrziu, Al. Davila reia cronica sa, conchizînd că *Apus de soare* „nu are din însuşirile cerute unei piese de teatru decît forma exterioară, dar nicidecum fondul"[6], că este o simplă evocare. Al. Davila nu neagă că Delavrancea ar putea scrie piese, mărturiseşte că l-a rugat chiar el în 1889 să dramatizeze nuvela *Iancu Moroi*, dar Delavrancea a refuzat. Lui Al. Davila, lirismul de poem al piesei îi apare incompatibil cu dramaturgia: „Condeiul n-a fost purtat de autorul lui *Iancu Moroi*, ci de cel al *Sultănicăi* şi *Între vis şi vieaţă*"

---

[1] Emil Nicolau, *Cronica teatrală. „Apus de soare" de d. Barbu Delavrancea*, *Acţiunea*, VIII, nr. 1.768, 4 februarie 1909, p. 3.

[2] *Ibidem.*

[3] Verax, *Note şi discuţiuni. „Apus de soare" de B. Delavrancea*, *Noua revistă română*, vol. 5, nr. 19, 15 februarie 1909, p. 302–303.

[4] *Ibidem.*

[5] Al. Davila, *Noutăţi, Teatrul Naţional, „Apus de soare" — Poemă în 4 acte de d-l Barbu Delavrancea*, în *Noua revistă română*, vol. 5, nr. 18, 8 februarie 1909, p. 274–275.

[6] Al. Davila, *Teatrul Naţional. „Apus de soare", poemă în 4 acte de d. Barbu Delavrancea*, în *Acţiunea*, VIII, nr. 1.773, 10 februarie 1909, p. 1–2.

Printre cei ce analizează mai temeinic piesa *Apus de soare* este Nicolae Iorga, care și în 1890—1893 procedase la fel cu nuvelistica lui Delavrancea. N. Iorga încadrează pe dramaturg în epoca și în condițiile sale concrete de creație, pe care le socotește vitrege pentru evoluția scriitorului:

„Prins de valurile politicii de ieri și, vai, așa de mult și de astăzi, smuls de dînsele de la țărmul pe care fruntașii cei adevărați ai neamului au alte lupte de purtat și de cîștigat alte biruințe, înălțat sus, pînă la culmile cele mai pasionante ale oratoriei de partid, aruncat în volburile clevetirilor, obosit și dezgustat de o largă mare a cării capăt odihnitor nu se mai vede, Delavrancea, cel mai fin artist al cuvîntului între tovarășii săi de scris, părea că nu se va mai găsi în mijlocul poporului său, unit măcar prin aceleași amintiri și speranțe, pentru a-i spune și el, cu puterea de impresie deosebită a graiului său totdeauna nou, că s-au schimbat vremurile (...). Ștefan cel Mare l-a biruit însă și pe dînsul. Chipul marelui strămoș l-a urmărit îndelung, cum el a urmărit și urmărește încă pe atîția, cerînd ca și prin literatura națională să trăiască în timpuri care au așa de multă nevoie de vechea lui sabie sigură, de înțelepciunea lui, care nu știa să plece capul, de iubirea-i de neam ce nu se dezgustă de cei de jos, care, fiind mai aproape de pămînt, pot să-l iubească mai adevărat și știu să-l apere mai bine. Ștefan, care a cucerit sufletele unei epoci obosite și fără ideal, deprinsă a-și cheltui interesul în meschinării rafinate, Ștefan a pus stăpînire și pe acest suflet superior.

Pentru opera nouă Delavrancea și-a ales și un gen nou. A făcut... din atîtea înfățișări ale vieții lui Ștefan o dramă..."[1]

N. Iorga surprinde frămîntarea scriitorului, forța cu care i s-a impus acestuia în împrejurările anului 1907, personalitatea complexă și uriașă a lui Ștefan. Stăpînirea pe care a pus-o pe sufletul lui este de fapt o fericită potrivire a idealului național și patriotic al creatorului cu personalitatea istorică spre care s-a îndreptat. Și Nicolae Iorga intuiește că în evoluția scriitorului, *Apus de soare* înseamnă un nou moment luminos, dar în același timp piesa reprezintă și o reînviere a dragostei de patrie în literatura noastră:

„*Apus de soare* se zice piesa... e însă de două ori un răsărit. La orizont apare din nou și se ridică un mare talent, la lumina căruia,

---

[1] N. Iorga, *Cărți nouă. A. Vlahuță, Delavrancea, C-ța Hodoș*, în *Neamul românesc literar*, I, nr. 4, 1 april 1909, Vălenii-de-Munte, Tip. Neamului românesc p. 259.

totdeauna puternică, dacă nu totdeauna caldă, s-au bucurat tinereţele noastre. Şi un nou răsărit al trecutului nostru în teatru"[1]...

Nicolae Iorga îşi încheie analiza spunînd că Delavrancea „ne-a dat un Ştefan şi o Oană scoase din mintea sa", adică mai puţin fidele adevărului istoric, dar care sînt preţioase prin măreţia lor de epopee.

În mai puţin de două săptămîni de la premieră, ecoul aplauzelor, ca şi al neîncrederii şi al deprecierii cu care piesa a fost întîmpinată de unii contemporani, profesionişti ai condeiului şi ai scenei sau simpli spectatori, ajunge la Berlin, stîrnind interesul lui Caragiale, ale cărui comedii, de peste un sfert de veac, ocupau primul loc în atenţia publicului.

Mihail Dragomirescu, dorind să determine pe Caragiale să-şi termine piesa *Titircă, Sotirescu et C-ie*, începută la Berlin, îi scrisese la 9 februarie 1909[2] că piesa lui Delavrancea este o capodoperă. La 17 februarie, după ce-i trimisese volumul, Mihail Dragomirescu revine cu noi informaţii: drama „amicului Delavrancea a umplut lumea", că se traduce în italieneşte şi va fi jucată în Italia, avînd în rolul lui Ştefan cel Mare pe celebrul actor Novelli. La 19 februarie 1909, Caragiale, trădînd o uşoară îngrijorare, îi cere lui Mihail Dragomirescu amănunte despre piesa lui Delavrancea.

De la 2 februarie pînă la 6 aprilie 1909, *Apus de soare* se reprezintă de 16 ori, aducînd Teatrului Naţional 31.894,40 lei, din care autorului îi revin 10%. Trebuie menţionat însă că între 10 şi 29 martie piesa lui Delavrancea este scoasă de pe afiş. Conducerea teatrului socoteşte că poate dubla rolul lui Ştefan cel Mare, strălucit interpretat de Constantin Nottara, cu un alt actor, dar Delavrancea refuză categoric, şi directorul general al teatrelor suspendă piesa în plin succes. Această acţiune declanşează un protest vehement în Cameră, la 14 martie 1909, prin deputatul Victor Filotti, care interpelează guvernul: „...eu, publicul, am dreptul să protestez cînd sînt privat de reprezentarea unei opere de valoare"[3]. Se pare că, în urma acestui protest, piesa este reluată la 29 martie.

Dacă în scrisorile adresate lui Mihail Dragomirescu, I.L. Caragiale se arăta neîncrezător în posibilităţile de dramaturg ale lui Delavrancea, în momentul în care *Apus de soare* este scoasă de pe afiş, el publică o cronică ale cărei aprecieri demonstrează că impresiile defavorabile se spulberaseră: *Apus de soare* este socotită de Caragiale „dramă în genul misterelor sacre ale patimilor Domnului...", caracterizate prin

---

[1] N. Iorga, *loc. cit.*, p. 260.

[2] Şerban Cioculescu, *Corespondenţa dintre Caragiale şi P. Zarifopol*, *Revista Fundaţiilor regale*, II, nr. 3, 4, 5, Bucureşti, 1935, p. 48–49.

[3] *Dezbaterile Adunării deputaţilor*, 18 martie 1909, p. 901.

„proporţii largi, mai mari ca măsura naturală, simplicitate maiestoasă, culoare hotărîtă, lipsă de nuanţe intermediare şi de clarobscur, desen viguros şi, mai presus de toate, o sinceritate de concepţie şi o naivitate de expresie pe care numai ferventa credinţă le poate insufla"[1].

Drama era într-adevăr o frescă de „calde tablouri din trecutul Moldovei... străbătute de acea lumină de artă proprie lui Delavrancea, care pulsează de o dragoste nemărginită pentru trecutul nostru şi pentru acest tragic pămînt"[2], cum o caracterizează Mihail Sadoveanu.

Peste Carpaţi, în *Tribuna* de la Arad, piesa *Apus de soare* este cîntărită cu mintea şi cu inima celor ce veacuri de-a rîndul au pus condeiul în slujba apărării ființei naționale, şi Delavrancea este solicitat să se inspire şi din tragica moarte a lui Mihai Viteazul.[3]

Dintre contemporanii primelor reprezentaţii ale piesei *Apus de soare* poate că cel ce a formulat mai fericit şi mai succint caracteristicile acestei piese şi care a sesizat şi insuficienţa analizelor făcute, opacitatea cronicarilor dramatici faţă de noutatea formulei dramatice încercate de Delavrancea este craioveanul D. Tomescu:

Critica n-a dezvăluit „frumosul care e turnat" în piesă — spune criticul craiovean — „tainele acestui frumos, mijloacele artistice". *Apus de soare* nu încape în calapod. E o piesă „rebelă", „e ceva nou, îndrăzneţ, atît în concepţie, cît şi în formă". Ştefan este „transfigurat". „Forma răsare şi creşte o dată cu concepţia."[4]

Dezbaterile asupra dramei lui Delavrancea au agitat opinia publică pînă la sfîrşitul stagiunii. Deschiderea noului an teatral însă se face tot cu *Apus de soare*, nu numai la Bucureşti, ci şi la Iaşi, unde cronicarul ziarului *Mişcarea* crede că piesa va avea „altă primire şi un succes mai desăvîrşit ca în Bucureşti". De altfel, şi pe scena ieşană, protagonistul este tot Constantin Nottara în rolul lui Ştefan cel Mare. Delavrancea însuşi asistă la repetiţia generală de la Teatrul Naţional din Iaşi, care are loc la 12 septembrie 1909.

În stagiunea 1909—1910, *Apus de soare* se reprezintă de 14 ori. Se încasează 22.476 lei. Ion C. Bacalbaşa, în cronica din *Epoca*, la

---

[1] Caragiale, „*Apus de soare*". *Cîteva note*, în *Universul*, XXVII, nr. 70, 13 martie 1909, p. 1; nr. 71, 14 martie 1909, p. 1.

[2] Mihail Sadoveanu, *Barbu Delavrancea. Evocări*, Editura pentru literatură şi artă, Bucureşti, 1954, p. 159.

[3] Leandru, „*Apus de soare*", în *Tribuna*, Arad, XIII, nr. 71, 3/16 aprilie 1909, p. 1—2.

[4] D. Tomescu, *Critica noastră şi „Apus de soare"*, *Ramuri*, IV, nr. 4 şi 5, 15 februarie-15 martie 1909, p. 209—210.

1 ianuarie 1910, remarcă „enormul succes" cu care s-a jucat *Apus de soare*, ca şi primele reprezentaţii ale *Viforului*, deşi ştie că au existat greşeli de regie, actori nepotriviţi pentru unele roluri şi rele condiţii de pregătire şi de reprezentaţie.

Ilarie Chendi chiar, care vorbeşte despre *Apus de soare* ca despre o „dramă greşită prin însăşi concepţiunea ei", care caracterizează actul IV ca o „vină estetică" şi persiflează „apoteoza" lui Ştefan cel Mare „în cămaşă", în scena uciderii celor trei boieri, admite totuşi că limba folosită de Delavrancea este frumoasă.[1]

Mai puţin parcimonios în aprecieri, Victor Morariu subliniază mai multe calităţi de conţinut dramei *Apus de soare* şi „răpitoarea frumuseţe a limbii"[2].

Mai trebuie să reţinem părerile lui Mihail Dragomirescu: „Neobişnuită, extraordinară", cu un personaj „unic în literatura universală", avînd ca resort central dragostea de patrie, drama *Apus de soare* este „de un tip necunoscut în teatrul românesc". Figura lui Ştefan este „una din cele mai mărete şi mai originale figuri omeneşti", „un Ştefan cel Mare al lui Delavrancea"; subiectul dramei „este expus cu arta fantastică a lui Shakespeare şi cea contemplativă a lui Omer" Şi ca să ajungă la aceste concluzii, Mihail Dragomirescu face critica criticii, fără să se sfiască a combate chiar părerile lui Caragiale şi ale lui Al. Davila. După Mihail Dragomirescu, I.L. Caragiale „n-a prea pipăit *Misterele* cînd s-a gîndit să le asemene operei lui Delavrancea", iar Al. Davila este „o mare personalitate cam lipsită de seninătate"[3].

Clasînd-o printre cele mai bune opere dramatice, Mihail Dragomirescu subliniază caracterul epic al dramei lui Delavrancea, în care tragicul, „în loc să fie incisiv şi deprimant, este exultant şi explosiv"[4].

În 1928, Mihail Dragomirescu va reveni asupra lui Delavrancea într-o interesantă caracterizare, care dă întreaga măsură a preţuirii pe care i-a acordat-o:

„Delavrancea este *primul scriitor eminescian* care a pus la contribuţie tezaurul formelor, cuvintelor şi frazelor create de Eminescu, rămînînd totuşi în acest tradiţionalism pe drumul său propriu."

---

[1] Ilarie Chendi, *Viaţa literară. Ceva despre teatru. Teatrul şi literatura. Curentul de azi. Succesul dramaturgiei istorice. Despre piesele lui Delavrancea*, *Tribuna*, Arad, XIII, nr. 282, 25 decembrie 1909, 7 ianuarie 1910, p. 1—2.

[2] Victor Morariu, *„Viforul". Drama d-lui Delavrancea*, în *Junimea literară*, Cernăuţi, VII, nr. 5, 1910, p. 91—93; nr. 6, p. 117—122.

[3] Mihail Dragomirescu, *„Apus de soare" de Delavrancea*, *Convorbiri critice*, III, nr. 2, 25 februarie 1909, p. 106; nr. 3, 25 martie 1909, p. 212—215.

[4] *Ibidem*.

[5] Mihail Dragomirescu, *Critice* vol. II, Bucureşti, Editura Casei şcoalelor, 1928, p. 47.

Mihail Dragomirescu socotește pe Delavrancea „maestrul verbului românesc. El a făcut pentru graiul bucureștean-ilfovean, în proză, ceea ce Eminescu a făcut pentru graiul moldovean în poezie. Delavrancea este înfrățit cu Eminescu prin «poezia» și *adîncimea sufletului*. Imaginile din realitate, pătrunzînd în atmosfera sufletească a lui Delavrancea, *se aprind* și dobîndesc o strălucire mai puternică decît realitatea însăși, și puterea lor plastică este evidentă cu deosebire în *Apus de soare*. Actul III atinge sublimul de cea mai înaltă calitate. Ștefan cel Mare, în discursul său, este însuși oratorul Delavrancea, devenit acum «poet-demiurg»."

Analiza cea mai emoționantă, în care se împletește dragostea pentru artă, pentru limba noastră și pentru trecutul de glorie al poporului nostru, este semnată de „măestrașul" Al. Vlahuță. Văzută și revăzută de nenumărate ori, drama prietenului său, „prin uriașa sa putere de evocare", „prin puterea magică a cuvîntului, trezește cetatea Sucevei din zilele marelui Ștefan. Se redeschid gurile amuțite de patru sute de ani și-și reiau firul vorbei de unde l-au lăsat."[1]

Încercînd să-și lămurească sieși și altora secretul puternicei impresii încercate de spectatorii dramei *Apus de soare*, Al. Vlahuță intuiește perfecta sudură dintre conținut și formă, sinceritatea sentimentelor și expresia adevărată, crescută organic din fondul operei:

„Aș păcătui dac-aș spune că Delavrancea e numai un meșter de o neîntrecută iscusință, un vrăjitor al cuvîntului, care ochește în sufletul nostru și trage, ca la țintă, c-o vorbă, c-o anume imagine, ticluită pentru o anume impresie. Se știe marea putere de sugestie pe care o exercită ritmul, revenirea acelorași sunete la intervale potrivite, muzica cea fără note a gîndirii (...). Nu meșteșugul, nu iscusința retorică a potrivit vorbele — subliniază Al. Vlahuță — ci ele au izvorît de sine, îmbinate astfel și ritmate gata, picurate din preaplinul sufletului emoționat"[2] al creatorului acestui poem dramatic. Scene „de o simplitate antică, a căror frumusețe crește la fiecare citire", povestirea bătăliei din Valea Hotinului, care va rămîne un model de „narațiune epică", spune Vlahuță, adică de narațiune dramatică, identificarea autorului cu eroul său, tot atît de interesant ca om și ca domn, sinteza vieții lui Ștefan, concretizată în ultimul său cuvînt: „Moldova", irezistibil prin

---

[1] Al. Vlahuță, *Apus de soare*, în *Universul*, XXVII, nr. 46, 17 februarie 1909, p. 1; Al. Vlahuță, *Scrieri alese*, 2, București, Editura pentru literatură, 1963, p. 498–499.

[2] Al. Vlahuță, *ed. cit.*, p. 501.

forța iubirii sale exemplare pentru patrie, îl fac pe Vlahuță să spună că drama lui Delavrancea „va trăi cît limba românească"[1].

Cu toate aceste calități, în stagiunea 1910—1911, abia dacă se reprezintă de 7—8 ori, dintre care de 3—4 ori în matinee, deși în ședința de constituire a Societății autorilor dramatici Delavrancea este ales, alături de Caragiale, membru de onoare.

La Iași, în 1911, unde director al Teatrului Național este Mihail Sadoveanu — admirator sincer al scriitorului — stagiunea se deschide cu piesa lui Delavrancea. Mihail Sadoveanu cere de la București cu împrumut cîteva costume pentru zilele de 3, 5, 6, 8 noiembrie 1911, iar pentru personajul principal al piesei solicită pe Constantin Nottara.

În acest an compania teatrală a lui Petre Liciu, invitată de Societatea pentru cultura și literatura română din Cernăuți, reprezintă cu un mare succes trilogia lui Delavrancea. La București însă, prima parte a tripticului dramatic este înlocuită pe afiș cu *Viforul*. De altfel, în timpul vieții scriitorului, *Apus de soare* nu se va mai reprezenta la Teatrul Național din București decît în stagiunea 1914—1915 și, foarte scurtă vreme, în 1918—1919, reluare prilejuită de moartea scriitorului.

Succesul de public și de casă, obținut în 1909, pînă la închiderea stagiunii, încurajează pe Delavrancea să trimită la 30 decembrie 1909 15 exemplare din drama sa Academiei Române, în vederea concursului pentru premiul „Năsturel" din 1910. La 15 ianuarie, piesa se repartizează în lipsă lui Titu Maiorescu, spre a-și spune părerea, dar la 5 februarie 1910 Titu Maiorescu cere comisiunii premiului „Năsturel" ca piesa lui Delavrancea să se dea spre referire lui N. Gane sau A.D. Xenopol. Ca urmare, la 8 februarie 1910, secretarul general Gr. Ștefănescu se adresează lui N. Gane:

„Domnule coleg,

Comisiunea premiului «Năsturel», din care faceți parte, hotărîse în lipsa d-lui T. Maiorescu, asemenea membru în comisiune, ca d-sa să facă raport special asupra dramei d-lui B. Delavrancea *Apus de soare*.

D-l Maiorescu, prezentîndu-se în ședința de la 5 februarie curent, a rugat pe membrii comisiunii să-l descarce de această sarcină, întrucît relațiunile d-sale personale cu autorul ar lua raportului aparența de nepărtinire.

Membrii comisiunii, îndeplinind cererea d-lui Maiorescu, au decis să fiți rugat dvs. a face raportul special și asupra scrierii d-lui Delavrancea."

---

[1] Al. Vlahuță, *ed. cit.*, p. 498.

La 13 februarie 1910, N. Gane încunoştinţează comisiunea premiului „Năsturel-Herescu" de imposibilitatea în care se află de a face aprecieri cu privire la piesa lui Delavrancea, iar la 13 februarie revine, motivînd că este bolnav.

Este mai probabil însă ca N. Gane să nu fi voit să întocmească raport asupra unei lucrări pe care Titu Maiorescu refuza s-o prezinte la premiu, indiferent care ar fi fost motivul real al acestui refuz din partea lui Maiorescu.

La 12 martie 1910, comisia premiului „Năsturel" primeşte şi refuzul lui A.D. Xenopol, care și în 1893 se opusese premierii volumului de nuvele al lui Delavrancea. Data decernării premiului se apropia, şi Academia Română nu reuşise să găsească un membru activ dispus să se pronunţe asupra piesei. Abia la 15 martie, istoricul I. Bogdan acceptă sarcina încredinţată, şi în şedinţa de la 12 mai 1910 a comisiei premiului „Năsturel-Herescu", de 4.000 lei, prezenţi fiind Titu Maiorescu, Gr. Ştefănescu, P. Poni, A.D. Xenopol, dr. Al. Marienescu, V. Babeş, N. Quintescu, N. Gane, Philipp, Mrazec, se citeşte raportul lui I. Bogdan:

„Domnilor colegi,

Mi-ați făcut onoarea să-mi cereți un raport asupra dramei d-lui Delavrancea, *Apus de soare*, prezentată la premiul «Năsturel», de 4.000 lei, pe care Academia Română are să-l decerne în sesiunea aceasta. Deşi n-am obiceiul să mă ocup cu lucrări ce nu intră în specialitatea mea restrînsă, şi deci m-am ferit să scriu pînă acum vreun studiu sau vreo critică asupra unei producţiuni literare propriu-zise, am primit totuși cu plăcere însărcinarea dv., deoarece ea îmi dă ocazia să aduc un omagiu public marelui talent de scriitor al d-lui Delavrancea şi să cer comisiunii speciale a Academiei Române să se asocieze şi dînsa la entuziasmul aproape unanim cu care publicul românesc a primit această operă dramatică a d-lui Delavrancea. În adevăr, d-lor colegi, eu nu-mi aduc aminte ca vreo piesă de teatru, scrisă de un autor român şi cu subiect românesc, să fi fost întîmpinată de public cu mai mare însufleţire decît *Apus de soare* al d-lui Delavrancea. La ce altceva am putea atribui acest succes decît calităţilor reale ale piesei?

Nu voi analiza, d-lor colegi, aceste calităţi din punctul de vedere al «artei dramatice», deoarece eu cred că regulele acestei arte sunt departe de a fi așa de inmutabile precum cred o sumă de teoreticieni ai ei. Nu mă voi întreba deci dacă există sau nu un «conflict de pasiuni» în *Apus de soare*, sau de ce natură e acest conflict, dacă așa-zisa «acţiune dramatică» e puternică sau slabă, dacă unele «episoade» ale piesei sunt potrivite sau nepotrivite ș.a.m.d. Asupra acestor lucruri

s-au pronunţat mai toţi criticii noştri literari, şi părerile lor sunt foarte variate, atît de variate cît de şubredă este «ştiinţa» lor pozitivă.

Eu mă mulţumesc să constat, înaintea dvs., că piesa d-lui Delavrancea a avut un foarte mare succes, că publicul nostru a consacrat-o, prin aprobarea sa unanimă, drept una din cele mai izbutite piese ale teatrului românesc.

Voi releva numai două motive ale acestui succes fără pereche. Întîiul este că drama d-lui Delavrancea se ocupă cu cel mai mare erou pe care l-a produs neamul românesc şi îl prezintă, în urma unui studiu serios al mediului în care el şi-a dezvoltat activitatea sa, cu o putere de intuiţiune istorică pe care n-a arătat-o încă nici unul din cei ce s-au încercat la noi în astfel de producţiuni literare.

Publicul mare a simţit aceasta, fără să-şi dea seama în mod conştient. Istoricul o simte şi o explică, şi de aceea admiraţia lui e îndoită, căci el ştie ce greu este a înfăţişa o stare din trecut sau o personalitate istorică în adevărata ei lumină. El ştie că au fost puţini acei cari au avut darul de a zugrăvi astfel de stări sau personalităţi în aşa chip ca privitorul ori ascultătorul să aibă iluzia completă a realităţii istorice.

D-l Delavrancea ne-a dat în drama sa un Ştefan aşa cum trebuie să şi-l închipuie şi cel mai profund cunoscător al trecutului nostru. Impresia noastră, după ce am ascultat sau am citit drama d-lui Delavrancea, este că aşa a trebuit să fie, aşa a trebuit să se poarte, aşa a trebuit să vorbească Ştefan în acele împrejurări ale vieţii sale în care ni-l înfăţişează scriitorul.

În momentul cînd părăseşte de bunăvoie tronul, spre a pune în el pe fiul său Bogdan, cu credinţă că aşa va fi asigurată opera vieţii sale, Ştefan zice următoarele cuvinte cari rezumă în mod fericit tot rostul vieţii şi al luptelor sale:

«Am încercat să unesc Răsăritul. Ş-am trimes la unguri, la leşi, la litvani, la ruşi, la tătari... Au făcut cărări bătînd drumurile pustii oamenii mei, şi degeaba. Învoieli cu peceţi în calapoade, iscălituri fudule. Şi praful s-a ales de învoieli. Vladislav — un moliu, un întristat; Alexandru — un fudul, un iagelon, o slugă a popii de la Roma; Ivan — un năuc, căzut în copilărie. Cînd voi fi în faţa lui voi îndrăzni să-i zic: — Doamne, tu singur ştii ce-a fost pe inima mea, că-n tine am crezut, că nici o deşertăciune nu s-a lipit de sufletul meu, că am stat zid neclintit în faţa păgînilor... Dar toţi m-au părăsit... Doamne, osîndeşte-mă dupe păcatele mele, ci nu mă osîndi de pacea cu turcii spre mîntuirea sărmanului meu popor!»

Pasajul acesta e o frumoasă sinteză a personalității și a politicii lui Ștefan cel Mare. Aș putea să citez și altele la fel, însă vă sunt desigur cunoscute. Închei aceste considerațiuni cu un singur cuvînt, că piesa d-lui Delavrancea va populariza figura lui Ștefan cel Mare mai bine decît orice încercare istorică și o va populariza în adevărata ei înfățișare.

Al doilea motiv care a făcut succesul piesei d-lui Delavrancea e limba în care e scrisă. Nu cred că pot caracteriza mai bine această limbă decît zicînd că e cea mai românească în literatura noastră contimporană. Nimic străin de limba poporului, cum a putut s-o vorbească chiar pe vremea lui Ștefan. Acesta este cel mai mare merit al d-lui Delavrancea, și acest merit trebuie să-l recunoască Academia Română premiind drama d-sale. Ea îmbracă gînduri românești în cea mai curată, mai limpede și mai duioasă limbă românească. Cu *Apus de soare* eu am impresia că d-l Delavrancea a ajuns la cel mai înalt grad de perfecțiune la care talentul d-sale poate să înalțe limba noastră. Orice considerațiuni estetice asupra calităților sau defectelor țesăturei acestei drame trebuie să dispară înaintea acestei constatări. Academia Română trebuie dar să prindă cu satisfacție ocazia ce-i oferă d. Delavrancea ca să consacre o direcție literară sănătoasă în ce privește scrierea limbii române, acordînd piesei *Apus de soare* premiul «Năsturel», de 4.000 lei. Premiind această piesă, Academia Română va aduce și un omagiu meritat întregii activități literare a acestui distins scriitor și orator al nostru și se va pune de acord cu publicul mare asupra căruia premierea lui Delavrancea din partea Academiei Române va face cea mai bună impresie, mai ales că de mai multe ori scriitori cu totul tineri și de puțină valoare au fost părtași la această onoare, pe care Delavrancea o cere de astă dată la vîrsta maturității depline a talentului său."[1]

În prezentarea lui I. Bogdan, bunul-simț și intuiția se asociau cu rigoarea științifică a unui istoric valoros. Dr. Al. Marienescu însă este potrivnic premierii lui Delavrancea. Ideile sale învechite se potrivesc bine cu forma vetustă de formulare, influențată de ultimul talaz latinizant: „Pentru de a ști compune o dramă, trebuie să ști regulele artei dramatice. Compunerea unei drame e o arte, și tot ce e arte are regulele sale proprii, căci fără ținerea regulelor nu poți face nimic bun...

Autorul dramei *Apus de soare* nu a vroit să se ieie în considerațiune chiar nimic, nimic din regulele artei dramatice...

---

[1] I. Bogdan, *Analele Academiei Române*, secția II, tom. XXXII, 1909, p. 375.

Nu e iertat să-l aduci pe scenă pe Ştefan umflat la picior, să-l treci ca pe un imoral, ca pe un mişel"[1]...

Cu toată opunerea dr. Al. Marienescu, membrii comisiei premiului „Năsturel" votează, în şedinţa de la 14 mai 1910, premierea lui Delavrancea.

Era, desigur, o satisfacţie meritată, deşi unele glasuri continuau să minimalizeze această creaţie.

Astfel, Eugen Lovinescu va vorbi despre *Apus de soare* ca despre un „spectacol într-un fotoliu"[2], mai potrivit pentru lectură şi visare decît pentru scenă, căci „teatrul nu este o liturghie". Const. Gerota, însă, compară piesa lui Delavrancea cu *Iuliu Cezar* al lui Shakespeare, iar în cadrul literaturii noastre, C.V. Gerota vede în Ştefan cel Mare „cel mai măreţ voievod" zugrăvit într-o operă literară.[3]

Şi cîntarul oscilează de la „un mare talent"[4] la „scriitor genial"[5]. Prin perifrază, Victor Eftimiu vorbeşte despre „flacăra verbului său grandilocvent, ştiinţa frazei abrupte, bogata lui paletă, despre dialogul fosforescent"[6], găsind că discursul lui Ştefan cel Mare din actul al III-lea se înrudeşte cu bocetele corului şi ale regelui Xerses din *Perşii* lui Eschil.[7]

Drama lui Delavrancea s-a bucurat de aprecierile elogioase ale uneia dintre cele mai pătrunzătoare minţi pe care le-a avut cîndva critica noastră literară. Acordînd mai puţină atenţie comediilor lui Delavrancea, George Călinescu relevă valoarea artistică a trilogiei şi în special a primei din tripticul său dramatic:

„Deşi într-un fond fabulos şi poetic, *Apus de soare* trăieşte mai ales prin realitatea tipologică a eroului principal. Această dramă desfăşoară conflictul dintre o mare energie, ce nu vrea să piară, şi moarte. Însă interesul depăşeşte simpla originalitate a subiectului şi atinge valoarea unei creaţiuni de întindere universală."[8]

---

[1] *Analele Academiei Române*, secţia II, tom. XXXII, 1909–1910, Partea administrativă şi dezbaterile, Bucureşti, 1910, p. 377–381.

[2] Eugen Lovinescu, *Cronica dramatică. Spectacol într-un fotoliu („Apus de soare")*, *Flacăra*, IV, nr. 11, 27 decembrie 1914, p. 75.

[3] C.V. Gerota, *Delavrancea. Teatrul: „Apus de soare"*, în *Ramuri*, Craiova, XV, nr. 1, 15 ianuarie 1921, p. 20.

[4] N. Iorga, *Istoria literaturii româneşti contemporane*, vol. II, Bucureşti, Ed. Adevărul, 1934, p. 199.

[5] Mihail Dragomirescu, *Drama lui Delavrancea*, în *Luceafărul*, XIV, nr. 11, 1 iunie 1919, p. 241–242.

[6,7] Victor Eftimiu, *Apus de soare*, în *Magia cuvintelor*, Bucureşti, Ed. Cultura românească, 1942, p. 242.

[8] G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, Bucureşti, Editura Fundaţiei regale pentru literatură şi artă, 1941, p. 506.

George Călinescu apropie pe Ştefan cel Mare de Taras Bulba prin ceea ce criticul numeşte „om arhaic". Romantismul exteriorizat prin simetrii retorice, sentimentul patriotic copleşitor, forţa de caracter a marelui domn, duioşia şi bunătatea, care n-au fost alungate de asprimile necontenitelor sale griji din timp de pace şi de război, sînt justificări incontestabile ale aprecierii superlative pe care George Călinescu o are despre *Apus de soare* — „capodoperă a dramaturgiei poetice şi oratorice, şi nu mai puţin o dramă de observaţie a tipicului, singura din literatura noastră în care toate aceste aspecte se unesc armonic"[1].

Înrudirile pe care George Călinescu le stabileşte între Delavrancea şi unii dintre cei mai mari scriitori ai lumii sînt convingătoare:

„În *Apus de soare* dezlănţuirea oratorică este extraordinară. Sînt părţi de înaltă, sublimă truculenţă, la nivelul poeziei lui V. Hugo şi a lui Eminescu. Enumerarea, simetria, sacadarea, năvala periodică, toate mijloacele unei bune retorici — fac o atmosferă epică de neuitat."[2]

Cu prilejul centenarului naşterii scriitorului reţinem cîteva opinii interesante. „*Apus de soare* — scria în 1958 Silvian Iosifescu — posedă principalele caractere ale evocării istorice de tip romantic. Dar ea aparţine romantismului progresist, în care istoria (...) e privită din perspectiva patriotismului, cu sentimentul continuităţii între prezent şi trecut."[3]

Radu Popescu remarcă „factura shakespeareană" şi „michelangelescă, monumentală" a eroului, care rămîne totuşi un om:

„Ceea ce impresionează mai presus de orice în această mare creaţie literară este tocmai caracterul ei omenesc, singurul care păstrează titanul în marginile umanităţii."[4]

Patriotismul eroului, exprimat, mai ales, în tiradele din actul al III-lea, „bătînd dintr-o aripă spre cer"[5], justifică apropierea pe care Radu Popescu o face între *Apus de soare* şi *Scrisoarea a III-a* a lui Eminescu.

După terminarea trilogiei Moldovei, scriitorul intenţiona să scrie o trilogie a Munteniei, avînd ca eroi pe Mircea cel Bătrîn, Vlad Ţepeş şi Mihai Viteazul.

Proiectul a rămas însă nerealizat.

---

[1] G. Călinescu, *op. cit.*, p. 508.

[2] *Ibidem.*

[3] Silvian Iosifescu, *Cu privire la Delavrancea*, în *Gazeta literară*, II, nr. 29 (71), 21 iulie 1955, p. 2.

[4] Radu Popescu, *Sensul unei comemorări*, în *Contemporanul*, nr. 13 (599), 4 aprilie 1958, p. 2.

[5] G. Călinescu, *Cronica optimistului*, *Delavrancea*, în *Contemporanul*, nr. 13 (599), 4 aprilie 1958, p. 1.

p. 22, r. 28—35 *Scena VII.* Cei de sus. Bogdan, bătrînul logofăt Tăut, bătrînul postelnic Şteful, pîrcălabul Grumază, clucerul Hrincovici, vameşul Chiracola, postelnicul Toader, paharnicul Ulea, stolnicul Drăgan, jitnicerul Stavăr, clucerul Moghilă, Petru Rareş, mai mulţi căpitani, hînsari etc. *1912, 1909/Scena VII.* Bogdan, legat la ochi, pîrcălabul Grumază, logofătul Tăut, vornicul Hrăman, postelnicul Şteful, clucerul Hrincovici, vameşul Chiracola, postelnicul Toader, stolnicul Drăgan, paharnicul Ulea, jitnicerul Stavăr, clucerul Moghilă, Petru Rareş şi mai mulţi căpitani de oaste *ms. I/Scena VII.* Bogdan, bătrînul logofăt Tăut, bătrînul postelnic Şteful, pîrcălabul Grumază, clucerul Hrincovici, vameşul Chiracola, postelnicul Toader, clucerul Moghilă, Petru Rareş, mai mulţi căpitani de oaste, hotnogi, hînsari etc. *ms. II.*

p. 23, r. 2 Bogdan! De pe drumuri... Însemnat în bătălii înainte *1912, 1909, ms. II*/Bogdan! Dupe drumuri şi însemnat în lupte înainte *ms. I;*

r. 4—5 Aşa se cuvine unui fecior de domn moldovean... Eşti mai răsărit ca mine *1912, 1909, ms. II*/Aşa se cuvine unui domn moldovean... Eşti mai nalt ca mine *ms. I;*

r. 9 sabia vîjie şi luminează ca fulgerul *1912, 1909, ms. II*/ sabia ta vîjie şi urlă şi luminează ca fulgerul *ms. I;*

r. 16—18 *Clucerul Hrincovici:* Că leşii se trag la judecată la căpitănia Haliciului, rusnecii şi moldovenii se supun *1912, 1909, ms. II/Clucerul Hrincovici:* Leşii se trag să se judece la Haliciu, rusnecii şi românii să supun *ms. I;*

r. 24—25 trufaş, leah... Ce nu e *1912, 1909, ms. II*/ trufaş, iezuit, leah, ce nu e *ms. I;*

r. 26—27 Şi tu, Ştefule? O! prietenii mei, cu bărbile *1912, 1909*/ şi tu, Şteful?... şi tu, Hrăman?... Bătrînii mei prieteni, cu bărbile *ms. I*/ şi tu Şteful? O! prietenii mei, cu bărbile *ms. II;*

r. 28 albiţi de griji şi de vremuri... *1912, 1909, ms. II*/ albiţi de grije şi de vreme? *ms. I;*

r. 34 Postelnice Toader, ce ştiri *1912, 1909, ms. II*/ Postelnice Toader, vîntură ţară, ce ştiri *ms. I.*

p. 24, Jeronimo da Cesena.

r. 17—31 *Clucerul Moghilă:* După nume trebuie să aibă o barbă cît toate zilele...
Postelnicul Toader: Ras şi cu plete lungi...
Ştefan: Acum la ale noastre. Boieri, ştiţi că Alexandru al Poloniei iar a cerut zi, zi peste zi, lege peste lege, că n-ar fi fost faţă. Iar să ne judece frăţîne-său Vladislav. La 2 noiembrie. Degeaba s-a pus. Iacob de Buczacz, omul cardinalului, n-are să vie, ca şi omul lui Ion Albert. Noi s-aşteptăm în Cernăuţi cu 5.000 de oaste aleasă. Toţi călări. Soseşte, bine; nu? o plimbare-n toată Pocuţia ş-o raită pînă la Haliciu, şi poate şi mai sus. Ş-apoi se va şti cine e pîrcălab acolo şi cine nu e *1912, 1909, ms. II/* Ieronimo da Cesena.
Ştefan: Acum la ale noastre. Boieri, s-a pus zi, la 2 noiembrie, că ni s-a cerut lege peste lege, să ne judece Vladislav al Ungariei, şi să tragă hotarul Pocuţiei, dar degeaba s-a pus, — cum n-au venit oamenii lui Ioan Albert, tot aşa n-au să vie oamenii cardinalului ş-ai lui Alexandru. Noi vom aştepta în Cernăuţi cu 5.000 de oaste aleasă, toţi călări. Soseşte ştirea că nu, o plimbare în toată Pocuţia ş-o raită pîn' la Halici şi pînă la Lemberg. Ş-apoi se va şti mai bine cine e pîrcălab şi cine nu e *ms. I.*

p. 27, r. 1-4 *Actul II.* Acelaşi tablou ca în actul întîi, cu deosebire că e vară şi arborii încărcaţi cu fructe, unele coapte, altele pîrguite, altele verzi. S-aud păsările cîntînd. *1912, 1909, ms. II/ Actul II.* Parte din palat. Pridvoru. Vara. Fîntîna. *ms. I;*

r. 6—7 Ileana, Bălaşa, Hera, Oleana, Oana *1912, 1909, ms. II/* Ileana, Oleana, Muşat, Hera, Grumază, Oana *ms. I.*

p. 28, r. 17—18 Uitasem pe Bogdan, odorul meu. Pre urmele tată-său calcă. *1912, 1909, ms. II/* Uitasem pe Bogdan, copilul meu, mîndria mea, odorul meu, pe urmele tătîne-său calcă. *ms. I;*

r. 30 Ţie Domnul pe domnii noştri, doamnă! *1912, 1909, ms. II/* Ţie-ne Domnul pe voievozii noştri, doamnă, facă-se voia lui, voia împărăţiei lui în cer şi pre pămînt (se închină.) *ms. I.*

p. 29, r. 2—3 de ce nici la 14 ani, aproape împliniţi, nu s-a dus la război cu tat-său Moşoroi, asta, Moghilă *1912, 1909/* de ce nici la 14 ani nu să duce la război cînd pleacă preaslă-

vitul Ştefan, viteazul Bogdan şi tat-său Muşoroi, asta, Moghilă *ms. I*/ de ce nici la 14 ani, aproape împliniţi, nu s-a dus la război cu tat-său Moşoroi, asta, Movilă *ms. II;*

r. 9 C-am zis: săracum de mine *1912, 1909*/ C-am zis: aracămi de mine *ms. I*/ C-am zis: ăăracam de mine *ms. II;*

r. 14—15 *Doamna Maria:* Mă băietane, pune sabia, că va sosi şi ceasul tău. Şi s-o porţi... *1912, 1909, ms. II*/ *Doamna Maria:* Aide, pune sabia, băietane. S-o porţi... *ms. I;*

r. 22—23 *Doamna Maria:* A fiert grîul cu lapte?
Dochia: Iacă-l aduc. Acuşi. (Dochia şi Ţugulea ies.) *1912, 1909*/ *Doamna Maria:* Adu grîul cel fiert cu lapte şi miere.
Dochia: Iacă-l aduc *ms. I*/ *Doamna Maria:* A fiert grîul cu lapte?
Dochia: Iacă-l aduc... acuşic... (Dochia şi Ţugulea ies.) *ms. II.*

p. 30, r. 9 Oi, moi..." De doi ani îmi zice: „Băbătie *1912, 1909, ms. II*/ Oi, măi". D-acum doi ani,... m-am făcut mare... îmi zice: „băbătie" *ms. I;*

r. 29—30 *Dochia:* Grîul, spălat în zece ape, uscat, frecat, dezghiocat, puţintică miere *1912*/ *Dochia:* Grîul, spălat în zece ape, uscat, frecat, dăzghiociat, puţintică miere *1909, ms. II*/ *Dochia;* Grîu l-am spălat în zece ape, l-am dăzghiociat, l-am fiert în lapte dulce, pus puţintică miere *ms. I.*

p. 31, Mai iute, Moghilă, mai iute!
r. 12—13 *Clucerul Moghilă:* Nu e nici biruit *1912, 1909, ms. II*/ Mai iute, Movilă, mai iute, ca fulgerul care rupe noaptea şi-mi arată stînca Sîmbetei, aşa să cază vorbele tale. Licăreşti faţa lui Ştefan şi-a lui Bogdan, ş-apoi bîjbîi eu în întuneric pînă să le aflu pe toate.
Movilă: Preaslăvitul domn nu e nici biruit *ms. I*/

r. 14—21 rănit...
Doamna Maria: Cum e?
Clucerul Moghilă: Biruitor şi cu rana vechiă ceva mai înrăită ca-n trecut...
Doamna Maria: A!
Clucerul Moghilă: Şi ceva mai potolită ca acum şapte zile. Bogdan, slava Domnului... Mă... Ţugulea taichii... Acum pe şart *1912. 1909, ms. II*/ rănit, ci biruitor şi

cu rana veche ceva mai înrăită ca-n trecut și ceva mai domolită ca acum șapte zile. Bogdan, slavă Domnului. Mă... Țugulea taichii... (Îl sărută.) Acum pe șart *ms. I;*

r. 23—24 *Clucerul Moghilă:* Mătură tot înaintea lui. Și toți îi jurară credință, și moldoveni *1912, 1909, ms. II/ Movilă:* A măturat tot pînă-n Scorcuzka. Și toți i-a jurat credință cu popii în frunte, care de legea noastră, care d-a lui Ivan, care papistăși d-ai Cardinalului, și moldoveni *ms. I;*

r. 26 Lixandru... „in eternitate *1912, 1909, ms. II/* Lixandru, cum blogodorosiau, *in eternitate ms. I.*

p. 32, r. 4 nu l-ar fi încăput... Atît le zise: „Încălecați *1912, 1909, ms. II/* nu l-ar fi încăput. Și îi scuipă în față și le trase patru palme, că cum erau ei îmbrăcați în zale și fireturi, le-a răsunat obrazul și a zornăit zalele. „Așa să spuneți cui v-a trimes! Încălecați." *ms. I;*

r. 14—18 într-alta... Pînă să se oprească leșii, înfierbîntați ca de biruință, s-aruncară valurile lui Bogdan chiuind și-i izbiră. Luca Arbore îi ia pe la spate, iar din coaste îi fulgeră ai domnului *1912, 1909/* într-alta. Pînă să-și stăpînească caii, leșii cari strigau biruință, încep să curgă valurile lui Bogdan din zăvoi, și-i lovește. Pînă să înceapă toiul bătălii[i] apare în spatele leșilor cavalerii lui Luca Arbore, iar din cele două coaste îi izbește ai marelui domn, *ms. I/* într-alta. Pînă să se oprească leșii înfierbîntați ca de biruință, s-aruncă valurile lui Bogdan chiuind și-i izbește. Luca Arbore îi ia pe la spate, iar din coaste îi fulgeră ai domnului *ms. II;*

r. 19—24 Ei, ș-apoi?

Clucerul Moghilă: Prinși de toate părțile, azvîrliră armele jos. Și curse sînge pînă la țurloaiele cailor... Strașnic răcnea leul Moldovei, că auia valea și codrii... Și vitejii crezură că *1912, 1909, ms. II/* Ei, ș-apoi?

Moghilă: Praful și puzderia s-ales de ei. Cînd au fost prinși de toate părțile au mai stat ce au mai stat, apoi au trîntit armele. Și curgea sînge că să înroșise valea. Strașnic răcnea de auia toată valea și toți codrii, Ștefan, leul Moldovei, și vitejii lui credea că *ms. I;*

r. 25—26 Așa să stinse ca la jumătate din leși, pînă prinseră de veste care era porunca *1912, 1909, ms. II/*Așa s-au stins

ca la jumătate (vreo trei mii) pînă au băgat de seamă moldoveni[i] care e porunca *ms. I;*

r. 29 Tot să pierde ca în genunea morții! *1912, 1909, ms. II*/ Tot să pierde într-un vîrtej orb, într-un freamăt. E genunea morții! *ms. I;*

r. 32—34 fără să știi pe cine... Dădu poruncă să alegem și să îngropăm pe morții noștri. Puțini picară, dar mari suflete *1912, 1909, ms. II*/ fără să știi pe cine. Am fost în multe, că sunt ca la 52 de ani... Să nu birui niciodată în 3 ceasuri și pe loc. La Cosmin a fost lupta crîncenă, că a ținut 2 săptămîni, dar n-am stat locului ca aici. El dăte ordin să alegem p-ai noștri din leși. Au picat puțini dar multe suflete *ms. I.*

p. 33, r. 12—17 Apoi făcurăm moșoroaie și pietruirăm Pocuția cu bourii noștri, adînci d-un stînjen, ducînd dîră oablă din apa Nistrului pînă-n muntele ăl mare ce stă ca șira spinării la apusul Moldovei. În sus al lor, în jos, de supt pădurea de fagi a Haliciului, al nostru. Și... *1912, 1909, ms. II*/ Apoi am făcut moșoroaie și am pietruit toată Pocuția cu bourii noștri adînci de un stînjen puși ca p-o moșie trăgînd o linie oablă din Nistru pe crestetele dealurilor pîn în muntele care se îndoia și merge dîră spre tot apusul Moldovei (ca la 7 mile mai jos de Haliciu) 1 $\frac{1}{2}$ milă. Și... *ms. I;*

r. 27—28 fășiea de drum. Voitiș, într-un ceas rău, alunecă de picioarele de dindărăt *1912, 1909, ms. II*/ fășia de drum. Marele voievod tihnit pe Voitiș. Voitiș alunecă de piciorul de dindărăt *ms. I;*

r. 29—30 Calul sări și căzu, apucîndu-i piciorul supt el... *1912, 1909, ms. II*/ Calul sare și cade apucînd piciorul cu beteșug al domnului sub el *ms. I;*

r. 35 Voitiș tremura... Cînd l-am scos *1912, 1909, ms. II*/ Voitiș tremura, parc-ar fi știut că de la el ține să se stingă slava neamului. Să sprijinea în picioarele dinspre prăpastie și precumpănind greutatea trupului să apese cît mai puțin pe sfîntul picior de supt el. Cînd l-a scos *ms. I.*

p. 34, r. 1—3 Ah! *Clucerul Moghilă* (auzind buciumele): Dar iată-l *1912, 1909, ms. II*/ Ah!
Oana: Vai de mine și de mine (Plînge încet.)
Moghilă: Dar iată-l *ms. I;*

r. 7—8 cu inima scăzută... Doamnă, să plece fetele *1912, 1909, ms. II*/ cu inima scăzută. Să plece duduele, doamnă... *ms. I;*

r. 13 *Scena V.* Ştefan, alb ca zăpada, vine rezemat la braţul doftorului Cesena. Bogdan, logofătul Tăut, vornicul Jurj, hatmanul Arbore, postelnicul Toader, pîrcălabii Costea, Dragoş, Alexa, Şandru, paharnicul Ulea, stolnicul Drăgan, jitnicerul Stavăr şi mai mulţi curteni, căpitani de oaste, copii de casă, hotnogi, hînsari etc. *1912, 1909*/ *Scena V.* Intră Ştefan îmbătrînit dus pe mantii de ostaşi tineri printre cari Petru Rareş, Bogdan, Luca Arbore, postelnicul Toader, postelnicii Costea, Dragoş, Alexa, Şandru, stolnicul Drăgan, paharnicul Ulea, jitnicerul Stavăr, doftorul Ieronimo da Cesena, mai mulţi curteni şi hotnogi, flăcăi *ms. I*/ *Scena V.* Ştefan, alb ca zăpada, vine răzemat la braţul doftorului Cesena. Bogdan, hatmanul Arbure, postelnicul Toader, pîrcălabii Costea, Dragoş, Alexa, Şandru, paharnicul Ulea, stolnicul Drăgan, jitnicerul Stavăr, doftorul Ieronimo da Cesena şi mai mulţi curteni, căpitani de oaste, copii de casă, hotnogi, hînsari etc. *ms. II.*

p. 35, r. 5-7 cald ca frig, ma preferisco recorito senza sentir il freddo. *Petru Rareş:* Cărbune *1912, 1909, ms. II*/ cald decît frig, dar mai bine ar fi să vă răcoriţi fără să vă fie frig. *Petru Rareş:* Cărbune *ms. I;*

r. 11—13 al nostru... Io, Ştefan-voievod, m-am pus la porunca lui, ca şi portarul Sucevei, ş-a biruit tocmai cum *1912, 1909*/ al tău—Io, Ştefan woievoda, m-am pus la porunca lui tocma ca şi hatmanul, portarul Luca Arbore ş-a biruit tocmai cum *ms. I*/ al nostru... Io, Ştefan woevoda, m-am pus la porunca lui, ca şi portarul Sucevei, ş-a biruit tocmai cum *ms. II;*

r. 27—30 (Rareş vine cu trei pahare, două de argint şi unul de alabastru, frumos lucrat, ca un potir. Ştefan fărîmă între deşte cărbunele şi-l pune *1912, 1909, ms. II*/ (Rareş intră cu trei pahare, două de argint şi unul frumos de alabastru în formă de potir. Ştefan fărîmă cărbunele în deşte şi-l pune *ms. I.*

p. 36, r. 11—15 lăuza Moldovei... Moghilă, să-mi aduci pricinile ce-a judecat Bogdan şi-a rămas fără pecetea domnească... O!... (Ştefan iese la braţul doftorului Cesena şi la al Mariei

pe uşa de pe terasă, urmat de toţi.) *1912, 1909, ms. II*/ lăuza Moldovei. Să-mi dea foaia pricinilor de judecat... O!... (Să duc. În urmă rămîn paharnicul Ulea, jitnicerul Stavăr, stolnicul Drăgan și Oana dupe ghizdurile puţului, nu îndrăzneşte să plece.) *ms. I.*

p. 47, r. 1—7 *Actul III.* Sala tronului. De jur împrejur, cîte două rînduri de jeţuri în stil bisericesc. În dreapta, lîngă tron, un jeţ mai înalt cu stema Moldovei. Pe pereţi se văd portretele străbunilor. În fund, în dreapta şi în stînga tronului, două intrări. Pe laturea din stînga, planul al doilea, o uşe. Ferestre în dreapta. *1912, 1909*/ *Actul III.* O sală din palatul domnesc. Pe pereţi portretele străbunilor. În fund o perdea de mătase astupă sala tronului. Intrare în dreapta şi în stînga. Un pat de stejar cam în dreapta perdelei. În stînga şi aproape de perdea un jeţ înalt cu stema Moldovei. Mai multe scaune și o masă. *ms I*/ *Actul III.* Sala tronului. De jur împrejur cîte două rînduri de jeţuri în stil bisericesc. În dreapta, lîngă tron, un jeţ mai înalt cu stema Moldovei. Pe pereţi se văd portretele străbunilor. Intrare în stînga, intrare în dreapta şi în stînga. *ms. II.*

p. 48, r. 1—4 *Doftorul Cesena:* L-am văzut, amestecat cu nemeţii. Gemea codrii de freddo. El ajuta și încuraja pe toţi... Cu miei ochii... come un fulmine *1912, 1909, ms. II*/ *Cesena:* Lo am vădzut amestecat cu nămeţi, calare făcînd uno solo cu cavalul. Gemea codrii de frigo, fredo. El ajuta şi încoraja pe toţi. Văzut cu ochi miei... Come un fulmine *ms. I;*

r. 13—15 *Doftorul Cesena:* Să-l încredinţăm că e durere grozavă... „Serenissime, ma che dolore..." — „Io voglio..." Ho studiato questo uomo maraviglioso *1912, 1909*/ *Cesena:* Să-l asecurăm că e dolora mare... „Che qual dolore? che qual dolore?Io voglio." L'anno studiato, questo omo meraviglioso *ms. I*/ *Cesena:* Să-l încredinţăm că e durere grozavă... „Serenissime, ma che dolore..." — „Io voglio"... Ho studiato' quest' omo meraviglioso *ms. II;*

r. 19 Ştefan intră pe uşa din stînga, şi mai îmbătrînit, cu piciorul înfăşurat, la braţul doamnei Maria. Doamna îmbrăcată închis *1912, 1909*/ Ştefan mai îmbătrînit, cu picio-

rul înfăşurat în fâşii de in. Sabia... de braţul doamnei Maria. Doamna Maria îmbrăcată în negru *ms. I*/ Ştefăn intră, şi mai îmbătrînit, cu piciorul înfăşurat, la braţul doamnei Maria. Doamna, îmbrăcată în negru *ms. II*.

p. 52, *Petru Rareş:* Bună...
r. 33—35 *Ştefan:* Ca pita caldă.
Petru Rareş: Bună... săracă... şi fără părinţi *1912, 1909, ms. II*/ *Petru Rareş:* Bună...
Ştefan: Ca mierea cu unt...
Rareş: ...Bună...
Ştefan: ...Şi frumoasă ca un cîmp de flori... ca răsăritul soarelui... ca... îiiim... şi tu vrei să adormi tocmai la răsăritul soarelui...
Rareş: Săracă...
Ştefan: Ca Iov... în pielea goală... atît mai bine...
Rareş: Şi fără părinţi... *ms. I*.

p. 53, r. 24 acelaşi nume ca tine. Cînd o zice cineva *1912, 1909, ms. II*/ acelaşi nume, în sfîrşit să i se cunoască şi ei o viţă, cînd o zice cineva. *ms. I;*

r. 37—38 Oana de la curtea Mariei a bietului domn al Moldovei *1912, 1909, ms. II*/ Oana de la curtea Voichiţei a bietului domn al Moldovei *ms. I*.

p. 62, un domn treaz, şi-am vegheat ca să-şi odihnească sufletul
r. 24—25 ei ostenit *1912, 1909, ms. II*/ un domn treaz în trebile ei ş-am veghiat pururea neadormit ca să odihnesc din cînd în cînd sufletul ei mare şi ostenit *ms. I;*

r. 33—36 a fost tăria!... Sunt bătrîn... (Se întoarce şi priveşte grupul unde stau paharnicul Ulea, stolnicul Drăgan şi jitnicerul Stavăr.)
Mulţimea: Nu! nu. *1912, 1909*/ a fost tăria. Ostaşii moldoveni sunt de cremene, scapără cînd izbesc, scapără cînd sunt izbiţi. Credinţa în Dumnezeu e biruinţa... Sunt bătrîn! (Să opreşte, priveşte la grupul celor trei)... Sunt bătrîn...
Mulţimea: Nu! nu... *ms. I*/ a fost tăria!... Sunt bătrîn... (Se întoarce şi priveşte spre spatele lui unde stau paharnicul Ulea, stolnicul Drăgan şi jitnicerul Stavăr.)
Mulţimea: Nu... nu! *ms. II;*

r. 41—p. 63, r. 1-7 Unde sunt părinţii voştri? La Cetatea-Albă, la Cătlăbugi, la Scheia, la Cosmin, la Lenţeşti... Unde sunt... bătrînul Manuil şi Goian, şi Ştibor, şi Cînde, şi Dobrul, şi Juga, şi Gangur, şi Gotcă, şi Mihai spătarul, şi Ilea Huru comisul, şi Dajbog pîrcălabul, şi Oană, şi Gherman, şi fiara paloşului... Boldur?... Pămînt... *1912*, *1909*, *ms. II*/ Unde sunt părinţii voştri?... La Cosmin, Colomea, Haliciu, Sniatyn, Lenţeşti; Nici un copaciu bătrîn pe care am deschis ochii. Unde e Badea vornicul şi Pascu şi Buhtea şi Ivaşcu al Hrincului şi Şteful lui Isac şi Mihai spătarul, şi Juga postelnicul şi Barsu stolnicul şi Ilia Han comisul şi Djabod pîrcălabul şi staroştii Oană şi Gherman şi toţi... Pămînt... *ms. I*;

r. 22 degeaba. Învoieli cu peceţi-n calapoade, iscălituri *1912*, *1909*, *ms. II*/ degeaba. Învoială pe piele de vită, peceţi în calapoade mîndre, iscălituri *ms. I*;

r. 31—32 în faţa păgînilor... Dar toţi m-au părăsit... Doamne, osîndeşte-mă după păcatele mele *1912*, *1909*, *ms. II*/ în faţa păgînilor, că poarta Moldovei nu le-am dăschis-o... Doamne, osîndeşte-mă de păcatele mele *ms. I*.

p. 65, r. 3 perdele de in. Perdelele acoperă patul. Lîngă pat, o piele de urs şi două de lup *1912*, *1909*, *ms. II*/ perdele de in cu marginile alese. Perdelele sunt lăsate şi acoperă patul. Lîngă pat o piele de urs cafenie şi două piei de lup *ms. I*;

r. 4—11 Pe masă, felurite doftorii şi paharul de alabastru. În fundul patului Domnul nostru Isus Christos pe cruce. O uşe de paraclis. Un iconostas. În stînga, o uşe cu trei trepte şi o fereastră care se deschide în curtea castelului. Intrare în dreapta. Să crapă de ziuă. La început s-aud păsările cîntînd. Un scaun cu stema Moldovei în planul întîi. *1912*, *1909*/ Pe masă doftorii. Paharul de alabastru. O *Evanghelie*. Mai multe scaune. O uşe în dreapta şi alta în stînga. O fereastră în stînga. Să luminează de ziuă. La început s-aud cei de pe urmă cocoşi cîntînd *ms. I*/ Pe masă felurite doftorii şi paharul de alabastru. În fundul patului domnul nostru Isus Christos pe cruce. O uşe de paraclis. În dreapta o uşe cu trei trepte şi o fereastră care se deşchide în curtea castelului. Intrarea în stînga. Să crapă de ziuă. La început s-aud păsările cîntînd. Un scaun cu stema Moldovei în planul întîi *ms. II*.

p. 69, r. 13—15 Soarbe-l pe gură... Răsuflă bine... (Cască, se face că adoarme...) *1912, 1909*/ Soarbe-l pe gură, Oană, trage-l pe nas... răsuflă bine... Caz de somn dacă mai pot cădea... (cască și încet se preface că adoarme) *ms. I.*

p. 70, r. 6—8 de jaful tătarilor și de moartea voievodului nostru! *Ștefan:*...Pe umărul stîng *1912, 1909, ms. II*/ de jaful și robirea tătarilor și de moartea voievodului meu și al Moldovei... Soarele s-ar stinge și lacrămile ar curge șuvoaie din ochii oamenilor că ar îneca toată țara de la munte pînă la Chilia...

Ștefan: Pe umărul stîng *ms. I.*

p. 71, r. 22—26 Acolo s-o dai în mîna marelui vizir. Și să vestești tuturora —să nu uiți pe Ștefănel al răposatului Alexandru—că ieri am pus pe Bogdan în scaunul Moldovei și azi, 2 iulie, să strîng glasurile țării *1912, 1909, ms. II*/ Acolo să dai cartea marelui vizir și vestește tuturor că ieri Ștefan a pus pe Bogdan în scaunul Moldovei și azi se strînge glasurile țării *ms. I.*

p. 75, r. 1 pe locașul meu ohavnic *1912, 1909*/ pe locașul meu de vecinicie. *ms. I.*

p. 76, r. 22—25 fașa asta...

Ștefan: O! ho! ho! Dacă mi-ai da voie, ș-un laț de gît... Glumiți, Șmil...

Doftorul Șmil: Să glumim? *1912, 1909*/ fașa asta... și dacă mi-ai da voie să leg aci de pat... și dacă mi-ai da voie... să fac un ochi la piciorul ăsta... și dacă mi-ai da voie și la ăstălalt... și dacă mi-ai da voie și la mînă... (Îl leagă cobză.)

Ștefan: O! ho! ho! Mi-ai pus ochi la picioare... dacă mi-ai da voie... ș-un laț de gît... Șmil... mă potcoviți?

Șmil: Potcovit?... Nu, măria-ta...

Ștefan: Așa să potcovește armăsarii proaspeți cînd îi prinde cu arcanul... Dar eu?... Ce glumiți, Șmil?

Șmil: Să glumim? *ms. I;*

r. 27 Desfă, Șmil! Ștefan al Moldovei *1912, 1909*/ Desfă, Șmil, ochiurile de la picioare și mîni, ia fașea de pe trupul meu... Ștefan al Moldovei *ms. I.*

p. 77, r. 4—17 Aide! (Scena se petrece după perdele.)

Doftorul Klingensporn: Acum încleștează mînele.

Ștefan (în torturi): Otce naș ije esi na nebeseh... Tatăl nostru, carele ești în ceruri, sfințească-se numele tău...

Vie împărăția ta... fie voia ta... precum în cer și pre pămînt... Pîinea noastră cea spre ființă, dă-ne-o nouă astăzi... Și ne iartă nouă datoriile noastre, precum și noi iertăm datornicilor noștri... Și nu ne duce pre noi întru ispită... ci ne izbăvește de cel viclean... Că a ta este împărăția și puterea... și mărirea... și mărirea... și slava în veci... și puterea...

Clucerul Moghilă: O! părintele nostru! *1912, 1909|* aide!

Șmil: Klingsporn... (Klingsporn scoate un fer roșu în timp ce Șmil îi desface fășiile de la picior.)

Ștefan: Gata?

Klingsporn: Acum, măria-ta, încleștează mînele... (trece cu ferul, iese fum și sfîrîie.)

Ștefan: Ceta... ta... voe — tu... care... Pentru rugăciunile... sfinților părinților noștri... Doamne... Isus Christoase!... miluiește-ne pe noi... Dă-ne nouă... pînea noastră!... Cea de toate zilele... precum... precum iertăm... nu ne duce în ispită...

Moghilă: O! părintele nostru! *ms. I.*

p. 79, r. 31—33 Toți, dușmani?... și tu, Oană? (S-aude din nou strigînd pe Ștefăniță. Se ridică în picioare.) *1912, 1909|* toți dușmani... (Se scoală pe pat.) Și tu, Oană?... Să mă omoare sau să mor?... (S-aude.) Încălțămintea... *ms. I;*

r. 35—37 Oană! sabia... sabia... c-am să judec!... (Oana îi dă sabia.) *1912, 1909|* Oană!... (I-aduce niște cizme scurte, galbene. Trage repede în picioare.) Sabia... Sabia... (Oana îi dă sabia.) Să judic... [S-aude numele lui Ștefăniță (amestecat) cu Bogd.] *ms. I.*

p. 80, r. 14—18 Ștefan se oprește pe treptele intrării, cu părul în neorînduială, turburat, ca un halucinat. De pe sabie curge sîngele. Toți fac cîțiva pași spre el și să opresc încremeniți de durere și de spaimă.

Ștefan: O! cine vrea *1912|* Ștefan se oprește pe treptele intrării, cu părul în neorînduială, turburat, ca un halucinat. De pe sabia fără teacă, curge sîngele. Toți fac cîțiva pași spre el și să opresc încremeniți de durere și de spaimă.

Ștefan: O! Cine vrea *1909|* Cei de sus. Ștefan vine în neorînduială și turburat. Se amestecă starea lui cu nebunia. Cu pulpana de la vesmînt ruptă, cu sabia fără teacă,

roşie de sînge, pe mîni şi peste tot stropit de sînge — prin legăturile de la picior de asemenea. Se opreşte pe treptele intrării.

Ştefan: O! Cine vrea *ms. I;*

r. 22—31 e o fiară!... Iată-l... Pîndeşte călare... Calul îi tremură şi joacă... Bagă pintenii pîn' la rădăcină...Chiuie de-nfioară valea Racovăţului... Unde e mai greu, acolo cade... Un leu în mijlocul dihorilor... Zboară capetele pînă nu mai simte mîna din umăr... Cînd mă văzu, îşi coprinse faţa cu amîndouă mînele, şi eu cu amîndouă o învîrtii, şi trecu prin el ca printr-un aluat ce se dospeşte... Dumnezeu să-l ierte *1912, 1909/* e o fiară... Pîndeşte călare... Calul tremură şi joacă. Ceaţa s-a subţiat... Învălmăşeala e nehotărîtă... Bagă pinteni[i] pînă la rădăcină. Ca o nălucă unde e mai greu chiuie de-nfioară valea Racovăţului... Un leu în mijlocul dihorilor. Capetele zbura pînă nu mai simţii mîna din umăr... Cînd mă văzu îşi coprinse faţa în amîndouă mînele, şi eu cu amîndouă o învîrtii şi trecu ca printr-un aluat care dospeşte... Ceilalţi doi?... (face semn cu mîna) Dumnezeu să-i ierte *ms. I.*

p. 82 r.1—2 Se cutremura Moldova şi-o prăpastie se deschise... Şi cu acest sfînt oţel *1912, 1909/* Se cutremura toată Moldova... o prăpastie se căscase gata să înghiţă lucrarea mea şi a ei împreună... Şi cu acest sfînt oţel *ms. I;*

r. 30 Frig... frig... (Se uită la doamnă, apoi se uită lung la Oana.) Mai bine... (Sughiţă.) Mă... voi... odihni... (Se întinde în şira spinării. Face cruce.). O... o... o... Moldova...! (Îi cade capul pe pieptul Oanei.) (Din mulţime s-aude un gemăt lung.) *1912, 1909/* Frig... frig... Ah! sfînta împărtăşanie... (Mitropolitul ia un pahar de argint de la icoane şi i-l dă să bea...) Mitropolitul...

Ştefan (se uită la doamnă şi la Oana) (sughiţă): Mai bine... Mă voi odihni... (Se întinde pe spate.) O... o... ha! (Moare. În acea clipă mulţimea dă în genuchi şi începe să plîngă.) *ms. I.*

VIFORUL[1]

A doua piesă a trilogiei lui Delavrancea a apărut întîi în foiletoanele ziarului *Universul*, începînd cu ziua premierei de la Teatrul Naţional: la 26, 27, 28, 30 noiembrie, continuînd la 1, 2, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 20, 22, 23, 24, 25 decembrie 1909. Ziarul *Opinia* din Iaşi, la 10 decembrie 1909, comenta că Delavrancea a încasat de la *Universul*, pentru aceste foiletoane, suma de 4.000 de lei.

S-a tipărit în volum la Editura Socec et Co., Bucureşti, 1910.

Ediţia noastră reproduce textul din 1910.

Ca şi *Apus de soare*, a cărui continuare este, *Viforul* a fost redactat de Delavrancea pe foi de bloc de desen, din care s-au păstrat p. 1—13, p. 13 avînd pe verso p. 20; p. 14, avînd pe verso p. 19; p. 15, avînd pe verso p. 18; p. 16, avînd pe verso p. 17; p. 21—40, p. 40 avînd desenate de Delavrancea arcadele şi coloanele unui pridvor de castel; p. 41—56, p. 56 avînd pe verso p. 59; p. 57, avînd pe verso p. 58; p. 60—77, cu care se sfîrşeşte textul piesei. Manuscrisul este deci întreg.

Elaborarea a început, aşa cum notează Delavrancea pe prima pagină a manuscrisului său, în vara anului 1909: „8 iulie, început la Goeşti".

Pe p. 77 şi ultima a aceluiaşi manuscris, Delavrancea consemnează: „Terminat la 1 august, ora 7 seara. Cînta Ciocănelul", adică fiica sa, Cella.

Cu alte cuvinte, *Viforul* a fost elaborat în mai puţin de două luni. La începutul lunii august 1909, presa ieşeană îşi informa cititorii că „în liniştea senină şi pacea fericită a unui sat dinspre nordul Moldovei, d. Delavrancea (...) a terminat *Viforul*" şi că a treia piesă va fi *Rareş;* că va scrie apoi şi „o trilogie muntenească", avînd ca subiecte

[1] Vezi şi *Studiul introductiv* al ediţiei de faţă, vol. I, p. CIII—CIV; cf. şi Virgil Brădăţeanu, *Drama istorică naţională*, Bucureşti, Editura pentru literatură, 1966, p. 230—244.

domnia lui Mircea cel Bătrîn, a lui Vlad Ţepeş şi a lui Mihai Viteazul. Prin creaţia lui Delavrancea, „literatura noastră dramatică, limba şi cugetarea românească vor fi îmbogăţite cu un adevărat tezaur de nobilă şi glorioasă artă"[1].

Dacă la elaborarea dramei *Apus de soare* Delavrancea a folosit în special scrierea lui N. Iorga despre Ştefan cel Mare[2], pentru *Viforul* scriitorul îşi găseşte informaţia în *Leatopisiţul Ţării Moldovii*..., al vornicului Grigore Ureche[3], în *Arhiva istorică a României*[4], în care se reproduc documente privitoare la solii trimişi de Ştefăniţă în 1519 la Cracovia, şi în *Istoria românilor*... a lui A.D. Xenopol[5], unde dramaturgul găseşte numeroase informaţii, ca întemniţarea lui Laurentius Miedzilescki, episcop de Cameniţa[6], ori otrăvirea lui Ştefăniţă de către însăşi doamna ţării, influenţată de boierii pribegi.[7]

În cronica lui Gr. Ureche găsim sîmburele părţii celei mai dramatice din piesa lui Delavrancea:

„Cînd au perit Arbure hatmanul cu ficiorii lui (aprilie 1523) în cetatea Hîrlăului, Ştefan-voievod au tăiat pe Arburie hatmanul, pre carile zic să-l fie aflat în viclenie, iară lucru adevărat nu să ştie. Numai atîta putem cunoaşte, că norocul fieunde are zavistie, ales un om ca acela, ce au crescut Ştefan-vodă pre pălmile lui, avîndu atîta credinţă, şi în tinereaţile lui Ştefan-vodă toată ţara otcîrmuia, unde mulţi vrăjmaşi i s-au aflatu, cu multe cuvinte reale l-au îmbucat în urechile domnu-său. Că pururea tinerii să pleacă şi cred cuvintele ceale reale (a puhlibuitorilor). Şi acea plată au luat de la dînsul, în loc de dulceaţă, amar, pentru nevoinţa lui cea mare, că nici judecatu, nici dovedit au perit. De care lucru mulţi înspăimaţi din lăcuitorii ţării au început a gîndi cum vor lua şi ei plată, ca şi Arburie, că nu multă vreame după aceaia, într-acelaşi an, au tăiat şi pe ficiorii lui Arburie, pre Toader şi pre Nichita."[8]

---

[1] *Ecouri politice*, *Evenimentul*, Iaşi, XVII, nr. 145, 6 august 1909, p. 1.

[2] N. Iorga, *Istoria lui Ştefan cel Mare, povestită neamului românesc*, Bucureşti, Ed. Minerva, 1904.

[3] Mihail Kogălniceanu, *Letopisiţile Ţării Moldovii*, Iaşi, Institutul „Albinei româneşti", 1852, p. 153–156.

[4] *Arhiva istorică a României*, tom. 1, partea 1, nr. 4, 1 sept. 1864, p. 27; tom. 1, partea 2, Bucureşti, 1865, p. 3.

[5] A.D. Xenopol, *Istoria românilor în Dacia traiană*, Iaşi, Tipo-litografia H. Goldner, vol. II, 1889.

[6] *Acta Tomiciana*, VI, p. 307, cf. A.D. Xenopol, *op. cit.*, vol. II, p. 530.

[7] Cf. A. D. Xenopol, *op. cit.*, vol. II, p. 532.

[8] Grigore Ureche, *Letopiseţul Ţării Moldovei*, Editura de stat pentru literatură şi artă, Bucureşti, 1955, p. 135.

Mai departe, Grigore Ureche notează că „la 7 septembrie 1523 s-au ridicat boierii împotriva lui Ştefăniţă...", „ci nimica nu au folosit...iară pre Costea pîrcălabul şi pre Ivanco logofătul şi pre Sima vistiernicul şi pre alţii pre mulţi i-au prins de vii şi le-au tăiat capetile în tîrgu în Roman"[1].

Letopiseţul lui Ureche consemnează şi împrejurările în care a avut loc sfîrşitul lui Ştefăniţă:

„14 ghenarie 7035 (1527)... pristăvitu-s-au Ştefan-vodă cel tînăr... în cetatea Hotinului...

Scrie la un leatopiseţ moldovenescu de zice că pre acesta Ştefan-vodă l-au otrăvit doamnă-sa."[2]

Singurul personaj pe care Delavrancea l-a introdus în piesă fără bază documentar-istorică este Cătălin, cel mai mare dintre fiii lui Luca Arbore în *Viforul*, cea dintîi victimă a lui Ştefăniţă. În felul acesta, cei trei fii ai portarului Sucevei alcătuiau un grup corespunzător eroilor din basmele noastre populare.

Se pare că iniţial Delavrancea a intenţionat să intituleze a doua piesă a trilogiei Moldovei *Ştefăniţă-vodă*. Pe două foi de bloc scrise cu creionul găsim acest titlu, sub care sînt notate numele personajelor, vîrsta şi rangul lor, data şi, de cele mai multe ori, cauza morţii lor.

Transcriem conţinutul primei pagini:

„*Ştefăniţă-vodă* — 20.

Luca Arbore — hatman, portar cu trei copii:

1 Cătălin, 34.

2 Toader, 26.

3 Nichita, 24.

Isac #, log. omor., tăiat + 68.

Petru Cărăbăţ — vorn. #, tăiat fatalist 62.

Condrea pîrc. Neamţ #, tăiat ☒, + 55.

Hotin

Ieremia vistier #, tăiat ☒, + 63.

Săcueanu pah. #, tăiat + 54.

Răzvrătiţi-Căţeleanu Toma com., tăiat, + 44.

Sima bivel-vistier # tăiat, + 68.

Trotuşanu Gavril, logofăt pribeag 59, logofăt mare.

Pribegi —

Şearpe Cosma ☒ postel., pribeag 50 sub Rareş.

1948 27

525 29

[1] Grigore Ureche, *op. cit.*, p. 135–136.

[2] *Idem*, p. 137.

cu domnul { Petrică de Roman — (Novograd), dupe 24 în locul lui Luca Arbore.
Toader Baloş de Roman 50 — dupe 24 logofăt; durează în locul lui Trotuşanu.
Hrană spătar — după 24 vornic, ## 52. }

Luca Cîrje postelnic?......28.

Ţugulea Moghilă 34, nu e atît de beţiv! Mogîrdici 27.

Tana — doamna lui Ştefăniţă — fiica lui Neagoe şi a Despinei, soră cu Ruxandra a lui R. de Afumaţi.

Laurenţius Miedzileski, episcop de Cameniţă, copii de casă.

Oana, 34.

Niculina, fata lui Cosma Şearpe, 15.

Irma, cu numele de Irmsky.

Armaşul, un ungur, un vînător, un hăitaş."

Pe a doua foaie de bloc, scrisă tot cu creion, Delavrancea notează încă o dată titlul, subliniat cu două linii, ca şi numele personajelor, unele precedate de cîte una, două sau trei cruci, după cum urmează:

„*Ştefăniţă-vodă*

Logof. Gavril Trotuşanu (523) pribeag — sub Rareş onorar.

+++ Biv. vel. logofăt *Isaac* — c. onorar... *tăiat.*

+++ Vornicul Petru *Cărăbăţ*, — tăiat, — la 1518 bate pe tătari la Şerbeanca.

+ Pîrcălabul Negrilă — de Hotin, la 1514 clucer — repede suire onorar +.

Pîrcălabul Grincovici de Hotin — nu e răzvrătit.

Pîrcălabul Talabă — Hotin — pus în retragere mai de Catar — nerăzvrătit.

Pîrcăl. Costea *Cîrje*, pîrcălab de Neamţ — permanent — nerăzvrătit.

++ Pîrcăl. *Condrea* — la 24 dispărut — tăiat — /clucer medelnicer/.

Pîrcăl. *Scripcă*, Neamţ — la 24 onorar biv-vel.

Pîrcăl. Petrică de Roman, Novograd, dupe 24 ia locul lui *Arbore*.

Logofăt Toader *Baloş* ia locul lui Trotuşanu — comis (pîrcălab de Roman)...

Luca *Arbore* portar Suceava — tăiat { Toader ++ / Nichita ++ }

Spătar Hrană — ajunge vornic dupe 24...

+++ Vistierul *Ieremia* — tăiat.
Postelnicul Şearpe Cosma pribeag.
+++ Paharnic *Săcueanu* — tăiat.
++ Comisul Toma *Căţeleanu* — tăiat.
— *Luca Cîrje* —
+++ Logofătul *Ivaşcu* { tăiat Tîrg. Roman
+++ Vistiernicul *Sima*
++ Luca Arbore — Cătălin Arbore +
Toader ++
Nichita ++
Oana cu *Cătălin* Arbore.
Tana doamna, fiica lui Neagoe şi a Despinei — sora Ruxandrei R. de la Afumaţi.
Irma (Irmsky).
Clucerul Ţugulea Moghilă."

A treia pagină a notelor, scrisă cu creion, cuprinde următoarele date:

„1523

Gavril Trotuşanu logofăt — fugit — *Rareş* onorar fusese vistier, logofăt B. vodă.
Isac fost logofăt — (onorar) — bătrîn tăiat?
Petru Carabăţ vornicul, slujbă, probabil tăiat.
Petru vornicul (în locul lui Dragoş vornicu—suit repede) (clucer ceva) *1514*.
Negrilă (honorar) (bivşer) (pîrcălab de Hotin) (1498—1508); (1492—1493) p. Hotin.
Grincovici, pîrcălab de Hotin 1523 — n-a pribegit — dupe... onorar dupe.
Talabă de Hotin nu e răzvrătit. Între ianuarie şi martie pus în retragere înainte de catastrofă.
Costea Cîrje, pîrcălab de Neamţ, n-a intrat în revoltă — rămîne permanent.
Condrea de Neamţ = nu mai apare — dispare la 1524 (Clucer medelnicer).
Scripcă de Neamţu, dupe catastrofă — devine onorar.
Costea Cîrje — de la 1516 rămîne pînă la 1530 — înainte stolnic, de pe la 1507 (Mascurei de jos, Tutova).
Novogradu — *Petrică* (Roman) — de 1517 — pînă în ajun — 1513 fost comis pe timpul lui Şt. cel Mare, la 1524 ia locul lui Arbore.

Toader (Baloş), pîrcălab de Roman pînă la 1524, dispare după asta, apoi logofăt şi durează în locul lui Trotuşanu pînă la 1516, pîrcălab de Roman, 1515.

Luca Arbore . . . 1524.

Hrană spătar de la 1510—1512 — dupe catastrofă ajunge vornic.

Ieremia vistierul (vistiernicul) dispare — 1513—1517—1518; poate pîrcălab de Neamţ 1497; Ieremia postelnicul, 1481.

Şarpe (Cosma), postelnic de la 1501.

(Dragotă) Săcueanu ceaşnicul — 23 din pîrc. + confiscă de Bogdan.

Străcia stolnicul — dispare de pe Şt. cel Mare.

Toma Căţelean, comis — dispare (de pe la 1513).

Luca Cîrje — la 1523."

Delavrancea îşi urmăreşte personajele cu ajutorul informaţiilor date de cronici despre evenimentele la care acestea au participat, cu intenţia de a respecta adevărul istoric şi de a desprinde faptele lor cele mai semnificative, trăsăturile de caracter dominante.

În vederea înlăturării anacronismelor de limbă, Delavrancea recurge la aceleaşi cronici din care transcrie cuvinte şi expresii specifice secolului al XVI-lea. Astfel, pe o altă foaie de bloc, nenumerotată, scrisă cu creion, găsim:

„Zavistnici
îmbunători
tubuiugi
cu sate şi vecini;
polimar la curţile domneşti = terasă — balustradă;
nu se sminteşte.
Cu suliţa la halca — O —/ { norocirea / norocul
boldul de la cortul împăratului l-au fărîmat
copii de casă, f.d.b. garda domnească
sinete — p. vechi
să priimească la una ca asta
şenţuise
masul
fără cislă — nemiluit de multă
izvodite;
îl socotea d-o mînă
ursinica — h. d. mătase
făcea voroavă
cu voie veghează — premedit
procletu
adetiul ţării — obiceiu
multă dobîndă — pradă...
îndărăpteze

cinste şi potivală — pompă
să nu aibă friunbală (?) — pagubă, perdere.

*

Petru Albotă, logofăt — 1569.
Gheorghe Izlozeanu, pîrcălab de Hotin.
Şi s-a ferecat cu mîna de ţărînă a robului lui Dumnezeu, Iachim, argintarul din Suceava pe anul 7019.

*

Uricul lui Ştefăniţă-vodă din 17 ghenarie 7030 — concede M-rea Putna de 2 ori pe an peşte cu 3 voloace în Dunăre, Iezer şi Nistru.
Uric — S. vod. — prisaca Hrusca din Crasna Episcop. Rădăuţi — 30 iunie 7030.

*

Şt. vodă — înfuriat — ce să mai fac... nabedernice... feloane... epitrahile mînăstirei Putna — ca la 13 ani? p. 109 — M-rea Putna.
Arhimandritul Acachie — egumen la M-ea Putna.

Silvan { dupe 1552—1527
Silvan { diptinonul M-ei 1528

face clopotul cu cheltuiala sa la 1530.
La 1523, pribegea în Ţara leşească.
Postelnicul Cosma Şerpe...
Tot în anul acesta tăia Ştefan-vodă pe hatmanul Arbure «pe cari zic să-l fi aflat cu viclenie» (v. Ur.), «pe palmele lui a crescut Ştefan» —
În 1524 au tăeat pe feciori lui Arbur — Toader şi Nichita.
În 1524, răscoala boierilor chiar miliţiele năbuşeşte răscoala. Pe *Pîrcălabul Costea*, logofătul *Ivaşcu*, vistiernicul *Sima*, pe mulţi le taie capetele în *Tîrgu Romanului*.
Tot în anul acesta o parte din armata turcească — pradă le iese Ştef. v. înainte pe apa Prutului — la *Taraseuc* — bate şi puţini scapă din 4.000.
Pacea cu leşi?...
1526 — pradă Muntenia pînă la Tîrguşor — nimeni.
Se vesteşte Petru Rareş — 1527 sept.
— 1527, genarie 14.
Seamănă *cauz* cu Ştefan primul ăl mare?
Moare în cetatea *Hotinului* (Corpaciu hatmanul)
(Vornicul Petre Cărăbăţ).
1518
moaşte?
sfinte?

Arbori întinați.

Lupta lui Ștefăniță cu (1518) tătarii la Perecop — Între Prut și *Ciuhru* — robi — trimes pe la împărați — crai — voievozi."

În primele zile ale lunii septembrie 1909, Delavrancea își citește noua piesă la Teatrul Național și în diferite cercuri de prieteni. *Tribuna*, *Viitorul*, *Acțiunea* și alte periodice consideră *Viforul* un mare succes.

Succesul dramei *Apus de soare* și calitățile scenice ale părții a doua a trilogiei fac să înceapă repetițiile imediat. Montarea *Viforului* a uimit prin bogăția și frumusețea costumelor, prin grija cu care pictorii Oreste Costin și C. Petrescu au lucrat decorurile. În dosarul nr. 35/1909—1910, Fondul Teatrului Național de la Arhivele Statului, se pot vedea sumele, neobișnuite pe atunci, cheltuite pentru montarea piesei: cca 8.879 lei recuzită și decoruri, în afară de costume. Printre obiectele cerute de șeful recuzitei și aprobate de Nottara notăm: „un bastonaș subțire de metal, poleit cu aur, un bastonaș subțire de metal, poleit cu argint; un leagăn de lemn aurit, 12 șervețele țesute cu alesații și bibiluri în stil românesc de epocă".

Cele 56 de costume s-au comandat la Viena, la casa Wintermitz, și au fost, în afară de costumele prințeselor, cum specifică documentul aflat în dosarul nr. 15/1909—1910, p. 84, realizate ireproșabil. Prețul lor variază între 140 coroane — costumul de vînător — și 300 — costumul contelui Irmski.

Directorul Teatrului Național, Pompiliu Eliade, se adresează ministrului de finanțe pentru scutirea de taxă vamală, cu care prilej își exprimă și părerea despre valoarea piesei:

„Domnule ministru,

Pentru reprezentația piesei *Viforul* a d-lui Barbu Delavrancea, a cărei apariție înseamnă desigur o dată în istoria dezvoltărei noastre dramatice, Direcția generală a teatrelor s-a văzut nevoită, în lipsa unui atelier național propriu de confecționare a costumelor teatrale, să se adreseze unei case străine, și anume, casei Wintermitz din Viena. Prețul total al acestor costume, executate după indicațiile oamenilor specialiști de la noi din țară, se ridică la suma de lei 6.500.

Aceste costume au sosit zilele trecute și se găsesc în vamă la Antrepozite. Ni se spune, deși părerile sînt împărțite în această privință, că scoaterea lor ar necesita plata unor taxe vamale cu totul disproporționate față de prețul lor total. Ne permitem dar a interveni pe lîngă excelența-voastră spre a da ordine să fim scutiți de aceste taxe pe următoarele considerațiuni:

1) Instituția Teatrului Național este o instituție culturală, și toate cheltuielile pe care le face în țară și în străinătate sînt exclusiv

în vederea educației masei publicului — aceasta cu deosebire în ce privește piesa *Viforul*..." [1]

Scutirea de vamă se refuză, și Teatrul Național plătește suma de 548,10 lei.

Transilvania urmărea cu interes activitatea de dramaturg a lui Delavrancea. *Telegraful român* din 12 septembrie 1909 își înștiința cititorii că duminică, 5 septembrie 1909, *Viforul* a fost citit la Teatrul Național în fața actorilor, cărora li s-au și distribuit rolurile.

Prima reprezentație a avut loc la 26 noiembrie 1909, cu următoarea distribuție:

Ștefăniță-vodă		D-l P. Liciu
Luca Arbore		C. Nottara
Logofătul Trotușanu		I. Livescu
Vornicul Cărăbăț		I. Petrescu
Paharnicul Săcueanu		I. Constantiniu
Postelnicul Cosma Șearpe		M. Vîrgolici
Vistiernicul Ieremia		V. Malcoci
Pîrcălabul Petrică		G. Achille
Pîrcălabul Condrea		C. Belcot
Pîrcălabul Baloș		A. Barbelian
Spătarul Hrană		A. Atanasescu
Comisul Toma Cățeleanu		G. Constantinescu
Bivel-logofătul Isac		C. Duțulescu
Bivel-postelnicul Luca Cîrje		N. Grigorescu
Bivel-vistiernicul Sima		Al. Mihălescu
Cătălin	copiii lui Arbore	Z. Bîrsan
Toader	copiii lui Arbore	G. Mihăescu
Nichita	copiii lui Arbore	C. Nedelcovici
Mogîrdici		I. Brezeanu
Țugulea Moghilă		„ C. Mărculescu
Doamna Tana		D-ra Tina Barbu „ Agepsina Macri
Oana		D-na O. Bîrsan
Contele Irmsky		D-ra A. Cocea
Niculina		„ E. Zimniceanu
Un copil de casă		D-na M. Mihălescu
Un ungur		D-l Gr. Mărculescu
Un vînător		G. Niculescu
Un armaș		„ Gr. Mărculescu

Copii de casă, aprozi, vînători, bătăiași.

[1] Fondul Teatrului Național, Arhivele Statului București, dosar 15/1909—1910, p. 53.

Spectacolul a fost cumpărat în întregime de Societatea Policlinica „Regina Elisabeta" cu suma de 3.000 de lei. Împreună cu următoarele 27 de spectacole ale piesei lui Delavrancea în stagiunea 1909, Teatrul Naţional realizează un venit de peste şaizeci de mii de lei. Contemporanii comentează că numai *Viforul* lui Delavrancea şi *Romeo şi Julieta* de Shakespeare au adus în acea stagiune publicul la teatru. Actul III din *Viforul* se reprezintă în ianuarie 1910 în folosul victimelor provocate de inundaţiile din acel an la Paris.

Piesa se reia în stagiunea următoare, aducînd Teatrului Naţional, în cele 29 de spectacole date, suma de aproape 50.000 de lei.

Din documentele aflate în Arhivele Statului reiese că în stagiunea 1910–1911 *Viforul* nu s-a reprezentat în Bucureşti decît de cinci ori.

În orice caz, *Viforul* lui Delavrancea devine piesă de rezistenţă pe afişele trupelor de teatru care dau reprezentaţii în provincie, cum a fost mai ales trupa lui Const. Nottara, care la 16 şi 17 aprilie 1911 se afla la Bîrlad, reprezentînd ultimele două părţi ale trilogiei, iar compania lui Petre Liciu o reprezenta în iunie la Cernăuţi, unde serile de 15, 16 şi 17 iunie 1911 sînt socotite *sărbători*.

La 16 septembrie 1912, stagiunea se deschide cu *Viforul*, matineu şi seara. Succesul de casă, deci, şi de public, se apropie de cel de la premiera din 1909, dovadă că spectatorii apreciau piesa lui Delavrancea în mod deosebit.

A doua zi după prima reprezentare a piesei, entuziasmat, Al. Vlahuţă aduce un cald şi prietenesc omagiu dramaturgului Delavrancea[1], alţii, însă, printre care Ilarie Chendi[2], îi sînt defavorabili. Alături de el, Gh. Beldiman, după ce îşi informează cititorii că Delavrancea a introdus în piesă rolul lui Mogîrdici anume pentru Iancu Brezeanu, cunoscut din rolul Cetăţeanului turmentat, critică lipsa de tehnică teatrală a autorului şi nepotrivita alegere a subiectului dintr-un moment de decădere a Moldovei. Nebunia Oanei este după Gh. Beldiman „rău adusă" [3]. Cronicarul ziarului *Opinia* din Iaşi subliniază totuşi frumuseţea limbii, dialogurile „atît de fermecătoare încît nu te mai întrebi de ce admiri această strălucită operă literară" [4]. De asemenea, interpretarea rolului lui Ştefăniţă de către Petre Liciu a fost eclipsată de Const. Nottara în rolul lui Luca Arbore.

---

[1] Al. Vlahuţă, *Delavrancea cu prilejul reprezentării piesei „Viforul"*, *Epoca*, XV, nr. 274, 27 noiembrie 1909, p. 1–2.

[2] Il. Chendi, *Viforul*, *Cumpăna*, vol. I, nr. 2, 1909, p. 17–19.

[3] Gh. Beldiman, *„Viforul", dramă istorică în 4 acte de Barbu Şt. Delavrancea*, *Opinia*, Iaşi, VII, nr. 884, 2 decembrie 1909, p. 2.

[4] *Ibidem*.

Constantin Bacalbaşa apreciază că deşi rolul lui Cătălin este minor, el este necesar pentru reliefarea caracterului lui Ştefăniţă şi pentru a prilejui marea scenă în care Luca Arbore cerşeşte o lacrimă, să-şi poată plînge fiul ucis. Rolul lui Mogîrdici este nejustificat de întins, în schimb, al lui Ştefăniţă este cel mai puternic rol ce s-a scris în literatura română. Şi cronicarul conchide:

„Cînd un scriitor poate produce actul III din *Viforul* şi zugrăvi un caracter ca al lui Ştefăniţă, el are dreptul să ceară încetăţenirea în patria nemuritorilor" [1]...

Mulţi critici literari contemporani cu Delavrancea şi alţii după moartea scriitorului au remarcat natura diferită a conflictului din *Viforul* faţă de cel din *Apus de soare*.

În a doua piesă a trilogiei lui Delavrancea se înfruntă voinţa domnului cu a boierilor, a domnului cu a Tanei, orgoliul lui Ştefăniţă cu amintirea glorioasă a domniei lui Ştefan cel Mare. Pînda, încordarea, prăbuşirea iminentă a personajului principal, după ce îi cad victimă atîţia boieri şi înseşi aşezările lăsate moştenire de Ştefan cel Mare, fac din *Viforul* un spectacol cu reale calităţi scenice.

În „fantezia sa critică", Mihail Dragomirescu pune în paralelă personajul principal din *Viforul* cu eroii unor creaţii shakespeariene, cu trăsături puternic reliefate:

„Ştefăniţă este în acelaşi timp Richard III, dar fără ambiţia acestuia; Iago, dar fără gelozia lui; Hamlet, dar fără inteligenţa lui covîrşitoare." [2] Din literatura română, Mihail Dragomirescu alege pentru comparaţie pe Dragomir din *Năpasta* lui Caragiale, dar Ştefăniţă nu e stăpînit de frica tragică a lui Dragomir.[3]

Două săptămîni mai tîrziu, criticul reia aceste idei, comparînd *Viforul* cu o piramidă care s-ar fi înălţat din resturi arhitectonice şi sculpturale de mare valoare, „splendide spărturi din nişte statui geniale sfărîmate înainte de înfăptuire" El consideră piesa lui Delavrancea „o mare operă, care va fi trăit multă vreme în sufletul extraordinar al acestui mare poet, care n-a putut ieşi la lumină decît sfărîmată"[4].

---

[1] Constantin C. Bacalbaşa, *Cronica teatrală, „Viforul", dramă istorică în 4 acte de Barbu Delavrancea, Conservatorul*, IX, nr. 263, 2 decembrie, p. 1–2.

[2] M. Dragomirescu, *„Viforul" (fantezie critică), Opinia*, Iaşi, 10 decembri 1909, p. 2.

[3] M. Dragomirescu, *loc. cit.*, p. 2.

[4] M. Dragomirescu, *„Viforul" de Delavrancea (fantezie critică), Convorbiri critice*, III, nr. 12, 25 decembrie 1909, p. 812–815.

Lui Mihail Dragomirescu i se pare că ar fi fost mai potrivit titlul *Stejarul*, întrucît centrul de greutate al piesei, prin virtuţile personajului, îl constituie Luca Arbore. Din întreaga cronică se desprinde admiraţia autorului faţă de creaţia lui Delavrancea.

Eugen Lovinescu îi găseşte numeroase cusururi: „...e acumulativă, pletorică, retorică, încărcată de scene de prisos, deşi pitoreşti, cu figuri măreţe, epice... cu aceeaşi limbă liturgică, arhaică, uşor muntenizată..."[1]

Din înşiruirea epitetelor reiese că drama *Viforul* nu corespundea gustului şi concepţiei sale despre structura unei opere dramatice.

Alţi cronicari dramatici, ca Herz, îşi exprimă, fără rezervă, admiraţia pentru „frumuseţea replicilor", „înţelepciunea cuvintelor" rostite de boierii din divan, pentru puternicul dramatism al unor scene şi „avîntul poeziei eroice" care străbate întreaga piesă [2], sau o caracterizează ca „legendă, fantezie brodată dintr-un fapt istoric" [3].

Un alt grup de critici, printre care se află şi Liviu Rebreanu, sînt de părere că *Viforul* este cea mai teatrală dintre piesele trilogiei lui Delavrancea [4], reducîndu-i astfel calităţile la dinamismul acţiunii.

Spre deosebire de aceştia, George Călinescu, ţinînd seama şi de calităţile scenice ale piesei, o compară cu proiectele dramatice ale lui Eminescu, pe care desigur că Delavrancea le-a cunoscut. George Călinescu situează însă a doua parte a trilogiei mai prejos de *Apus de soare:*

„Retorica şi-a pierdut echilibrul... Tot mai vădită se face înrâurirea lui Shakespeare în ceea ce este mai superficial", şi totuşi, piesa „se susţine prin buna arhitectonică, prin finale patetice de acte, pe alocuri prin sublimă oratorie"[5].

În 1957, reluarea dramei a readus în discuţie măsura în care Delavrancea respectă adevărul istoric. Regizoarea Marietta Sadova, montînd *Viforul* pe scena Teatrului Naţional din Cluj, a intervenit cu

---

[1] Eugen Lovinescu, *Istoria literaturii române contemporane*, Bucureşti, Ed. Librăriei Socec, 1937, p. 328–329.

[2] Herz, *Cronica dramatică. Teatrul Naţional. „Viforul" (piesă în 4 acte de d-l Barbu Delavrancea). Rectificare, Convorbiri literare*, XLIII, ianuarie 1910, p. 114–116.

[3] Bel Ami, *Cronica teatrală. „Viforul" la Teatrul Naţional, Renaşterea*, 8 octombrie 1918, p. 2.

[4] L.R., *Deschiderea stagiunii („Viforul"), Zburdătorul*, II, nr. 18, 11 sept. 1920, p. 287.

[5] G. Călinescu, *Istoria literaturi române de la origini pînă în prezent*, Bucureşti, 1941, p. 508–509.

nuanțări în textul lui Delavrancea potrivit unei „viziuni scenice" personale. Această viziune făcea din Ştefăniţă — istericul, brutalul, lașul, orgoliosul, ucigaşul, soţul infidel, egoistul şi tiranul urmaş al lui Ştefan cel Mare — un prinț al Renașterii, plin de demnitate, de conştiinţă şi simţire pentru soarta Moldovei și pentru suferinţele poporului, în luptă cu Luca Arbore, boier și — prin definiţie — duşman al poporului. „Viziunea scenică" a regizoarei, susținută de articolul intitulat „*Viforul" și adevărul istoric*, de R. Ciocan, apărut în programul Teatrului Naţional din Cluj, stagiunea 1957—1958, nu are nici o justificare. Apariţia unor boieri cu dragoste de ţară în *Viforul* nu este o apologie a boierimii asupritoare din partea dramaturgului, a cărui origine ţărănească nu-i putea inspira asemenea elogii, ci o dovadă a consecvenţei realiste a scriitorului, care demonstrase în prima piesă a trilogiei, pe baza cronicilor și a documentelor, proveniența umilă a căpeteniilor de oști și a apărătorilor de cetăţi din timpul lui Ştefan cel Mare.

VARIANTE

p. 87, r. 2—4 Un pridvor. O scară se coboară de la pridvor în ogradă. Copaci crescuţi în sălbăticie. Castelul are înfăţişare *1910*/ Un pridvor c-o scară care dă în grădina plină cu puieţi printre copaci crescuţi în sălbăticie. Supt balcon un gîrliciu. Pretutindeni cuiburi. Castelul are înfăţișare *ms.;*

r. 24 Ştiu eu?
Doamna Tana: Şi-a rămas nemăritată *1910*/ Ştiu eu?
Oana: Nu ştii? Dar părul tău ca borangicul cine l-a poleit? Dar ochii tăi, din care picură păcură, cine i-a zugrăvit?
Niculina: O! dadă Oană? D-ta zici?
Doamna Tana: Şi-a rămas nemăritată *ms.*

p. 88, r. 8—9 soarele de iarnă, care pare ca un taler spălăcit, ci la soarele de cuptor *1910*/ soarele de iarnă cînd apare prin ceață ca un taler roșu, ci la soarele de cuptor *ms.;*

r. 31 p-aici...
Doamna Tana: Cum era *1910*/ p-aici. Pasărea de-şi schimbă cuibul îşi schimbă firea. (Să coboară pe scară în grădină.)
Doamna Tana: Cum era *ms.*

p. 89, r. 13—16 cu mine, cu mîinile lui înăsprite de mînerul paloșului şi de frîiele lui Voitiș. Odată veni, numa-n zale *1910*/ cu

mine, cu mînele lui aspre de mînerul paloșului și de frîul greu al lui Voitiș. Odată a venit într-un suflet, numa în zale, *ms.*

p. 90, r. 21–22 cîine credincios... Că de cînd veni *1910/* cîine credincios. Cu vremea mîțișorul să face tot cotoi. Că de cînd veni *m.*

r. 24–25 pune-i fuste... să juri că e femeie...
Oana: Subțire în talie să-l frîngi și gros în șolduri...
1910/ pune-i fuste...
Oana: Eu aș jura că e fătălău... *ms;*

r. 32 *Oana:* Viteaz în războaie și blînd la casă... Paisprezece ani ca ziua de ieri... *1910/ Oana:* Pe cît e de viteaz în războaie p-atît e de blînd. Paisprezece ani parcă fuseră de ieri *ms.*

p. 94, r. 1—3 *Ștefăniță:* Căci nu pustii Moldova tătarii de Perecop decît să-i fi bătut tu!... Te-a slujit norocul și de-atunci ajunseși *1910/ Ștefăniță:* Mai bine ar fi pustiit Moldova tătarii din Perecop decît să îi bați tu la Șerbeanca. Te-a slujit norocul și d-atunci ajunseși *ms.*

p. 96, r. 14–15 cum am fost. Ce-ar mai dori *1910/* cum am fost, deși îmi tremură mîna de bătrînețe. Noroc cu copilul ăsta că-mi mai ține locul. (O clipă strînge de mînă pe Cătălin, care se trage deoparte.) Ce-ar mai dori *ms.;*

r. 33—34 *Arbore:* Ei, că d-asta nu ne dăm îndărăt nici față de măria-ta... Ne plecăm *1910/ Luca Arbore:* că d-asta nu ne îndărăptăm nici în fața măriei-tale. Ne plecăm *ms.*

p. 97, r. 28–29 *Arbore* (cam supărat): Ș-apoi de, ești domn... Grijile neamului mai întîi și pe urmă micile zădărnicii... *1910/ Luca Arbore:* Ș-apoi, ești domn și stăpînitor a toată Moldova, grijile neamului întîi ș-apoi micile zădărnicii *ms.*

p. 98, r. 24–25 în brațe... Iacă lucrul tău... Boierii stau *1910/* în brațe... Ai rînduit tot ca să pridideşti pe domnul tău!... Boierii stau... *ms.*

p. 99, r. 17–21 Mogîrdici. Mai tîrziu, contele Irmsky și doamna Tana. Ștefăniță stă p-o laiță cu capul în mîini. Moghilă și Mogîrdici vin binișor în pridvor și privesc în toate părțile *1910/* Mogîrdici. (Ștefăniță stă pe gînduri cu capul într-o mînă.) Moghilă și Mogîrdici intră pe ușa din pălimar binișor și privesc în toate părțile *ms.*

p. 100, r. 1–3 *Mogîrdici:* Și moldovenii de l-or vede să zică: „E he! Domnul Moldovii seamănă cu moașă-sa!“ Să coborîm

1910/ Mogîrdici: Domnul Moldovei să semene cu moașă-sa.
Moghilă: Slut ca un pui de corb.
Mogîrdici: Să coborîm *ms.*;

r. 35 Ștefăniță!... O, Moghilă, boierii sunt niște nesocotiți! Vor să mă îngenuchie *1910/* Ștefăniță! Moghilă, toți veliții boieri ai Moldovei sunt niște nesocotiți, niște răzvrătiți, începînd cu Arbore și sfîrșind cu Cățeleanu. Toți vor să mă-ngenuche *ms.*

p. 101, *Mogîrdici:* Hî-hî!... Asta e stînga ș-asta e dreapta; cum
r. 38—99— mergi înainte o apuci la dreapta, apoi faci la stînga,
p. 102, ridici mîna-n sus și le agăți de creanga unui frasin; și
r. 1—9 mîine dimineață, cînd îți vine așa, nu știu cum, te întrebi care e stînga și care e dreapta; ș-o apuci la stînga, apoi faci la dreapta; ridici mîna și le iei ca dintr-un cui... Vezi că se schimbă și dreapta și stînga... Mîne dimineață nu se mai schimbă... așa rămîn, unde-ai căzut...
Ștefăniță: Masa și scaunele... *1910/Mogîrdici:* Hî-hî... (Mogîrdici revine.)
Ștefăniță: S-aducem masa și scaunele *ms.;*

r. 19 *Ștefăniță:* Patru scaune... *1910/ Ștefăniță:* Un godan de mistreț fript haiducește. Aduceți patru scaune... *ms.*

p. 103, Sfîntă Născătoare, ajută-mi!
r. 37—40— (Moghilă aduce ciomege. Și le-aleg. Le învîrtesc. Ștefă-
p. 104, niță se lasă să-l izbească la început. Mogîrdici se încu-
r. 1—4 rajează.)
Ștefăniță: Una! (Rîde.)
Mogîrdici: Berheci! *1910/* Sfîntă Fecioară, ajută-mi! (Se dă ciomegele și încep să se bată.)
Ștefăniță (se lasă să fie lovit): Una! *ms.;*

r. 9—10 *Mogîrdici:* Ai, Ai!
Ștefăniță: Vrei și cotnar?... Na și cotnar... Cot-cot-nar... Cot-cot-cot-nar... *1910/ Mogîrdici:* De n-ei ostia, spargi urciorul și să varsă bunătat' de Berheciu...
Ștefăniță: Nu vrei și cotnar? Ține și cotnar... (Moghilă rîde.)... *ms.;*

r. 12 *Mogîrdici:* Ai! Ai! Apoi dă-o dracului de șagă... M-ai făcut... *1910/ Mogîrdici:* Apoi dă-o dracului de șagă... Am dreptul la trei pahare! M-ai făcut *ms.*

p. 105, r. 24—26 A umplut urechile lumii c-ar fi luat c-o săgeată boldul de aur din vîrful cortului sultanului *1910*/ A umplut lumea că ar fi luat c-o săgeată boldul de aur de pe cortul sultanului *ms.*

r. 31—33 zburară pe d-alături. Lumea abia se ţinea să nu rîză. Să mă fi tăiat, n-ar fi curs picătură de sînge. Veni şi rîndul lui. Goni *1910*/ zburară pe d-alături. Intră şi el. Goni *ms.*

p. 109, r. 2—11 Un luminiş pe muntele Ceahlău. Locul de pîndă al lui Ştefăniţă. Printre pădurile întunecoase de brazi şi de molizi se vede, spre stînga, o muchie îngustă de piatră, mărginind o prăpastie adîncă. Patru cărărui dau în luminiş, două la stînga şi două la dreapta. Două se coboară într-o parte şi ceailaltă a muntelui şi două se ridică spre creştet. Mai mulţi buşteni răsturnaţi şi acoperiţi cu ferige. Norii se ridică din păduri şi se plimbă alene. Vremea, posomorîtă, ameninţă a ploaie. *1910*/ Pe un platou din Ceahlău. Să vede o muche şi o prăpastie adîncă. Păduri întunecoase de brad. Patru cărări înguste, două la dreapta şi două la stînga, se suie şerpuind în sus. Un şipot curge repede la vale. Nourii se ridică din păduri şi să duc unul dupe altul *ms.;*

r. 14—18 Comisul Căţeleanu, îmbrăcat în haine de vînătoare, cu tolba de săgeţi şi arcul, cu cuţitul la brîu şi c-o toporişcă în mînă.

Comisul Căţeleanu: Se-mbună domnul? *1910*/ Comisul Căţeleanu, îmbrăcat în haine de vînătoare, cu tolbă cu săgeţi, arcul şi cuţitele la brîu.

Comis. Căţeleanu: Se mai îmbună domnul *ms.*

p. 113, r. 16—18 creştetele pădurilor ca sineala închisă... Ai zice că ard pădurile de brazi şi de molizi... Cătăline, aţi întîlnit multe sălbătăciuni? *1910*/ creştetele pădurilor, ai zice că ard pădurile de brazi şi de molivţi. Aţi întîlnit multe sălbătăciuni? *ms.*

p. 114, r. 7—11 *Vistiernicul Ieremia:* Băietanii ăştia să ţintească bine, ş-are să-i treacă...

(Se duc înaintea domnului şi ajută să dea dupe măgari coşurile cu mîncare şi cu vin. Domnul vine căutînd în jos şi şuierînd un cîntec bătrînesc.) *1910*/ *Vist. Ieremia:* Băietanii eştia să ţintească bine ş-o să-i treacă (cu toţii se duc înaintea domnului şi ia coşurile cu vin şi mîncare. Domnul descalecă pe un arbore.) *ms.;*

r. 30—34 Ieremia a să faceţi la dreapta, pe cărarea asta, şi înainte, pînă dincolo de cele trei stahii, la paltinul cu izvorul... Acolo rînduiţi-vă cum veţi socoti... A! şi flăcăii *1910/* Ieremia, faceţi la dreapta, pe cărarea asta, şi ţineţi înainte dincolo de trei stahii, pînă la paltinul cu izvorul. Acolo vă rînduiţi cum veţi crede. A! şi flăcăii *ms.*

p. 117, r. 6—7 Le-aş fi turnat potcoave de argint, numai să fi sosit la vreme *1910/* Le-aş fi bătut potcoave de argint cu cuie de diamant, numai să soseşti la vreme *ms.*

p. 126, r. 3—4 cu miros de rozmarin... Aici... aşa, aşa, ... bine... (Irma se aşează lîngă dînsul.) De un an *1910/* cu miros de rozmarin şi sînul cu miros de sulfină, aşa, aşa, bine... (Şade pe genunchi.) De un an *ms.;*

r. 11 să-mi moi botul în orice floare *1910/* să-mi moi botul în toate florile, şi ca armăsarul mă duc unde mă duce stăpînul *ms.*

p. 128, r. 12—17 *Un vînător:* Ba mie mi-o spus Ion, şi lui Ion i-o spus Dragu, şi lui Dragu i-o spus a lu Maftei că s-ar fi auzit di pi muchia şeea o uruitură, ca şi cum s-ar fi năruit toţi bolhanii. Cică ar fi dat boierul de-a berbeleacul... Apoi dă, a hi, n-a hi... *1910/ Un vînător:* Mi-a spus Ion şi lui i-a spus Dragu, şi lui Dragu îi spusese a lui Maftei, că s-ar fi auzit de pe muchia ceia o uruitură ca şi cum s-ar fi năruit stîncele... Cică ar fi dat boierul de-a berbeleacul. *ms.*

p. 129, r. 36—37 *Arbore* (simţind începutul unei temeri): Nu-i aşa, Cărăbăţ... că... tu... i-ai învăţat meşteşugul *1910/ Arbore* (se luptă c-o îndoială): Nu e aşa, Cărăbăţ, că i-ai învăţat meşteşugul? *ms.*

p. 130 r. 35 *Toader* (plîngînd): Mort! *1910/Toader, Nichita:* Zobit... Mort! *ms.*

p. 131, r. 3—6 numele Domnului (Ştefăniţă tresare) în veci binecuvîntat!... Mie mi s-au dus braţele şi ochii, măriei-tale cea mai tare platoşe de oţel şi-un ostaş drept credincios... *1910/* numele lui în veci binecuvîntat! Mie mi s-a dus ochii şi braţele, măriei-tale una din platoşile de oţel a Moldovei ş-un soldat viteaz şi credincios, botezat într-unul Domnul nostru Isus Christos... *ms.;*

r. 6—14 D-acum soarele va arde capul meu... pe ploaie şi pe viscol nu-l voi acoperi... pînă voi închide ochii şi se

va deschide pămîntul... Adevărat c-a murit?... Şi nu plîng... Uitaţi-vă la mine că nu plîng, că nu pot să plîng!... Împrumutaţi-mi lacrămile voastre să plîng la capul lui Cătălin al meu!... O lacrimă... numai una!... Ah!... (Cade grămadă. Boierii plîng.) *1910/* D-acum soarele va arde capul meu pe ploaie şi pe viscol nu-l voi acoperi pînă se va îndura Al-de-sus să închiz ochii și să-mi dau sufletul... (Din nou se grămădeşte la capul lui Nichita.) E adevărat c-a murit? Şi nu plîng... uitaţi-vă la mine că nu plîng, că nu pot să plîng... (Grămădește.)

Un vînător: Ce e aici?

Ştefăniţă: Ce să fie, nimic!

Un hăitaş: Un om...

Ştefăniţă: Nu e nimeni!

Un alt vînător: E vai...

Ştefăniţă: A! (Cortina.) *ms.*

p. 132, r. 2—8 Laiţe pe părţile laterale. În fund, două rînduri de stîlpi subţiri susţinînd o friză. Stilul ogival. Dupe stîlpi se văd coridoare pierzîndu-se. Pe pereţi, arme, străchini şi oale, şerpare, furci, fuse şi ştergare. Intrare prin fund. Alte două intrări, una în dreapta şi alta în stînga. În mijloc, mai multe scaune, unul ceva mai nalt *1910/* laiţe de jur împrejur. Policioare pe peretele din fund. Mai multe scaune. Pe pereţi, portretele străbunilor. Un policandru cu opaiţe în mijlocul tavanului. Două intrări în dreapta și două în stînga. Panoplii pe pereţii laterali. Străchini şi oale. Furci şi fuse. Ştergare etc. *ms.;*

r. 10—15 *Ştefăniţă şi Doamna Tana* (Ştefăniţă, într-o tunică de catifea ca vişina putredă. Pe şoldul stîng, un pumnal. Doamna Tana, îmbrăcată într-un văsmînt închis, cu guler şi mînicuţe de dantelă.)

Doamna Tana: Te-aș asculta *1910/Ştefăniţă şi Doamna Tana* (Într-o tunică de catifea ca vişina putredă. Cordon. Un pumnal i-atîrnă de brîu. Doamna, într-un costum închis, c-un guler de dantelă la gît şi la mîni, coase o altiţă.)

Doamna Tana (împăcîndu-se): Te-aş asculta *ms.*

p. 133, r. 30—31 sufletul lui, biruind şi întinzînd stăpînirea ei peste sate *1910*/ sufletul lui, aprinzînd-o cu para inimii lui, biruind pe toţi şi întinzînd stăpînirea ţării peste sate *ms.*

p. 134, r. 5—6 Aşa e... *Doamna Tana:* Ei, cum se prăvăli *1910*/ Aşa e... *Doamna Tana:* Că vremea era a ploaie, că nu sufla vîntul, că nici o fearā n-a năvălit asupra lui... *Ştefăniţă:* Aşa e! *Doamna Tana:* Ei, cum să prăvăli *ms.*

p. 135, r. 8—11 nu!... bărbatul Oanii... unchiul măriei-tale... cel mai bun vînător... cel mai mîndru ostaş... căpitanul copiilor *1910*/ nu! pe bărbatul Oanii, pe unchiul măriei-tale, pe cel mai bun vînător, pe cel mai blînd om, pe cel mai mîndru militar, pe capul copiilor *ms.*

p. 137, r. 2—8 *Doamna Tana, Oana* şi mai tîrziu *Ştefăniţă.* (Doamna Tana şade pe scaunul cel nalt. Oana intră prin fund, îmbrăcată în negru, trasă la faţă, galbenă, cu părul încărunţit, despletit, tăiat puţin şi lăsat pe spate. Oana sărută mîna doamnei şi-o aduce la frunte. Doamna o sărută de mai multe ori) *1910*/ *D-na Tana* şi *Oana* (s-aşează pe două scaune) cu capul gol, cu părul despletit îmbr[ăcată în] negru, galbenă şi trasă la faţă, părul puţin încărunţit, sărută mîna ş-aduce la frunte — o sărută *ms.;*

r. 11 de cine? Pe cine mai am pe pămînt? *1910*/ de cine? Ce mai am pe lume pe care să nu-l fi înghiţit negrul pămînt? *ms.;*

r. 19 călare — şi-mi zise *1910*/ călare şi în mînă cu sabia turnată de genovezi, şi-mi zise *ms.;*

r. 23—25 ţării! Mă deşteptai. Încremenisem... M-apucă fiorii *1910*/ ţării! Încremenisem. El descălecă şi să făcea că plînge pe cosciugul lui Cătălin şi sculîndu-se făcu cu dreapta semnul pe care-l face Ştefăniţă. N-am mai dormit pîn' la ziuă. Ce să fie? Mi se bate inima cît mi-adusei aminte de visul acesta aidoma ca şi cum s-ar (fi) petrece. Să fie pricina căci mi-ai vorbit mereu de cele întîmplate? Nu crez. Mie mi-a rămas în minte din cîte mi-ai spus — iartă-mă, Tana — doar cîteva cuvinte fără nici o apropiere între ele... Ca visul pe care să făcu că-l avui cînd îmi mărturisi că sunt fata lui... Aşi! Cine să prefăcea?... M-apucă fiori *ms.*

p. 138, r. 13 leagănul lui, copilul se trăgea speriat *1910/* leagănul lui de aur, copilul să trăgea la mine speriat *ms.*

p. 141, r. 2—3 cîrmuieşte... Paloşile ascuţite! Ca briciul!... Dăscurc eu iţele... Nici un fir *1910/* cîrmuieşte. Să se ascută paloşile ca briciul. Toate sunt în mîna mea. Verzişorii de ţară să fie gata. Descurc iţele. Nici un fir *ms.;*

r. 35 nu curge apă?... O! mi-e sete, măria-ta, mi-e sete! *1910/* nu curge vin. Ei! s-a dus zilele fericite d-altădată *(ştersături indescifrabile, n. n.)* N-aveam nimic şi nu eram nimic, dar fiece vadră era o împărăţie şi eu eram împărat care-mi înghiţeam împărăţiile! *ms.*

p. 142, r. 21—22 piele e mai strălucit ca soarele... Sfredeleşte lumea pe dinăuntru *1910/* piele de viţel e mai strălucit ca soarele, căci o sfredeleşte pe dinăuntru *ms.;*

r. 24—25 se stinge, ca o sinie scoasă din foc *1910/* se stinge, cum se întunecă ca o ghiulea scoasă din foc *ms;*

r. 34—36 umbra ta, adevărul! Şi cînd nu mai eşti, şi lumina îşi pierde arătarea, atunci lumina adevărului!... Moghilă, am aci cheia *1910/* umbra ta începutu de adevăr, şi cînd nu mai eşti şi lumea-şi pierde arătarea, lumina adevărului!... Am aci cheia *ms.*

p. 145, r. 17—22 de sus. Doamna Tana şi Oana vin prin fund. (Oana e nebună, cu părul în dezordine, şi peste rochia neagră, încinsă c-un curmei de tei. Doamna se încearcă s-o oprească şi nu poate. Toţi boierii privesc muţi de durere. Arbore scoate un oftat de spaimă.)
Doamna Tana: Oană, Oană *1910/* de sus. Oana şi Domniţa Tana intră prin fund. (Oana cu privirea fixă pe d-asupra lumii vine spre Ştefăniţă îmbrăcată în alb.)
Doamna Tana: Oană, Oană *ms.*

p. 147, r. 17—18 găteşte... O! căţelu!... Ni, căţel...! Oh! cu buclele *1910/* găteşte... şi ăsta-l legumeşte... Oh! căţelu cum muşcă!... Lasă-l, Bogdane, să tragă în pace de părul meu. O! cu buclele *ms.*

p. 148, r. 2—4 candelă...
(Oana se duce dupe doamnă. Plecînd, îşi întoarce capul şi priveşte spăimîntată pe Ştefăniţă.) *1910/* candelă, îngeri de la icoane, şi pe blîndul Isus cînd îşi dă suflarea pe muntele Golgota (Se lasă şi se uită la Ştefăniţă. Se duc.) *ms.*

p. 149, r. 3—4 ţara... Învoiala de negoţ cu Polonia ajungînd la sfîrşit, ne-am folosit de aceasta *1910/* ţara. Jumătate negoţul nostru se petrece la miazănoapte cu Polonia. Ajungînd spre sfîrşit vechea tocmeală, ne-am folosit de aceasta *ms.*

p. 150, r. 2—5 De tot ce-avea... Aş fi vrut să mă fi strecurat dupe uşe şi să fi văzut de i-ai scuturat mai mult buzunarele ca vestmintele... (Boierii se uită miraţi unii la alţii.) *1910/* de tot ce avea... Aş fi vrut să fiu mic cît o neghiniţă, să mă strecor dupe uşe şi să văz de i-ai scuturat mai mult buzunarele ca vestmintele *ms.*

p. 151, r. 11—13 cel Mare... (Ridicînd glasul.)... E scrisul meu şi n-am scris-o eu! (Boierii, încremeniţi, privesc în pămînt.) *1910/* cel Mare... (Se opreşte. Tare.) E tocmai scrisul meu şi n-am scris-o eu, că n-am scris nici supt măria-ta, nici supt Bogdan, nici sub Milostivul, lui Petru, feciorul lui Ştefan cel Sfînt şi al Răreşoaii... (Mişcare, o parte din boieri îngrijaţi.) (Arbore liniştit surîde.) *ms.*

p. 152, r. 24 *Arbore:* Cînd se năpustesc *1910/* *Arbore:* Cînd urlă vîntul nu se aude om pe om. Mînia n-are urechi. Cine vrea să cîntărească şi să judece... *(indescifrabil, n.n.)* Îmi cunoaşteţi viaţa. Părul mi-a albit ş-a căzut, ochii m-au lăsat, picioarele şi mînele îmi tremură în slujba a trei domni ş-a ţării în care m-am născut. Am luat eu pînă la adînci bătrîneţe înaintea cuiva? În această vreme lungă şi grea am luat eu...

Toţi: Nu, nu!

Ştefăniţă: Înaintea domnului!

Arbore: Cînd era în primejdie, totdauna înainte.

Toţi: Da, da!

Ştefăniţă: Lăsaţi-l să vorbească!... Ah!...

Arbore: Am fost eu lacom şi hrăpalnic? Mi-a plăcut mie zavistia? Am aprins eu urzeala?

Toţi: Nu! nu!

Ştefăniţă: Lăsaţi-l să vorbească! Ah!

Arbore: Cînd se năpustesc *ms.*

p. 155, r. 7—12 i-am arătat calea binelui... ura, care s-a făcut puternică... ura, care-mi pîndeşte din senin amărîtele mele zile... ura aceasta... (Îl îneacă plînsul.)

Logofătul Cărăbăţ (mişcat): Tu plîngi *1910/* i-am arătat calea binelui ş-a adevărului — ura care s-a făcut pu-

ternică... Ai!... care din senin vrea să mă răpuie... ura aceasta... (emoț. plînge).
Cărăbăț: Plîngi *ms.;*

r. 14 fără păreche a răpus și pe Cătălin!... Acum le văz!... N-am vreme să vă spui!... Cine pîndește a mai pîndit! (Boierii rămîn încremeniți.) *1910/* fără pereche, a răpus și pe Cătălin. (Mișcare în boieri.) A! (face semnul pe care-l face domnul.) *ms.*

p. 157, r. 2—5 O sală de arme cu tavanul de lemn și cu grinzi mari. O friză cu arabescuri și în mijloc cu portretul lui Dragoș. La peretele din fund, tronul lui Ștefan cel Mare, acoperit cu o perdea *1910/* Sala tronului lui Ștefan cel Mare. Tronul e acoperit de o perdea. *ms.;*

r. 6 masă întinsă. Paharul domnesc, în formă de pîlnie înaltă și subțire, e de aur. În stînga *1910/* o masă cu bucate și vinuri. Paharele pe jumătate goale de vin. Se vede paharul domnesc de argint în formă de V înalt. În stînga *ms;*

r. 8—14 fereastră ogivală, care se deschide și dă asupra pieței din mijlocul castelului. În fund, în stînga, o intrare largă, care dă într-un coridor. În partea dreaptă, un leagăn aurit, în care se vede o păpușe blondă. La un cap al leagănului atîrnă jucării, mătănii, farmece și păpușele. O intrare în dreapta *1910/* fereastră care să deschide asupra pieței din mijlocul castel[ului]. În dreapta un leagăn aurit c-o păpușe blondă. O iconiță de argint d-asupra leagănului. Amulete-farmece-mătănii-păpușele-jucării. Intrare în dreapta și în stînga *ms.;*

r. 23 Arbore ținea în ruptul capului la unirea cu Polonia, și Ștefăniță, la unirea cu turcii.
Spătarul Hrană: Cum *1910/* Arbore vrea în ruptul capului unirea cu Polonia, și Ștefăniță ținea la unirea cu turci[i]. La contră: veriga de plumb și veriga de argint. Cea de argint taie pe cea de plumb.
Spăt. Hrană: Cum *ms.*

p. 159, r. 4—5 știți ce-au pătimit... Asta e vina și păcatu... Moghilă! *1910/* știți ce-au pătimit! Și demonii au fost arhangheli și s-au măsurat cu Dumnezeu, și de sus din lumina cerului i-a prăvălit în focul gheenii... Moghilă!... *ms.*

p. 161, r. 18—19 *Ştefăniţă:* De s-ar sui şi-ar trece peste capul lui Dragoş, n-aş călca *1910/ Ştefăniţă:* D-oi umplea camera asta şi-ar trece peste Alexandru cel Bun, n-aş călca *ms.;*

r. 38—39 muiat! O! osîndit al întunericului! (S-aud strigăte de: „iertare! iertare!") *1910/* muiat! Eşti osîndit întunericului! (Se scoală.) (S-aude strigăt de: „iertare") *ms.*

p. 163, r. 29—30 Nu vor să vie? *Spătarul Hrană* (luîndu-şi curaj): Nu! *1910/* Nu vor să vie?

Hrană: Lumea e aprinsă şi cere pe Arbore şi pe copiii lui.

Ştefăniţă: Şi nu ştii s-o potoleşti?... Dar ei nu vor să ştie?

Hrană: Nu! *ms.;*

r. 34—36 Răzvrătiţii!... O! ho! ho! Toţi Arbori?... La pămînt codrul şi să-mpădurim din nou!... Moghilă, ostaşi destui? *1910/* Răzvrătiţii! Toţi ca Arbore! Toţi Arbori? Petrică, Baloş, Hrană, Moghilă, să retezaţi codrul! Şi să împădurim din nou! Moghilă, ostaşi avem destui? *ms.*

p. 164, r. 17—19 (Oana vine prin fund, cu cearcăne împrejurul ochilor, cu furca-n brîu. Cum apare, se repede la leagăn.)

Oana: O! te-ai deşteptat!... *1910/* Oana intră prin fund, dreaptă, privire năucă, cu părul cărunt — cu furca-n brîu — merge spre leagăn.

O! te-ai dăşteptat *ms;*

r. 33—35 *Doamna Tana* (vrea să se ducă spre masă tîrîtă de o dorinţă crîncenă, dar vede pe Oana şi se sperie): O! ea e fericită! Toată *1910/ Doamna Tana* (emoţionată): Ea e fericită! S-a îndurat Al-de-sus şi i-a luat minţile. Toată *ms.*

p. 165, r. 1—2 nu vede... Dac-ar vedea ce se petrece aici... Oh! *1910/* nu vede. Ferice de ea! Dacă ar vede ce se petrece aici... Oh! *ms.;*

r. 13—16 eşti frumoasă ca înţelepciunea... (S-aude un tumult depărtat.)

Doamna Tana: Ce-o fi *1910/* eşti mai frumoasă ca înţelepciunea... Vino soamne de-l adoarme şi tu peşte de îl creşte...

Doamna Tana: Ce-o fi *ms.;*

r. 22—23 n-auzi că episcopul Laurentius mi-a dat sticluţa asta şi mi-a spus *1910/* n-auzi cînd îţi spui că episcopul de Cameniţă ieşind din temniţă mi-a dat sticluţa aceasta (ce noroc) şi mi-a spus *ms.;*

r. 26 să nu fie! Ş-aş avea nevoie *1910/* să nu mai fie!... Ducă-se măririle închipuite şi plăcerile amărîte ale unei vieţi înşelate! Oană, Oană, l-ai ierta şi l-ai iubi, or l-ai ierta ş-ai înnebuni?... Stana, Doamna Moldovei, a văzut capetele nevinovaţilor căzînd şi s-a jurat înaintea iconostasului că va curma zilele fiarei care a furat înfăţişarea de om... Ş-aş avea nevoie *ms.;*

r. 30—33 mîna? Oh! mi se cutremură sufletul! Nu pot... Ş-am jurat înaintea iconostasului... Ah!... Oană, ce faci Oană?... (Se duce repede spre Oana.) *1910/* mîna? Carne, supune-te, îţi porunceşte sufletul! (Toarnă sticluţa.) Să-i mai torn niţel vin ca să nu simţă amărăciunea sfîrşitului... Ah! (se duce la Oana, uitîndu-se) Oană, ce faci, Oană? *ms.*

p. 166, *Ştefăniţă, Baloş* şi *Oana.*
r. 30—36 (Ştefăniţă vine însoţit de o mulţime de copii de casă, care se opresc la uşea din dreapta. E plin de sînge pe mîna stîngă şi pe piept. Oana priveşte peste lume şi daină leagănul; uneori îşi reazimă capul în mîini şi se uită drept înainte.)

Ştefăniţă: O! cîinii, se bat *1910/ Ştefăniţă* şi *Baloş.* (Ştefăniţă, plin de sînge la mînă şi pe pept, însoţit de vreo cîţiva copii de casă. Se apropie. Cine-o face ca ei, ca ei să paţă.) (Apare în scenă.) Oh! Cîini să bat *ms.*

p. 167, *Logofătul Baloş:* De multe ori se desprind, din vuietul
r. 34—35 mării, fire de sunete *1910/ Logofătul Baloş:* Din zgomotele mari se dăspart fire de sunete *ms.*

p. 176, (Se uită pe fereastră. Scoate o pungă. O aruncă pe
r. 3—19 fereastră.) Să fie a ta... da... da... a mutului... Păcat că nu vorbeşte!

(În timpul acesta, Petrică, Baloş şi Hrană privesc în pămînt şi le curg lacrimile. Oana şi-a luat capul în mîini, se uită înainte şi tresare. Doamnei Tana îi trece o lumină pe faţă şi, cu o bucurie groaznică, se repede la

masa domnului, îi ia paharul, toarnă otrava și-l umple cu vin.)
Doamna Tana: Supune-te, carne... îți poruncește sufletul! (Se întoarce spre domn.) Doamne, să bem!...
Ștefăniță (tresărind): Tu, să bei?
Doamna Tana (tot timpul prefăcîndu-se): Să uităm!... Ce-a fost nu mai este!
Ștefăniță: Un pahar, doamnei... Ia p-al meu *1910*/ Domn!
Doamna Tana: Să bem în sănătatea domnului! (Se repede la masă și ia un pahar.) Tu să bei.
Ștefăniță (dupe ea): Un pahar, doamnei. Ia p-al meu *ms.*

p. 177, r. 4 *Ștefăniță* (îmbucînd și bînd): Două zile mi s-a părut amar *1910*/ *Ștefăniță* (mănîncă flămînd și bea): De două zile stă masa întinsă... abia am gustat din pahar... și mi să părea amar *ms.;*

r. 11 domniță...
Ștefăniță: Vinul e minunat! (Bea.)
Doamna Tana: Mă uit la Hrană...
Spătarul Hrană (cutremurîndu-se): Văz pe Cărăbăț *1910*/ domniță...
D-na Tana: Hrană, parcă ai fi (rîde) un iepure care gîndăcește cu capul în jos.
Spăt. Hrană (cutremurîndu-se): Văz pe Carăbăț *ms.*

p. 178, r. 10—14 *Doamna Tana* (gustînd): Parc-aș fi sorbit din capul lui Ștefăniță...
Ștefăniță (bea zdravăn): A! bun!... La rînd, boieri...
Doamna Tana: Cum preface vinul bun îndeopotrivă sufletele *1910*/ *D-na Tana* (gustă, rîde): Beau parc-aș fi băut din capul lui Ștefăniță.
Ștefăniță: A! bun!
Baloș: Să ne trăiască doamna!
Petrică: Copii mulți să vă dea Dumnezeu!
D-na Tana: Copii? (Rîde.) Cu cine?
Ștefăniță: Cu mine... (O sărută.)
Hrană: Și strălucire domnului!
Moghilă: Că amîndoi sunt lumina ochilor noștri!
D-na Tana (lui Moghilă): Uită-te la mine... drept în dreptul ochilor...
Moghilă: M-am uitat, doamnă!

D-na Tana: Oh! (furioasă)... Cum preface vinul bun îndeopotrivă sufletele *ms*.

p. 179, r. 35—36 lumină!... Ce vă uitaţi... *1910*/ lumină! şi de pe cutele mantiei mele se scutură atîta slavă. Şi dupe carul meu de biruinţă vin tîrîţi cu mînele la spate chanii tătarilor, sultanii turcilor, ţarii muscalilor, craii leşilor şi ai ungurilor, şi împăraţi, şi papi, şi căpitani, într-o droaie neţărmurită, umiliţi de mine şi de ostaşii mei! Ce vă uitaţi... *ms*.

r. 39— p. 180, r. 1 (Dă într-o parte perdeaua de mătase care acoperă tronul. D-asupra tronului, portretul lui Ştefan cel Mare, lucrat în mozaic veneţian.) Şi tu *1910*/ (Dă pînza într-o parte. D-asupra tronului apare portretul lui Ştefan ce Mare lucrat în mozaic veneţian cu aur împrejur.) Şi tu *ms*.

p. 180, r. 37—38 răcnet năbuşit.) *Oana:* A! a! *1910*/ (răcnet) Ce mă arde? Flăcări... Să nu-l mai văz...
Oana (pare dezmeticită. Se scoală în picioare apropiindu-se puţin): A! a! *ms*.

LUCEAFĂRUL[1]

A apărut într-o singură ediție antumă, la Editura Socec et Co., 1910. Menționăm că manuscrisul piesei s-a pierdut, cu excepția a trei pagini.

Scena a II-a din actul V s-a reprodus în *Făt-Frumos din povești*, București, 1915, nr. 2, p. 2—4.

Ediția de față reproduce textul tipărit în 1910.

Cea mai veche indicație privitoare la *Luceafărul* o găsim în scrisoarea adresată de Delavrancea fiicei sale Cella, purtînd data de 13/23 iunie 1910. Întreaga scrisoare dezvăluie cu cea mai mare sinceritate părerile și preferințele lui Delavrancea cu privire la capodoperele artelor plastice, la muzica lui Beethoven, la proiectele sale literare, printre care și *Luceafărul:*

„La vară termin partea a treia din trilogia Moldovei", ceea ce înseamnă că la acea dată Delavrancea avea elaborată în parte drama sa, ori cel puțin documentarea necesară elaborării ei.

Într-un caiet de note, aflat azi la Muzeul Teatrului Național, sub nr. 994, se găsesc citate, rezumate, date și nume de personaje istorice pe care scriitorul și le-a extras din materialele studiate.

Cele mai multe din aceste însemnări au ca sursă *Istoria românilor din Dacia traiană*, volumul al II-lea, de A. D. Xenopol, material care include documentele publicate în *Arhiva istorică a României* și letopisețul lui Grigore Ureche, cum de altfel menționează și P. P. Panaitescu, editorul cronicii lui Gr. Ureche:

„Printre sursele de inspirație ale lui Barbu Delavrancea pentru trilogia istorică *Apus de soare, Viforul* și *Luceafărul*, se numără și cronica lui Ureche, alături de alte lucrări (...). În special ultima piesă,

[1] Vezi și *Studiul introductiv* al ediției de față, vol. I, p. CIV—CVI; cf. și Virgil Brădățeanu, *Drama istorică națională*, București, Editura pentru literatură, 1966, p. 244—251.

Luceafărul, urmează foarte de aproape povestirea rătăcirii în munți și în Transilvania a lui Petru Rareș, după povestirea așa de vie a cronicii lui Ureche, care la rîndul său reproduce o narațiune slavonă contemporană a evenimentelor." [1]

Notele lui Delavrancea din caietul menționat încep cu împrejurările în care Petru Rareș a luat tronul Moldovei, în 1527:

„...și adeverind că-i de osul lui Ștefan-vodă, cu toții l-au ridicat domn (...) ce de războaie s-au apucat și la toate mergea cu noroc."

Citatul se găsește întocmai în letopisețul lui Gr. Ureche, la p. 156—157, după cum notează și A. D. Xenopol.[2]

Urmează însemnări laconic comentate de Delavrancea:

„«În acea vreme urzi de jumătate Mănăstirea *Probota*, mănăstirea dura din sec. XV» și, cu toate acestea, pe soția sa Maria o înmormîntează «la locul de veci» în 1529, 28 iunie — la Putna."

Cîteva inițiale și cuvinte rămase neidentificate ca izvor: „V. U. c.f. Rareș (Petru Mãjearul).

Imediat ce se proclamă domn, prima grije fu d-a fi recunoscut de Polonia = — «Hî! trebuie! dar îi va veni rîndul»."

Acestea par să fie transcrierea cuvintelor lui Petru Rareș, care aștepta momentul de a se scutura de Polonia. Și Delavrancea își continuă însemnările:

„Trimese 2 pîrc[ălabi]: pe Vlad p[îrcălab] de Hotin și Toma Barnovski p[îrcălab] de Cernăuți.

15 decem. 1527 încheia (probabil, un tratat de alianță).

— «Nici să socotească, la caz că ar da ajutor turcilor, că Petru a rupt învoiala și s-a făcut dușman»."

Din anul 1528, Delavrancea notează, cu privire la lupta lui Petru Rareș contra secuilor:

„Oaste contra săcuilor = «în două pîlcuri pe două poteci și s-au întors în scaunul de la Suceava».

În același an — (Rex Ion Ungaria) Ianăș trimete sol la Rareș, făgăduindu-i «Bistrița cu tot ținutul dintr-acea țară și altele» — contra a cîțiva «Seigneurs Hongrois».

Regele trimise o armată sub comanda lui *Grozea* — vornicul cel mare — și a hatmanului Barnovski «carii era mai credincioși din boierii săi». — Pe doi cai pe la Brașov — «pe drumul Brașăului» — cealaltă, pe drumul Sucevei = — «au picat la apa Bîrsei»."

---

[1] P.P. Panaitescu, *Introducere, Grigore Ureche, Letopisețul Țării Moldovei*, București, Editura pentru literatură și artă, 1955, p. 31.

[2] *Istoria românilor din Dacia traiană*, Iași, Tipo-litografia H. Goldner, 1889, vol. II, p. 534—535.

Şi notele continuă:

„A treia invazie — 1529.

Bistriţenii nu vor să-l primească nici «judecăţele lui» — şi chiar contra regelui lor Ianoş — Ioan — «Ianăş» (Zapolia) 21 oct. — Foc — (cuvînt nedescifrabil, n.n.) — la Braşov şi la Feldioara (Marienburg-Földvar) Prosmar la 31 oct. Petru fiind cam împrejurul Braşăului scrie bistriţenilor.

14 decem. era chiar la Braşov — le scrie din nou bistriţenilor — analele Braşov la 1530.

— Vistiernicul Matheiu — scrisoare din Balvayos-Varalya (Unguraş) iulie 22 — 1530.

August 1529 trimete deputaţiune ca să-şi ceară Pocuţia — Repus — trage altă brazdă Kolomea, Sniatinul, Tismeniţa (Tysmenica) pînă la Halici — se întoarce «făr' de nice o sminteală». Lasă garnizoana — Polonia — trimete pe *hatmanul Tarnovski*. Semn mare pe cer. Stea cu coadă; se bat în 12 părţi deosebite. Cer ajutor. Oastea leşească sub Obertin = Rareş sosi cu oastea odihnită (Obertinum).

(1531) — noiembr. bătut Ianăş Craiul vrea şi face pace. Leşii umplu ţara. Moldovenii să năpustesc asupra lor — ucide şi risipeşte — la *Tarascăuţi*.

Ianoş Zapolia vrea să facă pace iarăşi. Reuşeşte — *une trève de 5 mois* — prelungită pînă la 1 an.

Îndelungîndu-se pacea — leşii armaţi pe marginea ţării n-au astîmpăr şi intră, ard *Cernăuţi* şi alte sate şi pînă la Botoşani — surprinşi moldoveni (Pascu).

— Văzînd moldoveni[i] «această călcare de lege şi amăgitură» dată în *Podolia* — «şi-au dat cuvînt să-şi potcovească caii» iarnă, chidă şi gheţoasă.

Ard Cervona — Cervonograd Iagelniţa şi «s-au apucat de *cearnocojniţi*».

Cînd leşii aflară — prepararä — sosiră pe *apa Siretului*. Aci atacă moldoveni — îi strînge aşa de cumplit — vor să scape — Aruncaţi în Siret = tăiat şi împuns — ca la 2.000 — boierii leşeşti = (Weglinski) Wenglinski, Pileţki (Pilecki) şi Vlideş prins viu şi pre mulţi alţi.

Suleiman

Cînd au venit *Suleiman* împăratul turcesc asupra lui Petru-vodă cu toată puterea sa şi muntenii cu domnul său şi hanul cu tatarii şi Tarnovski hatmanul cu oaste leşească în anul 1537, septembrie 20,

1532 — leşii reclama sultanului. E însărcinat Aloïs Gritti = cu afacerile moldoveneşti." ,

Şi Delavrancea comentează: „Nu e pe vruta d-sale".

Apoi continuă să noteze: „13 decem. 1527 tratatul cu Polonia — *clausa* tactica lui Ştef. cel Mare = întîi cu ungurii sub pretext că ţine cu Ioan Zapolia — prinţul Transilvaniei = Ş-apoi se va întoarce contra Poloniei.

Bătălia de la Mohaci 1526 = Soliman. Suleiman = răscoala Cilicia — pleacă.

Ferdinand — frate Maria — soţia fostului rege — Ludovic II. Locţiitorul de împărat al lui Carol V era sprijinit de o partidă în Ungaria în cap cu Ştefan Batori = Izbeşte şi bate pe Ioan Zapolia la Tokai — Zapolia nevoit să se înfunde în Transilvania. Ferdinand, rege al Ungariei la 3 noiembr. 1527.

Zapolia trimete la turci se se închine pe Laski — Constantinopole.

Ferdinand intră în Transilvania dupe Zapolia.

Petru Rareş se hotărăşte să intre în Transilvania (Ardeal). Pretext: să-şi apere Ciceiul (Ciceul) şi Cetatea-de-Baltă de la Şt. cel Mare.

Pretext: apăr p-un prinţ supus *Turciei.*

Paul Giovio: «ambiţiunei lui celei mari de a-şi lăţi ţara; el visa cucerirea Transilvaniei, folosindu-se de anarhia în care fusese aruncată Ungaria». [1]

— apa Bîrsei Marienburg
Földvar
1529"

Cu privire la lupta de la Feldioara, Delavrancea notează:

„Petru-vodă = întîlneşte *Feldioava* (Ţara Bîrsei = năprasnic atac = sparge şi pune pe goană armata lui Ferdinand — pune mîna pe «50 de tunuri mari de spijă»."

Informaţia este luată din *Socotelile Braşovului,* reproduse de Teutsch în *Honterus und seine Zeit,* din *Archiv für sieb. Landeskunde,* III, 1876, p. 131, aşa cum menţionează A. D. Xenopol. [2]

---

1 Paul Giovio (Pauli Jovis), *Novocomensis opera,* Basileae, 1578, din care se reproduc în *Arhiva istorică a Romăriei,* Imprimeria statului, Bucureşti, 1865, tom. II, p. 26—43, *Relaţiunea lui Paul Giovio despre aventurile domnului moldovenesc Petru Rareş*; vezi şi A.D. Xenopol, *op. cit.,* vol. II, p. 536.

2 A.D. Xenopol, *op. cit.,* vol. II, p. 536.

În continuare, Delavrancea reproduce un citat din Paul Giovio:

„«Înmîndrit de această izbîndă, Petru-vodă nu vroi ca alţii să culeagă roadele victoriei sale şi se socoti deci a cuceri el singur Transilvania, punînd speranţa lui mai ales pe artileria dobîndită de la duşmani.» [1]

La 21 oct. 1529 — Pe cînd Soliman înconjura Viena.

Cum părea P. Rareş? = ca amic al Turciei.

Impune Braşovului plata în rate a 4.000 de florini.

Ei, braşovenii, dau boierilor «pinteni, scări de 10 florini, 14 aspri, 14 pălării, 15 părechi de mănuşi şi 14 legături de cuţite».

Somează pe cei din *Bistriţa* = că le-ar fi cunoscut că regele lor Ioan i-ar fi dăruit lui Cetatea cu tot ţinutul înconjurător. — Şi să cunoască că asediază şi Braşovul «de la care a luat unul din tunuri şi nădăjduieşte cu ajutorul lui D-zeu să pună mîna şi pe dînsul»... că «de la mic pînă la mare vor fi puşi în frigare şi tăiaţi în bucăţi».

Cade Braşovul şi Bistriţa tot să opune."

Pe caietul său de note, Delavrancea face schiţa celor două drumuri pe care intenţionase Petru Rareş să apuce: de la Suceava la Bistriţa şi de la Suceava la Braşov, comentînd:

„Jelea de cucerire Ardealului."

Mai departe, transcrie fragmentar a doua scrisoare de ameninţare trimisă către bistriţeni:

„«Credem că nu ignoraţi că castelul Bolvanyos ne-a fost dat în stăpînire de către regele nostru prea milostiv, şi de acolo ostaşii noştri au venit la voi la Bistriţa spre a o lua în stăpînire. Dacă cumva vă veţi împotrivi, atunci viile voastre vor fi smulse din rădăcini şi cetatea voastră va fi luată, iar pe voi împreună cu copiii voştri vă vom tăia şi spinteca prin castelanii noştri, şi nu va trece anul, cînd capetele voastre vor intra pe mînele mele»" [2], reproducînd în continuare şi comentariul lui Teutsch:

„Nu se ştie, a fost luată sau predată: Atît ştiu, că la 22 iulie 1530 scrie prietenos Mateiu vistiernicul către bistriţeni: «Cunoscînd voi că stăpînul nostru prea generos este acuma lipsit la Rodna de cele trebuitoare, mai ales de pîne şi de vin, vă cerem în numele lui, nu mai puţin însă vă însărcinăm şi vă ordonăm ca îndată ce veţi vedea aceste rînduri să trimeteţi 30 de care cît mai curînd, spre a duce proviziile ce se vor vedea trebuitoare. Să nu cumva să faceţi altfel de cum vă scriu, fiindcă ştiţi bine că domnul nostru cere atît de la noi, cît şi de la voi cea mai credincioasă slujbă, şi de aceea tre-

---

[1] Cf. A.D. Xenopol, *op. cit.*, vol. II, p. 537.

[2] *Idem*, p. 538, nota 16.

buie să-l slujim cu toții cu credință. Dat în castelul Bolvanyos în 22 iul. 1530 — Noi Mateiu vistiernicul sau tezaurariul prea generosului principe Petru, voievod de Moldova.»"[1]

„Ion Zapolia îi mulțumește pentru biruința de la Feldioara; roagă să părăsească Ardealul. Petru cere Bistrița — cu atît mai mult că e în apropierea *Ciceiului*. Zapolia amenință cu Soliman. Nevoit se retrage în Moldova încărcat de nenumărată pradă, mai ales de vite.

Ura în contra lui Ioan Zapolia.

Socotește, ce?

Pocuția! Ea fusese amanetată de Vladislav Jaghello lui Petru Mușat și apoi lui Alexandru cel Bun — și datoria nu fusese plătită — ea costase sîngele moșilor sub Ștefan cel Mare — nu e vorba, fusese reîntoarse Poloniei de către Ilie, fiul lui A[lexandru] c[el] B[un]; mulțumi Poloniei de ajutorul dat.

Ce obicinuia să zică Petru Rareș?

«*Aut Camenia Chotinum, aut Chotinum cameniciam deglutiat;* — au Camenița pe Hotin, au Hotinul pe Camenița va înghiți.»

Recunoștința lui Rareș pentru aproape 20 de ani petrecuți în Polonia? — Nu — ci trimete oști în Pocuția — Oștile lui sunt respinse — și granița închisă. Suferă Moldova — Ceartă Sigismund pe Andrei Carcandela Grecul — Moldoveni pun mîna pe cetățuia Gorosdecia, dar aruncați și d-aci. Petru intervine.

Tarnovius începuse a se retrage d-aci cînd auzi că vine Petru — cu 21.000 oameni — el n-ar fi fost avînd decît 4.500 călări și pedeștri. Unii ziseră să părăsească tunurile. El: «sau învingem, sau să murim!»[2] Își întărise lagărul cu șanțuri și valuri și care. — Pedestrimea înaintea carelor. Călărimea grea și ușoară la mijloc.

Petru pe un colnic — rănit — calul s-afundă în mocirlă, «scapă prin ajutorul oamenilor săi și iuțeala fugarului»; «toate tunurile încăpură pe mîna leșilor».[3] 22 august la satul *Obertin* = se arătase o cometă strălucitoare care dispare după bătălie — peirea și groaza moldovenilor, semn: tunuri mici de fer cu mai multe tunuri decît cele de spijă.

«Însuși Petru, carele, combătînd ca un viteaz, a fost zdrobit aproape tot primul rînd al cavaleriei polone, fu rănit și fugi cu puțini călări aleși, pierzînd toate tunurile.» Paulo Giovio.[4]

---

[1] *Transilvania*, Brasiovu, VII, 1874, p. 121; cf. A.D. Xenopol, *op. cit.*, vol. II, p. 538.

[2] A.D. Xenopol, *op. cit.*, vol. II. p. 542.

[3] *Idem*, p. 543.

[4] *Arhiva istorică a României*, II, București, 1865, Imprimeria statului, p. 35; cf. A.D. Xenopol, *op. cit.*, vol. II, p. 545.

Moldova leşii — dar sunt (...) şi risipiţi. «Ianăş craiul unguresc îmbla la mijloc să-i împace.»"

În continuarea notelor, Delavrancea menţionează o sursă pe care a găsit-o în aceeaşi lucrare a lui A. D. Xenopol — cronica lui B. Wapowski, în *Scriptores rerum Polonicarum*:

„După Wapowski: Zapolia trimete pe episcopul Ioan Statilius la Rareş să-l determine la pace — şi Rareş susţinea pe Zapolia contra lui Ferdinand, fratele lui Carol Quintus — 1532 — scrie lui C. Quintus: «Han acordato stra cu un lugar que se clama Werenhido etc., etc.».[1]

Dar pînă să-i împace — invazie moldoveni la *Tarasanti* — *Tărăsăuţi* pe poloni şi-i sfărîmă «de n-au scăpat nime de ei» prizonieri — nişte răniţi — fugari.

De nou Ianăş Kraiul încheie armistiţiu 6 luni — se prelungeşte un an «fiind pace legată», năvălesc leşii în Moldova = pradă, ard Cernăuţii pînă la Botoşani.

Moldoveni nu rabdă această călcare de lege. Dau cuvînt să potcovească caii, că-i «iarnă goală şi gheţoasă» şi au ars Cervona (Czerwien) şi Iaghelniţa (Iagielnica) şi s-au apucat de *Ciarnokopinţi* (Czernokozince).

Prinzînd de veste leşii de *sîrg*, s-au gătit de război şi s-au bulucit şi au ieşit pe apa Siretului — îi strîng vitejeşte — caută să fugă — pier în Siret = morţi 2.000 afară de robiţi şi de răniţi — Au pierit boieri distinşi: Venglinski (Weglinski), Piliţki (Pilecki), apoi Vlideş (Wlidesz) fu prins viu — Victorie!

Plîngerea leşilor. Să-l scoaţă, că de unde nu îl scot ei cu armele — Nu-l mai pot suferi — atîta vrajbă băgase între ei — trimet la Stambul pe Kreskowski (Kret, Kowski) castelanul (căpitanul) din Bresku (Brzesc).

Poruncă *tătarilor* şi ei se pregătesc — şi *muntenilor*. Şi să zice că au pe taină au dat jalbă (jalobă) la împărăţie. (Tarnovski, hatmanul leşilor)."

Delavrancea îşi notează lipsa de informaţii din acest izvor privitor la evenimentele din viaţa lui Petru Rareş între 1532—1537, apoi continuă:

„Trece *Nistrul la Hotin*.

[1] Citat din scrisoarea în limba spaniolă, publicată în *Monumentae Hungaricarum historiae diplomataria*, I, p. 151. Cf. A.D. Xenopol, *op. cit.*, vol. II, p. 546, nota 24.

Intervenţia lui *Aloïs Gritti*, care pleacă din Stambul în 24 febr. 1532 — drept în Muntenia.

«Pallude.»

Dupe uciderea lui Aloïs Gritti ungurii să sperie de urmări. Majlath şi Kun, agenţii lui Ioan Zapolia (Ianăş). Mulţi se tem de urgia lui Soliman şi trec de partea pretendentului austriac Ferdinand. *Rareş* tratează cel dintîi cu Ferdinand. Ferdinand trimete doi agenţi, pe Reichensdorfer şi pe Emeric Nagy. La 24 aprilie 1535 încheie cu Rareş un tratat de alianţă. Recunoaşte suveranitatea Ungariei — în caz de război cu turcii sau cu tătarii să treacă cu toţi boierii de partea lui Ferdinand. De va rupe jugul turcilor, să rămîie vasal Ungariei. Ferdinand să-l puie cu forţă armată pe tron pe Rareş în caz de izgonire de turci. Şi îi recunoaşte posesiunea Csicso (Ciceiului), Kuküllóvár (Cetatea-de-Baltă), Bálványos — Várallya (Unguraş) şi Bistriţa." [1]

Mai departe, Delavrancea consultă, în afară de Xenopol, şi *Istoria românilor şi a mai multor neamuri* a lui Gheorghe Şincai, aşa cum specifică el însuşi într-o indicaţie bibliografică incompletă, pe caietul său de note:

„«Rareş se asigura despre partea Ungariei, şi ştiind pe turci în război cu perşii, el atacă Polonia (1535), pradă Pocuţia. Cum a ajuns! În decembrie trimete un ambasador, *Abraham*, care cere convocarea unei comis. mixte la Hotin. Ordonanţa regală din ianuarie 1536 fixează această convocare la 26 martie 1536»" (Şinkai, II, 170).

Tot din cronica lui Şincai culege şi notele din pagina următoare a caietului:

„«Secuii, nemulţumiţi de învoiala între Ferdinand şi Rareş — fideli lui Zapolia — atacă şi ia *Unguraşul* (Bálványos). Toată Transilvania e în arme. Şi la 27 iunie invadează Moldova.»"

De aici înainte, Delavrancea îşi completează datele din *Arhiva*, I, cuprinzînd documente publicate de B. P. Hasdeu, aşa cum însuşi notează, cu unele greşeli, în caietul său:

„François Lázár, căpitanul secuilor, acuzat de înţelegere cu Rareş, fu osîndit la moarte.

Acest reviriment (?) hotărăşte pe Rareş să trimeată pe Matheiu (vornicul) le vestiaire Mathias, la Zapolia, care se găsea la Nagynárod (Oradea-Mare) (Gross Wardein)."

---

[1] Iohann Christian von Engel, *Geschichte der Moldau und Walachey nebst der historischen und statistischen Litteratur beyden Länder*, Halle, 1804, p. 136, cf. A.D. Xenopol, *op. cit.*, vol. II, p. 298.

Pe Delavrancea îl interesează portretul lui Matei vistiernicul, și în *Arhiva*, I, 1, p. 48, găsește:

„Ambasadorul lui Carol V — Jean Wese — episcop de Lund, descrie pe Matei" [1], apoi, fără legătură cu notele de mai înainte, rezumă din nou un pasaj din cronica lui Șincai:

„Pacea cu I. Zapolia. S-aruncă din nou și pradă Pocuția și îndeamnă pe hanul tătarilor să invadeze statele lui Sigismund (Șinkai, II, 171).

1537, turcii. Nu uită moartea lui Gritti.

Vijelia izbucnește 9 iulie. *Soliman* — din Constantinopole — pleacă în fruntea a 150.000 la Iași — în puzderie — se întîlnește cu tătarii și hanul lor Sashib-Geraj.

Zapolia îi e frică să nu năpustească și în Transilvania; adună oaste ca la 100.000 sub comanda lui Ștefan Majlat și Emeric Balassa.

Fața avantgardei a trebuit să tangenţieze: *Petru Rareș în fuga lui* (Hasdeu, *Archiv.*, II, 35—41; Șinkai, II, 172)."

Pentru actul V al dramei sale, Delavrancea consultă tot cronica lui Șincai; notează anul „1539", apoi: „Matiaș vistiernic. Liov. Leopol., «împle țara de robie și pradă». Turcii și tătarii. *Cerea* sfat ca să poată hălădui de atîtea nevoi. Rareș pe gînduri «Chelarul Hîrea», cum și țara (milițiile) «se voroveaște ca să-l părăsească. Multă scîrbă a intrat la inima lui, că încotro vrea întoarce oastea mai întăi nu putea cunoaște... *mulțimea, iuțimea tătarilor neoprită.* Cei dinnăuntru slabi și plini de vicleșug.»

Sfat cu boierii. Să-l împace *Ianăș* craiul *August al Poloniei*. Să s-arunce asupra tătarilor, și de-i va bate, ușor se împacă și cu turcul. Sfat bun. Ianoș pacea cu August. Pacea dintr-acolo. Curge puhoaie tătarii — nu mai vrea să-l urmeze țara (milițiile)."

*

Este interesant că fraze pe care le vom întîlni în cuvîntarea lui Petru Rareș către boierii trădători au fost rostite sau scrise de Delavrancea însuși, în zilnicele rechizitorii pe care le făcea în presă ori de la tribună publică guvernanților țării: „...oare nimic din bărbăția de odinioară nu mai trăiește..." scria el abia întors de la Paris în amplul articol *Cum sîntem guvernați* [2]. În vara anului 1910, cum am menționat, fraza intră în rolul lui Petru Rareș.

[1] A.D. Xenopol, *op. cit.*, vol. II, p. 552, unde se citează din *Mon. Hung. hist. diplomataria*, I, p. 367, în traducerea lui Hasdeu din *Arhiva istorică a României*, tom. I, partea I, Buc., 1864, p. 48.

[2] De la Vrancea, *Cum sîntem guvernați*, *Epoca*, I, nr. 2, 17 noiembrie 1885, p. 1.

La 25 iulie 1910, scriind Maryei şi Cellicăi la Paris, Delavrancea le informează din Goeşti despre stadiul elaborării piesei *Luceafărul* şi chiar despre planul ei:

„...La 10 ore (sîmbătă, 24 iulie, n.n.), în tren și spre copiii pe care îi lăsasem singuri. Şi pe bietul Rareş! Am sosit cu Mişu[1] la ţară. Am dormit două ceasuri. Cum m-am deşteptat, am început să scriu. Act. III e pe sfîrșite. Mai am și mîne. Şi gata! Închipuiţi-vă, cinci acte! Nu e posibil să condensez în patru. Primul — Rareș ajunge domn. II — Rareş cu tabăra lîngă Suceava, și execută pe cei doi copii ai lui Gritti. III — Rareş la bătălie. IV — Rareş la Suceava, atacat și de poloni, și de munteni, și de turci, și de tătari. V — Rareș gonește pe munţi, flămînd, lovit, urgisit și scapă în Ardeal. E un om copilul lui Ştefan cel Mare. Şi mă silesc să-l fac om, ţinînd cu poporul moldovenesc."

Din bogăţia de material documentar, din care Petru Rareș apare nu numai viteaz, ci și dur, ducînd o politică de duplicitate, chiar dacă ea era în favoarea Moldovei, Delavrancea mărturisește că intenţionează să reţină pentru ţesătura piesei sale numai ceea ce l-ar arăta ca fiu al marelui Ştefan, patriot în tot ceea ce întreprinde, şi om, supus suferinţei şi tentaţiei, luptînd cu unii și cu alţii în vederea unui scop înalt, apărarea Moldovei, urmînd testamentul părintelui său. Ca şi în cazul celorlalte două piese ale trilogiei, precizăm că elaborarea *Luceafărului* s-a făcut în acelaşi vechi conac de la Goeşti, Tîrgu-Frumos, în mai puţin de cinci săptămîni. La 6 august 1910, Delavrancea scrie din Goeşti două scrisori fiicei sale la Paris, unde se afla și Marya Delavrancea, și o scrisoare către Elena Miller-Verghi. În toate trei găsim informaţii despre *Luceafărul:*

„Scumpele mele adorate, Maya-Cioc-Cioc,

Cu ajutorul lui Dumnezeu sfîntul, am isprăvit cele 300 de p. de tipar, astăzi 6 august. Mîine repaos şi poimîine transcriere — o primă corectare — apoi vor urma şi altele. În sfîrşit: greul s-a isprăvit. Cînd veţi veni vom citi-o împreună. Vezi bine că acestorlalte — care au ajutat la piesă — voi citi-o mai întîi dupe transcriere, care va dura 8—9 zile."[2]

În aceeaşi zi scrie o a doua scrisoare, în care revine asupra timpului necesar transcrierii, precizînd:

„...dupe cum v-am scris, am sfîrşit cu *Petru Rareş* — cu *Luceafărul*... Poimîine, transcrierea — 8 zile."[3]

---

[1] Mihail Suhăţianu, nepotul său.

[2],[3] Scrisori inedite.

Elenei Miller-Verghi, căreia din „fiu adoptiv" îi devenise „nepot" prin căsătoria cu Marya Lupaşcu, Delavrancea îi scrie: „...ţi-anunţ că nepotul d-tale a mai născut încă o a treia dramă istorică — *Luceafărul*, în 5 acte *(Petru Rareş)*. Azi am sfîrşit-o..."[1]

Este probabil că transcrierea cu cizelările a durat cel puţin luna august, căci abia la 20—25 septembrie Delavrancea şi-a prezentat piesa Teatrului Naţional. La 28 septembrie 1910, Vasile Leonescu, artist şi autor dramatic, membru în comitetul de lectură al teatrului, referă:

„Domnule director general,

Am ascultat piesa *Luceafărul* de d-nul Barbu Delavrancea.

Comoara de frumuseţi cuprinse în această operă literară dramatică sînt mai presus de orice laudă.

Plin de admiraţie, îmi fac o vrednică datorie rugîndu-vă să binevoiţi a dispune ca această valoroasă lucrare să fie reprezentată cu toate onorurile cuvenite pe scena înaltei instituţii ce cu atîta competenţă cîrmuiţi...

Primiţi..."[2]

În ce priveşte montarea piesei, după fotografiile actorilor care au interpretat rolurile şi după chitanţele de plată [3], se poate afirma că atenţia acordată ultimei drame din trilogia Moldovei n-a fost cu nimic inferioară celei care s-a dat montării *Viforului*.

Costumele lui Petru Rareş şi ale unora dintre boieri s-au comandat la aceeaşi casă din Viena — casa Wintermitz — şi costul lor împreună cu al costumelor lucrate în ţară şi cu al decorurilor s-a ridicat la aproape nouă mii de lei. Pentru ultimul act, decorul este realizat cu pămînt colorat adus din Italia şi din Viena; pentru imitarea apei din actul I se cumpără 40 m^2 „pînză de gaze cu fire metalice", iar Pompiliu Eliade, director general al teatrelor, cere comandantului pieţei Bucureşti opt toboşari de la Regimentul 6 „Mihai Viteazul", care să stea la dispoziţia Teatrului Naţional în seara de 9 decembrie 1910, cînd a avut loc premiera *Luceafărului*, tot timpul reprezentaţiei.

Distribuţia de la premieră a fost următoarea:

Petru Rareş	—	d-l C. Nottara
Logofătul Baloş	—	V. Leonescu
Vornicul Groza	—	I. Petrescu

[1] Scrisori inedite.

[2] Fondul Teatrului Naţional, Arhivele Statului, Bucureşti, dosar 11/1910—1911, p. 54.

[3] Fondul Teatrului Naţional, Arhivele Statului, Bucureşti, dosar 11/1910—1911, p. 24, 56; dosar 30/1910—1911, p. 137, 196, 198, 211, 213, 214, 216—220, 223, 229, 240, 242—244, 271, 273, 293, 295, 357—360.

Pîrcălabul Mihu, în urmă hatman	—	G. Achille
Pîrcălabul Matiaș	—	A. Barbelian
Postelnicul Albotă	—	N. Grigorescu
Pîrcălabul Liciu	—	Z. Bîrsan
Spătarul Șandru	—	A. Atanasescu
Biv-vel logofătul Trotușan	—	I. Livescu
Pan Crasnaș	—	A. Bulandra
Pan Cosma	—	M. T. Cosmin
Chelarul Hîrea	—	A. Mihalescu
Mogîrdici	—	I. Brezeanu
Sandomir	—	C. Duțulescu
Corbea	—	N. Soreanu
Cremene	—	C. Nedelcovici
Doftorul Șmil	—	P. Liciu
I-iul ostaș	—	M. Vîrgolici
Al II-lea ostaș	—	C. Nedelcovici
Al III-lea ostaș	—	G. Constantinescu
Al IV-lea ostaș	—	N. Săvulescu
Un copil de casă	—	P. Iancovescu
O iscoadă	—	V. Malcoci
Andrea	—	Almuly
Antonio	—	Niculescu
I-iul pescar	—	G. Constantinescu
Al II-lea pescar	—	M. Vîrgolici
Al III-lea pescar	—	I. Georgian
Al IV-lea pescar	—	V Malcoci
Al V-lea pescar	—	P. Iancovescu
Elena Doamna	—	D-ra El. Mihăilescu
Oana	—	D-nă O. Bîrsan
Genunea	—	{ D-ra Tina Barbu „ Agepsina Macri
Nastasia	—	A. Liniver
Dolca	—	E. Ciucurescu
Boieri, ostași etc.		

Opinia spectatorilor, ca și a cronicarilor dramatici, este nesigură. *Noua revistă română* (vol. IX, nr. 9, 26 decembrie 1910, p. 197—198) care găsise destule lipsuri primei drame a trilogiei Moldovei, consemnează de data aceasta: „Mare succes. Drama planează deasupra personajelor, căci este drama soartei și istoriei României însăși. Personajul trilogiei este Moldova.“

Şi cronicarul Lazăr Cosma încheie, spunînd că *Luceafărul* este „un monument de limbă frumoasă şi de artă literară".

Alţii, printre care Corneliu Moldovanu, au remarcat însă lipsa de coeziune dintre scene:

„...drama pare alcătuită din bucăţi... o defilare de momente istorice, frumos, minunat povestite." Şi Corneliu Moldovanu se opreşte cu justă intuiţie asupra elementelor de conţinut şi de formă care dau totuşi viabilitate acestei creaţii literare:

„...frumuseţile de limbă în care Delavrancea este neîntrecut, minunăţii de detaliu şi bogăţie lirică, fac din Delavrancea un maestru al povestirii. Sînt momente impresionante cînd numele lui Ştefan cel Mare nu e rostit, ci înlocuit cu semnul crucii."

Cronicarul apreciază de asemenea că prin drama sa Delavrancea „pune umărul voiniceşte la educaţia românească a neamului"[1].

Lirismul şi abundenţa scenelor în care povestirea copleşeşte acţiunea propriu-zisă, specifică genului dramatic, sînt frecvent remarcate de cronicarii dramatici contemporani cu Delavrancea, sau de mai tîrziu.

N. Iorga, de data aceasta, mai mult ca istoric decît în calitate de critic literar, este deziluzionat:

„...ce dau izvoarele pentru complexa figură a lui Petru Rareş n-a putut prinde cel neobişnuit a trăi în această lume."[2]

Într-adevăr, din marele număr de date adunate din cronica lui Grigore Ureche, a lui Şincai, din *Arhiva istorică* publicată de B. P. Hasdeu, din Paul Giovio şi Wapovski, ale căror nume le întîlnim în notele manuscrise, scriitorul n-a reuşit să facă o sinteză, sau, cum spune George Călinescu, Delavrancea a făcut greşeala „pe care era s-o facă Eminescu (în proiectele sale dramatice), tratînd viaţa lui Petru Rareş aproape biografic, în loc să-şi aleagă un singur moment caracteristic. Domnul nu mai este om, ci o virtute întrupată, înconjurată de o ceată de alte virtuţi, care sînt boierii. Marele patriotism al lui Rareş, urletele continui de vitejie ale credincioşilor săi purtaţi pe felurite cîmpuri de bătaie nu conving."[3]

George Călinescu reproşează piesei „afectarea, dulcegăria, sentimentalismul" şi constată că ea conţine de fapt subiecte pentru mai multe drame.

---

[1] *Cronica dramatică. Teatrul Naţional, miercuri, 8 decembrie „Luceafărul" dramă în 5 acte de d-l Delavrancea*, în *Convorbiri critice*, IV, nr. 12, 25 decembrie 1910, p. 813–817.

[2] N. Iorga, *Istoria literaturii româneşti contemporane*, I, Ed. Adevărul, 1934, p. 199.

[3] G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, Ed. Fundaţiilor regale, 1941, p. 509.

Părerea lui Eugen Lovinescu, mai sintetică, este favorabilă actului I al dramei, pe care îl socotește cel mai bun. În rest, piesa are un caracter strict biografic. Actul II este copleşit de episoade mai mult povestite; actul III — lupta de la Cirimuş; actul IV — conflictul cu boierii, iar actul V — cel mai slab.

Şi Eugen Lovinescu încheie analiza, referindu-se la întreaga trilogie a Moldovei, căreia îi remarcă o concepţie romantică, realizată pe baza contrastului de situaţii și de caractere, și un suflu patriotic exprimat printr-o adevărată „erupţie retorică şi prin frumuseţea limbii arhaizante, îmbelşugată, dar și strînsă adesea într-o expresie sentenţioasă, pe axa, tot romantică, a contrastului" [1].

De la 8 decembrie și pînă la 31 decembrie 1910, *Luceafărul* se reprezintă de 11 ori, dintre care, în ziua premierei, două spectacole, realizînd și cel mai mare succes de casă. În 1911 se reprezintă în luna ianuarie de cinci ori, iar în luna februarie o singură dată, deşi încasările nu indicau dezinteresul publicului pentru piesă, căci reţeta scade abia o dată la 811,50 lei, realizîndu-se în cele 17 spectacole ale stagiunii 1910—1911 suma de 32.683 lei. Scoaterea ei de pe afişul Teatrului Naţional nu are justificare.

Ultima parte a trilogiei Moldovei nu mai vede luminile rampei decît o singură dată în timpul vieţii autorului, în noiembrie 1911, cînd se joacă la Iași.

Abia după 53 de ani de la abandonarea ei în rafturile bibliotecilor piesa este reluată cu îndrăzneală de Teatrul Naţional din Oradea-Mare, care, prin includerea ei în repertoriul său permanent, caută să risipească prejudecata stabilită, încă de contemporanii lui Delavrancea, cu privire la *Luceafărul*.

Cea mai bună justificare a reluării este aceea că piesa face parte dintr-o uriaşă frescă în care, într-o limbă plină de frumuseţi, lucru recunoscut de cei mai puţin favorabili critici ai lui Delavrancea, autorul a zugrăvit trei momente din trecutul Moldovei. Cele trei drame, alcătuind un întreg, nici una din părţi nu poate lipsi, fără ca imaginea care a stat la baza concepţiei lui Delavrancea să nu sufere.

Menţionăm că manuscrisele *Luceafărului* s-au pierdut în avatarurile celor două războaie mondiale, cu excepţia cîtorva pagini din a doua transcriere. În schimb, Biblioteca Teatrului Naţional posedă

---

[1] Eugen Lovinescu, *Istoria literaturii române contemporane*, Bucureşti, Ed. Librăriei Socec, 1937, p. 329—330.

un caiet manuscris, copie făcută ad-hoc de un copist al teatrului, în vederea regizării piesei, care nu cuprinde decît actul I, II şi III.

Din confruntarea acestui caiet cu textul tipărit în 1910 reiese că Delavrancea a predat Teatrului Naţional o variantă anterioară celei date la editură.

În cele mai multe cazuri, deosebirile privesc indicaţiile de regie — adevărate pagini de descriere.

Lipsa unor modificări mai profunde ale textului arată graba în care a fost redactată întreaga piesă.

Copistul face multe greşeli, dovadă că a copiat de pe manuscris şi n-a înţeles exact literele. De exemplu, la p. 245, r. 18, el copiază: *d-a ciredea muntelui* în loc de *d-a cindea*.

Replicile sărite de copist sînt adăugate de Delavrancea cu creion chimic, aşa cum întîlnim la p. 251, 260, 276 etc.

CUPRINS

Redactor responsabil : ELISABETA BRÂNCUŞ
Tehnoredactor : MINA CANTEMIR

)at la cules 04.08.1966. Bun de tipar 24.02.1967. Apărut 967. Tiraj 15.180 ex. ¹/₁ legate. Hîrtie scris I B de 5 g/m². Format 540×840/16. Coli ed. 20,12. Coli tipar 4. Planşe tipo 8. A. nr. 7.448/1966. C.Z. pentru biblio-ecile mari 8 R. C.Z. pentru bibliotecile mici 8 R—O.

:iparul executat sub comanda nr. 60 504 la Combinatul ›oligrafic „Casa Scînteii", Piaţa Scînteii 1, Bucureşti, Republica Socialistă România